

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA
București

Cota 3386

Inventar 274345

BIBLIOTECA SCRITORILOR ROMĂNI

• NEGRUZZI •

OPERE COMPLETE • VOL. I •

PROZA

BUCUREȘTI • 1905 •
INST. GRAFIC • MINERVA •

Prețul : Lei 1.50.

80A

~~W. J. P. Student~~

OPERE COMPLETE

C. NEGRUZZI

272197
272198

1918

OPERE COMPLETE

VOL. I

PROZĂ

BUCURESCI

—
Editura Institutului de Arte
Grafice „MINERVA“ ***
Strada Regală, 6 (Hotel Union) ==

1905

Biblioteca Centrală Universitară

BUCUREȘTI

Cota ... 3386 *buget*

Inventar ... 274345

1961

L

~~22663~~
~~II-14490~~

B.C.U. Bucuresti

C274345

PC 16/04

~~39820~~
Jublet

INTRODUCERE ¹⁾

I.

Pentru a judeca și a prețui meritul unui autor, trebuie a cunoaște bine timpul în care el a scris, gradul de cultură a limbei în care el a fost îndemnat a scrie, și dificultățile de tot soiul prin care geniul său și-a făcut drum pentru ca să iasă la lumină. Să vedem dar în ce epocă C. Negruzzi a creat pe *Aprodul Purice* și pe *Alecsandru Lăpușneanu*, acest cap d'operă de stil energic și de pictură dramatică, în ce epocă el a tradus cu atîta măiestrie *baladele lui V. Hugo* și a compus aceea colecție de *Păcate ale tinereților* ce sînt de natură a pune pe C. Negruzzi în pleiada de frunte a literatorilor români.

A sosi pe lume într'o țară liberă și civilizată este o mare favoare a soartei; a găsi în acea țară o limbă cultă și avută pentru a-și exprima ideile și simțirile, este un avantajîu imens pentru acei chemați a culege lauri pe cîmpul înflorit al literaturii. Un geniîu muzical are facilitatea de a produce efecte admirabile de armonie atunci cînd el posedă instrumente perfecționate; un cultivator harnic și priceput are posibilitate a produce mănoase recolte pe locuri deschise ce aî fost nu de mult acoperite cu păduri spinoase; însă dacă meritele acelui muzic și ale acelui cultivator sînt demne de laudă, nu se cu-

¹⁾ Apărută ca prefață la ediția din 1872 (Vezi Alecsandri, *Scrisori* I, Ed. Chendi-Carcalechi p. 57) și în *Convorbiri* pe anul 1872 p. 1—15. Alecsandri a mai vorbit despre scrierile lui C. Negruzzi la 1882, în Academia Romîna (Vezi *Anale* Vol. IV₁ p. 104).

vine oare cunună de lauri aceluî care a inventat și perfecționat instrumentele armoniei, nu se cuvine un respect plin de recunoștință curajosului pionier care a abătut pădurile sălbătice și a pregătit pămîntul pentru holdele viitorului?

Demnul de multă regretare C. Negruzzi, a fost unul din acei pionieri literari din România, care a înzestrat patria lui cu produceri atît mai prețioase cã ele aũ fost rodul unui timp contrar dezvoltãrii spiritului.

Iatã un tablou fidel al timpului în care C. Negruzzi a viețuit, a luptat, a produs. El va pãrea fabulos în ochii oamenilor tineri din generația actualã, însã mulți sînt încă în viață cari îl vor recunoaște și-l vor declara exact. Acel tablou aratã societatea semi-orientalã în care C. Negruzzi s'a gãsit rãtãcit chiar la primii pași ai juneței sale, el ce avea o inimã ferbinte și un spirit luminat de razele soarelui occidental.

II.

În capul guvernului un Domn eșit din monstruasa împreunare a suzeranității Turcești cu protectorul Rusesc, un soi de pașã purtînd chiverã muscăleascã, puternic, despotic, dispunînd de profunda supunere a locuitorilor țãrii, încunjurat de o temere respectuoasã, și însuși tremurînd dinaintea unui firman din Constantinopole, tremurînd mai mult dinaintea unei simple note din Petersburg, tremurînd încă și mai mult dinaintea împãrãtescului consul al Maiestãtei Sale Niculae Pavlovici. Acel Domn, de și înfășat *pro forma* în pelnicile Reglémentului Organic, de și față cu o putere legiuitoare numitã : *Obșteasca obicînuită Adunare*, semãna cu un arbor mehanic de la care atirnaũ toate ramurile administrative, financiare, judecãtorești și chiar bisericești, ramuri destinate a hrãni trunchiul, prin sucule ce absorbã din vinele țãrii. El făcea și desfãcea Mitropoliți și Episcopoi dupã *cuvînta sa*; El numea funcționarii Statului pe termen de *trei ani* în care aceștia aveau tacit învoirea de a se îmbogãți prin ori-ce mijloace; El da ultimul veto în materie de procesuri; El era censorul arbitrar a ori-ce produceri intelectuale, a ori-ce aspirãri liberale; El, prin urmare, suspenda pentru cel mai mic pretext foile ce se încercaũ a rãspîndi gustul literaturii, (presa politicã fiind mãrginitã numai

în dare de seamă a balurilor de la curte și a ceremoniilor din ziua Sf. Neculai). El în fine stavila sborul gândirii după placul său, și adesea înfunda chiar pe gânditori la o minăstire, fără nici o formă de proces alta de cit prin o simplă poruncă verbală dată Agăi de oraș.

La picioarele tronului se înșira treptat o boerime împărțită în diferite clase.

Clasa I, poreclită grecește *Protipenda*, fiind-că era compusă de cinci ranguri înalte: Logofeți mari, Vornici, Hatmani, Postelnici și Agi, cari singuri aveau dreptul de a purta barbe. Ea forma o bogată oligarchie de câte-va familii Greco-Române ce-și atribuiseră de la sine calificarea de aristocrație, calificare nebazată nici pe fapte glorioase, nici pe moștenirea titlurilor ca la cele-l'alte corpuri aristocrate din Europa occidentală. Totuși, în acea clasă și numai în sînul ei Domnul alegea Consilierii săi și funcționarii mari ai Statului. Ast-fel Miniștrii, Președinții Divanului Domnesc, Generalii miliției, etc., nu puteau fi alți boeri de cit numai acei din *Protipenda*, și chiar tinerele odrasle din tulpina *evghenistă* pășeau triumfal peste toate treptele ierarhiei pentru ca deadreptul să intre în posturile de *Ispravnici* și de *Vornici de Aprozi*.

Clasa II, formată de ranguri secundare, precum: Spătari, Bani, Comiși, Paharnici, etc., era mult mai numeroasă, însă tot odată și mărginită în aspirările ambiției sale. Din corpul ei în adevăr eșeau *diacii de Vistirie* ¹⁾ cei mai iscusiți, cei mai cu *bun condei*, însă rare-ori, chiar după mulți ani de serviciu, un favorit al soartei parvenea a se furișa în mîndra *Protipenda*, și acolo sărmanul era supus la supliciu lui Tantal. De și acum era boerul cu barbă, de și tolerat în *ecpaeaoa privilegheată* ²⁾ el făcea zîmbre privind cu jale la jilțurile Ministeriale, căci nu-i era permis să aspire de cit la modestul scaun de *șef de masă sau cel mult la scaunul de Director de Minister!*

Clasa III, *milută cu cinuri* (ranguri) de Slugeri, Șatrari, Medelniceri, Ftori-Vist, Ftori-Post, etc., era mișină de *Cinovnici*, funcționari subalterni, cari umpleau cancelariile și mînjeau conțuri groase de hîrtie vinată cu *docladuri, otnoșani*,

¹⁾ Funcționarii Ministerului de Finanțe. ²⁾ Cuvînt turcesc ce înseamnă: *patria*. (Notele lui Alecsandri).

anaforale, etc., scrise cu *slove* încălecate unele deasupra altora, căci pe atunci literile latine erau tot așa de cunoscute în neamul latin a Românilor ca și hieroglifele Egiptiene sau ca semnele alfabetului Chinez. Clasa III, visa la splendoarele boerilor clasei II, neputînd închipuirea ei să se redice pînă la înălțimea olimpică a clasei I, și isbutea din cînd în cînd a se acăța de poalele anterielor boerești.

După boerime, veneau breslele negustorilor și a meseriașilor, lipsite de ori-ce drept municipal, însă foarte exploatare de funcționarii Agiei și Eforiei. Singura prerogativă ce le mai rămăsese consista întru a prezenta Domnului la anul nou o pîne mare și sare. Aceste bresle au dispărut sub vîlul năvălitor al Jidovilor alungați din Rusia și din Austria.

În fine se perdea în umbră, în părăsire, în ignoranță, poporul!... poporul șerbit boerescului, poporul pe capul cărui toți erau stăpîni, toți: vatavi, arendași, proprietari, slujitori, cenușeri, țircovnici, revizori, sameși, ispravnici, judecători, Directori, Miniștri, Domn, Sultan și Împărat!... poporul supus la *bellicurî*, supus la biruri, supus la dare de flăcăi la oaste, supus la bătae cu biciul, supus la supliciuul fumului prin temnițe, espus la toate capriciile crude a soartei, la toate mizeriile morale și fizice, plecat la toți, fie indigeni sau străini, sărăcit, înjosit, coprins de groază din copilărie pînă la moarte, și neapărat de lege nici măcar în contra crimelor!

Ear după acel popor Român, în fundul tabloului rătăcea un neam de origină străină, căzut în robie, gol, nomad, batjocorit, desprețuit: *Țiganiî numărăți pe suflete*, proprietate monstruoasă a statului, a boerilor și chiar a sfintei Biserici. îngenunchiați sub biciul plumbuit al Nazirului, vîduți la mezat ca pe vite, despărțiți cu violință de părinții și de copii lor, schingiuiți crunt de unii proprietari ce se întitulau creștini cu frica lui Dumnezeu, puși în obeji, în sgarde de fer cu coarne purtînd zurgalăi!... Țiganiî asupra cărora puternicii zilei esercitau dreptul arbitrar de viață și de moarte; Țiganiî care reprezentau spectacolul înfiorător al sclăviei negre, precum țaranii Români reprezentau șerbirea albă!

Și între clasele privilegiate și întru acele desmoștenite un cler ignorant, superstițios, îngrășat cu mana averilor monastirești, aplecat mai mult la plăcerile lumești decît la smerenia

apostolească; un cler care în loc de a căta să apropie turmele între ele prin cuvinte de frăție, în loc de a exercita un sacerdoțiū sacru și mângiitor, conform moralei lui Cristos, prefăcuse sfintul potir în cupă de plăcere și talgerul de naforă în disc de parale.

Așa dar, în vârful scării sociale un Domn cu topuzul în mână și cu legea sub picioare; pe treptele acelei scări o boerime ghiftuită de privilegiuri, bucurându-se de toate drepturile, pînă și de ilegalități și scutită de orice îndatorire către țară; alături cu acea boerime un cler ¹⁾ a cărui șefi, veniți de la Fanar și din bizuniile muntelui Athos, se desfătau într'o viață de lux trîndavă și scandaloasă; iar jos, în pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinile! sus, puterea egoistă, jos șerbirea și mizeria fără protecție, și totul mișcîndu-se într'o atmosferă neguroasă de ignoranță, de superstiții, de pretenții, de lăcomie și de frică.

III.

După această rapide ochire asupra întregului tablou, să examinăm acum, unele părți în detalii și să studiem țara în privirea morală, socială și intelectuală.

Moralitatea pe la 1828—40 consista mai mult în observarea unor practici religioase, în îndeplinirea unor datorii de creștini, precum se înțelegeau atunci acele datorii, adică: în mergerea regulată la biserică duminicile și zilele de sărbători, în dare de leturgii, în facere de paraclisuri prin case, în ofrande de pască și ouă roșii în Sămbăta Paștelor, în trimeterea de bucate și băutură osîndiților din închisori, la ajunul sărbătorii numită Moșii, și mai cu seamă în împărțășeniile anuale. Însă adevăratele principii a moralei lui Hristos erau destul de negrijite.

Mituirea, departe de a fi considerată ca un delict, sau ca un păcat cum se zicea atunce, intrase adînc în obiceiuri, grație corumperei de moravuri lățite în țară prin fatala domnire a

¹⁾ Vom detașa din acest trist tablou imagina îngerească a Mitropolitului Veniamin, care a fost expresia cea mai pioasă și cea mai fidelă a moralei creștinești. (Alecs.).

Fanarioților, și producerea pe lângă lefi, venituri sigure și permise funcționarilor. Ea forma rodurile cele mai mănoase din ramurile administrației și a justiției, astfel că un *slujbaş* al statului care în trei ani de serviciu nu-și făcea avere, cădea sub disprețul guvernului. Însuși clerul se îndulcea de păcatul mituirii prin fabricarea plătită de preoți și protopopi, și mai cu seamă prin înlesnirea despărțeniilor pronunțate de *Dicasterie*.

Schingiuirea țăranilor și a țiganilor făcea parte din obiceiurile zilnice, și era o prerogativă a proprietarilor atât de absolută, încât dacă s'ar trezi din morminte toate nenorocitele victime care au pierit în schingiuri aplicate lor fățiș, ne-am înspăimînta de acel nour de umbre sinistre ce au rămas nerăsbunate!

Și însă... oamenii care comiteau acele delictе și crime nu erau răi la suflet, nu erau cruzi în natura lor, ci dincontră erau blînzi, generoși, iubitori de săraci, dar aveau dreptul de cruzime și îl exercitau fără a avea conștiința de fapta lor criminală, fără grijă de răspundere, fără teamă de pedeapsă. Astfel era timpul, astfel era starea morală a societății. Inimă bune, fapte crude!... și cum putea fi altfel cînd pe stradele orașelor se petrecea adese-ori un spectacol ce era de natură a le împietri: Un nenorocit, gol pînă la șale, legat cu o frînghie lungă și mînat din urmă de Gavril călăul, precedat de un *darabancic*, înconjurat de slujitori cu săbiile scoase, tremurînd, șovăind, oprit la toate respintenele stradelor, lungit la pămînt, bătut de Gavril cu un harapnic, apoi iar sculat pe picioare cu sila, și iar pornit pe strade pentru ca să fie iar bătut mai departe!

Laissez passer la justice du Roi!

Lăsați să treacă dreptatea Domnească!

Deschiderea cu plată a frontierelor țării la năvălirea jidovilor alungați din Rusia și din Austria devenise un izvor de bogăție nu numai pentru funcționarii subalterni de pe la hotare dar și pentru alți personaje de pe treptele cele mai nalte a societății: *Toleranța* acordată lor de a specula mizeria popoului prin desvoltarea fatală a patimei beției, era un al doilea izvor de înavuțire pentru autoritățile ținutale, și *periodica exploatare* făcută asupra *lipitorilor străine* prin amenin-

țări de isgonire, un al treilea izvor care producea sume colosale oferite pe tablale de aur....

Desproprietărea răzeșilor ajunsese o manie încuragiată și ajutată chiar de brațele puternice ale administrației și justiției (?) Multime de procesuri se iscau din senin în contra acelor nenorociți moșneni, se aduceau în împlinire prin măsuri arbitrare, caliceau mii de familii pentru ca să îngrașe un vecin căftănit, și produceau une-orî scene foarte dramatice.

Un proprietar mare și atotputernic avea alături cu moșia lui niște răzeși înțețiți, care țineau la pământurile lor, dreaptă avere întemeată pe hrisoave Domnești. — Ori ce propunere din parte-î pentru schimb sau vînzare rămăsese fără rezultat. Ce se întîmplă? Intr'o zi, *ispravnicul ținutului* însoțit de o ceată de *slujitori*, aduse un plug și, urmînd poruncile ce priimise de la Iași, ordonă a trage brazdă prin mijlocul pămîntului rezeșesc. Boii pornesc, ferul plugului începe a lăsa o brazdă neagră în urmă-î, cînd dintr'un rediū apropiat se ivește o romîncă naltă, ce purta un copilaș la sîn. Ea vine sumeață în fața ispravnicului, depune copilul înaintea boilor și zice: «De vreme ce ați venit hoțește, ca să ne luați moșia strămoșească, na! trage brazda peste copilul meu, pentru că să nu rămîie pe lume peritor de foame la ușele străinilor!»

Toți stătura încremeniți! . . . afară de Ispravnic, care răcni înfuriat la slujitori să dea copilul în lături:

— Nu vă atingeți de el, că-î amar de capul vostru! strigă Romîncea, și în adevăr deodată se văd eșind din rediū vr'o două sute de țărani înarmați cu topoare și coase. Ei veneau răpede și amenințatori cătră *părintele* Ispravnic, dar acesta, negăsind de cuviință a-î aștepta, își luă ceata și se făcu nevăzut: La oarba! la oarba! strigaū Romîniî din urmă, rîzînd de spaima lui, și ast-fel ei rămaseră stăpîni pe moșia lor . . . pînă la anul viitor.

De pe atunci s'a răspîndit în țară cîntecul Răzășilor ca un semn caracteristic al timpului.

Frunză verde de scumpie,
Ard'o focul rezeșie!
Eū chiteam că-î boerie,
Și-î numai o sărăcie!
etc. etc.

Legăturile de familie erau în genere strânse și bazate pe simțirile de dragoste între soți și de respect din partea copiilor către părinți. (Respect manifestat zilnic prin sărutatul mâinii și prin multe mici nuanțe în obiceiuri casnice, dispărute astăzi din societate). Căsătoria, considerată ca una din tainele cele mai sacre a legii creștinești, se consolida sub scutul credinței, și prin urmare multe menajuri erau adevărate modele de bună înțelegere, de bună purtare și de bun trai. Din nenorocire, lesnirea *fructuasă* cu care sfântă Dicasterie din mitropolie deslega ce era legat de sfânta Biserică, a fost principala cauză a multor despărțenii din acea epocă. Alte două cauze nu mai puțin importante au contribuit a ajuta pe Dicasterie în traficul său: 1, Căsătoriile silite, după placul părinților, fără nici o considerare pentru dorința copiilor; 2, desproporția de educație ce exista între generația femească și cea bărbătească.

În adevăr, începutul civilizației îl datorim sexului frumos (termen foarte potrivit pentru damele societății de la 1828 care au fost înzestrate cu o frumuseță proverbială). Ele, mai întâi, au primit o educație îngrijită în pensiunile din Iași și chiar în institutele din străinătate, învățând limbele franceză și germană, studiind muzica, deprinzând manierele europene, adoptând costumele și ideile noi, și simțindu-se în fine create pentru a fi regine, pentru a exercita o influență salutară în societate, pentru a păși triumfal pe calea unei existențe demne de calitățile lor fizice și morale. — Dincontra, tinerii, meniți a deveni consortii lor, erau crescuți la școlile grecești a lui Govdala, Cuculi, Kiriak, școlile în care varga și chiar falanga serveau de mijloc de emulație pentru învățarea verbului *tipto*, *tiptis*. Simțul de demnitate personală rămânea ast-fel ucis sub falangă, dar elevul devenea Elin desăvirșit.

Afară de câte-va excepții, acei tineri rămăneau în păturile neștiinței, precum rămăneau în antereele orientale și nu erau în stare de a răspunde nici la aspirările sufletești ale gingașelor soțioare ce se vedeau aruncate în brațele lor prin o absolută autoritate părintească. Din această nepotrivire de idei și de simțiri, nășteau o mie și una de scene desplăcute pe care sfânta Dicasterie le exploata în beneficiul ei. Despărțeniile, ajunse ast-fel la un grad de necesitate socială, se înmulțeau,

și au mers tot înmulțindu-se mai cu seamă după întoarcerea în țară a tinerilor crescuți în străinătate. Sub o aparență de imoralitate, societatea își lua nivelul său moral, căci inteligențele dezvoltate prin o educație egală, și inimele de o potrivă simțitoare se apropieau, și pe ruinele căsătoriilor silite formau nouă, libere și trainice legături.

IV

În privirea socială, spectacolul nu era mai puțin curios.

Averile fiind încă neatinse de cangrena cametei jidovești, de și foarte expuse la pericolul jocului de cărți, al stosului introdus în țară de ofițerii moscali, permiteau boerilor un confort de un lux cu totul oriental. Iașiul nu devenise încă prada Evreilor și afară de Beilic care forma un soi de ghetto, toate celelalte mari artere ale orașului erau locuite de boeri, de negustori și de meseriași Români. Pe strada mare, în dughe-nile Mitropoliei, doi Evrei¹⁾ vindeau marfă de Lipsca și în toate casele cu două rînduri, în care astăzi se plodesc fiii lui Israil, trăiau familii odinioară avute și puternice, astăzi ruinate și chiar dispărute.

Confortul consta în belșugarea *Camarit* și a *gefghirului* cu feluri de mezelicuri, dulcețuri, vutce, etc., toate fabricate în casă sub privigherea cucoanelor *gospodine*, căci pe atunci *gospodăria*, de și cuvînt slavon, exprima însă o calitate ce făcea gloria Românilor. Luxul se manifesta prin mulțimea servitorilor, mai toți țigani, prin scumpetea blanelor, a șalurilor turcești și a hainelor de mătăasă, prin frumusețea cailor eșiți din hergheliile țarei, prin eleganța echipagelor cu patru cai, și prin Arnăuții îmbrăcați în dulămi aurite, care din ostași Domnești ajunseseră a fi potirași, și din potirași slugi de paradă acățate dindărătul caleștelor.

Atelajul cu patru cai, *faleturi*, părea însă a fi o prerogativă a Clasei I, căci o cucoană din starea II permițându-și într'o zi a eși la primblare cu faleturi, a produs un mare scandal și a pățit o mare rușine. I s'au tăiat hamurile de la caretă în mijlocul stradei.

¹⁾ Unul numit Cioară și celălalt Leiba Grosul, născuți în țară și cunoscuți de întreaga societate.

După acest incident comic, se poate lesne întrevădea mulțimea nuanțelor distinctive ce existau între diferitele clase a societății, nuanțe în gesturi și înțonări protectoare din partea celor mari către cei mai mici, nuanțe în alegerea locurilor și a persoanelor la baluri, acei din starea I dănțuind împreună în fundul salonului, iar cei-alți lângă ușă în sunetul asurzitor a lăntarilor sau a muziceii militare, nuanțe în proprietatea lojelor de la teatru, boierii mari ocupînd exclusiv rîndul numit *bel-étage*, nuanțe comice, însă caracteristice chiar în purtarea, în convorbirea și în corespondența unora către alții.

Așa de pildă un boerănaș de starea III sărută poala ante-reului unui Logofăt mare; boerul de starea II îi sărută mîna, acel intermediar între ambele clase îi săruta peptul, iar cei deopotrivă în ranguri se sărutau pe barbe. Cel mic sta în picioare cu giubeaua strînsă la pept și într'o postură umilită dinaintea Logofătului; altul, ceva mai căftănit se punea cu sfială pe un colț de scaun, după mai multe îndemnări quasi-poruncitoare; altul avea dreptul de a ședea pe jilț și altul pe divan. Cel mic adresîndu-se către puternicul zilei, îi zicea: *milostive stăpîne, măriia ta, luminarea ta*; altul întrebuița cuvintele grecești: *efghenestate, eclambrotate, file* etc., la care magnatul răspundea *arhonda, frățică, său mon cher*, după persoane. Cel mic scria celui coborît cu hîrzobul din cer: *sărutîndu-ți tălpele sunt al măriei tale pre plecat și supus rob*, și i se răspundea cu un: *al d-tale gata*, iar formula: *al d-tale ca un frate* se uzita numai între egali. Chiar damele aveau un vocabular adhoc, cele mai mici în ranguri dînd celor mai mari titlul de *cucoană* și primind în loc un simplu: *keram*.

Pe lângă aceste nuanțe care împestrău tabloul relațiilor sociale, mai erau și altele nu mai puțin comice și ridicule, precum forma și proporțiile calpacelor boerești, numite șlice sau işlice, precum prerogativa de a se închina pe la icoane și a lua naforă la biserică înaintea tuturor, (trufie grotescă chiar în locașul lui Dumnezeu unde toți oamenii sunt deopotrivă), precum dreptul de a fi ras pe cap și la ceafă de bărbier-bașa, bărbierul domnesc, precum obiceiul oriental, de a fi ridicat de subsuori pentru a sui scările, precum favoarea adese-ori scump plătită de a lua dulceți, de a bea cafea turcească și de a fuma ciubuc la curte! etc. etc.

Mărirea șlicelor care d'abea se ținea în echilibru pe creștetul boerilor, arăta înălțimea rangurilor, așa unii purtau calpăce mici și rotunde de pielică de miel, alții jumătăți de șlicuri cu fund verde de postav¹⁾; ear Protipendiștii se coronează cu oboroace atît de colosale încît nu se găsea în Iași radvan, destul de încăpător ca să conție doi Logofeți mari în costumul lor de paradă. Cînd o păreche de Postelnici se urca în aceeași caleașcă, șlicele lor erau espuse a se turti sub desele caramboluri ce făceau între ele pe stradele podite de grinzi de lemn²⁾, și pentru a le feri de o desformare inevitabilă, bieții boeri se îndemnau a rămînea numai în fesuri, așezînd baloanele lor pe banca de dinainte a trăsurei. Nimic nu putea fi mai comic de cît acea *sintrofie* de capete fără șlice și de șlice fără capete.

De pe timpul acela a rămas cîte-va fragmente de un cîntec popular.

Ciocioiașul, boer mic
Poartă șlic cît un mirtic.
Evghenistul oboroacă
Unde șoarecii se joacă... etc.

Pre cît dar damele societăței prezenta în aspectul unui buchet grațios, elegant, seducător, pe atît consortii lor forma un grup asupra căruia Orientul, și mai bine zicînd, Fanariotismul suflase o ceață bizară. Pre cît *ele*, cu spiritul dezvoltat, cu inima plină de aspirări frumoase, străluceau de luciul civilizației, pe atît *ei* rămăseseră acoperiți de vechia rugină. Crescuți în idei de mîndrie boerească, victime aceluia sistem fanariot de corumpere care avea drept țel și efect degenerarea Românilor, nimicirea demnității personale, și stingerea simțului de patriotism în sînul lor, *ei* nu puteau înțelege progresul omînității de cît ca o pășire pe calea averii și a onoarelor. Trist rezultat al influenței unui șir de guverne bastarde care de un secol se abătuseră ca niște corbi hrăpitori, ca niște omizi otrăvitoare asupra țării noastre. Orientul ne trimitea ciuma, Fanarul ne adusese gangrena morală, mai fatală de cît toate epidemiile ucigătoare, și din acea gangrenă se născu *Cioco-*

¹⁾ Vestitul Barbu lăutarul a purtat toată viața asemenea șlic. ²⁾ Din această cauză stradele se numeau poduri. (Alecs.).

izmul, se nascu *umilirea servilă*, se nascu *lingușirea trădătoare*, se nascu *ambibiția egoistă*, și toate cele-l'alte stafii funeste care și pînă astăzi există pîntre Români de și însă acuntupilate și ascunse.

Ciocoizmul indemna a fi mare cu cei mici și mic cu cei mari; el avea obraz de săftian, după vorba Romînului, primeazîmbind insulte cît de grave și chiar palme, fără a simți nevoe de vre-o satisfacere. Acele palme se spălau cu ape din ibric, căci duelul introdus în societate de tinerii crescuți în Germania și Franța, inspira o groază salutară ce nu-î da drept de împămîntenire. Ciocoizmul bine exercitat își da însuși diplomă de *ischiuzarlic* (dibăcie), servind de treapta spre acățare, și atît de puternic el rodea sămînța bună din inimă, cît devenise din înjosire o înălțare, din rușine o fală. Mulți erau care declaraū în gura mare că sunt: Ciocoî de casa cutăruū boier mare... și mulți îl pizmuiau!

Politica Ciocoizmului consista în ferventa adorare a numelui Impăratului Rusesc, în vizite dese la consulat, în ambiția de a juca vistul său preferanțul cu domnul Consul, spre a cîștiga nu banii, ci protecția lui. Ear mica opoziție compusă de cîți-va competitori la tron, adresa în taină memoare la Petersburg sau jalbe la Poartă, cerind intervenții străine; zic în taină, căci dacă manoperele sale parveneau la urechea Domnească, întreaga opoziție era trimisă la monastire spre pocăință. Servilitatea, ciocoizmul, sub mască de fineță diplomatică, făcuse din Camera deputaților anticamera Domnului, compusă de reprezentanți devotați orbește guvernului. Aleși prin varga magică a corumperei electorale, eșiți din urne prin un nemol de decreturi de boierii, și de *rînduirii în slujbe*, clociți sub o atmosferă de intrigă, de promiteri, de amenințări și de hatîruri, ei deveneau umiliți sateliți ai tronului, și bun sau rău, folositor sau păgubitor țarei, ei votaū cu entuziasm tot ce li se prezenta de sus. Apoi cuprinși de recunoștință, adresaū acturi de mulțumire Părintelui Patriei pentru *patrioticeasca sa oblăduire*, hărăzindu-î drept recompensă pe lîngă lista civilă și economiile budgetului anual, ofrandă depusă pe altarul patriei!

Serbarea cea mai solemnă pentru ciocoizm era ziua de sf. Neculai, ilustrată cu ceremonii la curte, vizite oficiale la con-

sulat, Te-Deum la Mitropolie, sunări de muzică militară, descărcări de tun (*există numai unul*), bal mare la palat și luminație în oraș. Pe strade se înălțau transparente cu portretul caricatură al Impăratului, ear pe împrejurul lui ardeau cu palalae balerce de păcură și sunau din cobze bande de lăutari.

Cît pentru vre-o serbare națională nici nu se pomenea, căci simțul de naționalitate pentru cei mai mulți amorțise de tot, și pentru un mic număr de *patrioți*, nu se întindea mai departe de cît pînă la hotarele țării. Stranie prefacere a lucrurilor, stranie schimbare a oamenilor! Cine ar crede, privind țara de astăzi, că acum trei-zeci de ani o mare parte din ideile, simțirile și principiiurile moderne care au prins rădăcină adîncă în societatea noastră, erau litere moarte, ba chiar lipseau și cuvintele din limbă pentru exprimarea lor, așa:

Onestitatea nu găsea un substantiv analog în jargonul ce se vorbea, cuvîntul *omenie*: (*om de omenie*), fiind desprețuit ca un termen uzitat printre țărani. Unui om onest se zicea pe grecește *timios*, sau *om de treabă*... de care treabă?

Amorul propriu era poreclit *filotimie*, și prin o bizarerie limbistică, mita sau *rușfetul* rusesc se chiâma *filotim*.

Onorul... cinste!

Gloria... slavă!

Libertatea... slobozenie!

Românismul avea un înțeles insultător pentru tagma *evghenistă*, căci o apropia de clasa locuitorilor de la țară: «Român e țaranul, eș sint boier Moldovan», declamau cu mîndrie elevii lui Cuculi și Kiriac.

Unirea? Un vis nevisat încă de nime.

Independența? alt vis îngropat în mormintele lui Stefan cel mare și Mihaî viteazul.

Egalitate, libertate? utopii eșite din sînul Goliei și menite a duce pe utopiști iarăși în Golia, dacă ar fi existat asemenea vizionari.

Și precum sacrele principiiuri de drepturile și de îndatoriile omului în societate zăceau sub picla ignoranței, asemenea și limba, și literatura și artele frumoase se resimțeau de influența piclei. Barbaria turcească, corumperea grecească, și dese ocupări rusești, lăsaseră urme deplorabile în moravurile și în spiritul societății, și caracterul ei Român dispăruse,

precum dispare pământul sub zăpada ernei. Soarele României era palid și fără căldură națională! Limba păstrată cu sfințenie de străbunii noștri și de popor devenise un *tutti frutti* împes-trițat cu vorbe grecești, turcești, rusești și franceze. Sub dom-nirea pașalelor ea se corcise cu *ogeagurii*, cu *calemgiii*, cu *ta-cliturii*, cu *muchelefurii*, cu *chefurii*, cu *temenele*, cu *huzmeturii*, etc., sub Fanarioți se incuscrise cu *evgheni*, cu *filotimii*, cu *takismata*, cu *evglendisirii*, cu *aporii*, cu *filo to heri*, cu *isteri-cale*, cu *baclavale*, cu *arhontologii*, *parigorii*, etc. În fine, stu-diul limbei franceze introdusese în biata limbă nenumărate cuvinte terminate în *arisit*: *amorararisit*, *menajarisit*, *amuza-risit*, *pretendarisit*, *perfecționarisit*, *constituționalizarisit*, etc.

Un adevărat Român rătăcit în societate, pe atunci, rămânea cu gura căscată și se putea crede transportat într'o lume cu totul străină, sau mai bine în turnul lui Babel. Ce putea fi dar literatura unui asemenea timp?

Pe la începutul secolului s'a ivit în Moldova o pleiadă de poeți care au lăsat urme adânci în memoria contemporanilor. Acea pleiadă compusă din Tăutu, Conaki, Beldiman, Balșucă, Pogor, Bucșănescu, etc.; toți boeri și feciori de boeri, erau în-zestrați cu învățăturile clasice a limbelor elină, latină și fran-ceză. Ei se îngînaseră cu imaginile poetice a mitologiei antice, și primiseră tot odată reflectul depărtat a ideilor volteriane pe care revoluția cea mare din 1793 le răspîndise în Europa; însă distanța neștrăbătută ce exista între patria lor și izvorul acelor idei; precum și mai cu seamă poziția lor socială, îi opriră de a se pătrunde de principiile radicale a Franței. Spi-ritul lor lua deci o altă direcție; el se îndrepta cu tot focul tinereții pe cîmpul înflorit al poeziei, cîmp ce îi ducea în templul amorului.

În curînd Moldova fu inundată de satire, cîntece amoroase și de elegii în care Dumnezeii mitologici, și mai cu seamă Afrodita ocupau locul cel mai important, precum în poeziile franceze de la aceeași epocă. Acele *stihuri* descrieau în ca-dențe lungi jalnica stare a inimelor și chiar, sub forma de acrotișe indiscrete, publicau numele *zînelor* adorate.

Satirele erau foarte mult gustate căci ele corespundeau cu natura spiritului rizător al Românilor, dar mai presus de toate,

cîntecele de lume erau bine primite, fiind cîntate de lăutari la mese, la nunți, la petreceri prin grădini și prin vii.

Pe atuncea breasla lăutarilor dobîndise o mare însemnătate, căci fie-care boer ce poseda suflete de țigani, avea și banda sa de muzicanți deprinși a suna din vioare, din cobze și din naiuri; iar diversele bande se întreceau care de care a compune melodii mai duioase pe versurile boerești, și a scoate din piepturi ahturi mai prelungite, mai pătrunzătoare în folosul dragosteii stăpînilor. Lăutarii serviau de tainici curieri ai inimilor, căci declarările de amor se făceau prin gurele lor; prin urmare un ah! sau un of! bine trăgănat plătea pungii de bani și adeseori instărea pe fericitul țigan care posedă piept sănătos și răsufare lungă.

Ast-fel era obiceiul! să-l respectăm ca unul ce a contribuit la fericirea părinților noștri, și a păstrat, în lipsă de tipar, producerile poetice a generații trecute. Acele produceri au patru caractere distincte și se împart în 1, *Cîntece de lume* (poezii amoroase); 2. *Epistole*; 3. *Satire*; 4. *Meditații filozofice*; însă mai putem adăoga cîte-va încercări de soiul epic și cîte-va traduceri în versuri din autorii străini, precum :

Plîngerea Moldovei sau *jalnica tragedie*, poem compus de Beldiman asupra revoluției grecești de la 1821.

Orest, tragedie de Voltaire, tradusă de Beldiman.

Henriada, lui Voltaire, poem tradus de Pogor.

O parte din poemul lui Pope, tradusă de Conaki.

Epistolele Eloisei către Abeilard, traduse din Baur Lormian, de Conaki. etc, etc.

Toate aceste scrieri au meritul lor în privirea versificării și a limbei ades mlădiată cu mult talent, dar nu au putut exercita vre-o influență salutară asupra gustului pentru literatură în epoca de care vorbim, fiind nerăspîndite în public. Ele probează, că printre părinții noștri existau spirite cultivate distinse, ce simțeau nevoea de a-și lua sborul în sfera ideilor înalte, însă nu erau seduse de prestigiul gloriei, căci lipseau mijloacele publicității. Poetii scrieau pentru mulțumirea lor, precum diletanții fac muzică în singurătate, și nu se îngrijeau de soarta manuscriptelor. Consequența inevitabilă unei asemenea nepăsări a fost pierderea multor din autografe, care după

moartea autorilor aŭ servit a coperi gavanoasele cu dulcetu-
 țuri. Camara se îmbogățește cu paguba literaturii.

În adevăr demnul de laudă, Asachi, se încercase a fonda
 o tipografie și un jurnal: *Albina Românească*; însă acea tipogra-
 fie zăcea în nelucrare din cauza lipsei de materie și biata
Albină era condamnată a culege miere numai din florile gră-
 dinei domnești. Îi era oprit de a deștepta *opinia publică*, care
 pe la 1840 se prezintă în ochii guvernului sub forma unui
 monstru amenințător, dar îi era permis și chiar impus a relata
 numai ceremoniile de la Curte și de la consulatul Rusesc.

În adevăr, Asachi publică din cînd în cînd cîte o cărticică
 de învățătură elementară pentru școli, și cîte un calendar la
 începutul fie-cărui an, dar și în acele publicații inocente el se
 găsea constrîns de asprimea unei censurei neinteligente. Foar-
 fecile censurei țineau locul spadei lui Damocles deasupra ca-
 pului fie-cărui autor.

Desvoltarea ideilor și purificarea gustului literar se resim-
 teau, dar, foarte amar de sistemul apăsător al guvernului, și
 avîntul scriitorilor își frîngea aripele lovindu-se de indiferența
 publică ca de o stîncă. Bătrînii nu citeau de cît *viețile sfin-
 ților*, iar tinerii nu citeau nimic, desprețuind cărțile românești,
 și printre acei tineri numai un Alexandru Hrisoverghi și un
 Costachi Negruzzi:

rari nantes in gurgite vasto

se băteau cu mîna pe frunte, zicînd cu disperare ca Chénier
 în oara morții lui: *Et pourtant je sens que j'ai quelque chose là!*

V

Tabloul de mai sus va părea poate depins cu colorii cam
 mohorîte. Societatea este prezentată sub o lumină puțin favo-
 rabilă; timpul este arătat cu un nămol de defecte și de ridi-
 cule. E drept prin urmare, să examinăm și părțile avantagioase
 ale tabloului, pentru ca să ne facem o idee exactă de epoca
 părinților noștri, epocă interesantă de care ne ținem noi în-
 șine prin legături intime. ¹⁾

¹⁾ Un bătrîn înțelept cu care vorbeam cîte-odată de starea de îna-
 poiere al timpului trecut în comparație cu progresul timpului pre-
 zent (progres ce-l numea *pripit*), îmi zicea prin o zîmbire malițioasă:

Am pretins că pînă la 1840 și chiar mai încoace cu cîți-va ani, ideile și principiile moderne înrădăcinate astăzi la noi, nu pătrunseră încă în țară, că societatea purta sigiliul oriental, că spiritul și inima se luptau și amorțeau sub suflarea otrăvitoare a fanariotismului, că precum guvernul nu avea altă ambiție decît aceea de a fi bine văzut la Petersburg, asemenea boierimea nu avea altă preocupare decît a fi bine văzută și protejată de guvern.

Am spus că generația *stătută* era înțelenită în vechile datini și privilegiuri, fără nici o dorință de a eși vreodată din cercul lor; vom adăogi, că tinerimea ce reprezintă viitorul țării, nu avea nici o însemnătate, nici o aspirare, nici o inițiativă și negreșit ea ar fi rămas perdută în haugașul trecutului dacă unii din părinții noștri nu ar fi avut ideea de a-și trimite copiii la universitățile din Franța și din Germania.

Această idee providențială, acest act revoluționar, putem zice, a deschis porțile României la toate reformele civilizatoare

«Nu zic ba, pe vremea mea erau multe rele; oamenii se găseau cam *turcomeriți*, procopsiții nu umpleau ulițele ca în ziua de astăzi, nu se striga în gura mare: liberta, egalita, *ketalipa*, precum strig irozii la sărbătorile Crăciunului, dar cum se face că pe atunci cu slabele mijloace de care dispunea țara, cu un budget de *nouă milioane de lei vechi* numai, toate lefile și pensiile erau plătite regulat, toate cheltuelile statului se găseau acoperite la sfîrșitul anului, școalele și spitalurile se țineau în bună stare, în Iași se înființau o academie și o școală de meserii, prin orașele din provincii se deschideau stabilimente de învățatură publică, stradele se *pavețeau*, se lumineau cu fânare; pompierii se organiza în pretutindenea în cea mai bună orânduială, poduri de piatră se clădeau peste riuri, de pildă cel de pe Bahlui și cel de la Docolina, șosele foarte bune se croiau de-alungul țării *cu măsuri economicoase*, etc. Și cu toate aceste, deși noi eram ruginiți, deși Sameșul Visteriei ținea întreaga comptabilitate a Statului pe o simplă coală de hîrtie, nici un deficit nu se ivea la sfîrșitul anului, ba încă rămînea un *prisos* pe care boerii deputați îl prefăceau în *prinos* pentru Vodă? Astăzi lumea s'a civilizat mult, e adevărat, veniturile țării s'aun mărit peste măsură, și însă nimeni nu-i plătit la vreme și deficitul budgetului a ajuns a fi înspăimîntător.... Pentru-ce? Știi pentru-ce? pentru-că lumea nouă e amețită de teorii, cînd lumea veche avea simțul practic, ce se dobîndește la școala experienței, iar nu la acele din străinătate».

ce aū năvălit la noi și s'aū împămîntenit cu o răpejune fără exemplu în orî care altă parte a lunei. Să fim drepți și să ne închinăm cu respect și recunoștință dinaintea memoriei părinților. Ei, prin traiul lor păreaū a face parte din secolul XVI, dar aū avut meritul sublim de a introduce în patria lor un secol nou, un secol de progres și de regenerare, secolul XIX, adus din străinătate prin copiii lor. Glorie și onor părinților noștri! Ei aū pregătit viitorul, un viitor plin de frumoase promiteri, care s'aū realizat în parte și din care se bucură generația de astăzi.

Acei oameni venerabili aū undit în inima lor cea mai sublimă aspirare, căci ei păstraū cu sfințenie în fundul inimei calitățile moștenite de la străbunî și neatinse de gangrena Fanariotismului. Pentru acei boeri demni, țara numită moșie, era cel mai scump odor, cea mai sacră avere strămoșească. Demnitatea lor personală îi ținea pe picioare și amenințatori în fața puternicilor intriganți de la Fanar, simțul lor de naționalitate îi făcea a plînge, privind înjosirea patriei lor căzută din culmea gloriei la rangul de un simplu pașalic. Respectul lor pentru persoana Impăratului Rusiei era isvorît din recunoștință, căci Rusia pusese capăt domnirii Fanarioților, ea reînviase tractările vechi a țarei cu Turcia, și dotase România cu o constituție mult mai liberală de cît șartele imperiilor vecine. Ei aū fost singurele coloane rămase a templului naționalității noastre; pe fruntea lor venerabilă, aurora viitorului reflecta razele sale, însă amar de naturele alese; de inteligențele nerăbdătoare care trăiaū în așteptarea aceluî viitor depărtat!

C. Negruzzi a fost una din acele naturi.

Crescut în țară sub privegherea părintelui său, el își dezvoltă spiritul, își înmulți cunoștințele prin cetirea autorilor clasiți, atît elini cît și francezi și de la sine se înfrăți cu școala romantică, a căreia șef era Victor Hugo. O oprire destul de lungă în Beserabia, și Rusia de sud punîndu-l în relație cu vestitul poet Pușkin, gustul său pentru literatura modernă se afirmă încă mai mult, și ca prin un efect magic, el se trezi deodată cu o avere bogată de idei nouă, de poezii armonioase și de stil curat romînesc. Avea sărmanul, o comoară și nu se

putea bucura de a o împărți cu nimeni, căci împrejurul său nimeni nu era în stare să o prețuiască la adevărata ei valoare.

Efect curios al legei de contrasturi! efect natural al sistemului de opresie! Pe cînd stilul general arlechinat cu grecismuri, slavonismuri, francismuri, mirosia a biurocrație, modelîndu-se pe fraza stereotipă de: *așa precum și în urma celor mai sus pomenite*; pe cînd poezia lincezea în versuri traganate de 16 picioare și schiopăta sub forma de ode lingușitoare către ministru, domn și împărat. C. Negruzzi traducea cu o măiestrie artistică *baladele lui V. Hugo*, și minunata poezie a lui Pușkin: *Șalul Negru*. Limba lui era corectă, versificarea armonioasă, și traducerea demnă de original.

Pe cînd clerul ținea într'o mîna discul drăgălaș și în cealaltă fulgerile afuriseniei, C. Negruzzi îndrăznește a scrie pe *Todirică, jucătorul de cărți*¹⁾ și să traducă în colaborare cu A. Donici *Satirele Prințului Antioh Cantimir*, în care se găsesc pasagiuri ca următorul:

De vrei să fii Episcop, c'o mantie vărgată
 Infășură-ți trufiă, îți pune lanț de aur,
 Sub mitră strălucită ascunde-ți capul tău.
 Și sub o barbă lungă stomahul îmbuibat,
 Diaconul să meargă cu cîrja înainte.
 Te'ntinde 'ntr'o caretă și tot blagoslovește
 În dreapta și în stînga, cînd ești plin de venin. etc.

Pe cînd tradițiile istorice căzuseră în uitare și faptele glorioase ale strămoșilor noștri se perdeau în întunericul ignoranței, C. Negruzzi avu nobila dorință de a deștepta simțul național prin poemul istoric: *Aprodul Purice*. Acest mic poem cuprinde tablouri de o rară frumusețe și se deosebește atît prin armonia versurilor cît și prin o energie de stil necunoscută încă pînă la dînsul. Începutul e pastoral și încîntător:

Ciocirlia cea voioasă prin văzduh se legăna
 Și'nturnarea primăverii cu dulci ciripiri serba,
 Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat, etc.

Iar cu cît poetul intră mai afund în subiectul său, versul devine oțelit, și cînd descrie lupta de pe malul Siretului între

¹⁾ *Dacia literară* în care a apărut această nuvelă a fost suspendată după reclamarea clerului și C. Negruzzi a fost exilat. *Nota lui Alexandri*.

ostașii lui Ștefan Vodă cu armia ungurească a lui Hroiot, poemul ajunge la înălțimea epică. În acel pasagiū, poezia descriptivă produce efecte de minune în ochii și în auzul cetitorilor prin nechezarea cailor, prin zingănitul armelor și mai ales prin eroismul Domnului. Se cunoaște că nu fără intenție Negruzzi colora atît de viu tabloul seū; lui îi plăcea să puie în fața tronului imaginea sublimă a lui Ștefan ca un contrast amar; îi plăcea să arăte boierilor degenerați din timpul său cum erau acei de pe timpurile vitejieii, care în loc de a trăi în trândăvie, știaū să moară cu sabia în mină pentru apărarea țării. *Aprodul Purice* a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelit.

Pe cînd palatul domnesc era considerat ca un soi de templu, iar Domnul ca un soi de Budă nefailibil, C. Negruzzi avea curagiul a scoate la lumină imaginea cruntă a lui *Alexandru Lăpușneanu* și a spune boierilor un mare adevăr: «*Poporul e mai puternic decît boierimea!*»

Proști dar mulți! răspunde Lăpușneanu vornicului Moțoc, în scena măcelului din palat, atunci cînd poporul adunat la poarta Curții striga: *capul lui Moțoc vrem!* Acel răspuns al Domnului: *Proști dar mulți!* cuprindea în trei cuvinte o adevărată revoluție socială. Prin urmare, *novela istorică* fu rău văzută la palat, rău primită de boieri, însă ea își dobîndi pe loc rangul cel mai înalt în literatura romînă, și va rămîne totdeauna un model perfect de stil, de limbă frumoasă, de creație dramatică și de o necontestată originalitate.

Nu mai enumăr celelalte *păcate ale tinerețelor*, toate spirituale, atrăgătoare și plăcute ca păcatul, însă voi declara fără nici o părtinire de veche amicie, că valoarea scrierilor lui C. Negruzzi, mare prin calitățile lor, se mărește în proporție colosală, cînd gîndirea mea se rapoartă la timpul de sterilitate în care ele au fost produse. În anii de secetă, rodurile copacilor sînt mai cu samă prețioase.

Bagajul literar a lui Negruzzi este mai puțin voluminos, precum a fost și acel al lui *Prosper Merimée* în Franța, însă cîștigă în calitate ce-î lipsește în cătime. El zicea: «*mai bine vreū un armasar arăpesc decît o herghelie tătărăscă, și: decît un cîmp de măcieși mai bine un singur trandafir*». Avea multă dreptate și zicea un mare adevăr în limbajul său original,

căci mai bucuroși să fim de a poseda în bibliotecă un singur volum de *păcatele* lui Negruzzi, decît o sută de tomuri a unor literați păcătoși.

Am asemanat pe Negruzzi cu Merimée în privirea cătimei operilor, acea asemănare o găsim și în natura talentului și chiar a spiritului lor. Amîndoi aveau condeie de oțel mlădios cu care știau a cisela foarte fin limba de care se serveau. Ei aveau deopotrivă simțul estetic în producerile lor și posedau acelaș farmec de naratie. Orî ce întîmplare zilnică, orî ce istorioară cît de neînsemnată, Negruzzi știa să o prezinte sub forme interesante, și atît convorbirea lui variată, cît și tactul purtării, modestia și blîndeța caracterului său, l'au făcut a fi mult simpatic contemporanilor săi.

Ca om politic, deși rolul lui nu a fost însemnat, e de ajuns să amintim aice, că fiind deputat sub Domnia lui Sturza Vodă, el a fost exilat de două ori la moșia sa Trifeștii, de pe malul Prutului, pentru *crimul neertat* că avea idei liberale și făcea opoziție guvernului¹⁾.

Însă și diversele posturi ce a ocupat, de la simplu *diac de Visterie*, — post în care intrau întăiu feciorii de boieri pe atunci, — până la postul de Ministru de finanțe, și cariera politică, erau contrare gustului și tendințelor sale literare. În nemolul de dele, adunate împrejurul lui de șicana proceselor, în mijlocul lucrărilor seci de cancelarie la care a fost condamnat o mare parte din viață, el găsea timp a comite plăcute *păcate* cola-

1) Domnul Mihail Sturza știa a se folosi de împrejurări. Profitînd de o dușmănie personală ce era între Constantin Negruzzi, cel mai tînăr de vîrstă, dar singurul serios opozant din deputații adunării, și Consulul Rusesc de pe atunci, care se amesteca în mod prea neplăcut pentru Domn în guvernarea țerei, el pe de o parte îndemnă pe Consul de a cere exilarea lui Constantin Negruzzi, iar pe de alta trimetea soli la Petersbur prin care se tînguia cătră Împărat de Consulul Rusesc, care îl silea să calce legea fundamentală a țarei și să exileze pe deputați. Astfel el știu să obție și revocarea consulului ce-i era atît de neplăcut, și să dea o aparență de legalitate exilării deputatului a cărui cuvinte din adunare îi displăceau peste măsură.

Exilul unui deputat cădea în sarcina consulului Rusesc, departarea consulului în sarcina deputatului lovit de consul în mod nelegal, Domnul își spala minile și era nevinovat. (Nota d-lui I. Negruzzi).

borînd la toate foile ce se iveau pe orizontul literare. *Curierul de ambe sexele* a lui Heliad, *Albina* lui Asachi, *Alăuta românească*, *Dacia*, lui Cogălniceanu, *Progresul*, *România literară*, a lui Alexandri, *Lumina* lui Hăjdău, și chiar *Convorbirile literare*, s'au ornat cu mărgăritare eșite din șiragul său. Insuși repertoriul teatrului național se îmbogăți cu două piese originale cari au avut mare succes pe scenă: *Doi țărani și cinci cîrlani* și *Muza de la Burdujeni*; această muză a ramas un tip în panorama noastră socială. Așa dar, ca membru a Societății, C. Negruzzi a fost o individualitate marcantă pîntre contemporanii săi.

Ca om politic, a fost liberal într'un timp unde liberalismul era periculos, căci îl amenința exilul.

Ca om de litere, a fost, este încă și va fi mult timp în fruntea prozatorilor Români.

Ca Român cu simțul de adevărată naționalitate, să-l lăsăm însuși a se exprima :

«Francez, Neamț, Rus, ce firea te-a făcut,
 «Pămîntul tău e bine-a nu uita
 «Orî cui e drag locul ce l'a născut,
 «Eū, frații mei, orî unde-oî căuta,
 «Nu mai găsesc ca dulcea Romănie,
 «De-o și hulesc ciți se hrănesc în ea,
 «Corci venetici!... Dar orî cum va fi, fie,
 «Eū sînt Romîn și-mi place țara mea».

V. ALECSANDRI.

PREFAȚĂ LA EDIȚIA II

PREFAȚA LA EDIȚIA II

E un act de dreptate literară ce-l săvârșim, tipărind, după Alecsandri, o ediție completă a scrierilor lui Costache Negruzzi și căutînd a-i face loc în o bibliotecă populară răspîndită.

Cei doi mari scriitori moldoveni aũ fost buni tovarășii, începînd de tineri să lucreze împreună, timp de care Alecsandri adeseori își aducea aminte cu vie înduioșare:

«Cu vie mulțumire și înduioșare îmi aduc aminte de zilele ce am petrecut cu el pe malul Prutului, la anul mîntuirii 1840. Nu făcusem încă nici un vers romînesc și de abia intrasem în domeniul literaturii cu o nuvelă intitulată «Buchetiera de la Florența» ¹⁾).

E vorba de revista *Dacia literară*, în coloanele căreia s'aũ întîlnit. Alecsandri abia se întorsese din Italia. Adusese cu sine întiiele încercări de proză romantică, scrisă sub influență străină. Negruzzi însă terminase cîte-va din cele mai desăvîrșite bucăți în proză, pe *Lăpușneanu*, *Sobietki* și *Romîni* și articolul asupra cîntecelor populare; și toate avură darul de a contribui la desvoltarea talentului de scriitor al lui Alecsandri. Cele dintăi i-aũ servit ca isvor de inspirație pentru două drame, iar al treilea articol i-a arătat calea pe care, mai tîrziu, avea să ajungă atît de departe.

Tot la 1840 încep a munci împreună pe terenul teatrului. Principele Sturza îi chemase, alătura de Kogălniceanu,

¹⁾ Alecsandri, *Scrisori* I. București 1904, p. 103.

la direcția Teatrului Național din capitala Moldovei. Colaborarea asta n'a putut fi fără urmări binefăcătoare pentru începuturile dramatice ale tinărului tovarăș.

Cînd Alecsandri tipărește «Propășirea» și «Romînia Literară», îi găsim iarăș împreună. În urmă, căile li se despart; Alecsandri, prin comediile sale de moravuri și prin poeziile în gen popular, își ia sborul cunoscut și cîștigă ușor lauri popularității neatinse de altul, iar Negruzzi, cu totul superior ca prozator, rămîne cu mult îndărăt în producțiile sale poetice și dramatice.

La 1868, 25 August, Negruzzi se stînge, iar amicul său, amintindu-și ce perdere îndură, scrie d-lui I. Negruzzi:

«...cînd am aflat că s'a săvîrșit din viață, am fost cîmpins de o tristeță adîncă, căci e trist de a vedea restrîngîndu-se cercul contimporanilor săi, e dureros a-ți perde amicii cu care ai petrecut în tinerețe, ai lucrat la renașterea unei țeri iubite și te-ai deprins a-i prețui. Costache Negruzzi este un nume scump Romîniei și va rămînea în pleiada pionerilor intelectuală ai neamului nostru; el și cu Hrisoverghi au fost cei dintăi în Moldova care au dat semne de independență literară, ferindu-se de formele stilului mitologic, plin de Afrodite și de Apolonă, adoptînd drapelul școalei romantice. Scrierile sale *deși nu multe* (? Nota ed.) *au un caracter nou în literatura noastră, deosebindu-se prin eleganță, limpezime de stil, energie și adevărat romînism*»¹⁾.

Caracterizarea e cît se poate de nimerită. Aproape toate scrierile lui Negruzzi, fragmentele nuvelistice, spiritualele polemici literare sau politice, aparțin mai mult genului ușor de foileton. Au însă în ele, pe lîngă măestria limbei, o deosebită putere de viață, încît autorul a rămas tînăr ca și Alecsandri și va continua și de aci înainte să desvolte gustul literar în o direcție prielnică culturei romîne.

*

¹⁾ Alecsandri *Scrisori*, p. 37.

La 1857 Negruzzi însuș își adunase într'un mănunchiū o parte a operelor sale, grupîndu-le sub titlul *Păcatele tinerețelor*¹⁾. Era tot ce crease mai bun și cuvîntul «păcate» se explică cel mult din cele cîte-va indiscrețiuni ce le face asupra vieții sale personale.

După moartea lui, a apărut o ediție mai mare în trei volume²⁾, îngrijită de d. I. Negruzzi. Alecsandri însuș vine în ajutorul editorului, îi comunică manuscripte și-i dă indicații speciale³⁾. Tot atunci îi pune la dispoziție prețioasa introducere, reproducă și de noi.

În cele trei volume de la 1872 nu avem însă un Negruzzi complet. Lipsesc articole risipite în revistele și ziarele contemporane, și încă de cele mai importante, ca articolul menționat despre Cîntecele populare; nu sînt cuprinse nici o parte a polemicilor lui, iar o seamă de traduceri din franțuzește și rusește, deși scrise în aceeași limbă curată, aū fost cu totul lăsate la o parte.

Am crezut de bine să adunăm ce se poate, să completăm ce e publicat fragmentar și să adăugăm ce lipsește. Astfel ediția, din care apare acum întiul volum, este singura cu adevărat completă și — exceptînd eventuale scăpări din vedere — nu ne lipsesc decît articolele anonime ale lui Negruzzi și cîte-va fragmente și miscelanee cu totul fără valoare literară⁴⁾.

Am completat două articole din ediția de la 1872 și anume cel despre Scavinschi (v. p. 152) și postuma încercare asupra Florei Romîne (v. p. 85) și am adaus, în ordine cronologică, 19 scrisori și mai multe articole de

1) *Păcatele tinerețelor*. Amintiri de junețe. Fragmente istorice. Neghina și palamida. Negru pe alb. Iași 1857, p. 365.

2) *Scrierile lui Constantin Negruzzi*. I Păcatele tinerețelor. II Poezii. III Teatru. București 1872-73, 3 vol. pp. 350+311+501.

3) Alecsandri *Scrisori* p. 45.

4) Vezi între altele, *Propășirea* 1844 p. 312. *Albina Romînă* 1840 supl. No. 4. *Albina Romînă* 1846 p. 38.

diferit gen. Din cauza lipsei de spațiu, traducerile, în număr destul de însemnat, le-am lăsat pentru un volum viitor.

La întocmirea ediției noastre am fost nevoiți să ținem seamă de rolul lui Negruzzi în aprinsele polemici asupra limbei literare, precum și de influența lui hotăritoare asupra dezvoltării acestei limbi.

Nu puteam publica textul întocmai, după ediția cea mai nouă, făcută după moartea lui. Pentru a arăta procesul prin care a trecut limba acestui meșter, schimbările ce le-a suferit cu timpul, făcute de el sau de editor, am controlat primele texte tipărite — unde manuscrisele lipsesc — și am notat în josul paginilor toate deosebirile de stil și de cuvinte între diferitele redacțiuni. Unde s'a simțit trebuință, am făcut și istoricul articolelor.

După volumul de proză al lui Alecsandri, tipărit de noi anul trecut, aceasta este a doua încercare de ediție critică a unui autor român. Dacă n'am nimerit calea cea adevărată, vina nu este a noastră ci a aceloră cari n'aș știut pînă acum să ne dea modele de ediții critice.

22 Aprilie 1905.

E. CARCALECHI și IL. CHENDI.

AMINTIRI DIN JUNETE

Cum am învățat românește ¹⁾

Pe cînd uitasem că sîntem Români și că avem și noi o limbă, pe cînd ne lipseau și cărți și tipografie, pe cînd toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește; cînd în sfîrșit literatura română era la darea sufletului, cîți-va boieri, ruginiți în românism, neputîndu-se deprinde cu frumoasele ziceri: parigorisesc, catadicsesc, ș. c. l., toate în *esc* create de diecii Vistieriei, — pentru că atunci între ei se plodea geniul, — ședeau triști și jăleau pierderea limbii, uitîndu-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfîrșit, și din cînd în cînd cite o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahăr din ciocălăi de cucuruzi ²⁾, sau pâne și crohmală de cartofe ³⁾.

¹⁾ Publ. în *Curier de ambe sexe* I (1836) p. 337. — ²⁾ Aluzie la vestitele calendare de Buda și la următoarele două cărți: *Disertatiune despre zacharu, carele de mustu de tulei de cucuruz și de jugastru se face*, — de Ioan Burger, Buda 1813; *Învățătura sașă povățuire pentru facerea pîinii ceî de obște... din cartofle*. Alcătuită de Hristian Rukert, tălmăcită de doftorul Dimitrie Samurcași. Iași 1818. Ed. II, Iași 1829. — ³⁾ «Tot de pe atunci, cînd Typografiile din Snagov, din Târgoviște, din Râmnic dispăruseră, ne venea și cărțile bisericeî tot din Buda, preschimbate după sistema catolică, spre a învăța poporul a cere numai pânea materială *din toate zilele*, iar nu *cea spre sîntă*, și materială și intelectuală. De atunci se deprinse clerul nostru cu veninul ereziilor religioase, politice și sociali; și acum li se pare străin laptele salutariu a bisericeî *Răsăritului*. (Nota lui C. N. din *Curierul*.)

Tot însă mai rămăsese o școală, pe care acești buni bătrâni o priveau ca singur azilul prigonitei limbii, școală unde se învăța încă românește, aproape de Iași în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din Români aceștia. Nu eșea nici un calendar care să nu-l aibă el întâi, nici o carte bisericască care să n'o cumpere, nici o traducție care să nu pue să i-o prescrie.

Intr'o zi viind de la școală, l'am găsit cu o mare carte în folio dinainte. Cetește-mi, îmi zise, o viață de-a sfinților din cartea aceasta.

— Eartă-mă, părinte, eu nu pot ceti românește.

— Cum! apoi dar ce înveți tu!

— Elinește, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ți ceteșc toată tragedia Ecubei ¹⁾, unde e acest frumos chor a Troienelor, pe care îl știi pe din-afară:

Ἄυρα, ποντιάς ἄυρα

Ἄτε ποντοπόρους κομίσεις

Θοάς ἀκάτους ἐπ' ὄϊμα λίμνας,

Ποί με τὰν μελέαν πορέυης ²⁾!

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e rușine să nu știi limba ta! mine vei veni cu mine la Socola ³⁾ unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om prea-învățat; și nu mă îndoesc că tu te vei sili a învăța degrabă, pentru că știi că asta îmi face mulțămire.

— O negreșit! am răspuns cu bucurie.

Ne întirziasem a doazi, căci cînd am ajuns, am găsit examenul pe la sfîrșit. Se cercetase istoria, geografia ș. c. l. Sala era plină. Auditorul se alcătuea mai ales din dame bătrâne, mume a băeților, care ascultau într'o religioasă tăcere.

1) În Curierul: Ecubei din Euripid. 2) ... πορέυεις 3) ... de unde am primit răvaș, prin care mă poflesc la examen.

Profesorul român avea un nas cu totul anti-român, căci lasă că era grozav de mare, dar apoi era cărligat, încît se-măna mai mult a proboștidă decît a nas. «Pre-evghenicoșilor boeri și cucoane, zicea el, am avut cinste a înfățișa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, artimetică. Acum voi ave cinste a arăta că limba noastră, pe care toți socot că o știu, dar nimeni nu o știe, cum se cade, nu este fără gramatică, fără sintaxis și fără ortografie; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.»

Sfîrșind, își puse ochilariu, tinse tabla neagră, și chemînd un băiat ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băietul scris :

Fată Sarră!

Eū ț'am zis aseară,

Să vezi oul cum se sară.

«Pre-evghenicoșilor, urmă profesorul, vedeți că toate aste frasis se sfîrșesc cu *sară*, dar precum ați văzut, aū deosebire în scris. Asemenea veți vede și cu a doua paradigmă.» — Băietul mai scris :

Maică-ta de-ī vve

Bine ar fi să vve

Păn' la noi la vie. 1)

Dascaul tinse brațul spre cuvintele scrise, cu un gest maestos. Gestul acesta fu ca isbucnirea unei mine. Bărbați, femei, copii, toți săriră și s'apropiară de tablă strigînd *bravo* de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele inhorbotate. Lacrimi de bucurie isvoraū din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stinși și împrejuțați de

1) Forma dintii :

Maica mea e vie ;

Șade tot la vve

Miine a să vve.

un cerc purpuriu ; aste lacrimi strecurîndu-se pe lingă sbirciturile nasului ca pe niște uluce firești, ajungeau sub buza dedesubt unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrâne ! nu se puteau dumeri cum de sînt atît de învățați drăguții lor, și clătînd din cap, priveau pe dascăl ca pe o ființă surnaturală. Bărbații îl fericitaui, îi mulțameau, îi strigaui *aferim* de se sgudueau păreții ; și bătrînul Socoleanu, doborît sub grindina laudelor și a aferimilor, se lăsase pe un scaun, unde-l împrejuraseră copiii, amețit, răpit, cuprins ca acel împărat Roman ce striga la moartea sa : Je sens que je deviens dieu !

Ce făceam eu în vremea aceasta ? Eu rămăsesem încremenit cu ochii holbați, cu gura căscată, căci nu înțelegeam nimic, eu care mă țineam că știu ceva ! Dascalul acesta lua în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal ¹⁾, neînțeles ca și sinonimele sale ; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cît mă umilise de tare ! cum îmi căzuse trufia ! cît mă simțeam de mic în asemănare cu băiatul acel ce sciea *Sară* și *Vie* în trei osebite feluri !

Ne-am întors acasă. Tatăl meu văzîndu-mă gînditof, mă întrebă ce am.

— Gîndesc la adînce erudiție a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de științe și l'am poftit să vie ca să-ți dea ²⁾ lecții de trei ori pe săptămînă. De mine va începe.

O, cît am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste ! Indată am gătit caiete, condeie noue, negreală bună, nimic n'am uitat ; întocmai ca bravul soldat care își perie uniforma, freacă bumbii, curăță armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m'au ocupat pînă sara, cînd m'am culcat gîndînd la noul dascal, ³⁾ [ear peste noapte am visat că aveam un nas cît al lui de mare].

A doua zi profesorul veni, și după acea de datorie bună dimineață, scoase din sîn o broșură cartonată cu hîrtie

¹⁾ academic, înalt... ²⁾ să vie a-ți da. ³⁾ Urmează : și giudecînd că cine n'avea astfel de nas, precum era al lui, nu poate fi « învățat ».

pestriță, zicîndu-mi c'un zîmbet plin de încredere în sine: nădăduesc că ne vom înțelege amîndoi. Această filadă nu sînt la îndoială că în puține zile o vei învăța.

O! am gîndit, aceasta e negreșit vr'un extract lesnicios a sistemului său ¹⁾ de învățatură. Am luat-o cu toată onoarea ²⁾ convenită operei unui literat, și deschizînd-o, am văzut că era un abecedar cu slove de-un palmac de mari!

Am rămas mut de oțerire și de rușine. Ce batjocură! să mă pue pe mine, care nu măi eram un copil, ³⁾ aveam treisprezece ani, să învăț *a b c!* pe mine care înțelegeam pe Erodian din scoarță în scoarță! Era un infrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărîi să-mi răs-bun și ideea asta mă măi liniști.

În vremea aceasta, dascalul își așezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari țugueți pe nasul lui urieaș ca un turc călare pe un harmăsar roib), trase tabac, strănută, tuși spre a-și drege glasul, și începu rar și cu dese pauze:

«Netăgăduit este, că omul neînvățat e ca un copac ne-îngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învățătorul ⁴⁾ este pentru un tînăr, aceea ce este și grădinarul pentru pom; ⁵⁾ sau ca plugarul bun care curăță de mă-răciuni țearina sa până a nu semăna în ea semînța cea bună.»

După aceste parabole, adaose: ⁶⁾

«Pentru a-ți paradosi limba romînească după toată rîndueala, ca să o înveți cum se cade spre a o ști precum se cuvine, ⁷⁾ trebui să începem de la început. Vei ști deci că limba romînească are patruzeci și una de slove, care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice, și glasnico-neglasnice; și anume; glasnice sînt: Az, Est, Ije, I, On, U, Ier (Ѣ), Ъtiu, Iu (Ю), Îia, Ia, Ypsilon, omega. Neglasnice: Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude,

¹⁾ de sistema sa. ²⁾ cîntea. ³⁾ care nu eram un copil acum... ⁴⁾ dascalul... ⁵⁾ — îl curăță la vreme... ⁶⁾ urmă... ⁷⁾ spre a o ști cum se cade, ca s'o înveți cum se cuvine.

Mislete, Naș, Pocoli, Riță, Slovă, Tferdu, Firta, Heru, Csi, Psi, Ți, Cervu, Șa, Ștea, Țita, Gea. Glasnico-neglasnice : Falu, Ieri, Ucu, În.»

«Fără aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silabi, căci ele sînt temeliala limbii. Drept, aceea, d-ta vei bine-voi a le învăța pe de rost, pentru ca să le poți cuvînta curat și pe înțeles, pentru că vād, că dascalii d-tale Grecul și Franțuzul, pe care dracul să-î iae ! ți-a stricat proforaoa, nu poți rosti pe î, ă, ș, c, și altele vr'o cîteva. Am nădejde că poimîne mi le vei putea spune pe din-afară, și atunci vom începe a doua mașimă, Ba, Be, Bi, Bo, și mai la vale. Cred că ne înțelegem ?»

— Ba nu ne înțelegem nici de cum, am strigat, eșind din amețea ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înțelegem ! D-ta vrei să mă batjocorești, să mă pui la Alfavita, pe mine care știu grecește mai mult de cît ori care tînăr la vrîsta mea, și care scriu franțuzește *sous la dictée*, fără a face mai mult decît șapte opt greșeli pe față ! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcția verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii vie și sară în trei feluri ?

— Iți voi spune-o vreme.

— Pentru că ai o duzină de i, așa e ? Dar cum scrii *masă* (table), și *masă* (Pret. verbului *mănere*) ? cum scrii *lege* (loi), și *lege* (Imper. verbului *legare*) ? Așa e că tot un fel, pentru că n'ai doi a și doi e ? Apoi pentru ce încurci și amețești pe băieți ?

— Acea nu e treaba D-tale, imi răspuse cu un zîmbet ce semăna a strîmbet ; învață buchile pe de rost ca să le știți poimîne.

— Ba nici gîndesc, zisei asvîrînd abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha ! La început se pare greū, dar te vei deprinde. Rădăcina învățaturii este amară, dulci sînt însă rodurile sale.

Sfirșind, strînse ochilarii, își luă șlicul și eși. Simții că mi se luă ¹⁾ o greutate de pe inimă.

A! pedant ignorant și îngîmfat, strigai, vrei să înveți buchile tale! Să mă necinstesc! A! chinezule, care ai o sută de litere, mai mult de cît ori ce limbă! A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice! A! tu socoți că limba mea deprinsă cu Homer, se va putea suci ca să zică firtă, tferdu, glagol, ș. c. l.; numiri sălbatice cu care tu ai poreclit bieteile litere! A! tu vrei să mă necinstesc, să înveți buchile tale! Dar să crepî măcar nu le voi învăța! — Las că te-oî juca eû! N'am trebuință de tine ca să-mî înveți limba mea!

Am alergat la biblioteca tatălui meu care era într'o ladă mare, purure deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă i-am făcut inventarul, și printre mulțimea Calendarelor și a cărților în limba grecească modernă, eacă ce am găsit:

Tipărite:

Viețile Sfinților din toate lunile.

Moartea lui Avel, (poem de Gesner).

Numa Pompilius, (Romanț de Florian).

Patimile Domnului Nostru, în versuri.

Istoria lui Arghir și a pre-frumoasei Elene, idem.

Despre începutul Românilor, de Petru Maior.

Floarea Darurilor.

Intimplările Franțezilor și întoarcerea lor de la Moscova.

Talmudul Jidovesc.

Manuscrite:

Letopisețul lui Nicolai Costin. ²⁾

Cavalerii Lebedei (Romanț de Mme Genlis).

Incunjurarea cetății Roșela ³⁾ (Romanț idem).

Lentor, tragedie în versuri.

Sapor, idem.

¹⁾ Că mi se rădică... ²⁾ Letopisețul (hronic) lui Ureche Vornicul.

³⁾ Incunjurarea Roșelii.

Matilda (Romanță de Mme Cottin). ¹⁾

Manon Lesco, romanț. ²⁾

Tarlo, saū străinii în Elveția, idem.

Zelmis și Elvira, idem.

Cugetări de Oxenstern, etc. etc. ³⁾

Sărmană bibliotecă! Uitată în sicriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultueală Ianicerilor! ce n'aș da acum ca să am una din acele cărți de sute de orî cetite de tatăl meu.

M'am cercat să cetesc un romanț din acele manuscrise, dar scrisoarea era atît de încălcită, în cît le-am lăsat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea aceea ieroglifică ce se obicinuia atuncî pe la noi; și luînd istoria Romînilor de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puține ceasuri am învățat a ceti. Pân'înserat, eram capabil să spun pe carte cît orî care anagnost de răpede. Seara am cetit tatălui meu tot cîntul întîi din moartea lui Avel, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucura, și atribuînd știința mea la vrednicia învățătorului, porunci să cumpere cinci coți postav vișiniū și un beniș, pe care îl trimise dascalului.

Eū însă nu puteam uita înfruntul ce-mî făcuse. Făcînd un congres de băieți — conșcolari ai mei de la dascalii Franțez și Grec, — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

— Fraților, zise el, socotința mea este să închipuim niște întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci, ca să-î dovedim că e numai un gogoman ⁴⁾ pedant..

— Εὐγε! Bravo! Εὐοι! Hura! Παύαν! Vivat! strigară toți. ⁵⁾

Întrebările s'aū alcătuit, s'aū aprobat de toată adunarea, și mi s'aū încredințat.

A treia zi dascalul veni, și întrebîndu-mă de știū buchile

¹⁾ Urmează: *Elisabeta saū surghiuniții în Siberia*, idem. ²⁾ *Istoria cavalerului de Grioux*, romanț. ³⁾ Lipsește în *Curierul*. ⁴⁾ un nătărău. ⁵⁾ strigară cu toți.

pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior, și i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfârșind,¹⁾ am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el :

«De vreme ce vezi, logiotate, că am învățat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului D-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbei — nu sînt la îndoială că voi învăța a scrie earăși fără ajutorul dăscălesc. Inșă fiind că cunosc și simț cu desăvirșire că dascalul pentru un tînăr, este aceea ce este grădinarul pentru un pom, vād că eū am foarte multe lucruri de învățat, căci sînt un copac neroditor. Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pe care d-ta vei bine-voi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecție. Pe toată ziua îmi vei deslega cite cinci de aste nedumeriri.) Spune-mi dar :

«1. Pentru ce une-orî vara plouă cu broaște, ear nu cu cristei fripți precum odinioară la judani?»

«2. De unde a luat Adam și Eva ac și ață de a cusut frunzele de smochin, în vremea ce pe atunci nu era încă nici o fabrică?»

«3. Cum..?»

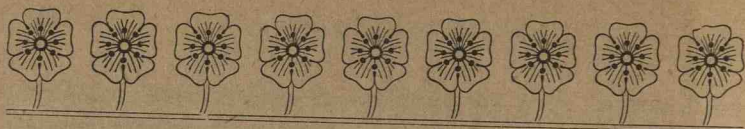
— Păgin! mă curmă dascălul astupîndu-și urechile, și sārind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un șarpe: hulă grozavă și pîngărită! Eacă frumoasele isprăvi ale învățaturii papistașilcr!

Zicînd aceste, își luă șlicul și o impunse de fugă pe ușă. De atunci nu-l am mai văzut.

Astfel Petru Maior m'a învățat romănește.

1) Sfârșind de cetit. 2) «îmi vei tălmăci cite zece de aceste întrebări.» In *Curierul* bucata se sfîrșește aci și are următoarea notă: «Întrebările și răspunsului bietului dascal se va căta în manuscript.»

Restul a fost adăogat la retipărirea bucăței în «Păcatele tinerețelor».

Zoe ¹⁾

I

Amour en latin fait amor ;
Or donc provient d'Amor la mort :
Et paravant, souley qui mord.
Deuil, pleurs, pièges, forfaits, remord.. .
Blason de l'amour.

Aceasta a urmat la 1827.

De abia inserase, ulițile erau însă pustii. Din cînd în cînd și foarte rar se auzea pe pod duritul unei calește în care era vre un boer ce se ducea la o partidă de cărți, sau un fiacru ce trecea ca săgeata, și lăsa să se zărească niște bonete femeestî. Nicî un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragii care strigaū regulat *raită*; pentru că la 1827 Septembrie, nimeni nu s'ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți după ce înopta. Pojarul de la 20 Iulie, prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului Iașii, și fanaragii, masalagii, potlogarii, de care gemea orașul, șezînd ascunși printre risipuri, pîndiaū pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, și adese ori, el perdea împreună cu punga și viața saū cel puțin sănătatea. In zadar umblaū streji de arnăuți și de simeni; nu puteaū stîrpi aceste înrăutățiri, nicî descoperi bandele vagabonzilor.

¹⁾ *Curier de ambe-seze* I (1836) p. 117—128, cu sub-titulul : *Noutate istorică.*

O caleaşcă trecu în fuga cailor pe uliţa mare, apucă uliţa Sf. Ilie, şi făcînd în stînga, luă la deal pe lîngă zidul Sf. Spiridon, şi tot suindu-se până'n mahalaoa Sărăriei, stătu la portiţa unei căsuţe cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tînăr elegant coconaş, a cărui costum era după moda curţii.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un şal roş cu flori din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă, iar capetele alcătuiind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaoa de pambriu albastru blănită cu samur purta una dintr'acele scurte caţaveici, numite *fermenele*, broderia căreia cu fir şi cu tertel, îi acoperea tot peptul. În cap avea un şlic de o circumferenţă cel puţin de şapte palme.

Intr'un cuvînt, orî ce damă l'ar fi văzut în ceasul acela, nu s'ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa, şi de a zice în jargonul vremii de atunci: ah, psihimu, uită-te cît e de *nostim*!

Chipul său era de nu frumos, dar plăcut. Lavater din cea întăi vedere l'ar fi judecat după fruntea lui strîmtă, buzele groase şi sprincenele rădicate cu disproporţie d'asupra ochilor; dar şi nefiind cineva fizionomist putea fără a se greşi să'l boteze de nătărău, după căutătura cea spe-riată şi neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*, şedea o fetişoară rezămată într'un cot de perină. Fusta ei de atlas albastru deschis, de sub care se zărea un picioruş gras şi mic, părul ei castaniu ce se slobozea în unde de mătase pe albiu ei grumazi; poziţia ei cea lenoasă, în sfîrşit lumina murindă a unei lampe, ar fi înflăcărat pe Xenocrat, dacă ar fi fost la Iaşi la 1827, în camera aceea.

Zău, era frumoasă tînăra fată! cînd însă şi-a întors tînjitorii ochi căprii, umbriţi de lungi gene şi scâldaţi într'o rouă de desfătare, cînd s'a răpezit şi a apucat în braţe pe tînărul ce intrase, trebuia să aibă cineva toată nesimţirea lui, ca să nu cadă ameţit la picioarele ei.

— Ah! tu ești, Iancule, tu ești! Vezi că eu te așteptam. Gîndeam la tine, pentru că numai la tine gîndesc. Pe semne tu nu știi că te iubesc mai mult de cît ori ce alt pe lumea asta, și tu ear mă iubești. Așa e că mă iubești? Nu voi să mă iubească alții. Zică ce-a vrea lumea, eu te iubesc, — ș'apoi ce-mi pasă de lume. — Tu ești al meu! al meu! Te iubesc, te sărut, sufletelul meu!

Și gingașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

— Ce te-ai făcut de o săptămînă de cînd nu te-am văzut? Unde ai fost? Oh! ți-am scris, și nici n'ai vrut să-mi răspunzi. Cînd ai ști cît am plîns! Uită-te ochii mei sînt roșii încă; așa e că sînt roșii? Spune-mi, mă iubești?

— Mă întrebî un lucru care poate ți l'am spus de o mie de ori, răspunse cu răceală nesimțitorul amarez.

— Caraimane, dă-mi un ciubuc!

Un arnăut mustăcios intră, și întinse stăpînului său un lung ciubuc. Intr'un minut, cămăruța se umplu de un fum gros, printre care Zoe se zărea ca o zeităte prin nori. Această intrerumpere a unei vorbe amarezate, pătrunse pe biata fată, care tăcu lăsînd să scape din sînul ei o oftare,¹⁾ o oftare de acele ce sfișie inimă.

— Mi-ai scris că ai să-mi spuî un lucru mare. Să vedem, ce este? spune, pentru că n'am cînd zăbovi, adaogă tînrul, scuturînd ciubucul.

— Ah! zise Zoe, înturnîndu-și lăcrimații ochi spre el, odinioară îți părea că sboară ceasurile ca minutele lîngă mine; atuncî mă iubeai, acum nu mă mai iubești ca atuncî, măcar că eu tot aceea sînt și tot asemenea te iubesc. Oh! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad al dragostei care eu îți păstrez! Prea-iubitul meu! spune-mi cînd mă voi numi soția ta? Cînd voi pute a nu măi tîinui de lume acest amor de care inima mea este plină? Vezi tu, acesta e singurul meu gînd. Știi poziția mea. Știi că de am greșit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah!

¹⁾ oftare.

cînd ai ști cît sînt de fericită ; am să-ți spui o veste care a să te umple de bucurie. Eū o să fiū mumă ! — Și copila își ascunse rumena față în sînul coconășului.

Intru auzul cuvîntului acestuia, Iancu s'a posomorit, a băgat mîna în buzunar, și scoțînd niște metanii de corail de vr'o doī coți de lungi, începu a se juca cu ele, preumblîndu-se în lung și în larg prin mica cămăruță.

Zoe îl privea neclintită.

— Ascultă, draga mea ; cred că nu te îndoiești cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m'a umplut de bucurie. Dar vād niște mari pedici la însoțirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră, și e foarte mînios asupra mea. Îmi zice că nu e de cîntea mea să iaū o fată săracă, orfană, și cîte altele. Eū însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem. —

Mișelul ! vorbele lui erau loviri de cuțit pentru Zoe. Ea tremura.

— Vai mie nenorocita ! eată la ce am ajuns ! eată în ce stare m'ai adus ! mă desprețuiești după ce m'ai înșelat ! Nu-ți e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit'o cu juruinți mincinoase. Găsești pretexturi ca să mă părăsești și pe mine și pe copilul tău. Nu te temi de păcat ! nu socotești că voi muri dacă mi'i lăsa ! oh ! fie-ți milă ! fie-ți milă !

Și sārmana se tîra la picioarele lui vārsînd șiroae de lacrimi, [și frîngîndu-și mînele]. ¹⁾

— Cugetă că de mă vei părăsi, voi muri negreșit, și vei avea a da samă lui Dumnezeu, pe care de atitea ori l'ai luat martur jurămintelor tale.

Suspînurile înădușiră glasul fragedei copile, care acum întăi începuse a găci inima amarezului său.

Sfărămată de durere, căzu leșînată la picioarele lui.

Iancu o ridică, și o puse în pat, după aceea chemînd pe bătrîna ei slujnică a lăsat'o lingă ea. El a eșit și s'a suit în caleașcă.

¹⁾ Cuvintele din paranteză lipsesc în *Curierul*.

— La bal, la curte! a strigat arnăutul vizitiului, și ca-leașca a purces ca vîntul.

— Deșanțată pretenție! zicea coconașul răsucindu-și mustețile. Zice că-î am jurat s'o iaū, ca cînd astfel de jurăminte se mai țin vre odată.

II

Cinga il brando, ed abbia questa
L'asta in pugno, el'elmo in testa,
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar.

Metastasio. 1)

Zoe era fîca unui boerinaș, care prin slujbele sale se ridicase la o treaptă cînstită. Încă în fașe, perduse pe maică-sa, ear la vrîsta de cincî-sprezece anî, moartea o lipsise și de tatăl său. De atuncî, sărmana fată lăsînd o moșioară, iucitul loc al copilăriei sale, care rămase moștenire fraților ei, venise la Iași. Curînd n'a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraș. Se văzu încunjurată de o droae de curtezani, pe care îi trăgeau deosebita ei frumuseță. Focul juneții și simplitatea creșterii sale o făcură să plece urechia la măgulirile desfrînaților. Ea iubi, iubi, oh! cum iubi! Neștiind ce e amorul, și neprepuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce și amară, plăcută și groaznică. Se dete cu gînd, cu inimă, cu suflet.

Eată o întîmplare ce va arăta ce fel iubia tînăra copilă.

Cel întăi ce găsi loc în inima ei, fu un ofîter al guardiei curții; tînăr galant, cînstit și birbant. Iliescu era cu totul contra coconașului, pe care l-am văzut figurînd la începutul acestei foarte adevărate istorii. Frumos și bine făcut, el n'a avut multă greutate a cîștiga inima ei. El o iubia și se mira că o iubește ca și în ziua cînd culese cea întăi dulce sărutare pe buzele ei. Și de și Zoe nu cunoștea adi-

1) Urmează al II-lea motto: «Hélas, elle aimait trop, c'était là tout son crime».

menirile cochetăriei, tot însă ținu în lanțul ei pe fluturatecul tînăr o lună de zile! O lună de zile pentru Iliescu era o vecinicie. Incepu a se sătura de amor fără sfezi, fără împăcăciuni, și fără rivali. Se aruncă iarăși în vârtejul lumei.

Într'o zi, el dormia după prînz.

Un arnăut veni în curtea lui, merse drept la camera unde el dormia, deschise ușa, intră și scoțînd un pistol din cingătoare, îl slobozi în el. Glonțul trecu alătura cu capul tînărului, bortili perina pe care se rezăma, și se înfipse într'o cărămidă din părete, a căria sfărămături se reîntoarseră și căzură pe peptul dormitorului. Iliescul sări și se repezi ca fulgerul la noul venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smînci din mîină, și o îmbrîncătură aruncă pe ucigaș pe canapea. Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă în căderea sa, turbanul nu i s'ar fi desfășurat. Niște coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii și peptarul lui infirat. Acesta era Zoe.

— Doamne sfinte! strigă tînărul cunoscînd-o, tu ești Zoe, cine ar fi putut crede! tu ești care vrei să mă omori! aceasta e răsplata dragostei mele? Vrei să mă omori! și pentru ce?

— Pentru că ești un nelegiuit, strigă fata cu un glas precum de suspinuri, pentru că mă vinzi, pentru că desprețuești amorul meu, și pentru că ai gîndit că vei putea, după ce m'ai învățat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceața vieții, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place! nesocotitul! pesemne nu știi că pe noi femeile dacă un paing ne sparie, moartea nici cum nu ne îngrozește? Eată dovada vînzării tale, și îi întinse un bilet scris pe o hîrtie roză. Cetește, ticălosule! sau mai bine las' să ți-l cetesc eu. Ascultă: «Stăpîna mea! mă învinovățești nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărătește în inima mea? Nădăduesc să-ți dovedesc în

astă seară, că de am și fost poate rătăcit, o secundă n'am încetat de a fi pentru de a pururea, al dumitale credincios rob». A! ticălosule! nu e slova ta? Tăgăduște, zi că n'ai scris răvașul acesta; o proastă fetișoară! oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.

— Acest răvaș e pentru tine, zise Iliescul învâlmășit.

— Pentru mine! și de cînd mi-ai schimbat numele de *iubită* pe acel de *stăpîină*. Cînd mi-ai mai zis vr'o dată *dumneata*? A! nu căuta să mă amăgești, căci dacă mîna-mi a tremurat astăzi, să știi că altă-dată va fi mai sigură.

— Omoară-mă dar, adaoase Iliescul cu un aer teatral, neștiind ce să mai zică; omoară-mă dacă te supără amorul meu. Văd că cauți pricină și iai de dovadă însuși încredințările dragostei mele. Omoară-mă! viața-mi e nesuferită fără amorul tău. Eată pistolul, și ca să nu mă greșești, razimă țeava de inima mea, îl țiiu eū; n'ai decît să tragi pedica.

Zicînd, desvălește pieptul, și se apropie de fetișoară. El era atît de frumos, întristarea răspîndită pe fața lui, arăta atîta adevăr, încît gingașa copilă se simți pătrunsă și înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plîngînd, Dumnezeuul meu! cum am putut avea un așa gînd! să te omor pe tine, pe care te iubesc ca sufletul! și apoi ce aş fi făcut singură pe lume? Vezi tu, crudele, cînd am slobozit pistolul în tine, nu știu ce putere străină și amarnică îmi împingea mîna. Socoteam că te-am omorit, și voiam să mă omor și pe mine. Dar tu nu ești rănit? Tu mă iubești, așa e? Răvașul a fost pentru mine! oh! svirle pistolul acela, că mi-e frică de el. — Și se aruncă în brațele lui.

După ce, peste un ceas, Zoe eși într'un fiacru și se duse, Iliescu se îmbracă cu dulama lui stacojie cusută numai fir; se încinse pe deasupra șalului cu o curea lată coperită cu ținte aurite în care băgă două pistoale suflate

cu aur, și atîrnă pe coapsa stîngă o sabie încovoiată. La scară îl aștepta un frumos armăsar negru.

Eșind văzu arnăuții săi care staū roată împrejur.

— Ascultați, le zise; astăzi un tilhar a intrat la mine cînd dormeam. A slobozit un pistol asupra-mi dar nu m'a nimerit. Nu am putut pune mîna pe el, și a scăpat. Să nu mor creștin ci spurcat ca voi, dacă va mai intra cineva la mine, fără să-mi dați mai nainte de știre, de nu veți lua fie-care cîte o sută de baltage chirjaliești pe talpe. Știți că-mi împlinesc juruințile.

Arnăuții strigară: mașalla! închinîndu-se pînă la pămînt.

Zoe a vrut să mă omoare, zicea în sine tînărul încăle-cînd; Domnul știe ce-mi vor mai face celelalte trei pe care nu le pociū amăgi așa lesne. Blăstămata de slugă! a greșit răvașile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz; așa va fi făcut și cu celelalte.

M'am bătut fâțiș cu Beilicciul și cu Fedeleş¹⁾ fără să simt ce e frica, dar acum zăū! mă tem.

III.

oh! N'insultez jamais
une femme qui tombe!
Qui sait sous quel fardeau
la pauvre âme succombe!
V. Hugo.

Mai mult de un an acum trecuse de la întîmplarea aceasta. Iliescul aflase chip a se deslega pe nesimțite dintr'un lanț ce nu era potrivit cu ușurătatea inimei sale, și Zoe începuse a cunoaște că a greșit, judecînd pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei ce se hrănia de dragoste, nu putea via fără amor.

Intre toiul neînsemnaților tîneri ce o supăraū cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B.... îl vedea mai tăcut și mai retras²⁾. Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, măcar că

¹⁾ Vestiți tilhari la 1827. (Nota lui Negruzzi). ²⁾ «Și mai *retirat*.»

era semnul nătărăiei. Pe altă parte ca să scape de gura lumii, acestei pricinuitoare de atite nenorociri, și cunoscînd că trebuie însfirșit să-și ia un loc oare care în societate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soție. Depărtă pe toți ceilalți ai săi slăvitori. Iubi pe Iancul: îl iubi sărmana fată, cum știa ea să iubească, și curînd el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simți urmările nesocotinței sale, și îngrijindu-se, își mărturisi starea cea critică amorezului său. Atunci Iancul lepădă masca, își desveli uritul caracter, și puțină vreme după întîlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestei istorii, îi scrise răvașul următor:

«Coconiță! îmi pare deșanțat că dumneata ai luat un capriț drept amor, și încă pretinzi să te iau de soție! Las că rudele mele nici odată nu mi-ar erta un așa pas, dar apoi nici inima mea n'are plecare a se robi. Așa dar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce nici odată nu se poate împlini, și bine voește a mă uita și a nu-mi mai scrie.»

Gingașa copilă citi răvașul fără să zică nimic, fără să verse măcar o lacrimă ¹⁾. Inima îi era plină, și suspinele grămădindu-se în sînul ei o înnădușeau. După o îndelungată și cumplită ²⁾ tăcere, căzu îngenunchiată dinaintea icoanei Mîntuitorului zicînd: Dumnezeule, fie-ți milă de mine și nu mă aduce la desnădăjduire!

Sanda, bătrînă care o slujia, care o hrănise cu sînul său în pruncie, și o crescuse în copilărie, stînd într'o cameră alăturată, se apropie de o ușă cu geamuri prin care se vedea în odaea stăpîne-sei, și ridicînd perdeaua văzu această desnădăjduire, această durere atît de adîncă. Ea nu îndrăzni să între, respectînd cucernicia stăpîne-sei; dar neauzînd nimic și văzînd-o tot îngenunchiată cu fața la pămînt, intră în odae ca să o scoată din niște cugetări atît de triste. Inzadar însă îi vorbi; decî apropiindu-se o găsi rece, înghețată, o socoti moartă.

1) «O singură lacrimă.» 2) «Și strașnică tăcere».

Luă în brațe pe această biată fată pe care o legănase, și cu care împărțise soarta sa. O numi cu acelaș nume de Zoiță ¹⁾ precum odinioară, și o desmerda ca și atunci. Silindu-se s'o deștepte din acea dureroasă letargie, și neștiind de trebuie să dorească a o vede înviind ca să-și afle iarăși durerea, sau mai bine să vază moartea pecetluind acest secret de nenorocire, sărmana Zoiță! și o lacrimă căzu din ochii buneî bătrîne, cit e de frumoasă! poate ar fi mult mai bine pentru dînsa să nu se mai trezească! Această dorință, de și barbară, se cunoștea că vine dintr'o inimă credincioasă către stăpîna sa.

O puse în pat, și peste puțin Zoe deschise ochii.

— Du-te, mamă acasă la N... și lasă răvașul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, cînd se va întoarce din călătoria sa, sau să-l trimiță cu poșta unde se va fi aflînd. Spune să nu se peardă, căci în el este o cosiță din părul meu. Astfel vorbea Zoe către Sanda, dădaca și singura sa prietenă, citeva zile după ce primise scrisoarea sus însemnată, și bătrîna a eșit clătînd din cap și zicînd: Maica Domnului săși facă milă de fata mea!

Indată ce s'a depărtat bătrîna, Zoe deschise garderobu său, alese o rochie de catifea neagră, un vâl de blondă alb, și un șal negru, și ajutată de o copilă ce avea în casă, se îmbracă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare. După ce se găti, se puse pe un jilț, unde șezu absorbită în gînduri. Une ori un tremur fioros o apucă, alte ori ridică frumoșii săi ochi spre cer și suspinînd își frîngea mi-nelnele cu desnădăjduire. Un gînd fioros se părea că se luptă în ea. Deodată apoi se sculă și cu oftare: oamenii așa au murit, zise; Dumnezeu lor va cere samă. Oamenii acești mincinoși și vicleni nu știu cîtă tărie este în inima unei tinere fete ce s'a dat pentru toată viața! afle dar acum! Zicînd aceste a eșit.

¹⁾ «de Zoe»

Mergînd cu un pas răpede, curînd a ajuns la portița unei case. Bătînd, un arnăut veni și deschise.

— Acasă e stăpinul tău, Caraimane?  ntreb  Zoe.

— Ba nu, Coconița, dar cred că nu va zăbovi, căci miine este alai, și trebuie să vie ca să se gătească.

— Apoi dar il voi aștepta, zise fata; și intră in odaea tinărului.

— E  sînt silit să es, adăogă Caraiman, apoi dumneata singură să rămii?

— Du-te, du-te; e  il voi aștepta p n  ce va veni.

Arn utul se duse.

Zoe se primbla palidă și perit  la fața prin odaea lui Iancu. Eată a doua oară, iși zise, că sînt in camera aceasta,  nt i cind era bolnav, și am venit de l'am văzut; atunci am eșit, dar acum... eată așternutul său; perna cusută de mine încă tot o are... eată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea fratelui me , căci atunci încă nu-l iubiam... cu ele eram să omor pe Iliescul, Iliescul!  nc i acela nu m'a amăgit, e  am fost slabă!.. oare-s încărcate? — Și căută pistoalele. Unul e încă plin. Unul! și ce trebuie am dou ?.. o mișcare de deget și s'a sfirșit! Oh! pistolul acesta!.. să-l aștept oare să vie? și pentru ce? el mi-a hotărit soarta și a mea și a copilului său!.. Sărmanul prunc! il simț clătindu-se in sînul me ... sărmană ticaloas  ființă, blăstemată p n  a nu vede lumină..! ah! el e rușinea și nenorocirea maicei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-său care mă calcă in picioare... Cine știe, poate  nr'o zi va fi ca și el de nelegiuit, său ca maică-sa de nenorocită!

Sufletul ei s'a lăsat la acest descuraj care este groaznic cind e cineva singur; pe urmă nu ști  ce înfricoșătoare presimțiri a unui trai viitor amărit și chinuit, a  venit și a  sfirșiat biata sa inimă; pe urmă o frică fantastică i-a închipuit niște năluciri fioroase. S rmana fată simți singele sleindu-se in vinele sale.

Se duse la masă, și luînd condeiū, scrisese c'o mîină tremurîndă :

«Eū mor...! Mă duc să aflu liniștea pe care mi-ai răpit'o. Iți ert moartea mea, dar nu-ți voi erta nici odată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în sînul meu... La ziua judecătii, cînd ear ne vom întilni, el te va trage la poalele scaunului celui vecinic, ca să dai samă de două morți...»

Apoi simțînd o ferbințeală mare, își lepădă șalul și vălul, luă pistolul cel încărcat, și rezimă țeava de inima sa. — O detunare resună!

Plumbul intrînd subt țîța stîngă, a frînt o coastă, și petrecînd inima, a eșit prin spate. Zoe căzu moartă.

IV.

Hélas! que j'en ai vu
mourir de jeunes filles!
I. Hugo¹⁾

În ziua aceea era paradă domnească.

De dimineață pompierii stropiseră podul, și la toate răspintenile către un zapciū al Agiei oprea carele să nu se vîre, pîină după trecerea *alaiului*.

Parada se întindea ca un șarpe pe șovoita uliță. Înainte mergeau suitarii călări cu înalte căciuli flocoase, la care atirna cîte o lungă coadă de vulpe, împingînd pe norodul ce se înghesuia. Apoi urmau panțirii Isprăvniciei, darabanii²⁾ Agiei, aprozii Vorniciei, simenii Hatmaniei, toți aceștia niște triste rămășițe a acelor viteje oști ce muia-seră ambiția Polonilor și a Ungurilor, și înfruntaseră trufia

1) La început, următorul motto :

Elle était de ce monde, où les plus belles choses
Ont le père destin,
Et, rose, elle a vécu ce que vivent les roses,
L'espace d'un matin.

Malherbe.

2) Dorobanții.

semiluneî. Mai în urmă era Armaşul înconjurat de lăutari ce juca din vioare aerul: *mititico*. Apoi veneau ofiţerii curţii...

Duoî tineri mergeau alătura la pas.

Unul călare pe un armăsar negru, purta un costum arnăuţesc. Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporăşie a hainelor sale. Faţa lui tină ră şi bărbătească, însufla încredere, iar ochii lui albaştri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj¹⁾. Celalalt, asemenea călare şi nu mai puţin elegant, se deosebea prin mărimea şlicului şi largile mânici a benişului său.

— Închipueşte-ţi, Iliescule, zicea acest din urmă, aseară cînd m'am dus acasă, ce să văd? Odaia şi patul meu plin de sînge, şi pe dînsa moartă! Oh! Nu-ţi poţi face o idee cum m'am speriat! o lună de zile de acum nu mai dorm acasă.

— Sărmana fată, atît de tină ră şi de frumoasă! zău! Cînd s'ar putea s'o învie, mi-aş da armele, şi pe Haiduc, calul meu. Pe sufletul meu! Să se fi întîmplat aceasta din pricina mea, pe loc aşi zice: rămii sănătoasă lume! M'aş duce în vre-o sevăstrie din Ceahlău, ca prin post şi rugăciuni să capăt ertarea acestui păcat de la Dumnezeu.

— Aşa să trăesc! Zise Iancul B... rîzînd, aş fi vrut să te văd sehastru; poate te-ai fi făcut şi prooroc.

— Şi mai poţi rîde? N'ai mustrare de cuget? Nu-ţi pare rău?

— Rău îmi pare cum îţi pare şi ţie, şi cum trebuie să le fi pârînd tuturor tinerilor ce au cunoscut-o; dar mustrare de cuget pentru ce să am? Dar, lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul de....

Iliescul nu-l asculta; trecuse înainte şi ochii lui erau plini de lacrimi.

Ticălosul, zicea el, nu plăteşte să strice cine-va un glonţ într'însul. Sărmana Zoe!

¹⁾ «Curaj şi nefrica».

Un car coperit cu o rogojină, și întovărășit de doi oameni, dete să easă în ulița mare. Un zapciû il opri în răspîntenî.

— Ce aveți în car ?

— Un mort.

— Ingăduiți până va trece alaiul.

Și mortul fu silit să aștepte, până va trece deșărtăciunea!

După ce a trecut parada, și-a urmat drumul. Un tînăr ca de două-zeci de ani cu sprincene negre, il urma de departe, și o întristare adincă se vedea pe fața lui cea smolită.

Ce veac ! ce oameni ! zicea el ; pentru că o biată slabă ființă a căzut sub sarcina ticăloșiei vieții, pentru că n'a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coți de pămînt în locul unde or să se întoarcă și ei. Ei fac pe Dumnezeu rău și nemilostiv. Stăpănitorul ce varsă în răsboae părae de singe pentru ambiție, ministrul ce despoae pe văduvă și pe orfan adunîndu-și o pomenire de blăstemuri, ucigașul ce ține drumurile, merg cu paradă de se pun cu obrăznicie lîngă însuși locașul Dumnezeului dreptății și al îndurării ; și pe biata fată pămîntul nu o primește ! Eartă-le lor, Doamne ! că nu știu ce fac.

Carul ajungînd pe malul Bahluiului, se opri, și cioclii coborînd pe moartă, începură a săpa groapa.

— Ce s'a făcut baba cea care țipa, și nu ne lăsa să luăm trupul ?

— Ea nebunise ; aû dus-o la Golia.

— Uită-te ce frumoasă rochie neagră ! o să-mi fac un peptar mie, și femeii o cațaveică.

— D'apoi eû ?

— Tu nu ești însurat. Ia mătăsăria cea albă, colțunii, colanul și ce mai are.

— Să nu v'atingeți de dînsa, strigă tînărul, care stînd pătruns de măhniciune (pentru că și el o iubise pân'a nu se duce într'o călătorie, de unde decusară sosind, primise

răvașul și cosița de păr ce-î o trimisese Zoe, dar nu apucase s'o afle în viață) auzise numai cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Și le aruncă o pungă de bani.

Pe urmă se apropie de moartă, și desfășurînd vâlul de blondă ce era lîngă ea, o acoperi cu el.

Cioclii aŭ coborît sicriul în groapă, aŭ aruncat țărînă, și isprăvind, s'aŭ dus la o crîșmă, unde s'aŭ pus să bea prețul hainelor mortului.

Tinărul rămase singur lîngă mormînt. El șezu privind acea proaspătă moviliță de pămînt, pînă ce soarele începu a se coborî spre apus.

Multă vreme după aceea, prietenii lui se miraŭ, văzîndu-l că era tot trîst.

— Și de ce boală a murit Iancul B... întreba după trecere de opt luni, tînărul cu sprincene negre pe un doctor.

— De o strașnică inflamație de creeri. Am șezut lîngă el pînă ce și-a dat duhul. Neîncetat i se părea că aude împușcături, și că vede pe o femeie sîngerată că-l îmbră-țoșează. Inchipuire fantastică! precum vezi, efect a desorganizației creerilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-î fac autopsie, dar n'a vrut rudele nici decum. Ași fi putut face o frumoasă dizertație asupra boalelor ce se încuibă în cap.

1829, Aprilie.

I

O alergare de cai ¹⁾

Tot orașul Chișinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise până în luna lui Septembrie cu așteptarea D. Conte Voronțov, guvernatorul general a Neorusiei și Basarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Mării Britanii lângă curtea Petersburgului, pe la Odesa, împiedecându-l, *alergarea* rămase a se face numai în ființa D.[-lui] guvernator civil, generalul Federov.

Locul alergării este zece minute afară de oraș, unde este gătită o galerie de scinduri în felul chinezese pentru privitorii nobili. Prostimea sa, în limba aristocratică, *canalia*, șade împrăștiată pe cîmp, sau înșirată pe marginea unui odgon întins ce n'o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n'ar fi sprijinită de jandarmii poliției!

Piața se întinde ovală pe un neted șes într'o circonferință de trei *verste* însemnate cu stîlpușori de lemn de 3—4 stîmjină de parte unul de altul, ear dinaintea galeriei este bariera de unde pleacă alergătorii, care, într'o fugă, sînt datorî a face jurul pieții de patru ori, adecă o cale de două-spre-zece *verste* (ca ²⁾ jumătate poștă); și doi care întrec pe ceilalți ajungînd mai nainte ținta, primesc, cel

¹⁾ *Curierul de ambe sexe* III (1840) p. 185 sub titlul: *Scene contemporane* I Alergare de cai. (*Scacica*). — În acelaș an în *Dacia literară* p. 309. — ²⁾ *mai jumătate*.

întîi un vas de argint prețuit 1500 ruble asignați; cel al doilea, 5000 ruble, care bani îi dă vistieria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniele Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor, și e foarte nemerit, pentru că acum toată călărima se îndestulează din țară, în vreme ce mai de mult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spuî că numai armăsari și iepe sunt primiți să alerge; cai nu, și nu de alt soi decît de loc.

Ființa funcționarilor civili și militari, toți *înmundirați*, da acestei priveliști o pompă solemnă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrîstei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimiei lor, și aceștia aleargă ca să cîștige 1500 de ruble.

Galeria era ticsită de dame frumoase, frumusele și mai slutișoare, toate cu deosebite capele și mode de contra-bandă, pentru că Odessa fiind port franc se însărcinează a îmbrăca pe chișineence; și e curios a le vede pe toate cu toalete recoroase și frumoase, și stofele englezești și franceze, cum foșnesc trecînd cu dispreț pe sub barba vameșilor, care, le privesc strîmbîndu-se și strîngînd din umeri.

Un frumos landaū de Viena venea înhămat de patru telegari roibi. Vizitiul în vechiū costum rusesc, cu barba lungă, îi mîna cu hățuri coperite cu ținte de argint, păzînd un aer grav vrednic de un magistrat. Un luător aminte îndată ar fi cunoscut că acel atelagiū de și rusesc, avea o formă cu totul moldovenească; adecă era mai elegant și covîrșînd măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puțin de trei stînjini depărtați de naintașii pe care-i mîna un frumos băiat ca de 16 ani, strigînd neîncetat padi! padi! cu un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orchestru.

În acel echipagiū dinapoî, era o tinără damă blondă a căreia figură avea acea blindetă ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael, și un june brunet care de pe bar-

betă și mustăți se cunoștea că era străin. Dinainte era un om bălan ce putea să aibă 35 ani. Chipul său era frumos și interesant, dar o întristare desnădăjduită se vedea pe fața sa palidă. El purta ochelari verzi, și ținea mâinele tinereii dame strânse întru ale sale cu o familiaritate neertată altui decît unui bărbat.

Cit pentru străinul brunet, el părea că nu bagă samă că e lîngă o frumuseță, și nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea saŭ că acea jună femeie îi era rudă, saŭ că inima lui era prinsă, saŭ că era un nesimțitor; pentru că dama (precum am mai spus) era atît de frumoasă, încît văzîndu-o cineva, trebuia dacã nu s'ar fi înamorat, cel puțin să o privească ca pe un cap d'operă a naturei.

Tinărul om smolit, eram eu; ceilalți, D. Ipolit P. și soția sa D-na Ș. vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă brațul bărbatului său, ear eu, făcîndu-mi loc printre dame cam cavalierește ¹⁾ călcînd pe bătăturile moșnegilor cariî mă da la toți dracii, cotind uniforme în dreapta și în stînga cu zicerea pardon, talisman care închide gura ghionțiților și călcaților, am alergat la celălalt capăt a galeriei, unde zărisem o capelă roză împănășată ca o pasere de paradis. Stăpina acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea...

Nu voi întreprinde a descrie frumusețele doamnei B., pentru că simț că acum după trecere de cincî ani, orî cit aș voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze fără voe, și aș călca hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa. Nu voi vorbi decî nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și

¹⁾ In paranteze: *cavalièrement*.

cinstesc pe bătrine în amintirea trecutei lor frumuseți; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă erte dacă le prefer pe cele nalte și subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B., mă primi cu un zîmbet încîntător, și văzînd negura de gelozie, ce se răsîndise pe fața mea, întru vederea unui tînăr ofițer de lănceri, ce vorbea cu dînsa :

— Îți recomand pe D. Arsenie Timofeevič J., îmi zise.

— O! noi ne cunoaștem, am răspuns zîbind cu silă cătră rus. — Bonjour, mon cher; te știam la Hotin?

— Eri numai am venit, și mine mă duc.

— Cum! așa degrabă ne lași? am adaos încrețînd fruntea și ridicînd sprîncenile, ca să-mi dau un aer măhnit.

— Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decît mulțumiri.

— Și mai virtos în vreme de război. Pururea în buza tunului, siliți a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniți poate a muri departe de ai voștri, fără altă petrecere decît ceaiul și stosul...

— A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A ședea fără treabă într'o cetate în tovărășia unui bătrîn comandant plin de reumatismuri și de decorații...

— V'ați afundat în strategie, domnilor, zise doamna B., și nu luați sama că alergătorii aū să plece.

Ofițerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta? am întrebat.

— N'aibî nici o grijă, îmi răspunse doamna B., rîzînd; îmi vorbea de fortificațiile cetății Hotinului. Nu știi însă cît m'a mulțumit întîlnirea voastră. Făceam o comparație între voi cînd vorbeați; tu atît de negru, el atît de alb: era un contrast de minune.

— Văd că comparația nu-mi era în favor.

— Oh! ești nesuferit. Tacî. Iată domnul P., unul din judecătorii cîmpului ¹⁾.

1) În paranteze: *Juges de camp*.

Domnul P. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cîntări concurenții.

— Cum? am întreat.

— Toți se cîntăresc cu cel ce se socoate a fi mai greu, și celor mai ușori li se pune plumb pe șea, pînă ce sint toți de o potrivă grei.

— Asta e nedrept. Dacă natura m'a făcut ușor, pentru ce să mă îngreueie cît un grosoman, ce trage poate opt sute de litre?

— Așa e regula.

— Care socoți că va lua premiul? întrebă doamna B. pe judecătorul de cîmp.

— Precum gîndesc, Meleli va cîștiga, căci e bun călăreț.

— Care e Meleli? am zis.

— Acel mic, acolo, cu un strai unguresco larg, în cît pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n'are nici cum aier călăresc.

— Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel, dar aud chemîndu-mă. Mă ertați, mă rog.

Judecătorul alergă, și găsind toate formalitățile împlinite, dete semnalul strigînd: *allez!*

Alergătorii plecară ca săgeată.

— Mă uit la vara dumitale, îmi zise doamna B. și simțesc o nespasă compătimire pentru soarta ei; atît de tînără și atît de nenorocită! abia începuse a gusta dulcele unei căsătorii potrivite, cu întăiul ei bărbat, colonelul D., tînăr, frumos, viteaz, și moartea îl seceră supt zidurile Silistrei. Acum acest al doilea...

— O! ea îl iubește.

— Nu mă îndoesc, căci D. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui și cîtă jale în inima soției sale, care seamănă Antigonei, sprijinînd pe Edip.

— Cu deosebire, că acel vestit rege a Tebei era bătrîn, și D. Ipolit este încă în floarea juneței.

— Vai de el! cu atita e mai de tinguir, pentru că în vrîsta înfocată a tinerilor simțiri, viața i s'a făcut o povară dureroasă.

— În adevăr, am luat sama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

— Nicî de cum. E desăvîrșit orb. În zădar s'aû silit cei mai iscusiți doctori ai Petersburgului și ai Odessei; nu l-aû putut folosi, ci mai virtos, pe lingă desnădăjduirea de a se vedea vindecăt, de care pătîmește moralul său, fizicul lui suferă într'atît încît pare că e un bătrîn trecut!

O Dumnezeu!

Blăstemul Olgăi se împlini!...

Sgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

Doisprezece concurenți purceseseră, și numai cinci se înturnaû. Curînd și din aceștia mai remaseră trei. Doi rivali erau acum; un armasar negru și o iapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc; picioarele-i era atît de delicate, încît păreaû că numai decît or să se frîngă. Pe dînsul era Meleli. El sta înfîpt pe șea și atît de neclintit încît omul și dobitocul semănaû un trup, un centaur. Calul era numai spumă; mușchii i se întinseseră ca coarda unui arc, și aburî groși eșiau din el. Fruntea călărețului șiroia de sudoare; el legase frîiele de oblincul șelei, și se ținea de coama cursierului.

Iapa sură pe care o încăleca un jocheû a nu știu căruî domn, era mai mare decît armasarul; trupul ei lungăreț, o arăta că e fugariță. Intinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, și alergînd alătura cu dînsul, șueratul largilor ei nări, era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci și mai tare se repezea la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amîndoî erau acum ca la cinci sute pași de țintă, cînd Meleli înfîpse ambiî pintenî în coastele armasarului. Un sînge purpuriû vâpsi pelea lui lucie ca atlazul și negru ca pana corbului. Râncezînd de durere se resuffă sforăind

strașnic, sburli unduioasa coamă, și aruncându-se în zece copce, ajunse ținta nobilul dobitoc!

Indată îl urmă și iapa.

Hura! strigă gloata, bătînd în palme.

Meleli primi vasul de argint pe care erau săpate armătorele Besarabiei.

Armătorele acestea sint: capul zimbrului moldav, ținînd în coarnele sale pajura împărâtească cu aripele întinse.

Îtovărășit de jandarmi și de toți privitorii, cu muzică înaintea sunînd marșul, Meleli intră în oraș.

Astă intrare triumfală se pomenește și se va pomeni multă vreme în capitala Besarabiei, precum se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August, ș. c. l.

— Ce Olgă, doamna mea, și ce blăstem? Am întreat.

— Asta e o lungă și tristă istorie, pe care îți voi spune-o diseară, îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură.

Ridicînd storile îmi zîmbi, făcîndu-mi un semn de adio cu buchetul de flori ce avea în mîna. Ochii mei a urmat careta pînă ce aŭ perdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură, așteptîndu-mă.

Eată ce îmi spuse.

P. S. Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încredințat fiind că cetitorul îmi va rămînea mulțămitor.

II.

O L G A

«Sunt acum cîți-va ani de cînd trăia în orașul nostru tinăra damă. Nimeni nu o știa de unde este și cine este. Nimeni spunea că e văduva unui nobil polon ce perise la strolenco; alții adevereau că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoștea, are procesuri ce îl țin în Petersburg;

alții că e o vînturătoare, ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei; în sfîrșit acei mai rezonabili, judecau că ea trebuie să fie vr'o nenorocită păcătoasă, care venise să se spăsească în uritul monotoniei Chișinăului. În scurt, aceea ce se afla mai sigur pentru dînsa, era că se numea Olga și era poloneză.

Olga viețuia foarte retrasă ¹⁾; rare ori o putea vedea cineva la grădina împăratească, citind sub umbra unui tei. Mi s'a întîmplat să o văd odată, și n'o pot uita nici acum.

Închipuește-ți una din acele femei ce slujesc de îndreptarea naturei pentru toate slutele ce a făcut din greșală ²⁾. Figură nobilă și melancolică; niște sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateță, încoronau ochii ei negri ca mura cu căutătură tinjitoare; albeața feței și a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei se părea că se joacă în niște mici pantofi; talia sa care avea acea disinvoltură, cu care natura înzestrea pe femeile de miază zi. Într'un cuvînt, ori care din aceste frumuseți în parte, ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțimînt de mirare sau un fior de amor. Ea se părea a nu avea mai mult de două-zeci ani; dar cîte suferiri a trebuit să aibă acei fatali ani, de vreme ce șterseseră roza de pe crin și ineguraseră o așa îngerească frunte! Văzîndu-ne mergînd spre ea, trecu în altă alee, și se făcu nevăzută.

— În adevăr, am zis d-lui Ipolit care îmi da brațul, dama necunoscută nu se pare a-ți fi compatriotă; brunetă și poloneză?

— Printre garoafele albe, de multe ori crește cîte una de alt color, îmi răspunse.

— Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garoafă se vede foarte suferindă, și, zău! e de ași fi în locul d-tale, ași căuta s'o mîngîi măcar pentru dragostea nației.

— D-tale îți e lesne a vorbi cu așa ușor ton! D-ta n'ai

¹⁾ Foarte *retirată*. ²⁾ Espreție luată de doamna B. de la Balzac. (Nota lui C. Negruzzi).

iubit nici ai să iubești vr'odată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zăbavă, nimic mai mult. Cit pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi!

— Ah! mă sparii, am strigat. Și de vreme ce este așa, iată făgăduesc a nu iubi nici odată.

— Și ai putut lua o asemenea sumeață hotărîre? am curmat eu.

— Oh! să dai seamă dacă am călcat-o, răspunse ea tinzîndu-mi mîna... Eram fericit!

După puțin, doamna B. urmă:

Ajungînd în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi niște tăbliți căzute lingă copac; negreșit că Olga le perduse.

— A! am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misteroasei dame.

Luai tăblițele, le deschisei, și printre multele versuri și note leșești și rusești, iată ce găsi.

«On s'égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd; on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un coeur né pour la vertu...»

Pe altă față:

«Occhi, piangete; accompagnate il core

Che di vostro fallir morte sostiene.»

Maî înainte!

«Vergessen Sie nicht, dass zwischen ihrem Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird.»

Rousseau, Petrarca, Schiller, ce mozaic de poeți! am zis. Precum văd, doamna Olga e o poliglotă; și nu sfătuiesc pe cine n'a fi cetit pe acești autori să-î facă curte. Dacă astă gingașă Luiză caută vr'un Ferdinand, negreșit că nu-l va găsi în Chișinău.

Ipolit nu m'asculta, dedat fiind cu totul a ceti cele scrise în tăbliți. Amîndoi păzeam tăcere gîndind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

— Oare va veni la bal? am întrebat după puțin.
Nu știu.

— D-ta însă vei fi?

— Poate.

— O! Täblițile aste ți-au luat mințile.

Uitasem și Olga și täbliți cînd, după vre-o două luni, am întilnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să știți că saü îndemnul meu, de care mă voi căi toată viața, saü acele fatale täbliți aü fost născut un prieteșug între Olga și Ipolit, prieteșug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubește și că este hotărît a o lua, măi ales că acum și locuiaü împreună; însă ea părea că încă măi mult se retrăsese din lume.

— Iți cer o mie de ertări, îmi zise el, apropiindu-se, este o mulțime de vreme de cînd n'am vent la D-ta. Pricina...

— Pricina e frumoasa poloneză, am curmat rîzînd, și vreaü s'o ert, căci mi-a răpit un prieten, de vreme ce a isbutit a domoli-o inimă sălbatică.

— Adevărat, îmi răspunse; nu tăgăduesc că Olga nu mă iubește cu toată frenezia amorului; asemenea o iubeam și eü la început, dar acum îți mărturisesc că nu măi simt acel foc, acea beție. Amorul meu se prefăcu în compătimitire. Olga e minunată, e un înger, dar purure tristă, purure plînsă, mă teme, mă chinuește, îmi scoate sufletul cu atita dragoste. Eü o iubesc acum măi mult de milă...

— A, ești o fiară, domnule!

— Tînguește-mă, doamna mea, și nu mă osîndi. Simt, cunosc, văd că sînt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei? suferințele ce am tras de la sexul D-voastră, mi-aü stricat inima, a depărtat-o din cărarea acea inflorită pe care o visează o inimă de două-zeci ani. — Eü am acum trei-zeci și doi de ani, și am cercat prea multe chinuri. Purure vîndut de femeile care îmi juraü un tînăr și vecinic amor, și apoi mă părăseaü, lepădîndu-mă ca pe o modă veche, fără măcar a cugeta că prin aceasta omoară o ființă omenească, am sfîrșit prin a le cunoaște și a le

prețui pentru aceea ce sînt: niște draci frumoși lăsați pentru a ne chinui.

— Mulțămesc de compliment, am zis.

— Eartă-mă, doamna mea, și, îți rezic, jălește-mă, și nu mă osîndi.

— Dar dacă ai o inimă așa stricată, am adaos, dacă nu ești în stare s'o iubești pe cît te iubește, pentru ce nu te destăinuești ei? pentru ce o îmbrăncești, jucîndu-te, în ripa perirei?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, cînd singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e ecsaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea-mi e la vremea care vindecă toate.

Sfirșind, mă lăsă ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi.

— Vara mea, colonela D.? am zis eă.

— Ea însăși, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o ubea pe dinsa și uitase pe Olga...

— Ah! oameni, oameni înrăutățiți! Vedeți o biată femeie nevinovată, cu inima simplă și liniștită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, pînă ce prin ademenirele voastre o faceți de își calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapadă cinstea ca să se arunce în brațele voastre, și apoi spre răsplata tuturor acestor jertfe o asvirliți cu despreț zicînd: *atîta e tot!*.. cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuiți!..»

Toată această frumoasă chiriellă de epitete se adresa a mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am zis, rîzînd, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși!

— Rizî, domnule, dar eă nu rîd... Oh! ai un aer nestaornic, care mă îngrozește!

— Ah! am strigat, luînd un aer cît am putut mai melodramatic, poți a mă judeca acest fel? Socotește că eă

n'am încă treizeci ani și prin urmare sunt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în Papa Gobsec....

Balzac era autorul favorit a doamnei B. care mulțămindu-se de acest bun martor, îmi zîmbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de vermeil, și după puțin urmă :

«Ipolit iubea pe colonela D. și uitase pe Olga... Olga nu mai era acum pentru dînsul de cît o supărare de care căută vre-un mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduesc caracterul lui cinstit și nobil; din împotrivă știind cîtă delicateță are în suflet, nu-l osîndeam ci îl jeleam, și plîngeam pe acea nenorocită femeie care abia o cunoșteam și care jertfă unei crude fatalități, era silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit o să ia pe colonela D. Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atîta necredință. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atît de nedrept, în cît să voiască a-și strica el însuși lucrările lui.

Intr'o zi, aflîndu-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga. Astă vizită îmi pricinui mirare, căci precum am zis, noi abia ne cunoșteam. De și eram ne-gata, am luat un șal și am priimit-o.

Pare că o văd! nu era acum Olga aceea pe care cu cinci luni în urmă o văzusem atît de frumoasă, de și palidă, la grădină; fața ei era atît de slabă... atît de schimbată. Pe-lița ei semăna cu batista subțire, fără pic de viață; o moarte se vestea în ochii ei scînteitori. Ar fi zis cineva că este o statuie de marmură, eșită din mîinile lui Canova.

Am alergat înainte-î, am luat-o de mîină — mîina ei ardea — și am pus-o lingă mine.

— Ah, doamna mea! îmi zise, și glasul ei era înecat de suspine, iartă cutezarea mea; oh! sunt foarte nenorocită!

Lacrimile îi umplură ochii.

Liniștește-te, doamnă, i-am răspuns. Oh! înțeleg! în adevăr ești foarte nenorocită!

— Așa e că se însoară? strigă ea cu un glas speriat sculîndu-se; așa e că mă lasă? O Dumnezeu! meu, îndură-te!

— De D. Ipolit vorbești, doamnă? zic că o să se însoare, dar nu cred că poate fi într'atita de crud. Și în sfîrșit, fiind aceasta, pentru ce să te mîhnești? Să vede că e nevrednic de amorul d-tale. Un nestatornic se desprețuește și se uită.

— Să-l uit! eă să uit pe Ipolit? Pesemne d-ta nu știi, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfîrșit? Pesemne d-ta n'ai iubit, doamnă? Nu știi ce venin este acesta? Oh! te fericesc dacă ești nesimțitoare! Vai mie! eă am cunoscut amorul; încă odată am iubit, și acel întîi amor m'a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreșit... El era bucuria mea, sufletul meu, și să mă lase! Căci în adevăr voește a mă lăsa... Oh! îl voi omori și pe el și pe soția lui!...

Înfurierea ei m'a îngrozit. Era de o frumusețe fioroasă. Astfel trebuie să fi fost Didona cînd hotărî a se îngropa supt ruinele Cartaginei ¹⁾. M'am sculat.

— Te spariu, doamna mea — îmi zise după puțină tăcere — iartă-mă! Cînd ai ști cît foc este în astă ticăloasă inimă! E un vulcan pe care numai moartea îl va stinge!.. Știu că D-ta îi ești prietenă, pentru aceea după Dumnezeu la D-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă, doamnă! Scapă un suflet de la osîndă! Zi, fă, mijlocește să nu mă lase!

— Și ce pot sfaturile mele, cînd lacrimile D-tale nu folosesc? am zis.

— Ah! cînd gîndesc că erî, nu mai departe, luă crucea și se jură pe sănătatea lui, pe viața lui, pe ochii lui, că mă iubește și că va fi al meu!.. Oare Dumnezeu va suferi să se calce ast-fel jurămintele făcute în numele său? Oare trăsnetele cerului s'aă stins?.. Pentru că mi s'a jurat, doamnă, în mîi de rînduri. Eă însă mă temeam de amorul lui! De cîte ori îmi spunea că mă iubește,

¹⁾ Mai întîi: *Cartagei*.

vorba asta mă umplea de fiori. O presimțire amară îmi zicea că omul acesta, care-l vedeam jurîndu-se pe ochii lui dinaintea icoanei și luînd martură Dumnezeirea cu atîta ușurătate, este un trădător. Lacrămile ce vărsa la genuchii mei mă speriau; inima îmi spunea că sînt mincinoase. Și însă, ființa ticăloasă ce sînt! adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui; visam fericirea în brațele ce erau să mă vîndă!.. Ah! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acele! Ași fi murit norocită, și n'ași fi silită acum a-l blăstema și a plînge!

Șiroae de lacrimi curgeau din frumoșii ei ochi. Un tînăr om de ar fi văzut-o atunci, negreșit că nu s'ar fi stînjinit cît de puțin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusesse în starea aceasta. Cît pentru mine, neștiind cum s'o mîngîi, am început și eu a plînge. — Ea urmă:

— Hotărîsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului, căruî va să-și încredințeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tînără, bună, simțitoare; poate că s'ar fi îndurat la nenorocirea mea. Oh! i-ași fi spălat picioarele cu lacrimi, și ar fi trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el; dar în minuta cînd voiam a mă duce, puterile m'au lăsat. Neștiind ce să mai fac, am hotărît să viû la D-ta. Știu că el te stimă, știu că ți-e prieten; D-tale ți-e milă de mine, D-ta ești bună, plîngi... fie-ți milă de o nenorocită! Scapă-mă doamna mea, mîntuește-mă!..

Și biata femeie îngenuchiase dinaintea mea, și îmi săruta minile fără să poată articula un singur cuvînt de greutatea suspinelor. Eu plîngeam ca și ea, și cine ne-ar fi văzut în momentul acela, n'ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M'am dus la scriitorul meu și am scris lui Ipolit, ca îndată să vie la mine. Am sunat; o slugă intră cu un bilet în mînă.

— Du acest răyaș la D. Ipolit P., i-am zis; să-l găsești numai decît.

— D. Ipolit e la doamna colonel D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

Adă, am zis; dar Olga îl luase mai 'nainte. O văzui tremurînd cînd cetea. Deodată țipînd strașnic scăpă biletul și eși repede.

În bilet scriea :

«Doamna B. este rugată să bine-voiască a veni la 5 ceasuri diseară la biserica catedrală spre a asista la cununia D-lui Ipolit P. cu D-na colonel D.»

Ceasornicul arăta patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea era la biserică cînd am intrat. M'am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbenea firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară, și sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoștea că se lupta în sine muștrarea cugețului și presimțirea. Din potrivă, cită senineță pe fața tinerii lui soții, cită bucurie, cite nădejdi de fericire!

Ceremonia se sfîrșise. Toți felicitaū pe tinerii soți gătindu-se a-î întovărăși acasă. În momentul acela văzui pe polițmaistru că veni de afară cu grabă și vorbi cu doctorul S. care ședea lingă mine.

— Ce este? l'am întrebat.

— Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s'a otrăvit. Și eși îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăblițele Olgăi îmi veniră în minte.

«Nu uitați că între sărutul însoțirei voastre, se va pune fantomul acelei ce s'a ucis din pricina voastră.»

O greutate îmi apăsă inima; un nor amețitor veni și se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învirtește cu mine, și niște luciri scînteioase umblau împrejurul meu. Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii și m'am ținut de strană ca să nu cad. Nu știu cît ținu astă fantasmagorie, căci cînd m'am deșteptat eram singură în biserică. Tremurîndă și cuprinsă de spaimă, am ieșit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că polițmaistru și cu

doctorul S. mă căutaseră, și că ei veneau de la Olga pe care cînd ajunseră, aū fost găsit'o moartă.

Abia trecură patru luni de la însurarea lui Ipolit și de la moartea Olgăi, și el se bolnăvi de ochi. Curînd i-aū lipsit vederile, și blestemul Olgăi se împlini. Acum e orb. Simțirea nenorocirei lui, muștrarea cugetului, pomenirea păcatului său, i-aū atacat sănătatea, și în vrîstă de treizeci și cinci ani, așteaptă și dorește moartea ca o fericire.

Iată isprăvile D-voastră, domnule. Ah! ferice cine nu iubește și nu simte!»

Doamna B. ofta; eū nu măi rîdeam.

III

TRISTEȚĂ

Viînd la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate îmi vesteau cîte o supărare. Una un proces, alta niscaiva vești politice măhnicioase. În sfîrșit una măi mică îmi spunea că mă așteaptă, că mă iubește, că mă dorește. Asta era o frumoasă fată care credea că o iubesc.

Nu, nu iubesc, sărmană copilă! De țî-am și spus-o, am mințit, am vrut poate să te înșel ca un ticălos. Nu, nu sunt eū vrednic de amorul tău! De te-aș fi iubit, n'aș șede a ferecat în lanțele doamnei B., femeea asta neînțeleasă, care-mi spune că mă iubește ca și cum m'ar întreba ce măi fac: veselă, sburdatecă, judecînd amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste, și întrebîndu-mă cînd mă întorc la Iași. Nu; eū nu voi să fiū iubit astfel. Voi o femeie cu ochii plinși, cu fața măhnită, care să mă teamă, să mă iubească și să moară cum a murit Olga.

Și însă merit eū oare un asemenea amor, eū care tot focul amorului tînăr, tot delirul juneței cei măi înflorite le-am cheltuit în adimenirile unei cochete...

În adevăr, numai un amor poate avea cineva și acela

numai nu se uită. Aceasta este o lotărie a inimei. Dacă un tînăr întilnește o inimă simplă și nevinovată, el este fericit; inima lui fragedă și curată ia o opinie încîntătoare pentru amor, ear de se face parte unui suflet fățarnic și trădător, atunci perde toată iluzia și în locul fericirii, capătă pismă și împietrire.

Oh! cînd ar voi femeele să știe ce înaltă solie au primit de la cer; cînd ar voi să știe că sunt lăsate ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieței noastre, fără îndoială că iubirea lor n'ar ține numai până ce se usucă sărutul nostru de pe buzele lor!

Eu totdeauna am gîndit că îngerul păzitor pe care Provedința l-a dat fie-cărui om, nu este decît femeea căreia el a jertfit amorul său; și însă, pentru ce lasă ele să intre într'o inimă plină de iubire îndoiala și ura?.. O! nu sunt eū vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriți; dea samă grozavele ființi ce mi-ău stricat inima.... Voești a fi iubită? găsește vre-un înger precum ești tu!

Sluga mea intră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prînz pe adouazi de la D. Ipolit. Răvașul era scris de soția lui. De desubt scriea; *vom fi numai noi.*

Mă invita la masă! Și ce figură eram să fac eū privindu-i starea, după cele ce-mi spusese Doamna B? Să văd un om lipsit de simțul cel mai scump; care este într'o vecinică noapte; pentru care soarele n'are raze, nici cîmpul florî. Un om care iubește cu tineretă pe gingașa lui soție și însă nu o poate vedea. Și ea oborîtă supt apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată afla un cuvînt cu care să-l poată mîngăia, și gîndind la acel întîi pre care moartea i l'a luat; văduvă de doi bărbați (Ipolit se putea socoti ca mort) la 21 ani; în cea mai înflorită frumuseță! — Am răspuns cerîndu-mi ertare și pretestînd o pricină însemnătoare.

Mă simțeam foarte trist. Voiam să plîng și nu puteam. Am deschis fereastra. Cerul era turburat; nori groși se primblaū ca niște munți pe el; lăsînd în urma lor o ceață

cenușie ; luna se ascunsese ; cîteva stele pribegite se iveau unde și unde printre nori. Vedeam orașul adormit desfășurîndu-se sub mine ca o mare umbră. Liniștea domnea pretutindeni, numai inima mea era turburată. Curînd, un vis deștept îmi înfătoșă toate întîmplările vieții mele, de la 17 ani cînd am pierdut pe tatăl meu, cînd am rămas singur în lume, și pînă la 26. Gîndeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem, gîndeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gîndeam la toate acele ființe pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întîi, pînă la copila care-mi scria, pînă la doamna B. pe care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecînd pe dinaintea-mi, frumoase, vesele, triste, plîns, rîzînde...

Tunetul vuia în depărtare ; cerul acum se învălea cu o haină posomorîtă ; stelele pereau pe rînd. De-aș fi fost poet, aș fi privit cu plăcere această scenă măreață a naturii, dar temperatura avu pururea o deosebită influență asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește ; din împrôptivă o vreme urîtă mă întristează : în adevăr, gîndeam, dacă Englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se gătește ! Stelele strălucesc de o mai vie lumină ! Spun că de cîte-ori moare un om, sufletul lui merge de-și ia loc între stele ; oare care va fi steaua Olgăi ? poate că acea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

— Domnule, îmi zise sluga, trăgîndu-mă de haină, gazda întrebă de nu vreți a cina ?

— Nu vrea, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra ; vremea e turbure, curînd o să tune.

— Ș'apoi ?

— Știu că d-tale nu-ți place tunetul.

— Așa este cînd e aproape și cînd trăsnește ; dar cînd vueste în depărtare îmi place.

— O, cum fulgeră de strașnic, adăogă, blăstematul, groaznece tunete o să avem ! trebuie să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fe-reastră. Înturnându-mă, văzuî pe gazdă cu șervetul pe mînă.

— Dacă Domnul va să cineze îmi zise el, i-am gătit un *hulodnoi*¹⁾ minunat, *blinee* cu icre ferte în unt și...

Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.

Gazda mea era un moșneag ca la 65 ani, scurt și gros. În junia sa se vede că fusese balan, căci ochii lui aveau încă o ușure văpsea de alb-albastru. Fața lui roșie ca morcovul și fruntea fără nici o zbîrcitură, arăta că pentru el viața n'avusese zile negre.

— De mult ești însurat, moșule? l-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii?

— Trei băeți și o fată.

— Și unde sunt?

— Duoî slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar*, și fata mea trăește la Tulcin. O! Sașa mea...

— Sașa? ce va să zică Sașa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alecsandra.

— Sașa mea — urmă moșneagul — e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Bărbatul său este Guberskii-Secretar. Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme de cât mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir, și groasă cit mine. Ș'apoi, frumoasă, roșie ca un bujor; numai cînd era mică a căzut din scrinciob și de atunci e cam șchioapă; vărsatul a stricat-o puțin, și i s'a scurs un ochi. — Și învățată, domnule, ca un diac. Scrie, cetește groaznic. Cînd a fost astă primăvară la mine, mi-a lăsat niște cărți foarte frumoase; păcat că nu știu a ceti.

— Trimite-mi-le să le văd, am zis.

Acesta era Florian tradus rusește.

— Cetește tu și eu voi asculta, am zis lui Ivan. El începu:

¹⁾ *holodnoi*.

«După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudure la Elicio și la Galatea, cănele începe a alerga prin măgură; și se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge și trece lângă păstorițe...»

— Deschide în alt loc.

— «Estela se roși uitându-se la maică-sa. Margareta îi dă voie să primească prezentul, și păstorița stă încă nehotărită. La urmă, c'o mină tremurîndă, apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului...»

— E! dă-mi pace cu păstorițele și cu berbecii cu cordele verzi.

Văzînd că pastoralele d. Florian nu-mi pot împrăști melancolia, m'am culcat, însă de abia apucasem a adormi, și un vis fantastic veni și-și puse asupra-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflam într'un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardea două mari policandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormia culcată pe o canapea. Ipolit o privea stănd la capul ei. Doamna B. se gătea la oglină fredonând aria din vodevilul rusesc: *Kozacă stihotvoretă*. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gît, și Sașa sărea schiopătînd și strîmbîndu-să. Nu știu cît ținu acest potpuri de vedenii, căci cînd am deschis ochii, era zioa mare.

IV.

CITEVA RĂVAȘE.

Era citeva luni de cînd mă înturnasem la Iași. Virtejul societății, procesuri, intrigile politice mă cuprinseseră într'atît, în cît ne-aflînd minută de răgaz am fugit la țară; însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturei, deșteptară în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atît de înflorit. El se ținea de mine, și mă făcea a cerca toate chinurile despărțirii. De mă duceam la vînat, mi se părea că resu-

netul puștii mele trece Prutul și merge de moare la ușa doamnei B. De voiam să citesc, doi ochi frumoși se puneau dinaintea literelor, și în orî ce frază găsiam o expresie a doamnei B. Ne mai putîndu-mă lupta, am scris să-mi vie pașportul. Am lepădat toate romanțele, și m'am apucat de cetit pe Tucidid și pe Xenofon. Dumnezeu să mă erte și pe mine și pe acești vestiți și limbuți autori! Nededat în strategie, n'am putut prețui nici frumoasa retragere a celor *zece mii*, nici războaiele peloponisiace. Aruncam cărțile și mă duceam de priveam Prutul cum curge, și fericream pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din ceea parte. Îmi era drag cazacul. Aū nu era și el de acolo de unde era doamna B.? Aflam multă poezie în nasul lui turtit și ochii mici, și multă armonie în strigătul monoton: *sto idiot?* ¹⁾

Xenofon și Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac și a lui Walter Scott. Îmi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvașe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, acesta e limbagiul adevăratului amor! Laconic și infocat. Doamna de Sevigné și Ninon de Lenclos nici odată n'aū putut scrie astfel. Ah, cît m'a iubit de strașnic! Și eū care socotiam că e o cochetă și...

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea pașportul și două scrisori cu timbrul Chișinăului. Cunoscui pe adresa uneia slova doamnei B. Tremurînd de fericire am deschis-o. Iată ce-mi scria:

«Prietenul meu! Sunt foarte nenorocită! Aud că te gătești să vii iară în Besarabia, și nu știi cît m'a supărat vestea aceasta...»

Inceputul era original.

— «Te-ai fost dus; gîndeam că mă vei fi uitat. Ah! cînd ai ști cît te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar cînd ai ști cît sunt de nenorocită! De cînd te-ai dus, toate nefericirile m'aū împresurat; am pierdut pe Bibi! Inchipuește-ți că se vede că-i dase supa fer-

1) Cine vine?

binte saŭ cine ŝtie ce. Pe la miezul nopții aud un grozav hircăit pe canapeluța unde el dormia. Sar din așternut. Ce să văd? bietul Bibi era în spasmele agoniei. Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrămători! Cum se vîrcolea în brațele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar săracul era în cele de pe urmă minute. Ne mai știind ce să fac, i-am turnat pe gît cîteva linguriți de apă de Colonia. Sermanul! Sermanul! trebuia să-l vezi cum urla, cum se sbuciuma! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Cînd a venit doctorul îl găsi mort, și pe mine leșinată... Lacrimile mă opresc de a-ți mai scie, dar te rog încă odată de vei veni în Besarabia, să te faci că nici mă cunoști. Cînd ai ști cît sunt de nenorocită!

«P. S. Rupe scrisoarea aceasta.»

Am scăpat scrisoarea din mîna și am deschis pe cealaltă.

«Prietenul meu! Tu mă întrebi atîte lucruri de odată în cit nu știu la care să răspund mai întîi. Văd însă că începî cu doamna B. și sfîrșești cu doamna B. așa dar de dînșa îți voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul și ai dreptate, pentru că știți că m'ai lăsat în locul tău și nu te îndoești de siguranța mea, de vreme ce mulțămirea mea o cunoști că e să mă tăvălesc prin presustvii (tribunaluri); și cu venirea ta (care cred că va fi în curînd) te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decît tine, pentru că pe dînsul amorul nu-l tîrie de nas după doamna B.

«Tu îmi scrii să te înștiințez ce face? Cum suferă de pîrtarea ta, și dacă durerea-i s'a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, că tu ești făcut a fi cît vei trăi înșelat de femeî. Mîngie-te simțitorule Verter, Șarlota ta nici a murit, nici s'a înjunghiat, nici și-a făcut seamă, nici s'a bolnăvit (de cît numai cînd i-a murit cățelușul), ci din împotrivă, a doua zi s'a aruncat în brațele unui tînăr ofițer de lănceri...»

— Fecior! dă-mi șipul cu *eau-de-Cologne*.

— N'avem aici la țară *o-de-Colon*.

— Dă-mi ceva! dă-mi un pahar de apă cu gheață...

«S'a aruncat în brațele unui tânăr ofițer de linceri. Tu îl cunoști; locotenentul ¹⁾ Arsenie Timofeevici J. Îți aduci aminte cum rideam de dînsul că șade ca o fată mare cu ochi plecați, și cînd vorbește cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amîndoi; capul tău e de poet și al lui de oștean, și el te numea *ucionașa golova* ²⁾; tu de cînd ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici bălan mai mult de cît toți bălanii, e frumos în felul lui, și e în stare a se bolnăvi dacă ar vede că un fir de păr dintr'un favorit e mai lung de cît celălalt. Aceea însă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este danțul. Închipuește-ți că el este cel întîiî mazorist din toată noua Rusie, și tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sărmane filosof, nu poți face o singură antreșa; stîngăcia ta e nepusă. Ascultă dar cum s'a legat acest amor. Știi că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n'am mulțămire în adunările sgomotoase unde domnește eticheta, aveam curiozitatea să văd pe doamna B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pe care tu îi asemeni cu viorele înrouate și — cu cîte alte cele. Nu tăgăduesc că în seara aceea, ea era de minune; avea un aer așa de dulce, așa de încîntător, așa *non so che*; un aer care zicea: iubiți-mă, nu mă lăsați să mă prăpădesc! Damele își șopteau și se ghionteau; tinerii o privea cu amor și înfocare zicîndu-și între ei: cît e de frumoasă! Se începu mazurca. D-na B. juca cu lăncerul. Ce să-ți mai spun? Era în elementul ei, și fiind că știu că-ți place stilul poetic, o voi asemena cu Atalanta alergînd pe luciul valurilor. Însuși guvernatorul se sculă de la cîrți și veni s'o privească. Rușii strigau: *pre-*

¹⁾ *Leitenantul*. ²⁾ Cap învățat.

voshodno! ¹⁾ Moldovenii: minunat! Pe lingă ea, toate celelalte femei erau slute. Asta nu e puțin cînd o zice o gură indiferentă, mai ales cînd — știi — că la noi sunt multe frumusele. Toată seara n'a vorbit decît cu Arsenie Timofeevici, n'a văzut de cît pe Arsenie Timofeevici, n'a dansat de cît cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de vals cu dînsa, eu care n'am dansat de patru ani. În învîrtirea valsului, am pomenit numele tău. Ghicești ce mi-a răspuns? — Nu-l văd la bal. A! uitasem că s'a dus!... Cum îți pare, prietene, răspunsul e de minune. În scurt, ce să-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n'ai fi mai fost. Lăncerul șade toată ziua la ea; dar băiatul nu e așa prost cît seamănă. Mi-a arătat ieri un răvaș de la dînsa; eată ce'i scria: «Mă învinovățești nedrept. Nu, nu l-am iubit pre el, (acela ești tu), gîndul meu era tot la tine de cînd te-am văzut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, *dușinca!* ²⁾ mă jur pre ochii acești care zici că îți plac, șcl. șcl.»

Ticăloasa! se jura pre ochi, nu gîndea la Ipolit! — «Rusul însă n'o iubește, și cocheta face pe nevinovata. S'o vezi cit s'a făcut de bisericooasă; șade toată ziua închisă, merge numai la biserică și la paradă. Adio, șcl.»

Trebue să aibă cineva 26 ani, și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit! În scrisoare era un post-scriptum:

«După o îndelungată suferire, în sfîrșit, Ipolit a murit...»

Hirtia îmi căzu din mîini, și ochii mi se umplură de lacrimi aducîndu-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul, afumînd pene prin casă. Am cerut o cățue și foarfecă; am tăiat fărîmele scrisoarea și răvășelele viclenei, și le-am pus pe jăratecul din cățue. Privind fumul ce se ridica și apoi perea cum perise amorul ei, am zis slugii mele să afume

1) Admirabil! 2) Suflețelul meu.

odaea cu hîrtille aceste. El mă privea cu ochii holbați.

— Ai auzit?

— Bine: apoi?

— Apoi să zici să'mi înșale calul, și să te gătești să mergi cu mine.

— Unde?

— La călugărie.

Ivan se depărtă clătînd din cap. Negreșit că mă socotea nebun.

Așteptînd calul, m'am dus la malul Prutului. Cazacul cunoscîndu-mă, mă salută. O! cît mi-a părut el de slut! Eū m'am pus pe țarm, și sfișind pașaportul, aruncam bucățelele în apă, zicînd: ce viclenie! să mă uite pentru că nu mai sînt față, pentru că nu știū mazurca, pentru că nu port *epolete*, pentru că nu-s bălan. Să-mi zică fără pic de muștrare a cugetului că nu mă mai iubește, pre mine care o iubeam ca sufletul! Să-mi spue că pre Bibi nu-l va uita în toată viața! Va să zică, că mai mult iubea pe cățel? Bine, zice prietenul meu că sunt oameni meniți a fi cît vor trăi înșelați de femei.

În vremea aceasta calul era gata. Indată purceseî ca un duh de spaimă îmboldit de ferbințeala frigurilor, și cînd mă deșteptaî din amețeala mea, văzuî calul numai spumă și coastele lui sîngerate de pîntenî.

— Ivane, unde suntem?

— Intrăm în Iași. Eată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vr'o sechăstric, să fug de lume și mă treziiî în Iași.

Însera. Abia avuî vreme a-mî schimba hainele ca să nu scap reprezentația de la teatru.

Se da: *Est ce un rêve?*

1836, August ¹).

NB. Trecuseră 22 ani, de cînd nu fusesem în Besarabia, cînd în eara trecută Guvernul nostru mă însărcină cu o

1). În *Curierul*: «Scris la 1837». Nota următoare adăugată în ediția *Păcatele tinerețelor* Iassi 1858 p. 59.

misie la Chişinău. În sfârşit, eram să văd locuri dorite rude, prietenii ce nu-î revăzusem de 22 ani! o viaţă de om! În călătorie, toate amintirile junieii se grămădeau în inchipuirea mea, şi mi se părea că privesc pe Meleli călare şi pe doamna B. valsînd cu ofiţerul de lănceri.

Era dimineaţă cînd am intrat în oraş. M'am dus la vechea mea gazdă, unde mă aştepta cea întii decepţie.

În locul moşneagului de la 1825 atît de roş şi de vesel, mă întîmpină un Neamţ sarbăd şi flegmatic, care cîrmuia birtul.

Luai un fiacru şi vizitaî oraşul, pe care îl găsiî sporit în mărime, de nu şi în frumuseţă.

La urmă mă hotărî să mă duc la doamna B. Nu ştiu pentru ce, cum puseî acest gînd, inima începu a mi se bate, şi simţii o nelinişte oarecare. Era aceasta oare o aducere aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atîta timp, se petrecuse atîtea întîmplări, încît nu putea fi alta decît acea impresie a tinereţii, care rămîne pururea în sufletul omului.

O slugă mă anunţă. Intraî îndestul de uimit într'un salon unde mă aştepta o nouă decepţie. Găsiî o băbuţă sbîrcită, încunjurată de căţei şi de motani, care după ce cu politeţă mă invită lîngă dînsa, îmi prezentă o priză de tabac! Nicî odată n'aş fi găcit că bătrîna asta ce purta ochelari şi priza tabac, era frumoasa doamna B., odinioară fala Chişinăului!

— Cum, doamna mea, porţi ochelari?

— Ce? ai pleşuvit?

— Tragî tabac?

— Ţi-au căzut dinţii? şcl. şcl.

După o convorbire atît de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfârşit prin a rîde noi însuşi de noi, şi a ne mîngîia de poznaşele isprăvi a timpului.

Am petrecut două săptămîni vesele în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună primire şi cea mai cordială ospetie.

Au mai pătit'o și alții ¹⁾.

Nimic nu e mai urit de cît orașul Iașii pentru un călător străin, mai ales dacă nu are un nume cu *de* la început, și e încurcat în trebî ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor semicivilizați din care se alcătuește populația acestei capitale. Ear dacă voiajează ca un poet, ca un artist; dacă a avut norocire a fi colaboratorul vre-unui vodevil monstruos ce s'a jucat la teatru Iașilor; dacă numele i-a fost tipărit la coada vre-unor versurile ²⁾ dintr'un *keepsaque* său în foiletonul jurnalului de *Débats*, fericite de el! Pretutindenî e bine primit, sărbătorit, primblat și ospătat. Găsește plăcere în aste adunări semi-europenești, se deprinde a bea cafea turcească și a fuma dintr'un ciubuc lung; ba încă află multă poezie în forma șlicului și a hainelor lungi numind vandalism lepădarea lor. În sfîrșit de este și tînăr și nu prea slut, apoi nu poate tăgădui că ulițile orașelor europenești trase cu sfoara, au multă monotonie și obosesc vederea, în vreme ce ale Iașilor înfățișînd la toți zece pași un nou punct de privire, arată o varietate drăgălașă; și e prea mulțămît dacă, după ce merge pe jos prin pulbere pînă în glesne, în primejdie a fi călcat de carete și droște, scapă în hudița unei mahalale, ajunge la o căsuță cunoscută unde era așteptat, își asă galoșii la scară, intră obosit și trudit, și vede că îi duc *dulceți*. — O ce bun obicei!

¹⁾ *Curierul de ambe seare* an II p. 161. ²⁾ Mai întîi *versuri*.

Trei groaznice focuri a cercat acest oraş. S'ar fi putut face pe un plan mai nou, dar nimeni nu-şi bate capul, şi după ideea noastră aŭ cuvînt. Ce! să-şi facă casa în linia uliţii ca să nu poată dormi după prînz de duruitul trăsurilor? Iaşeniî iubesc liniştea şi acel drag *farniente* din care se alcătuieşte cea mai mare parte din viaţa lor. Osteneala i-ar omorî. — Pentru ce să umblu pe jos, dacă am trăsură? — Ce răspuns să dai la un așa bun cuvînt?

Cu toate acestea, bunul oraş începu a-şi schimba toaleta, şi, zău! ne pare rău, căci e slut ast-fel îmbrăcat jumătate cu frac şi jumătate cu şalvari roşi, întocmai ca un unter-ofiţer pe care l'am văzut la informarea miliţiei încins cu sabie peste giubeaua blănită cu cacom, purtînd pinteni şi şapcă cu roşu.

Acum, vede cineva în locul baracelor şi a colibelor care făcea să răsară grandiosul unui palat *maur*, nişte căsuţe de moda *bourgeoise*, — de ne este ertat a împrumuta această zicere de la francezii de vreme ce la noi încă nu e botezată. — Cinci cămăruţe în care abia te poţi învîrti şi din care una mai mărişoară poartă pomposul nume de *salon*; trei stîngenî cuadraţi de grădină englezească cu vre-o şeşase salcîmi slabi şi subţiraticî ce nu sunt bunî nicî de foc nicî de umbră; atîta tot. Eată cum s'a degradat bjetul oraş! abia unde şi unde se mai vede cîte un palat vechiŭ cu beciuri boltite, cu ferestre cu gratii, cu cerdace mari. Însă şi acestea începură a se sulemenî şi a se preface, şi seamănă cu unter-ofiţerul de care am vorbit mai sus.

Intr'un palat de acestea, — care era într'o mahala tihnită a căruia nume îl vom tăcea de frica poliţiei, — locuia dumnealŭ Postelnicul Andronake Zimbolicî, căruia la vîrstă de patruzeci ani îi abătuse să se însoare.

Coconul Andronake era unul dintr'acei oameni din no-cire rari, adevăraţi cameleonî a societăţii, care-şi prefac sufletul şi portul după vreme şi împregiurări. Aşa dar, pînă acum de cinci orî îşi schimbă hainele. Întăi la 1812 şi-a

ras barba și s'a îmbrăcat europenește. Pe urmă, în vremea Domnului Calimach, luă iar costumul lung. La 1821 băjănărind, îmbracă iarăși fracul și își rase și mustățile. Inturnându-se, iar luă șlicul. Apoi la 1828, apucă din nou fracul, își lăsă favoriți mari și barbetă, și puse și ochelari. Zice că nu se va mai schimba, dar putem să-l credem?

Poate că cetitorii noștri vor să știe — pentru că se găsesc oameni curioși ce vor să le știe toate — ce făcu el patruzeci ani, și se trezi așa tîrziu ca să se însoare? Precum întru toate, Postelnicul Zimbolicî era și întru aceasta neotărît. Oare să se însoare, ori să nu se însoare? Acest gînd l'a cumpănit douăzeci de ani. În sfîrșit într'una din zile supărat pe femei că nu-i mai primesc curtea, repeta dictonul lui favorit «oare să mă însor, ori să nu mă însor?» cînd îi veni în minte că demoazela Agapița, decurînd eșită din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an. Și eu am încă pe atîta gîndi Postelnicul; ce bună treabă! Se îmbracă iute și alergă la mama junei copile, care nici știa că sunt Postelnici pe lume și că gîndesc la dînsa, sau mai bine zicînd la zestrea ei.

Buna mumă, iubind pe fetița sa cu tot focul dragostei părintești, lucru eșit din modă în zilele noastre, rămase încîntată că se înfătoșează o astfel de partidă, văzînd că cere pe fică-sa un *Postelnic*, pe dînsa fată de Serdar! Agapița mea o să fie cocoană mare, zicea ea cu ochii muiați în lacrimi de bucurie; dar greșea în ideea sa buna femeie, căci coconul Andronake era din soiul acêl amfibiu (numeros în Moldavia) care se ține mai presus de *starea a doile* ¹⁾, și pe care aristocrația nu-l socoate nici îl priimește între ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: *nici cîine nici ogar*. Postelnicul Zimbolicî cunoștea proverbul din ispită, dar fiind om de duh, desprețuia aste prejudiții fumuroase și ridicule; el știa

1) Boierii mici. Nota lui C. N.

că în acest al nostru veac de aur, aurul e boier mare, frumos și învățat. Așa dar, curînd se și însură.

Îndată strămoșescul său palat luă o nouă formă! gratiile se scoaseră de la ferestre: odăile se zugrăviră și se mobilă cu gust. Apartamentele nevastei lui, despărțite într'un capăt ce da asupra grădinei, se așternură pe jos cu covoare. La toate unghiurile se puseră clopoțele, și din etacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubia a cultiva florile cele mai rari și mai frumoase.

Tinăra Agapița, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile, fără pretenții, care îi împlinea cele mai mici capriciuri de copilă, un om în sfîrșit ce trecuse prin foc și prin apă, se deprinse ușor cu căsătoria, ea care plînsese o zi întreagă cînd auzise c'or să o mărite, și care din romanțul *Ameliei*¹⁾ luase cea mai mare antipatie asupra lui Mansfeld, și prin urmare asupra bărbaților.

Lumea privea pe postelnicul Zimbolică ca pe un model de bărbat, și pe dînsa ca pe o minune de soție; și lumea nu greșa, de și ea rare ori nu greșește, căci el însuși se mira de fericirea sa. Se vedea curtenit, salutat, stimat, stimat mai mult decît întîi; pentru că Moldavii aū și acest obicei, rămas de la Daci încă, a crede că un om însurat are drepturi în societate, la care un neînsurat, fie ori cît de cinstit, nu poate nici cum pretinde.

Șase luni trecuseră de cînd gusta Postelnicul această ticnită fericire căsătorească. Sosi toamna, și nu știu cum, cu dînsa veni și sațiul în casa lui. Serile i se păreau prea lungi, mai ales acele petrecute la teatru unde cele mai adese vedea bărbați înșelați. Pellier²⁾ îi părea măscărici cînd glumele sale făcea pe femeea lui să rîză. Cu totul deosebit de aceea ce era întăi: pesemne, gîndea, sunt foarte nătărăi bărbații în Franța și femeile desfrîdate. No-

¹⁾ E vorba de *Amélie de Mansfield*, roman de Mme Cottin. ²⁾ Actor comic la teatru francez de la Iași. (Nota lui C. N.)

rocire că noi avem încă mult până să ajungem la acest grad de civilizație.

Într'o seară juca vist cu cîțiva tineri de curînd însurați ca și el. După opt robere în vremea căroră se păzise o adîncă tăcere: zeu, zise unul asvirînd cărțile, de cînd m'am însurat joc numai vist și nu mai scump de un leu fisa; însă, adevărul vă mărturisesc, nu mă pot opri de a blestema pe Englezî și petrecerea lor. Ce joc monoton! nu'ți face cel mai mic tik tak. Să trăiască bancul farao!

— Tacî, zise altul, nu e de cuviința unui om căsătorit a lăuda astă desbrăcătoare și ruinoasă patimă. Eū am uitat și *paroli* și *setleva*. Zi mai bine, să trăiască căsătoria!

— Hura! strigară toți.

Adusese ciai și ciubuce.

— Ce socotiți! zise gazda. Eū sunt de idee să facem ponciū precum odinioară știți cînd...

— Nu mai pomeni, curmă al patrulea; nici voi să mai aud vorbind de acele ceasuri pierdute. Să trăiască căsătoria! și nerod acel ce laudă holteia, purgatorul acest mîrșav unde își riscă cineva punga, cîntea și viața... Dar propunerea pentru ponciū se primește în conglašuire.

Samuvarul clocotea. Ciaiul vărsat prin pahare, luă o văpsea purpurie, amestecîndu-se cu romul de Jamaica. Toți sorbeau astă iscusită băutură — care face nu mai puțină cinste aflătorului ei decît aflătorului Tipografiei și a corăbieriei cu abur — lăudînd plăcerile însurăciunei cu entuziasm dar fără foc, și pentru ca să dea o ațîtare mai vie acestor laude silite, defăimaū din mult în mai mult petrecerile holteiei, a căroră însă aducere aminte le aprindea fețele și îi făcea să riză cu hohot.

— Cit jelesc vremea pierdută, zicea cel mai vechi însurat dintre ei; îmi pare că trăesc numai de cînd m'am căsătorit. Numai de atunci mă pot socoti fericit. Zilele mele trecu ca niște vise incîntătoare. În toată dimineața, copilița noastră vine de ne deșteaptă. Privind-o ne simțim reînviind în ea. Cînd sînt silit să es de acasă, nu știū cum

să mă întorc degrabă. E de prisos a vă descrie ce înger este Zefirița. Știți cât e de frumoasă; știți ce plătește într'o adunare; știți de se mai poate afla alta să facă *solo* mai bine la un contradanț.

— Natalia mea, zise altul, este muzicantă din cap pînă în picioare. Sonetele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn caprițurile lui Paganini pentru ea sunt o jucărie. Cînd se pune la piano, pare că geniul muziceii o însuflă. Fiori te cuprind, tremuri, plîngi, țipi, ascultînd-o, și te socoți transportat într'un raî sau într'o sferă locuită de sirene. Dacă cîndva vre'un nor măhnicios mă posomorăște, un *allegro vivace* mă înveselește. Dacă ideii politicești mă turbură, un *andante grazioso* mă liniștește, dacă vr'un cuget de gelozie mă necăjește, un *adagio sostenuto* mă face să-mi cunosc amăgirea și să vărs lacrimi de căință. Intr'un cuvînt, femeea asta este o ființă lăsată înadins de bunul Dumnezeu pentru fericirea mea. Pentru hatirul ei învăț flautul; pentru hatirul ei învăț a cînta, căci am uitat să vă spun că cîntă ca o Malibran. Acum putem cînta împreună frumosul duet a lui Mozart între Giovanni și Dona Anna.

— Cît pentru mine, reluă al treile, mărturisesc că n'am gîndit nici odată că sfînta poezie va veni să se sălășluiască în casa mea. Soția mea e păgină ca Lord Byron și poetă ca Georges Sand. Autorul ei favorit este Victor Hugo; o chiamă Adalgîța. Cum vă pare! A? poate-se mai frumos nume? Poeziile ei cînd vor eși la lumină — căci am gînd să le tipăresc — credeți-mă, au să facă o mare revoluție în republica literaturii romînești. Ascultați versurile ce a făcut ieri *à la manière* de Victor Hugo.

Cuprinsă de un trist necaz

Az,

Priveam amurgu 'ntunecat.

Cat,

Și vād că dintr'un nour des

Es,

Mulțime de draci fioroși

Roși.

Toți se pun împrejurul meu!

Eă,

Ce-o să știu face de acum?

Cum,

De-aici să pot al meu să scap

Cap! șcl.

Văd că vă minunați, dar să vedeți încă altele. Cînd o ascult, mă simt așa de prost pe lingă dînsa, încît mă mir cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. Serile adormim întru citirea vre-unui romanț nou care face să ți se sue părul în virful capului, sau a vre-unei povești a lui Hoffmann ce te umple de fiorî la lumina cea sarbedă a lampei. Așa uimiți, cuprinși, ne lipim strîns unul de altul și...

— Celelalte, strigă gazda eșînd din răbdare întru auzul atîtor laude. Nevasta mea, prietenî, n'are pretenții a se numi nici Staël, nici Sontag ¹⁾, nici Taglioni ²⁾. Ea este o ceară moale pe care o întorc cîm mi-e voia; nevinovată ca un pui de turturea. Știe numai să mă iubească; atîta știe, atîta vrea să știe. Atît de puțină idee are de ademenirile lumei, în cit mă tem să nu mă întrebe într'o zi:

Si les enfants qu'on fait se faisaient par l'oreille.

Rideți, domnî, pentru că nu aveți cercarea mea. Treizeci și doi ani am — tăgăduia opt, — și mi se pare că am avut vreme să cunosc o mare parte din diplomația cocheteriei. Talentele sînt bune, dar eă sînt de o idee — care însă poate fi greșită — că o femeie măritată n'ar trebui să fie prea artistă. A mea iubește frumusețile naturei, nu ale meșteșugului. Romanțurî nu citește. I-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicești. Toată dragostea ei, sînt eă; toată mulțumirea, florile. În toată dimineața, după ce caută trebile gospodăriei, ese în galeria de lingă etacul său, unde privindu-și florile citește pe Emile a lui Rousseau. Dumneavoastră ați făcut niște frumoase portreturî despre

¹⁾ Henrieta Sontag, contesă Rossi, celebră cîntăreață germană (1806-1857). ²⁾ Maria Taglioni, dansatoare celebră italiană, (1804-1884).

soțiile d-v. ; dar — să nu bănuți — îmi par cam măgulite. Eū nu spuī, eū arăt, și voi să vă încredințez prin însăși vederea. Veniți după mine ; Agapița nu știe că sînt acasă. Veniți !

Toți bărbații s'aū grăbit a urma pe postelnicul Zimbo-licī, nerăbdători de a vedea și a judeca fericirea lui.

În vîrful degetelor, cetinel, țîindu-și răsufful, aū trecut prin un șir de odăi toate întunecate pînă ce aū ajuns la o ușă cu geamuri peste care era o subțire perdea. Gazda zîbind o ridică, dîndu-se cu politeță înlăturī ca să lase pe oaspeți să privească, în cît toți aū putut vedea pe tî-năra nevastă într'un larg capot alb, cu părul lăsat pe spate, lăsată pe o sofa, cu capul rezemat pe umărul unui frumos tî-năr ce o ținea strîns îmbrățișată... Buzele lor se atingeau.

Gingașa postelniceasă ! sārmana femeie ! ea se afla într'unul din aceste momente rare în cursul scurteī noastre vieți, cînd te simți învins de plăcere, nimicit de desfătare, cînd visezi treaz, cînd fericirea amorțește orī care alte simțiri ale noastre. Deslipind printr'un suspin buzele sale de ale tî-nărului amarez, înturnă ochii și zări acele patru ca-pete speriate și acei opt ochi holbați ce o priveau. Țipătul ei îngrozi amorul. Tî-nărul se sculă, sări în grădină, și se făcu nevăzut.

Postelnicul lăsă să cadă perdeaua pe care pîn'atunci sta încremenită mîna lui. Se uită la oaspeții săi și oaspeții săi la dînsul ; vru să le zîmbească, dar simți că se strîmbă. Îi petrecu pînă la scară unde se despărțiră, fără să-și zică un cuvînt, fără a se mai uita unul la altul.

Toți alergară pe acasă cu părul sburlit, cu grija în suflet, cu groaza în inimă, gîndind la scena ce văzuseră, și temîndu-se să nu găsească asemenea priveliști pe acasă-le.

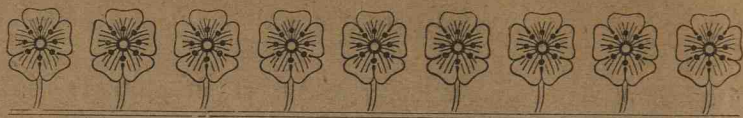
Spun că coconul Andronache s'a închis în cabinetul său, unde după ce mult trăsni, plesni, blestemînd gîndul ce-l lovise să se însoare ca să-și piarză liniștea, în des-perarea sa apucă un pistol, îl încarcă și apoi se puse pe

gînduri privind unealta ucigașă; în sfîrșit slobozi — un hohot de rîs asvîrlînd arma și zicînd :

— **Aŭ mai pățit'o și alții !**

Post Scriptum ¹⁾). Dacă cineva are curiozitate să afle ce s'a mai urmat după cele arătate mai sus, îi vom spune, că Agapița, după mai multe muștrări ce primi de la soțul său, și mai multe făgăduinți ce îi dete, nu știu cum se întimplă de căzu iar în ispită. După a treia și a patra recidivă, onorabila Dicasterie îi despărți, și coconul Andronache se duse în voiaj ca să-și uite tribulațiile conjugale, trimițînd foastei sale soții, în ajunul plecării, o frumoasă ediție a *Intîmplărilor lui Telemach*; însă noua Calipso se mîngie lesne de purcederea lui Zimbolică. Ea găsi că păcatul este plăcut, și că are vreme să se pocăiască; de aceea nici voi a înlocui pe Postelnicul, de și mulți aspiranți la zestrea sa îi făgăduiau că ochi aŭ și nu vor vedea, urechi aŭ și nu vor auzi.

¹⁾ Adaos ulterior în ediția de la 1857, p. 71.

Toderică ¹⁾

(POVESTE)

Eū nu sunt de cînd poveștile ; sunt de cînd se potcovea puricele cu nouăzeci și nouă oca fer la un picior, și tot îi părea că-i ușor ș. cl.

Prologul poveștilor.

Pe cînd trăia Statu-palmă, Barba-cot, și în Academia din Pódul-Iloaei da lecții vestiții dascăli Păcală și Pepele, era în Iași un tînăr boerinaș cu numele Toderică, frumos și bun la inimă, dar desfrînat cît se poate, pentru că-i erau dragi cărțile, vinul și femeile. Nu se spoveduise de cînd era, și se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumoșele. Iată dar s'a întimplat că Toderică, după ce sărăci ²⁾ în cărți pe doisprezece coconași, cari de desperație se făcură voinici de codru și muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi și el cît ai bate în palme tot ce ciștigase și moștenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzășie în ținutul Hertii, unde se duse să-și ascundă păcatele și ticăloșia. Trei ani erau acum de cînd trăia în singurătate, ziua umblind la vînat și sara jucînd stos cu vataful lui și făcînd *pasians*, cînd într'una din zile de abia intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceia, iată că Domnul nostru împreună cu sfinții Apostoli aū venit, și bătînd la ușă l'aū întreat de-î bucuros de oaspeți. Toderică care, precum am spus, era bun la inimă, se bu-

¹⁾ *Propășirea* (Iași 1844) pp. 75, 94. ²⁾ după ce aū sărăcit.

cură că-i venîră¹⁾ musafiri tocmai cînd avea cu ce să-i ospăteze; și așa îndată-i pofti în casă și porunci²⁾ de masă, rugîndu-se de ertare, dacă nu-i va putea ospăta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fără veste vizita dumilorsale.

Domnul nostru rîzînd de minciuna lui Toderică: Ne vom mulțumi cu ceea ce ai, i-aŭ zis, numai bucatele să fie gata mai de vreme, pentru că dumisale îi este a mînca, aŭ adaos arătînd pe Sf. Petru. Toderică îndată puse să gătească demîncatul, și vrînd să cinstească pe oaspeții săi cu ceva mai mult decît cu vinat, văzîndu-i mai vîrtos că's cam mulți, zise³⁾ vatafului să taie un ied ce-i mai remăsese, și să-l facă friptură.

Gătîndu-se bucatele, compania s'a pus la masă. Toderică se măhnea că n'are vin mai bun ca să cinstească pe oaspeții săi: Domnilor, zise, imi pare rău că nu mi-aŭ venit încă buțile cu vin de la viile din jos. Domnul nostru se zimbi pe supt musteți de minciuna ce cărpise Toderică, și gustînd vinul: nu-mi spuî că vreî să ne amăgești? i-aŭ zis: vinul dumitale este foarte bun. Întrebă și pe dumnealui care cunoaște, adăogi arătînd pe Sf. Petru. Apostolul, sugînd un pahar, strigă că încă dela nunta din Kana nu băuse așa vin minunat, și pofti pe gazdă să'l cerce. Toderică, care toate acestea le lua de complimente, își umplu paharul, dar rămase cu gura cășcată cînd se îndreptă că cu adevărat asemenea vin nu băuse de cînd era. Cunoscînd decî din minunea aceasta și din vorba Apostolului înfățișarea Mintuitorului, se sculă îndată dela masă ca un nevrednic de a mînca în asemenea companie sfîntă, dar Domnul îi porunci să șadă la masă, și trebui să asculte.

După ce aŭ mîntuit de mîncat friptura, Domnul nostru s'a dus cu Apostolii în odaia ce li se gătise; iar Toderică rămîind singur, a jucat stos după obicei cu vataful, bînd

1) S'a bucurat că i-aŭ venit. 2) i-aŭ poftit... și aŭ poruncit. 3) aŭ zis.

ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut *pasians* și apoi s'a culcat.

A doua zi, Sfinții călători adunându-se în tindă împreună cu gazda, Domnul nostru a zis lui Toderică: Suntem prea mulțumiți de primirea ce ne-ai făcut și vrem să-ți răsplătim. Drept aceea cere-ne trei lucruri ori care vrei și ți le vom da, căci toată puterea avem în cer, pe pământ și în iad.

Atunci Toderică scoțind din buzunar cărțile ce le purta totdeauna cu el:

— Doamne, zise, fă să cîștig de cîte ori voi juca cu cărțile acestea.

— Bine, răspunse Mîntuitorul.

Sf. Petru, care era lîngă Toderică, i-a zis încet: Nebun-
nit-ai păcătosule? Cere viața de veci și ertarea fără de
legilor tale!

— Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.

— Mai ai încă două lucruri de cerut, zise Domnul nostru.

— Doamne, urmă gazda, fiind că ești așa de bunișor,
fă, mă rog, ca cine se va sui în părul acesta care um-
brește ușa mea, să nu se poată cobori de n'oi vrea eu.

— Fie așa! a zis Domnul.

Auzindu-l, Sf. Apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci
ghiontindu-l cît ce putu cu cotul:

— Păcătos năting și îndărăpnic, i-a zis, aș nu te temi
de iadul ce este gătit pentru nelegiuirile tale? Cere, zi-
cu-ți, la stăpînul un loc în Sfîntul său Rai; mai ai încă
un lucru...

— Te poftesc, dă-mi pace și-ți caută de treaba dumi-
tale, îi răspunse Toderică, fugînd de lîngă Apostol; și
Domnul nostru întrebîndu-l care este a treia a lui cerere?

— Aș vrea, zise, ca cine se va pune pe scăueșul ista
de lîngă gura cuptorului să nu se poată scula până n'oi
vrea eu.

— Amin! zise Mîntuitorul, și lăsîndu-î ziua bună se duse
cu Apostoli.

N'apucase încă bine cel de pe urmă Apostol să pășească

pragul, și Toderică vrînd să cerce puterea cărților, chemă¹⁾ pe vataful și se puse la jucat stos. Îi bătu toate cărțile de a rîndul. Deci, ne mai rîmîndu-i îndoială, se sui într'o căruță de poștă și ajungînd la Iași, trașe la cel mai bun birt unde nămi²⁾ cele mai frumoase odăi. Îndată ce vesteia sosirei lui s'a împrăștiat, toți tovarășii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

— Gîndeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolicî: auzisem că te-ai făcut sehastru.

— Așa este, răspunse Toderică.

— Ce dracu ai făcut de trei ani, de cînd nu te vezi?

— Am petrecut cu postul și cu rugăciunea, fraților! Și iată *moliftele* mele, adaose, scoțînd din buzunar cărțile.

Toți au buhnit de ris de răspunsul acesta, și toți au rămas cu ideea că Toderică și-a îndreptat starea în țări străine, unde cum se vede, găsise niscaiva jucători mai proști de cît acei cari veniseră să-l vadă, și cari se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte. Unii acum se și așezau la o masă de joc, dar Toderică îi pofti întii să guste ceva, și așa trecură în sala unde din porunca lui se gătise un oaspăț minunat.

Masa aceasta a fost mai veselă de cît cina Apostolilor, măcar că vin străin avea numai Tocai și de Rin, care se jura Regensburg³⁾, pe sufletul răpauatei sale soții că vinea chiar din viile prințului Meternich, iar de loc era niște Odobesc vechi de zile și niște Cotnar uitat de vr'o duzină de ani, într'un boloboc din pivniță.

Până a nu sosi oaspeții săi, Toderică se îngrijise de a mai avea un joc de cărți asemenea cu cele blagoslovite, pentru ca să le poată lua în locul celorlalte cînd va cere trebuința și dînd două trei cărți după ce va bate opt, nouă,

1) *au chemat.* 2) *au nămit.* 3) Nu se va părea un paradox, dacă va judeca cine-va că Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astăzi, după vestitul sistem a metempsicosii lui Pitagor. Nota lui C. N.

să depărteze tot presupusul de la pontatoriî săi. Pusese unele în dreapta, și altele în stînga.

După ce au mîncat toți, s'au pus împrejurul unei mese, și Toderică scoase întii cărțile cele proaste; dar văzînd că hojma perde, porunci să aducă vutcă, și în vreme ce ceilalți bea în sănătatea Elencilor și a Catincilor, Toderică ascunse cărțile cele proaste și puse în loc pe cele blagoslovite. Ne mai căutînd la jocul său, fiind sigur c'a să ciștîge, începu a lua seama pontatoriilor săi, și îi văzu că umblău cu furat și cu șulerie. Putea deci să le scurgă în cuget curat toate paralele, pentru că ei îl sărăciseră pe dînsul! și acum vedea că i-au fost luat banii prin înșălăciune și tilhărie, iar nu doar că știaū juca mai bine, sau avuseseră noroc! Știîndu-se pe sine cinstit, și fiind încredințat că are să ciștîge și să-și răsbune, simți mai puțină bucurie; aducîndu-și însă aminte de vremea trecută și de cei doisprezece coconași pe care îi sărăcise, și gîndind că poate numai aceia au jucat cinstit, s'a căit că el a fost pricina peirii lor; o ceață i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau în față, și a oftat bătînd toate cărțile pontatoriilor săi.

În scurt, în seara d'întii, Toderică a potrivit să ciștîge numai atita cît să plătească masa și chiria odăilor pe o lună. Tovarășii săi cu buzele umflate, au făgăduit să vie a doua zi.

A doua zi și în zilele următoare, Toderică a ciștigat o avere strașnică. Indată s'a mutat de la tractir într'un palat mare, unde din vreme în vreme da baluri strălucite. Cele mai de soî cocoane se sfădeau pentr'o singură ochire a lui; la masă avea totdeauna cele mai bune vinațe, și cea lui era capiștea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de zile, jucînd cu chibzuială și slujindu-se cînd cu cărțile cele blagoslovite, cînd cu celelalte, a hotărît să-și răzbune cum se cade, pungind pe cei mai mari boieri. Pentru acest sfîrșit, prefăcînd în juvaeruri cea mai mare parte din banii săi, i-a poftit a doua zi după

Sfântul George la un bal mare care avea să se sfișească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n'aveau bani, au luat cu dobîndă de la jidovi; ceilalți au dus cîștiurile moșiilor ce le primiseră de cu seară și tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toți, și peste noapte s'a făcut nevăzut cu aurul și cu juvaerurile.

De atunci a hotărît să nu joace cu cărțile cele blagoslovite de cit cu jucătorii cari jucau necinstit, simțindu-se îndestul de tare ca să-și dea pept cu ceilalți. A umblat prin toate orașele pămîntului, cîștigînd pretutindini, și cheltuind pe ori ce găsea pe plăcul său. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doisprezece coconășii îl supăra neîncetat și îi învenina toate plăcerile.

Intr'una din zile, hotărî orî să-î scape din muncă, orî să se peardă și el cu ei.

Puind acest gînd, a purces să se ducă la lad c'un toeag în mîna și c'un sac d'a spinare. Sosind la tîrgul Ocnii, a coborît într'o ocnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare, și s'a dus, s'a dus, s'a tot dus pe sub pămînt, pînă ce a ajuns la poarta ladului.

— Cine ești tu? îl întrebă împăratul adîncului, după ce-l duse ¹⁾ înaintea lui.

— Eū sunt Toderică, jucătorul de cărți.

— Ce dracu cauți aici?

— Cinstite Scaraoțchi! zise Toderică, de socoți că este vrednic cel întii jucător de pe pămînt să joace cu tine cărți, iată îți fac o propunere. Să jucăm amîndoi, și pentru dată cartea ce-ți voi bate, să am voie a-mi alege cîte un suflet din împărăția ta și a-l lua cu mine. Una măcar de-mi ei bate tu, să-mi ieși sufletul și să fie al tău în vecii vecilor.

Intru auzul cuvintelor acestora, Scaraoțchi trînti un hohot de rîs de se cutremură părății tartarului și se speriară de dracii. Apoi întorcîndu-se către Toderică:

— Pisemne n'ai femeie și copii, îl întrebă?

¹⁾ Pau adus...

— *Pas si bête*, răspuse Toderică, dar las vorba. Spune, joci ori ba?

— Bucuros, zise Scaraoțchi suflecîndu-și minicile, și ceru masă și cărți.

Pe loc un drăcușor mititel și frumușel ce împlinea slujba de jochei (ciocoi), pregăti toate cele trebuitoare.

— Ce vreî, stos saū banc? întrebă Toderică.

— Stos, răspuse stăpînitorul tartarului; știu că la banc se încap multe șulerii.

S'aū pus la joc.

Toderică bătînd cartea d'întîi, a cerut sufletul lui Ștefănică Gîndul (unul din cei doisprezece pe care voia să-i scape) și priimindu-l l'a pus în sac; asemenea și pe al doile și al treile pînă la doisprezece, și luînd sufletele le-a pus toate în sac.

— Dacă întunecata voastră strălucire, a zis Toderică, voește să mai urmăm jocul, eū sunt gata.

— Prea bine, răspuse Scaraoțchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu știu ce miros greū, ean să eșim puțin păn' afară.

Asta era numai ca să scape de Toderică, căci cum a pășit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoțchi a și strigat să puie zăvoarele și ¹⁾ lăcățile.

Rămăind afară, Toderică băgă mîna în buzunar și ca un poznaș ce era, scoase un condei de credă, care-i slujia la cărți, și sub inscripția vestită:

Lasciate ogni speranza voi ch'entrate,
insemnă pe grozavele acele porți de aramă, o mare Cruce, așa:

Șese luni de zile, pînă ce creta se roase de cocleala aramiî, Iadul rămase încuiat. Nu putu înghiți nici un suflet

1) și rătzeile și lacățile.

și hămesii de foame, dracii abia suflău. Pagubă că Toderică n'a avut la el o daltă în loc de cretă, ca să poată săpa mintuitorul semn!

Purcând de la Iad, Toderică a mers, a mers a tot mers până a eșit în lume și a ajuns în patria sa, plin de bucurie că a venit de hac lui Scaraoțchi, și a mintuit sufletele coconșilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patru-zeci de ani (Toderică era acum de șapte-zeci) Moartea a intrat la dînsul într'o zi și l'a înștiințat că fiind-că i-a sosit ceasul, dumneaei a venit să-l ea, și că să se gătească.

— Sînt gata, a răspuns bătrînul, dar te rog, o Moarte, fă-mi un bine până a nu mă lua; dă-mi o pară din copacul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gîtlejului. Fă-mi această mică plăcere și voi muri mulțămît.

— Dacă-î vorba numai pentru atîta a zis Moartea, bucuroasă. Și se sui în păr ca să culeagă o pară, dar cînd vru să se coboare, nu putu nici de cum, pentru că Toderică așa voia.

— Ah! Toderică, m'ai înșălat! strigă. Văd că sînt în puterea ta. Dă-mi drumul, și ți-oî mai da zece ani de viață.

Zece ani! mare treabă! zise Toderică; de n'ai poftă să ăntrezești în copac, drăguță, trebuie să fii mai darnică.

— Ți-oî da două-zeci.

— Mă ei în ris.

— Ți-oî da trei-zeci.

— Încă mai ai mult până îi ajunge cu tîrgul.

— Ce pîrdalnicu! Vrîi să trăești o sută de ani?

— Tocmai acum ai nemerit, iubito.

— Toderică n'ai minte.

— Poate; dar mi-e drag a trăi.

— Fie o sută de ani, zise Moartea.

Îndată putu să se coboare, și luîndu-și rămas bun de omul nostru, se duse cu coasa de-a umere.

Cum purcese ¹⁾ ea, Toderică se trezi desăvîrșit sănătos,

¹⁾ «Cum ai purces...»

și începutu o nouă viață avînd puterea juneții și cercarea bătrîneții. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca și întii a-și împlini toate poftele mai ales cele trupești, făcînd bine cînd găsea prilej, dar fără să gîndească la mîntuirea sufletului său ca și mai înainte.

Sfîrșindu-se acei o sută ani, Moartea a venit iarăși. Gata ești? L'a întrebat.

— Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspunse Toderică; pune-te pe cel scăueș, lingă vatră pînă ce va veni. Aștept numai să mă spoveduesc, și apoi să intru în noeanul vecinicieî.

Moartea ca o bună și îngăduitoare persoană, se puse pe scăueș, și așteptă un ceas să vie preotul. Dar văzînd atîta zăbavă, zise gazdei: moșnege, nu ți-ai putut căuta de suflet de un veac de cînd nu ne-am întilnit?

— Zău! n'aveam numai acea grije, răspunse bătrînul c'un zîmbet de luare în ris.

— Dacă ți-e vorba așa, strigă Moartea supărată de prelungirea lui, ți-oi arăta eu!

— Șuguești? zise Toderică, văzînd-o cum se silea să se coboare de pe vatră; te știu că ești bunișoară și că-mi vei mai dărui cîțiva ani.

— Ciți-va ani, ticălosule! (Și se trudea să se dea jos de pe vatră).

— Negreșit; dar astă-dată n'oi cere mult, căci m'am săturat de bătrînețe; m'oi mulțumi cu patru-zeci de ani.

Moartea simți că o putere nevăzută o ținea pe scăueș precum odinioară în copac, dar de ciudă și de minie nu voia să dea nimic.

— Știu un meșteșug să te fac blindă, zise Toderică; și îndată puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braț de vreascuri. Focul îndată s'a aprins și a umplut de pară și de fum într'atita cuptorul, în cît Morței îi venea să-și dea duhul.

— Valeu, valeu! a strigat, simțîndu-și bătrînele oase prăjindu-se; scapă-mă, și făgăduesc să-ți dau patruzeci ani de sănătate.

Atunci Toderică i-a dat drumul și Moartea a fugit pe jumătate pîrlită.

Sfirșindu-se și anii aceștia, s'a înturnat să-și ia omul, care o aștepta la ușă cu un sac de-a spinare.

— Astă-dată n'ai încotro cotigi, îi zise, dar ce ai în sacul acela?

— Sufletele a doisprezece jucători prieteni ai mei pre care i-am scos din Iad sînt acum vr'o sută cincizeci de ani.

— Vie dar și ei cu tine! zise Moartea, și apucîndu-l de chică, se înălță în văzduh, sbură spre apus și se vîri în ocna părăsită.

Sosind la porțile Iadului, bătu de trei ori.

— Cine bate? aû întreat d'innăutru.

— Toderică jucătorul, răspunse Moartea.

— Să nu cumva să deschideți! strigă Scaraoțchi, aducîndu-și aminte de stosul ce jucase cu el; coșcarul acela e în stare să-mi pustiească împărăția.

Scaraoțchi nevrînd să deschidă, Moartea vrînd nevrînd (căci dorea să-și răzbune) și cu mare părere de rău, a trebuit să plece spre ceruri.

— Cine ești tu? întrebă sfîntul Petre pe Toderică, după ce Moartea l'a pus dinaintea porții Raiului.

— Vechea voastră gazdă, răspunse el, acel care odată v'a ospătat cu vînatul său.

— Cum cutezi să te înfățișezi aici în stare ce te vîd? Nu știi că cerul este închis pentru cei ca tine? Bre! bre! bre! Tu ești bun de talpa Iadului, și ai încă obraz să cauți loc în Rai!

— Sfînte Petre! zise Toderică, mi se pare că eû nu te-am priimit așa, cînd ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-ați cerut găzduire.

Toate aceste-s frumoase și bune, adaoase apostolul cu un glas pe care voia să-l arate aspru, de și se cunoștea că-i este milă; dar eû nu voi să-mi gădesc *beleava* dîndu-ți drumul în Rai fără de știre. Ingăduie pînă voi spune Stăpînului, și apoi vom vedea ce-om putea face.

Domnul nostru înștiințându-se de venirea lui Toderică, a venit la poartă unde el sta îngenunchiat pe prag cu sufletele sale, avînd șese în dreapta și șese în stînga, și mi-
lostivindu-se :

— Bine, treacă pentru tine, i-a zis ; dar sufletele aceste
ce sînt drepte a Iadului, mi-e nu știu cum să le priimesc.

— Doamne ! zise Toderică, cînd am avut cinste a te
priimi în casa mea, erai întovărășit de doisprezece călători,
și eu v'am priimit pre toți, și v'am găzduit cum am putut
mai bine.

— Nu-î chip de a o scoate la capăt cu omul acesta, zise
Domnul nostru cu un zîmbet îndurător. Haide, intrați
de vreme ce ați venit ; ai noroc că m'ai găsit în *chef* bun ;
almintrele n'ași îngădui un lucru care poate da pildă rea.

NB. 1) Povestea asta se tipări în foaia *Propășirea* mai
mult ca să împle coloanele jurnalului, decît ca meritînd vr'o
însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste
servi de pretext Tartufilelor politici ca să închidă jurnalul,
și să exileze pe autor !

1) Adăogat de Negruzzî în *Păcatele tinerețelor*. Iași 1857 p. 94.

Flora română ¹⁾

ONISIM CERENTEL D-NEI FLORINEASCA.

Iași, 4 Mai.

Eram încă sub plăcuta impresiune a petrecerei ce am avut la Brusturenă, unde grațioasa voastră ospetie ne făcea să uita supărările vieții, cînd m'am trezit în oraș unde pulbera și noroiul se succedă cu o regularitate de desperat. Unde sunt șesurile verzi a riulețului ce curge prin grădina d-voastră? Unde sunt rediurile umbroase? Unde florile acele rare pentru care ne sfădeam totdeauna? Unde mai ales amabila d-voastră societate? Petrecere, flori, verdeață aș lăsat numai o dulce și neștearsă suvenir!

Precum vedeți, doamna mea, eram trist cu tot timpul rumos a primăverei, cu toată încîntarea *der erwachenden Natur*, cum zice Shiller. Nu cutezam a mă coborî în grădinița mea, unde nu sunt de cît flori plebee cum le zic eu, și vulgare cum bine-voiți a le numi d-voastră; dar ce era de făcut? Uritul mă cuprinsese; m'am decis! Eî bine, doamna mea? Ce să vă spun? Am rămas.. cu gura căsătată, cum e vorba romînilui. Închipuți-vă — însă pentru a să vă puteți închipui ceva, trebuie să vă fac descrierea paradisului meu.

Toată grădinița mea înconjurată cu gard viu — acum t înflorit — încape într'o singură *plat-bandă*, a grădinei voastre. Asta însă nu va să zică că nu sunt într'însa

în miniatură mai toate cele ce se află într'a d-voastră. Parcul meu se compune de două plopî plutași, trei paltini, cîțiva tei, ulmî și sălcii, și ca lux am și un vișen cu flori pline. Păriul meu are izvorul său într'o bute mare, ascunsă într'un ungher și îmbrăcată cu ederă și cu hămei, pe care argatul o umple în toată dimineața, și apoi printr'un cep sloboade apa care, după ce șerpuește pe un pat de frundiș, vine de se aruncă prin o cascadă de o palmă de 'naltă, într'o bălțiță, unde merlele, cintițiile și gangurii se scaldă. Acest clepsydru ține două oare, de aceea nu-mî permit luxul *de faire jouer les eaux*, de cit cînd văz că bălțița vrea să sece, sau cînd vre-un oaspe îmi face onoare a-mî vizita grădina. Parterul meu e sămănat cu chir *agropyron*, neghină *lolium perenne* și trifoi. Neghina, atît de uricioasă în griu, face cel mai frumos efect ca gazon, în cit pare că e un covor verde înpestrițat de dedite *pulsatilla* și de brănușe *galanthus nivalis*. Unde și unde am răsădite flori, însă numai flori romîne.

Dă-mî voie, doamna mea, a vă trimite un buchet compus din acele ce am găsit înflorite. Veți găsi pe lingă toporași și viorele, laleaoa *tulipa*, astă floare ce a avut și ea timpul mării sale. La Harlem în Olanda, o ceapă de lalea s'a vîndut cu prețul fabulos de zece mii galbeni! ceapă ce astăzi se poate cumpăra cu citeva centime. Sic transit gloria... tulipae!

Eată zambile *hyacinthus*, narcise busuioc, ciuboțica cucului, *primula*, lemnul Domnului *hyssopus*, lavant, lacrimioare... Floricica asta pe care învățații o numesc *convallaria maialis*, iară romîni din Muntenia Mărgăritărel, cite simsațiuni plăcute nu deșteaptă în noi!

● «O primavera, gioventù dell' anno!» esclama Metastasio. O lacrimioară! suspinăm noi, abia ne anunți primăvara și treci cum aũ trecut iluziunile noastre! dar ea la anul reîvie, cînd noi... dar să nu mai gîndim la aceasta, d-na mea, ci așteptînd-o să o revedem, să citim Lacrimioarele lui Alexandri.

Precum vedeți, doamna mea, ea merită numele de lacrimioară și de mărgăritărel, ce i-am dat noi; mă tem însă să nu vie vr'un poet galoman care să-i zică Mughet, pentru că rimă cu poet și cu buchet și pentru că așa îi zic Francezii, horror!

Eată mintă, săbiuță *gladiolus*, sălvie, milostivă *gratiola*, maioran, mama pădurei *asperula*, rosmarin, cimbru *thymus*, dobronică *melittis*, tulichina *daphne*, angelică și cerențel *dryas*. Toate într'un smoc de flori de salchim, de mălin și de liliac. Așa e că colecțiunea mea e frumoasă, și că am cuvînt să iubesc flora romînă?

Peste zece zile voi avea plăcerea a vă trimite un buchet de mai frumoase flori. Pînă atunci depun pe aceste la picioarele d-voastră.

ANGELICA FLORINEASCA D-LUI ON. CERENTEL

Brustureni 15/27 Mai.

Am prîimit cu o vie plăcere buchetul și mai ales scrisoarea d-tale, adevărat martirolog a bietelor flori. Că nume domnul meu! Îți ert viorica și lacrimioara, dară nu mă pot învoi cu cioboțica cucului, dobronica, săbiuța, mama pădurei, tulichina și tutti quanti.

D-ta mi-ai vorbit atîta bine de flora romînă, în cît începusem a mă deprinde cu vulgaritatea florilor noastre, dar desper de a pronunța vre-odată numele lor. Grădinarul meu, un flamand gros, a strîns din umere, cînd a văzut florile d-tale. Pentru dînsul nu se socot flori acele ce cresc și trăesc în aerul liber, ci numai acele ce staî închise în dosul geamurilor, cum sunt ale mele, sărmanele, pe care de frica răcelii nopților, nu vrea să le scoată din închisoarea lor. Pînă atunci grădina mea e goală, și de voiesc a vedea flori trebuie să mă duc în florărie. Acum însă am buchetul d-tale pe care am să-l studiez cu mare băgare de seamă, ca să nu mă mai mustru că nu sînt romînă. Dar ea spune-mi, ce ți-a venit să-mi trîmiți mintă,

lemnul Domnului și busuioc? Nu cumva mai luat de vr'o preoteasă?

Să lăsăm gluma. Aștept al doilea transport de flori, precum îmi promiți, și spre răsplată îți trimit și eu un buchet de fuchsi, azalee, camelii, pelargonii și roze de Bengal.

Dacă nu-ți e milă să mă lași singură, cel puțin nu întrerupe corespondența noastră botanică. Scrie-mi împărțirea florilor în familii, și în care familie e Cerentelul și Angelica? Mii de bune vorbe!

ONISIM CERENTEL, D-NEI A. FLORINEASCA

Iași, 29 Mai.

Ieri timpul era coperit și blind. Cea mai ușoară adiere nu mișca frunzele, am luat în brațe florile D-v. — cam ostenite de călătorie — și le-am dus în grădinița mea, unde le pregătisem un așternut de mușchiu, dar eram îngrijit gândind la bieteile mele flori plebee, cum o să se simtă de umilite, când vor primi vizita acestor aristocrate atît de bogat îmbrăcate; și apoi drept să vă spun, doamna mea, gîndeam și la mine, ce o să mă știu eu face cînd va veni tristul timp ca ele să se veștejească; oare atunci a mele îmi vor mai plăcea?.. Toate aceste reflecțiuni puțin măgulitoare pentru mine și florile mele, nu m'aŭ împedat de a esersa găzduirea ce datoream oaspeților mele. Împrovizai îndată un bal. Orchestrul era gata, cîntițile și merlele din copaci, greerii și brotaciî din eărbă făceau o muzică — originală. Cavaleri și dame nu lipsiaŭ; adunarea era numeroasă. Crinul, bujorul *poenia* și trînda-firul invitară camelii, fuchsi și azalee, digitarul, clopoțelul *cămpanula*, macu *papaver* și ghiocul *centaurea* aleseră garoafe *dianthus*, micșunele *cheiranthus*, paparune *glaucium* și rîndunițe *asclepias*. Omagul *aconitum* și odoleanul *valeriana* se puseră lîngă mătrăgună, *atropa* și rostopască, *chelidonium*. Celelalte cum le veni la socoteală și — hora

începu. Eă stam la o parte și ascultam convorbirea lor. — Ean uită-te, zicea romănița *anthemis*, cătră siminoc *gnaphalium*, la veneticele aceste, cît sunt de păcătoase și ovilite! ar crede cineva că ese din spital. Văsdoga *asphodelus* și hilimica *calendula* rîd de dînsele... — Rău fac că rîd, întrepruse stin-inelul *iris*; prin asta probă numai gelozia lor pentru că nu sint și ele așa de elegante. Le-aș vedea eă cînd stăpînul nostru le-ar pune la închisoare cum face D-na Florineasca, ce ar mai zice. Astelalte sărmanele, cum n'o să fie friguroase și plăpînde, cînd sunt crescute la umbră și pe cuptor, etc. etc.

Vedeți, doamna mea, că invidia își găsește loc nu numai între oameni dar și între flori.

Panerul ce am onoare a vă trimite cu scrisoarea aceasta cuprinde: roze simple *rosa centifolia*, singura roză ce-mi place, și care înflorește odată la fînitul lui Mai; ea este însă cea mai frumoasă și cea mai odorantă. Roza la noi se numea *rujă* pînă ce aă venit grecii și i-aă zis trandafir *Τριαντάφυλλον* (cu trei-zeci de foi) voind a corecta pe acei ce-i daă o sută (*centifolia*); și numele de trandafir i-a rămas, deși pe la unele locuri la țară o numesc tot *rujă*. Și apoi am și altele cuvinte ca să o prefer. Roza simplă era acea ce figura la oșpețe pe mesele Romanilor; ea era acea ce încununa cupa lui Anacreon. Eată iasomie, gura leului *antirrhinum*, melisă, creasta cocoșului *gelosia cristana*, sulcină *melilottus*, rozeta *réséda*, pelinița *artemisia*, cristofoare *actaea*, nalba *atthea*, sanzienne *galega*, măzeriche *lathyrus*, luminiță *anothera*, mutătoare *bryonia*, jale *stachys*, și rochița rîndunelii *ipomea*. Eată în fine mărgărite *aster* care ne aduce aminte de Faust, și condurul Doamnei *tropaeolum*. Ar fi de dorit să știm cine a fost acea Doamnă, a căreii picior întrece pe al cenușereșei, și care purta așa frumoși conduri. Floarea asta albă atît de odorantă noi o numim mătăcină, iară învățații dracocephalum moldavicum, adecă cap de balaur moldovenesc, pentru că învățații, doamna mea, nu aă flori ci numai buruene, de aceea

amestecind vr'o două-trei limbi le-au compus niște numiri barbare, precum :

Omphalode, trophosperme, mesocarpe, peponide, infundibuliforme, ginobasice, humifuse, polakene, lipicene, pericarpoide, epiblaste, symphysandrii, atomogine, ribesioide, scutelee, onagre, papaverace, spinescente, endocarpe, tricotome, atricotome, atriplice, podosperme, sarcocare, anonee, embriotege, etc., etc.

N'am curagiul, să vă ostenesc a ceti asemenea porecle, din care am luat numai o foarte minimă parte. Am zis, doamna mea, că pentru învățați florile n'au nici colorii nici parfum. Acum suferiți să vă spun ce nume proprii le-au dat în înțelepciunea lor, căci acele înșirate mai sus sînt numai familii. Ascultați dacă aveți răbdare :

Aeschynanthus, allopectus, sphenogyna, osteospermum, lardizabala, onopordou, osbeckia, escholtzia, psoralea, mesembryanthemum, ryancanthera, cacalia, botryceras, lycopodium, calodracon, curculigo, sprekelia, pothos, hoitzia, cynoglossum, houttuynia, atraphaxis, ornithogalum, tubernoemontana, oxycocces, embothrium, etc., etc.

Ce ai zice, doamna mea, cînd în loc de Angelica, nașul D-voastră v'ar fi dat numele de Escholzia, sphenogyna sau houttuynia ? dar învățații nu vor să știe d'al de aste. Precum am zis la dînșii florile n'au nici un preț. Migdalul, persicul, prunul, cireșul, pentru dînșii au tot un nume : *amygdalus*.

Ascultați acum cum descriu acești oameni Angelica. Deschid o carte și citesc :

«Familia Ombeliferilor. Plantă erboasă, frunze alterne, «rara-ori întregi, cele mai ades crestate cu petiolul dilatat «la bază. Stipule, nule; flori obicinuit ermafrodite, dispuse în ombele simple sau compuse, acompaniate de «involucre și involucele. Potiru sudatu la ovariu cu cinci «dînți scurți; corola cu cinci petale distinse inserate în «virful potirului, întregi sau crestate late sau sucite cu «preflorire valvară, etc.».

Eată și pentru Cerențel :

«Familia Rosaceelor, neamul Driadeelor, trunchi er-
«bos sau lemnos ; frunze digitate sau împănate. — Potiru
«cu 4—5 părți, persistînd, une-ori gol, alte-ori îmbrăcat
«pe dinafară cu apendice alterne și sudate cu sepelele ;
«corolă cu 4—5 petale ; carpele numeroase dispuse în
«vîrf pe un receptaclu convecs, mai mult sau mai puțin
«cărnos, etc.»

Nu știu, doamna mea, de ați înțeles ceva. Pentru mine
vă mărturisesc că nu pricep cum poate cineva fără mus-
trare de cuget și fără frică de păcat, trata astfel aceste
juvaeruri ale naturei, lăsate de bunul Dumnezeu pentru
fericirea noastră. Să lăsăm pe învățați, mă tem să nu vă
aduc urît, vorbind tot de dînșii.

Printre florile ce vă trămit, veți găsi împrăștiate mai
multe floricele albastre cu o steluță galbenă în mijloc.
Acestea cresc pe malul pîrielor, și învățații — iar învățații!
— i-au pus numele *Myosotis* adică urechia șoarecelui. Ea
are mai multe legende. În curînd vă voi spune legenda
romînă care a numit-o : *Nu mă uita*.

Cu floricea asta, mîntuî și scrisoarea mea.

A. FLORINEASCA, D-LUI ONISIM CERENTEL

Brusturenî, 26 Mai.

Ai învins, domnule ; iată-mă convertită. De cînd am
primit cele din urmă flori ce mi-ai trimis, nu mă ocup de
cît de ele ; m'am pus pe studiat botanica. Simt însă o
mare greutate fără dascăl, dar nu disper că nu te voi
vedea în curînd, și atunci judecînd după progresul ce am
făcut, cred că nu vei mai putea zice că nu sînt romîncă ;
și dovadă e că, cu toată năvingia sa, am silit pe grădi-
narul meu să-mi răsădească de tot soiul de flori romîne,
cum le zici D-ta.

Așteptînd însă înflorirea lor și venirea D-tale, singură-
tatea mă apasă. Vecinii mei ocupați de trebile cîmpului

nu mă mai vizitează. Neavînd ce face, am răscolit biblioteca mea, și după ce am citit toate poeziile romîne publicate de vre-o cîți-va ani — nu te miri de curajul meu? — m'am simțit și măi ostenită. Eri fiind sărbătoare, servitoarele mele mi-aũ cerut voie să se ducă în sat unde era horă. Ca să-mi măi treacă de urît, m'am ocupat în să-mi de toaleta lor; și așa ferchezuite, încorsetate și imalocofate, le-am dat drumul. După puțin, călăuzită de scirțitul unei vioare ce se auzia în depărtare, am plecat și eũ pe urma lor. Mergînd pe o cărare ce se îndrepta spre locul balului, am început a gîndi cu părere de rău că n'am făcut bine să las fetele mele din casă la astă petrecere, căci negreșit cu toaletele lor *tapageuses*, or să umileze pe bietele țărăncuțe. În aceste reflecțiuni am ajuns sub niște sălcii umbroase, unde pe pajiștea verde cavaleri și dame tropăiau de răsuna pămîntul, în sunetul unei cobze și a unei vioare. Flăcăi cu cămăși albe și brie late; fete rumene și pălite de soare cu altițe și fote colorate, întrecîndu-se care să se sbuciume măi tare, înfățișau un tablou foarte natural și animat. Cît pentru damele de la curte, ele făceau o tristă figură. Junii țărani nu îndrăzneau să le invite, temîndu-se să nu calce pe coadele rochilor lor; încît erau silite a danța numai cu scriitorul satului, cu palamarul și alții vr'o doi, care nepurtînd costumul de țară, ci fiind îmbodoliți în surtuțe și jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stingaci.

În fine adunarea oșosînd, lăutarii aũ tăcut, iar eũ m'am înturnat acasă, unde m'am pus să-ți scriũ, ca să-ți aduc aminte că sînt singurã, și că aștept cu nerăbdare să-mi spuĩ legenda floriciiã știute. La revedere.

ONISIM CERENTEL, D-NEI FLORINEASCA

Iași, 5 Iunie.

Cunoașteți, doamna mea, floarea ce o numim sora soarelui *helianthus annuus*. Ea se uită drept la soare pe cît timp el e pe orizon; îndată însă ce apune saũ se ascunde

subt un nor gros, floarea tănjește, se pleacă în jos, pînă ce razele lui vin de-î redaū vioșia perdută. Astfel tănjesce și eū gîndind la Brusturenî, unde sper a fi odată cu scrisoarea aceasta, în care vă voi spune legenda saū măi bine istoria florii, *nu mă uita*.

«Radul-Vodă remăind văduv, domnița Manda unica sa fiică, frumoasă ca o zi de Mai, era singura mîngîiere ce-î lăsase o soție mult iubită. Ea avea acum nouă-spre-zece ani, și nu voia să audă de măritat; de și o droae de pețitori cnezî ruși, grafi nemți, palatini poloni, magnați unguri, afară de cei întii feciori de boieri, își disputaū mina ei. Toată perseverința pretendenților care posedau toate calitățile ce fac pe om demn de a fi iubit, nu isbutiau a o îndupleca, iar la insistința părintelui său respundea că nu se poate decide a se despărți de el. Oare aceasta să fi fost cauza? Ne îndoim; pentru că orî cît ar fi de înghietată inima femeiască, totuși trebui înfine să se topească la caldele raze a amorului.

«Iarna trecuse, și primăvara se arăta veselă și zimbitoare. Țeara era liniștită, căci Radul știa a ține în respect pe neastîmpărații săi vecini. Atunci întămplindu-se să ardă palatul domnesc din Iași, Domnul cu toată curtea se mută la Cotnar, unde fusese odată reședința lui Iacob Vodă Despotul. Situațiunea Cotnarului încunjurat de vii, livezi și păduri făcea înçintătoare *villegiatura* domnească. Adese orî Domnul acompaniat de fiica sa și de o suită numeroasă de junî boieri, Copii din casă și Curteni se urcau pe dealul Catalinei la vânătoarea cerbilor, ciutelor și căprioarelor. Îndată ce haitașii porneau goana, domnița Manda călare pe un cal sprinten născut în stepele Ucrаниеi, prezent a unui june Ataman de cozaci, se răpezia ca vintul pe urma capăilor, de glasul cărora vuiaū pădurile. Toți junii vînători se înșirau după dînsa, dar nici unul nu o putea ajunge, afară de Dragomir, curteanul cel măi frumos și cel măi viteaz dintre boernașii curții. Curind suita îl perdea din vedere, și nimeni nu putea să le dea de

urmă, până ce după cite-va oare, îi vedeau înturnându-se amândoi liniștiți și voioși. Aceste plimbări, aceste cavalcade a domniței cu curteanul, da ocazie de multe bănueli oamenilor răi; pentru că Dragomir, prunc lepădat la ușa unei biserici, strâns și crescut de Radu-Vodă ce îl privea ca pe copilul său, nu putea fi bine văzut de curtezani care invidiau pozițiunea și favorul în care îl vedeau.

«Zilele se petreceau precum am spus. Caietul de buruțic din furcă și suveica stativelor unde se țesea filaliul, sta în părăsite și neatînse. Manda nu se mai ocupa decît de călărie și vînătoare. Pe atunci, un june graf din Mazovia fiu a unui vechiu amic și aliat a lui Radul, veni la Cotnar cu o suită strălucită, și ceru mîna tinerii domnițe. Radul încîntat de o așa propunere, îl și fericită de ginere însă Manda împotrivindu-se, tatăl său se aprinse de minie, și i hotărî ca a doua zi să fie gata de a se cununa cu tînărul polon, cătră care era angagiată parola sa de domn.

«In darnă au fost lacrimile și rugămintele ei; Radul neclit în deciziunea sa, ordona să se pregătească serbarea nunței. Seara orașul și împrejurimile erau luminate de mii de focuri; bande de lăutari jucau hore și doine. Jupusele boierilor, nevestele breslașilor se ocupa de toaleta lor; toată lumea nu vorbeau decît de nunta domnească. Pe la miezul nopții muzicile tăcură, focurile se stinseră, și cea mai adîncă tăcere domni.

«In zori de ziuă, orașenii se deșteptară în sunetul clopotelor și bubuitul tunurilor, iar cînd servitoarele domniței intrară la stăpîna lor, găsiră camera pustie. «Nimeni nu știa ce se făcuse Manda. Unii ziceau că și-a făcut seamă însăși, ca să nu se mărite, alții că s'a dus la călugărie într'un schit depărtat, unde să nu o mai găsească, cînd un țaran spuse că viind noaptea într'un tîrziu, a întîlnit doi tineri călări, care se îndreptau în fuga cailor spre dealul Catalinei, din care a cunoscut pe Dragomir curteanul, iar pe celalalt nu l a putut vedea fiind învelit cu mantaoa. Indoială nu mai rămîne. Ei fugiseră! Această fatală știre

fu ca o lovire de trăsnet pentru bătrînul părinte. Infuriat, ordonă să se ridice îndată mic și mare, ostași, țîrgoveți sătenî, și să bată codrii ca să prinză pe fugari. În neastîmpărul său, el însuși urmat de curtea sa, se puse în capul gloatei.

«După o goană de cîte-va ore, ajungînd la locul numit și astăzi Fintîna cerbului, găsiră pe tinerii amanți dormind îmbrățișați lîngă un isvor sub umbra unor fagi tufoși, iar caii lor pășteaș priponiți nu departe. Ce amară deșteptare!

«Fără a mai zice un singur cuvînt, fără a le face cea mai mică mustare, Radu făcu semn ostașilor ce împrejurase pe Dragomir să'l dea pe minile calăului, iar pe Manda nu o lăsă să de depărteze, ca să privească esecutiunea amantului său. Atunci Dragomir se repezi, și smulgînd un smoc de floricele ce creșteaș pe malul păreuțului ce curgea de la isvor, le aruncă la picioarele Mandeii leșinate strigîndu'î: nu mă uita! nu mă uita! Apoi făcîndu-și cruce, puse capul pe trunchiul pregătit, lîngă care sta calăul.

Securea căzu....!»

De atunci, florica asta s'a numit: *Nu mă uita.*»

Poate că amabilele noastre cetitoare ar dori să știe cine e astă D-na Florineasca și acest D. Cerențel?

Cată să le satisfacem curiozitatea.

Doamna Florineasca era o fată orfană, crescută de o bunică a ei, care își dete toată silința de a-i da o bună educațiune. După mai mulți ani de pensionat, unde ea învăță tot ce învăță fetele la noi, bunica sa o luă acasă, ca să o mărite, dar nici un pretendent nu se arăta, și știți pentru ce? Pentru că Angelica de și modestă, tînără și frumoasă avea un defect mare; nu avea zestre! Bătrîna era mîhnită. Mă tem, zicea ea către D. Florinescu, proprietar mare și holtei bătrîn care îi vizita adese, să nu închid ochii, și să las copila asta nepusă la cale. Dă-mi-o mie, răspunse boierul. Chemară pe Angelica ca să o întrebe ce gîndește

de astă propunere. Copila mea, îi zice D. Florinescu, dacă nu te sparie traiul cu un bătrîn, hotărăște-te a-mi îndulci puținele zile ce mi-a mai rămas. În locul focului juneței, vei găsi în mine toată dragostea și îngrijirea unui bun părinte.

Angelica — a cărea inimă era liberă — primi bucuroasă, cu singura condițiune de a nu se despărți de bunica sa.

La Brusturenî, așezarea bărbatu-său, ea găsi o bibliotecă aleasă, o grădină bine ținută cu o florărie plină de plante exotice ș. c. l. Ocupată de trebile gospodăriei, avînd cea mai tinără îngrijire de bărbatul ei, primblarea, cetirea, muzica nu lăsa urîtul să se introducă în castelul său. Duminicile și serbătorile, cîțiva vecini de vrîsta bărbatu-său îi vizitaū. Ea asculta cu îngăduință povestele lor și juca cu dînșii preferansul, încît ei o adoraū.

Singurul nor care inegura astă viață lină fu peste doi ani mai întăi moărtea bunicăi, pe care după șese luni o urmă și D. Florinescu, lăsînd pe soția sa moștenitoare pe toată averea lui.

Văduvă la 22 ani, stăpînă pe o avere mare, Angelica acum nu avea decît a întinde mîna, pentru a vedea agățîndu-se de tot degetul cîte o duzină de pretendenți, dar ea urmă a trăi ca și mai nainte; primea numai rarele vizite a amicilor bărbatu-său, și pe D. Onisim Cerențel...

Permiteți-ni a vorbi acum și de D-lui.

Cerențel era un tînăr de spirit, avînd toate calitățile și toate defectele juneții. După ce fini gimnaziul, se trase cu bătrîna sa mamă în Tatarășî unde avea o căsuță ascunsă sub vr'o trei butuci de vie, care se cațără pînă pe coperemînt. Acolo se apucă de grădinuța sa, căci una din pasiunile sale era florile. Pe urmă se decisé să se ducă la Paris ca să-și mîntue studiile, de unde se înturnă peste doi ani, cunoscînd foarte bine toate grădinile Parisului. După înturnarea sa, neavînd ce face, intră în serviciu; fu pe rînd sub-grefier, sub-comisar și sub-prefect la o plasă unde din întîmplare se află și moșia Brusturenii.

Ca un om bine crescut, vizita pe administrații săi, începînd cu domnul și doamna Florinescu. Aceștia îl primiră cu acea amenitate nobilă și ospetie sinceră, care tot încă se mai găsește pe la proprietarii noștri, dar care din nenorocire începe a se perde. El vorbi cu boierul agricultură și politică: cu cocoana muzică și literatură. Se primbla prin grădină, discuta asupra florilor ca un cunoscător, și apoi încîntat de vizita lui își lua adio, promițînd de a veni — după grațioasa invitare a oaspeților — de cîte ori trebile plasei îi vor da timp.

Vizitele lui se îndesiră. Totdeauna priimit cu plăcere, ajunse a fi cel mai nesuferit și mai negrijitor sub-prefect cînd nu era la Brusturenî. După moartea D-lui Florinescu, buna-cuviință cerea ca vizitele lui să fie mai rari. Cerențel venia mai rar, dar ședea mai mult.

Intr'o zi primblîndu-se prin grădină, un dorobanț îi aduse un plic în care găsi permutarea lui la o altă plasă într'un județ depărtat. Desperatul Cerențel își luă adio suspinînd, se înturnă la Iași, și își dete demisiunea, jurînd a nu mai servi o *patrie ingrată!*

Angelica se întristă și se simți și mai singură, dar — precum am văzut din corespondența lor — ei nu încetară de a fi în cele mai bune relațiuni.

Alaltăieri eram gata să mă pormesc la țară, cînd am primit următorul bilet:

«Doamna Angelica Florineașca și domnul Onisim Cerențel, roagă pe domnul C. N. să bine-voiască a le face onoare de a asista la cununia lor, ce se va serba la biserica din satul Brusturenii, Duminecă la 18 a curenteii».

Am ris gîndind la poznele care fac florile, și am plecat a Brusturenî.

NOTA. Aici se sfirșește articolul «Flora Română». Un fel de continuare s'a publicat în *Convorbiri Literare* III (1869—1870) p. 96 și 113, sub titlul **O scrisoare a lui Constantin Negruzzi** și cu următoarea introducere din partea Redacției:

«In toate timpurile, bărbații cari au lucrat la un scop spiritual comun, au fost în legăminte personale intime, căci mai sigură și mai durabilă este amicia, cînd este întemeiată pe un tărîm spiritual, decît cînd se bazează numai pe calități personale, supuse influenței timpului și a fluctuațiunei evenimentelor. Amicia între Constantin Negruzzi și Vasile Alecsandri a ținut neîntrerupt pînă la moartea celui întîi. Ei adesea lucrau împreună, își comunica scrierile lor, asupra cărora își dedeau mutual părerea și mențineau astfel un interes reciproc totdeauna viu. În ultima jumătate a vieții sale, Constantin Negruzzi, trecînd prin dureroase încercări și supus la multe suferinți fizice, nu mai lucra ca odinioară. Iluziunile tinereței sale se perduse, nu numai asupra viitorului patriei, ci și asupra influenței lucrărilor lor literare, vîzînd direcțiunea greșită și nefericită ce apucase scriitorii ce-î urmau imediat. De mulți ani el nu mai scrisese nimic, cu toate îndemnările lui Alecsandri, care, mai tînăr de vîrstă, păstrase încrederea în autorul literaturii naționale. Cu toate aceste îndemnări, Negruzzi tăcea. Atunci Alecsandri veni într-o zi la dînsul cu un caet liniat și îl depuse pe masă, zicînd că nu-l va lua înapoi pînă ce nu va fi umplut de la un capăt la altul. Negruzzi, care era mare amator de flori, scrisese atunci numirile române a multor plante, cari numiri mai că se uitase chiar între Români și le adună în o listă alfabetică, de prin hîrtii vechi ce fusese destinate a deveni începutul unui dicționar de flori și rămăsese lăsat uitărei. În post-scriptul scrisoarei către Alecsandri, Negruzzi promite a complecta lucrarea, dar proiectul său a rămas nerealizat.

Caietul ce ne-a fost comunicat, ofere interes din mai multe puncte de vedere și publicăm aici atît scrisoarea, cît și parte din lista florilor».

*Iubite*¹⁾,

Bătrînul Brănișteanu avea obicei cînd zăria pe cineva intrînd în sămeșie, știind că nu vine de flori de cuc, ci pentru ca să-î ceară parale, a s'apuca să-și umple ciubu-

¹⁾ Originalul acestei scrisori se află în Bibl. Acad. Rom. Mss 2254, p. 117—118 în colecția de autografe a lui Alecsandri.— Despre «Flora Romîna», vezi Alecsandri *Scrisori* vol. I. (Ed. Chendi-Carcalechi) p. 37.

cul, și luînd un aer de turc mînios, să se facă, că nu-l vede. În zadar pacientul tușea, își sufla nasul cu vuet, cumplitul casier nu vedea, n'auzia! Mai la urmă, omul meu, de guerre lasse, începea cu un; «Plecăciune, cucoane lordache», întinzîndu-î o hîrtie.

— Sluga! Ce-î aceea?

— O adresă pentru...

— Bani? N'am nici un ban.

— Apoi dar voi veni mîni, și omul eșia, ca să vie a doua zi, cînd se repeta aceeași scenă pînă... nu știu cînd îl găsia în toane bune. Aceasta făcu pe oameni să se gîndească. Se puseră să studieze pe bătrînul casier și nu se lăsară pînă nu-î aflară slăbăciunea, (la corde sensible).

Care era acea slăbiciune? Era că, dacă-ți spunea că n'are bani, să-î lași hîrtia și să eși fuga pe ușă.

Brănișteanu se uita cu groază la hîrtia rămasă. Ea îi crispa nervele, îi lua toată liniștea. Îndată trei-patru slujitori alergau să te găsească acasă, la vizită, pe uliță, să te tîrîiască cu deasila la Visterie, unde pe loc îți plătea.

Așa ai făcut tu cu mine. Mi-ai dat caetul acesta, pretinzîndu-mi să-l umplu. Bine, bine, gîndiam zîmbind de simplitatea prieteșugului tău, culcă-te pe acea ureche, dragul meu; și am pus caetul pe masă, dar vai! am pățit ca Brănișteanu! De cîte ori îl zăriam, m'apucau niște fiori. Incepusem a perde pofta de mîncare, și a visa noaptea feluri de bazagonii. În sfîrșit, mi-am zis, trebuie numaidecît să scap de caietul acest năzdrăvan. El — acel el ești tu — mi-a dat beleaua, știe că nu-î pot refuza nimica și... Dar ce să scriu? Politicalele nu ne plac la amîndoi. Vr'o poveste? Dar în Iași nu mai sînt nici povești; aū rămas numai pavele stricate și judani; nu mai are nici poezie nici fiori. Ei, ș'apoi? Dacă nu-s fiori în tîrg, de ce să nu fie pe hîrtie! Alecsandri e poet; el iubește florile nu numai pe cîmp, nu numai la fruntea și la sînul fecioarelor române (sic) dar ori unde le găsește. Să-î fac dară o floră română.

Îndată m'am apucat de treabă. Am răsfoit feluri de is-

voade lepădate într'un saltar, și am scos vre-o patru sute de plante, pe care le-am scris în caetul tău, așezându-le ca într'un erbar (herbier).

Cel puțin, de n'aũ alt merit, aũ pe acela de a aminti dragostei tale pe al tău.

C. NEGRUZZI.

P. S. Mă îndatoresc a completa această lucrare. Iași, 12 Iunie 1863.

CATALOGUL PLANTELOR
(*Extract din culegerea făcută*)

<i>Afin</i> , Vaccinium. Myrtille.	<i>Baraboï</i> , Bunium.
<i>Albiță</i> , Alyssum, Corbeille d'or	<i>Brad</i> , Pinus, pin.
<i>Anghelică</i> , Aegelica.	<i>Beșicoasa</i> , Colutea, Bague-
<i>Ananas</i> , Bromelia, ananas.	<i>naudier</i> .
<i>Anghinar</i> , Cynara, Artichaut.	<i>Buzișoara</i> , Cymbidium.
<i>Aiu</i> , usturoi, Alium, ail.	<i>Barba împăratului</i> , Sempe-
<i>Astre</i> , v. Mărgărite.	<i>rvivum</i> , zoubarbe.
<i>Amăreluță</i> , Exacum.	<i>Oiorvană</i> , Lycopodium.
<i>Agriș</i> , Ribes, Groseiller.	<i>Cleiță</i> , Thymelaea.
<i>Ațmațui</i> , Scandix, Cerfeuil.	<i>Cinci degete</i> , Tormentilla.
<i>Arin</i> , Alnus, aune.	<i>Cerențel</i> , Dryas.
<i>Agud</i> , Morus, murier.	<i>Căldărușe</i> , Aquilegia vulg,
<i>Brândușă</i> , Galanthus nivalis,	<i>Gant de Notre-Dame</i> .
<i>Perce-neige</i> .	<i>Cucoșel</i> , Adonis.
<i>Brebenei</i> , Bimias.	<i>Cimbru</i> , Satureja, Sariette.
<i>Brăncuță</i> , Sisymbrium.	<i>Cimbrișor</i> , Thymus, Thym.
<i>Brustur</i> , Arctium, Bardane.	<i>Cătușa</i> , Ballota.
<i>Boz</i> , Hyèble.	<i>Cărdaman</i> , Isatis, Pastel.
<i>Busuioc</i> , Ocymum, Basilie.	<i>Ciucușor</i> , Adyseton.
<i>Bujor</i> , Paeonia, Pivoine.	<i>Colțișor</i> , Dentaria.
<i>Balsamina</i> , Impatiens, b. Bal-	<i>Chin</i> , Abies.
<i>samine</i> .	<i>Culbeceasă</i> , Medicago.
<i>Bungeag</i> , Phaseum.	<i>Crăpușnic</i> , Onicus.
<i>Brîncă Ursului</i> , Heracleum.	<i>Cruciuliță</i> , Senecio.
<i>Bulbucei</i> , Caltha, Populage	<i>Cătușnic</i> , Nepeta Catana.
<i>du marais</i> .	<i>Corobatică</i>
<i>Burunița</i> , Euphrasia.	<i>Cicoare</i> , Chicorée.

- Calaper*.?
Corn, Cornus, Cornouiller.
Cucută, Conium, cigue.
Condurul Doamnei, Capucine
Clopoșel, Campanula.
Cedru, Cèdre.
Creasta Cucoșului, Gelosia
 cristata, Crête de coq.
Caprifoaie, Lonicera, Chèvre-
 feuille.
Chiparos, Cupressus, Cy-
 près.
Ciulină, Trapa-natans, Macre
Cătină, Hippophae, Argou-
 sier.
Ciuboșica cucului, Primula,
 Primevère.
Ciuma fetei, Datura.
Cununiță, Vinca, Pervenche,
Coșitel, Sium, Chervis.
Erin, Linium, Lis.
Coadă șoricelului, Achillea.
C'ir, Agropyron.
Calmos, Acorus.
Coadă mâtei, Sphagnum.
Căpușa, Ricia, riciu.
Ciupercă, Agaricus, Cham-
 pignon.
Calin, v. Tinus, Opulus.
Dediță, Pulsatila.
Dumbeș, Teucrium, German-
 drée.
Dobronică, Melittis.
Prăcilă, Derberis, Epine-Vi-
 nette.
Vegetar, Digitalis, Digitale.
Primoș, Viburnum.
Rele, Tremela.
Riză, Ulva.
Iarba grasă, Sedum.
Iarba dulce, Glycyrriza, Ré-
 glisse.
Iarba mare, Inula, Aunée.
Iarba lui Tatin.
Iarba ferului, Aconitum.
Fluerătoare, Tamus.
Frasin, Fraxinus, frêne.
Frăsinel, Dictamus, fraxinelle.
Frate și sor.
Fetica, Festuca.
Floare de ghiță, Mesembry-
 anthemum Crystalium Gla-
 ciale.
Feciorice, Herniaria.
Fumătoare, v. Saftirea.
Feliuța, Aspidium.
Fere pământului, v. Potroacă.
Gura leului, Atirchinum ma-
 jus, Guele de lion.
Gălbinele, Lysimachia, Ephé-
 mère.
Gușa porumbului, Cucubalus
Gutăe, Cadonia, Coignasier.
Garofă, Dianthus, Oeillet.
Găscarița, Arubis.
Ghimpoasă, Lapago.
Georgina, Georgina, Dahlia.
Gârbița, Limadorum.
Hristofoare, Actaea.
Hulteneală, Hicracium, Eper-
 vière.
Hamei, Humulus, houblon.
Hilimică, Calendula, Souci.
Hrean, Cochlearia, Raifort.
Ismă, Clinopodium.
Indivioară, Arnoseris.
In, Linus, Lin.
Inușer, Juniperus, Genévrier.

- Iovă*, Yeuse.
Iasomie, Iasminum, Jasmin.
Iugastru, Acer, Erable.
Jale, Stachys.
Lelea, Tulipa.
Lăcrămioară, Convalluria,
 Muguet.
Luminița nopții, Oenothera.
Luminoasă, Clematis.
Lopățică, Lunaria, Monnaie
 du Pape.
Lemnul Domnului, Hysso-
 pus officinalis.
Limbricariță.
Liliac, Syringa, Lilas.
Lintiță, Lemna.
Lilie, Iris.
Lăcrimiță, Majanthemum.
Lumînărică, Verbascum
 Thaspus, Bouillon blańc.
Lobodă, Atriplex.
Leuștean, Ligustium.
Lăptucă, Lactuca, Laitue.
Lunăriță, Eriophorum, Botry-
 chium.
Limba vecinei, v. Potbal.
Levant, Lavandula, Lavande.
Merinană, Mochringica.
Moscușor, Adoxa.
Mure, Rubus.
Mac, Papaver, Pavôt.
Mutătoare, Bryonia.
Mușețel, Matricaria.
Marar, Anethum, Fénouil.
Macriș, Rumex, Oseille.
Micșunea, Cheiranthus, Giro-
 flée.
Maioran, Origanum, Mar-
 jolaine.
- Melisă*, Melissa.
Mintă, Mentha.
Matacină, Dracocephalum.
 Moldavicum.
Mătriță, Zaunichella.
Maliniță, Ligustrum, Troène.
Milostiva, Gratiola.
Mama pădurei, Asperula.
Masalar, Hyoscyamus, Jus-
 quaimé.
Mătrăgună, Atropa, Bella-
 donne.
Mazeriche, Orobus.
Mărgăritar, Laranthus.
Mărgăritărel, v. Lacrimioară.
Mamoriță, Chaenomeles.
Mei, Milium, Millet.
Margica, Melica.
Malai, Panicum.
Mucoasă, Cheilantes.
Mușchiu, Lichen, Mousse.
Marole, v. Lăptuca.
Mărgărite, Astre, Reine-
 Marguerite.
Mierea-ursului, Pulmonaria.
Mesteacăn, Bethula, Bouleau.
Muștar, Sinapis, Moutarde.
Mohor, Panissetum.
Neghină, Lelium, Ivraie.
Nufăr, Nymphaea, Nenufar.
Negruscă, Nigella, Patte d'a-
 raignée.
Naprasnică, Atragene.
Nalbă, Althea, Guimauve.
Notătoare, † otamogeton.
Năvalnică, Pteris.
Nu mă uita, Myosotis.
Opalișel, Lychnis.

- Omag*, Aconitum, v. Earba ferului.
Ochinchele, Gentiana cruciata
Odolean, Valeriana.
Ochișor, Centunculus.
Ochiul-boului. v. Margarite.
Ochiul soareluș, Heliotropium.
Otroșel, Onosma.
Otaniciu, Honttuynia.
Pomită, Scholera.
Plop, Populus, Peuplier.
Păducherniță, Tribulus.
Popivnic, Asarum.
Paparună, Glaucium.
Prisnel, Myriophyllum.
Punga-popeș, Capsella.
Palamida, Serratula.
Pelin, Absyntium.
Peliniță, Artemisia.
Plevaiță, Xeranthemum.
Păpădie, Taraxacum, Pissenlit
Pojărniță, Hypericum.
Potbal, Tussilago, héliotrope d'hiver.
Potroacă, Eythrina.
Patlagică, Solanum, M. Melongène.
Postărnac, Pastinaca, Panais.
Petrinjel, Apium petraselinum, Persil.
Pimprinelă, Poterium sanguisorba, Pimprenelle.
Praj, Allium, Poiveau.
Patlagină, Plantago, Corne de cerf.
Păretarie, Parietaria.
Plămânărică, v. Mieriea-ursului.
Pipăruș, Capsicum, Piment.
Paingăriță, Arachnites.
Panușiță, Stipa.
Papură, Thypha.
Pipirig, Scirpus.
Păducel, Crataegus.
Rescoage, Epilobium.
Rujă, Rhodiola.
Ruginare, Andromeda.
Rânduniță, Asclepias.
Rocotel, Stellaria.
Rozetă, Réséda.
Rostopască, Chelidonium.
Rug, Ilex, Houx.
Romăniță, Anthemis-Camomille.
Rosmarin, Rosmarinus.
Rută, Ruta.
Rapiță,
Rude, Rușia, Garance.
Răchită, v. Salcie.
Răchișică, Elecagnus, Olivier de Bohême.
Rocoină, Anagalis, Mouron.
Rochița-rînduneleș, Conval-laria, Lis des vallées.
Rușinea-feteș, Cancalis.
Rogoz, Carex.
Rumbușor, Schoenus.
Stirigoae, Veratrum, Hellebore blanc.
Sugătoare, Monotropa.
Saponare, Saponaria.
Sinceriță, Scleranthus.
Scoruș, Mespilus, Néflier.
Sorb, Sorbus, Cochêne.
Scrîntitoare, Potentilla.
Spânț, Helleborus.
Sporic, Verbena, Verveine.

- Solovirviță*, Phlomis.
Sunătoare, Crepis.
Susaï, Sonchus, Laitron.
Singer, Hypochaeris.
Scaï, Carduus, Chardon.
Șoparlaiță, Prunella.
Slăbănogu, Impatiens.
Sălvie, Salvia, sauge.
Sovirv.
Sînge de nouă frați. . . .
Siminoc, Gnaphalium, Immortelle.
Soc, Sambucus, Sureau.
Stegie, Astranția.
Saftirea, Fumaria.
Sora-soareluï, Helianthus, Soleil.
Sparangă, Asparagus, Asperge.
Spanac, Spinacia, Epinard.
Salcâm, Acacia, Robinier.
Salce, Salix, Saule.
Șofran, Crocus, Safran.
Săbiuță, Gladiolus, Glaieul
Sânzieni, Galega.
Salbă-moale, Evonimus, Fूसain.
Stînjinel,
Scumpie, Rhus, Arbre à per-
 ruque.
Știr, Amaranthus.
Sulcină, Melilotus
Stuh, Colamgrostis.
Sbirciog, Phallus.
Tulichină, Daphne, Bois
 gentil,
Trepădătoare, Mercurialis.
- Trandafir*, v. Roză.
Tirtan, Crambé maritime.
Tisă, Taxus.
Tirichie, Trincia.
Toporaș, v. Viorică.
Talapăn,
Teișor, v. Frăsinel.
Turiță, Agrimonia.
Tarhon, Artem, Dracunculus,
 Estragon.
Trifoï, Trifolium, Trèfle.
Troscotețel, Poligonum.
Tămioară, Libanotis.
Tremurătoare, Brașa.
Triță, Endocarpon.
Tremurici, Gyromium.
Tubă, Conferva.
Tabac, Nicotiana, Tabac.
Trierei, Hepatica, Herbe de
 la trinité.
Talpa-gîștei, Leonotis leonu-
 rus, Queue du lion.
Urechelniță, Sempervivum.
Urzică, Urtica, Ortie.
Ulm, Ulmus, Orme.
Urechia tătărăscă, Buple-
 vrum.
Voronică, Marrubium.
Văsdoagă.
Vetrică, Tanacetum, Tanaisie.
Vițelar, Antoxanthum.
Viorică, Viola, Violette.
Vîsc, Viscum, Gui.
Verițel, Orobanche.
Zambilă, Hyacinthus.
Zarzăr, Armeniaca, Abrico-
 tier.

FRAGMENTE ISTORICE

Alexandru Lăpușneanul ¹⁾

1564—1569

I.

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreș...

Iacob Eraclid [poreclit] ²⁾ Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cărmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rînduri, de oștile Despotului, fugind la Constantîmpol, isbutise a lua oști Turcești și se înturna acum să isgonească pe răpitorul Tomșa, și să-și ia scaunul, pe care nu l'ar fi pierdut, de n'ar fi fost vîndut de boieri. Intrase în Moldova, întovărășit de șapte mii spahii și de vr'o trei mii oaste de strînsură. Însă pe lingă aceste, avea porunci împărătești către Hanul Tătarilor Nogai, ca să-i dea orî cît ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alături cu Vornicul Bogdan, amîndoi călări pe armăsari turcești și înarmați din cap pînă în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, isbîndivom oare?

— Să nu te îndoiești Măria ta, răspunse curtezanul, țara geme sub asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, cîți i-aș mai

¹⁾ *Dacia literară* Iași 1840, pp. 9—50, cu titlul: *Scene istorice din cronicile Moldovei*. Alexandru Lăpușneanu. ²⁾ Cuvintele din paranteză lipsesc în prima redacțiune.

lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că Măria ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

— Să dea Dumnezeu să n'aib nevoie a face ceea ce a făcut Mircea Vodă la Munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pe boerii noștri, căci am trăit cu dinșii.

— Aceasta rămîne la înalta înțelepciune a Măriei tale.

Vorbind așa, a ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un Aprod apropiindu-se, niște boieri sosind acum, cer voie să se înfățișeze la Măria ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curînd intrară sub cortul unde el ședea încungiurat de boierii și căpitanii săi, patru boieri din care doi mai bătrîni, iar doi junî. Aceștia erau Vornicul Moțoc, Postelnicul Veveriță, spătarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru Vodă, se închinară pînă la pămînt, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zîmbi.

— Să fi M. Ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de băntuirile țării și am venit s'o mintui; știu că țara m'așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, Măria Ta, zise Moțoc, țara este liniștită, și poate că Măria Ta ai auzit lucrurile precum nu sunt căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din tințar, armăsar. Pentru aceea obștia ne-a trimes pe noi să-ți spunem că norodul nū te vrea, nici te iubește, și M. Ta să te întorcă înapoi că...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreū, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scînteiară ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pe voi, și voi merge ori cu voia ori fără voia voastră. Să mă întorc? Mai de grabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțeleg? ¹⁾

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi sintem

1) Miron Costin. *Nota lui C. N.*

datori a-ți spune adevărul. Boierii sînt hotărîți a pribegi la Unguri, la Leși și la Munteni, pe unde aū toți rude și prietenî. Vor veni cu oști streine, și vaî de biata țară cînd vom avea răsboae între noi, și poate și Măriei Tale nu-î va fi bine, pentru că Domnul Ștefan Tomșa...

— Tomșa! El te-a învățat a vorbi cu atîta dirzie? Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfărîm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucînd măciuca de arme din mîna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v'a învățat...?

— Ticălos nu poate fi acel ce s'a învrednicit a se numi Unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

— Aū doar nu sînt și eū Unsul lui Dumnezeu? aū doar nu mi-ați jurat și mie credință, cînd eram numai Stolnicul Petre? Nu m'ați ales voi? Cum a fost oblăduirea mea? Ce sînge am vîrsat? Care s'a întors de la ușa mea, fără să cîștige dreptate și mîngiere? Și însă acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha ha ha!

Rîdea; mușchiî i se suceau în risul acesta, și ochiî lui hojma clipeau.

— Cu voia Măriei Tale, zise Stroici, vedem că moșia ¹⁾ noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgînilor. Cînd astă negură de Turci va prăda și va pustii țara, pe ce veî domni Măria Ta?

— Și cu ce veî sătura lăcomia acestor păgîni ce aduci cu Măria Ta? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banî țaranilor pe care-î jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar a venit vremea să vă mulg și eū pe voi. — Destul, boieri! întoarceți-vă și spuneți celui ce v'a trimes, ca să se ferească să nu daū peste el, de nu vre să fac din ciolanele lui surle și din pelea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii eșiră mîhniți; Moțoc rămase.

— Ce-aî rămas? întrebă Lăpușneanul.

— Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzînd în genuchî,

¹⁾ Patria. C. N.

nu ne pedepsi pe noi după fără-de-legile noastre! Adă-ți aminte că ești pămîntean, ¹⁾ adă-ți aminte de zisa scripturei și eartă greșiților tăi! Cruță pe biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgîni; vină numai cu cîți Moldoveni ai pe lîngă Măria Ta, și noi chizeșuim că un fir de păr nu se va clăti din capul Înălțimei Tale: și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și cu copii, vom ridica țara în picioare, vom ridica slugile și vecinii noștri. Incede-te în noi!

— Să mă încred în voi? zise Lăpușneanul înțelegînd planul lui. Pe semne gîndești că eă nu știu zicătoarea ²⁾ moldovenească: «Lupul părul schimbă, iar năravul ba»? Pesemne nu vă cunosc eă, și pe tine mai virtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m'aă biruit, m'ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încăi nică-odată nu s'a ascuns: Spancioc este încă tinăr, în inima lui este iubire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pe care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pe oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate păsările ce zboară, se mănîcă. Dar tu, Moțace? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domni, ai vîndut pe Despot, m'ai vîndut și pe mine, vei vinde și pe Tomșa; spune-mi n'aș fi un nătărău de frunte, cînd m'aș încrede în tine? Eă te iert însă, că ai îndrăsnit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduesc că sabia mea nu se va mînji în singele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurez de blestemurile norodului. Sint alți trîntori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-l bate. El era mulțumit de făgăduința ce ciștigase; știa că Alexandru Vodă o să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputînd inturna pre Lăpușneanul din cale,

¹⁾ Patriot. C. N. — ²⁾ Proverbul (N. A.).

să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzînd că el venea cu însuși învoirea Porții; pe de alta sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa, cerură voie să rămie a-l intovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voea li se dete.

II

Ai să dai samă, Doamnă!...

Tomșa ne simțindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia, și Lăpușneanul nu întîlnise nici o împedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întîmpina cu bucurie și nădejde, aducîndu-și aminte de întăia lui Domnie, în care el nu avusese vreme a-și desvâli uritul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte ¹⁾ a fi îngrijiți; știaă că norodul îi urăște, și pe Domnu că nu-i iubește.

Indată ce sosise, Lăpușneanul porunci să umple cu lemne toate cetățile Moldaviei afară de Hotin, și le arse vrînd să strice prin aceasta azilul nemulțămîților, cari de multe ori supt adăpostul zidurilor acestora, urziaă comploturi și ațîtau revoalte. Ca să se sece influența boierilor și să stîrpească cuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de preteceste, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pe norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omora din cînd în cînd. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plîngere ce i se arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate saă plăsmuite, și el nu apuca să putreziască, cînd alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăsnea a grăi împotriva lui, cu cît mai virtos

1) «două mari *rezoane*».

a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefegii Albanezi, Serbi, Unguri, isgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lângă Alecsandru, care plătindu-i bine, îi avea hărăziți; ear oștile Moldovene sub Căpitanii creature a lui, le ținea pe margini; slobozind însă pe ostași pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Intr'o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor, și care eșea, după ce îi înfătoșase planul unei nouă contribuții. Se părea neastămpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vre o nouă moarte, vre o nouă daună, cînd o ușă lăturalnică deschizîndu-se, lăsă să intre Doamna Rucsanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș care, — zice cronica — cu multă jale și mahniciune a tuturor, s'a îngropat în Sf. Monastirea Probota, zidită de el, Rucsanda rămăsese în fragedă vrîstă, sub tutoratul a doi frați mai mari, Iliș și Ștefan. Iliș urmînd în tron părintelui său, după o scurtă și desfrînată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrătoșă mahometismul, și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău de cît fratele său; începu a sili pe străini și pe catolici a-și lepăda religia, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară, pribegiră din pricina aceasta, aducînd sărăcie pămîntului, și cădere negoțului. Boerii care, cei mai mulți, era încuscriți cu Polonii și cu Ungurii, se supărară, și corespunzîndu-se cu boierii pribegî, hotărîră peirea lui. Poate ar fi mai întirziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrănarea lui nu l'ar fi grăbit. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupăneasă, dacă era frumoasă*, zice Cronicarul în naivitatea sa. Intr'o zi cînd se afla la Țuțora, ne mai așteptînd sosirea boierilor pribegî, Boierii ce erau cu dînsul, ca să nu-l scape, aū tăiat frînghiile cortului supt carele el ședea, și dînd năvală, l-au ucis.

Acum numai Rucsanda rămăsese din familia lui Petru Rareș, și pe dînsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție

unui oare-cărui numit Jolde, pe care ei îl aleseseră de Domn. Dar Lăpușneanul ales de boierii pribegî, întîmpinînd pe Joldea, îl birui, și, prinzîndu-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care viea încă pomenirea lui Rareș, se însură, și luă el pe fiica lui.

Ast-fel gingașa Rucsanda ajunsese a fi parte biruitorului.

Cînd intră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unei soții, fiice și surori de Domn.

Peste zobonul ¹⁾ de stofă aurită, purta un benișel de felendreș ²⁾ albastru, blănit cu samur, a căruia mănice atîrnau dinapoî; era încinsă cu un colan de aur, ce se închiea cu mari paftale de matostat, împrejurat cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atîrna o salbă de multe șiruri de mărgăritar. Șlicul de samur pus cam într'o parte era împodobit cu un surguciū alb, și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea se împărția despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei avea acea frumuseță, care făcea odinioară vestite pe femeile Romăniei și care se găsește rar acum, degenerînd cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și tînjitoare, ca floarea expusă arșitei soarelui, ce nu are nimic s'o umbrească. Ea văzuse murînd pe părinții săi, privise pe un frate lepădîndu-și relegea, și pe cellalt ucis; și mai întîi hotărîtă de obștie a fi soția lui Jolde (pe care nici îl știa), acum fuse silită de aceeași obștie, care dispoza de inima ei fără a o mai întreba, a da mîna lui Alexandru Vodă, pe care cîstîndu-l și supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cît de puțină simțire omenească.

Apropiîndu-se, se plecă și-i sărută mîna. Lăpușneanul o apucă de mijloc, și ridicîndu-o ca pe o pană, o puse pe genuchiile săi.

— Ce veste, frumoasa mea Doamnă? zise el sărutîndu-o pe frunte; ce pricină te face astăzi cînd nu-î sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-aū trezif așa de dimineață?

¹⁾ O haină lungă deschisă dinainte. (N. A.) — ²⁾ Catifea. (N. A.)

— Lacrimile jupăneselor văduve care se varsă la ușa mea, și care strigă răsplătire la Domnul Hristos și la Sfînta Născătoare, pentru sîngele care verși.

Lăpușneanul posomorîndu-se desfăcu brațele; Ruxanda, căzu la picioarele lui.

— O bunul meu Domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atîta sînge vărsat, atîte văduvii, atîția sărimani! ¹⁾ Gîndește că Măria Ta ești prea-puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește Măriei Tale? N'ai cu nime război; țara este liniștită și supusă. Eū, Dumnezeū știe cît te iubesc! și copiii Măriei Tale sînt frumoși și tineri. Judecă, că după viață este și moarte, și că Măria Ta ești muritor și ai să dai sama! Pentru că cu monastirile nu se răscumpără sîngele, ci mai ales ispitești și înfrunți pe Dumnezeū, socotind că făcînd biserici îl poți împăca, și....

— Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul sărind drept în picioare, și mîna lui prin deprindere se rezemă pe junghiul ²⁾ din cingătoarea sa; dar îndată stăpînindu-se, se plecă, și ridicînd pe Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură ast-fel de vorbe nebune, că, zeū nu știu ce se poate întimpla. Mulțamește sfîntului mare mucenic Dimitrie Isvoritorul de mir, a cărui hram se prăznuește la Biserica ce noi i-am făcut la Păngărați, că ne-aū oprit de a face un păcat, aducîndu-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De aș ști că mă vei și omori nu pot să tac. Eri, cînd voiam să intru, o jupăneasă cu cincî copii s'aū aruncat înnaintea rădvănuului meu ³⁾ și m'aū oprit arătîndu-mi un cap țintuit în poarta curții. Ai să dai samă Doamnă! ⁴⁾ imi zise, că lași pe bărbatul tău să ne taie părinții, bār-

1) Orfanî. (N. A.) — 2) Un cuțit a căruia mîner se ascundea în teacă, și care slujia spre înjunghierea dușmanului învins. În Franța se numia misericorde. (N. A.) — 3) Un fel de caretă așezată pe dricuri. (N. A.) — 4) În Dacia: «Ai să dai seamă lui Dumnezeū, imi zicea bocîndu-se și blestemîndu-te. Ai să dai seama Doamnă că lași...»

bații și frații... Uită-te, Doamnă, acesta-î bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care aū rămas săraci! Uită-te! — și îmi arăta capul sîngeros, și capul se uita la mine grozav! — Ah! Stăpîne! de atunci neîncetat văd capul acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zimbînd.

— Vreaū să nu mai verși sînge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.

— Îți făgăduesc că de poimîine nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-Vodă; și mîine îți voi da un leac de frică.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mîine vei vedea. Acum, dragă Doamnă, dute de-ți vezi copiii, și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine, și pune la cale să ne gătească un ospăț, căci mîine dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda eși după ce iarăși îi sărută mîna. Bărbatul său o petrecu pînă la ușe.

— Ei! pus-ai toate la cale, întrebă el, viind grabnic către Armașul său, care intrase atunci:

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

III.

Capul lui Moțoc cerem...

De cu sară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la Mitropolie unde era să fie și Domnul, ca să asculte Liturghia și apoi să vie să prinzească la curte.

Cînd sosi Alexandru Vodă, sfînta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Împotriva obiceiului său, Lăpușneanul în ziua aceia era îmbrăcat cu toată pompa Domnească. Purta coroana Paleologilor, și peste dulama poloneză de catifea stacojie,

avea cabanița turcească. Nici o armă nu avea alta de cît un mic junghiū cu plăselele de aur; iar printre bumbii dulămii se zărea o zea de sirmă.

După ce a ascultat sfinta Slujbă, s'a coborît din strană s'a închinat pe la Icoane, și apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s'a plecat cu mare smerenie, și a sărutat moaștele sfintului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la față, și că racla sfintului ar fi tresărit.

După aceasta suindu-se iarăși în strană, se înturnă către boieri și zise:

«Boieri dumneavoastră! Dela venirea mea cu adoa domnie și pînă astăzi, am arătat asprime către mulți; m'am arătat cumplit, rău, vărsînd singele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m'a silit numai dorința de a vedea contenind gâlcevurile și vînzările unora și altora, care ținteaū la răsipa țerii și la peirea mea. Astăzi sint alt-fel trebile. Boierii și-aū venit în cunoștință; aū văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice Mântuitorul: *Batevoi Păstorul, și se vor împrăștia Oile.*

«Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: *să iubești pe aproapele tău ca însuși pe tine*, și să ne ertăm unii pe alții, pentru că sintem muritori, rugîndu-ne Domnului nostru Iisus Hristos — își făcu cruce — să ne erte nouă greșalele, precum ertăm și noi greșiților noștri.»

Sfirșind această deșăntată cuvîntare, merse în mijlocul bisericii și după ce se închină iarăși, se înturnă spre norod în față, în dreapta, și în stînga, zicînd: Ertăți-mă oameni buni, și boieri dumneavoastră!

— Dumnezeu să te ierte, Măria ta! răspunseră toți, afară de două junii boieri ce sta gînditori, rezămați de un morînt lingă ușă, însă nime nu li-a luat sama.

Lăpușneanul eși din Biserică, poftind pe boieri să vie

ca să ospeteze împreună : și încălecînd se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu ertase pe Alecsandru Vodă.

— Te sfătuesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă, răspunse celălalt; și se amestecară în norod. Aceștia erau Spanciok și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că Domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde, că vor putea ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țaranului. Cîmpentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vre un bine, nici prepunea vre un rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alecsandru Vodă: cîrtea numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebuița creditul ce avea la Domn, spre impilarea gloatei. Căci de și era necontenite jalobele obștiei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul său nu le răspundea, său nu le asculta.

Ceasul prînzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărășiți fiește-care de cîte două trei slugi. Luau sama însă că curtea era plină de Lefecii înarmați, și că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sînt puse pentru a serba după obicei ceremonia prin salve. Unii poate că și prepuneau vre o cursă, dar odată intrînd, nu se mai putea înturna, căci porțile erau străjuite, și păzitorii porunciți a nu lăsa să easă nime.

Adunîndu-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesii, avînd în dreapta pe logofătul Trotușan, și în stînga pe vornicul Moțoc. — Începură a zice¹⁾ din surle, și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia pe vremea aceia nu se introdusese încă moda mîncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau

¹⁾ A cînta. — Cuvînt vechiu. (N. A.)

mîncări grecești fierte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc, și în sfîrșit fripturile cosmopolite. Pînza mesii era de filaliu ²⁾ țesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și paharele erau de argint. Pe lîngă părete sta așezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase pline de vin de Odobești și de Cotnari, și la spatele fiștecăruia boier *dvoria* cite o slugă, care *dregea* ³⁾. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte pe lîngă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate pline de vin; slujitorii mîncău și beău; Boierii mîncău și beău. Acum capetele începură a se înfierbînta: vinul își făcea lucrare. Boierii inchinau și urău pe Domn cu vivate sgomotoase, la care răspundeau Lefecii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, cînd Veveriță ridică paharul și închinînd zise: Să trăești întru mulți ani Măria ta! Să stăpînești țara în pace, și Milostivul Dumnezeu să te întărească în gîndul ce ai pus de a nu mă strica pe boeri, și a bîntui norodul...

N'apucă să sfîrșiască, căci buzduganul Armașului lovindu-l drept în frunte îl oborî la pămînt.

— A! voi ocăriți pe Domnul vostru! strigă acesta: la ei flăcăi! — În minut, toți slujitorii de pe la spatelele boierilor, scoțînd junghiurile îi loviră; și alți ostași aduși de căpitanul de Lefecii intrară și năpustiră ¹⁾ cu săbiile în ei. Cît pentru Lăpușneanul, el luase pe Moțoc de mîna și se trăsese lîngă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El ridea; iar Moțoc silindu-se a ride ca să placă stăpînului, simțea părul sburlindu-i-se pe cap, și dinții săi clănțănind. Și cu adevărat era groază a privi această scenă sîngeroasă. — Închipsească-și cineva într'o sală de cincî stînjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărîți spre ucidere, calăi

¹⁾ O țesătură foarte subțire. (N. A.) — ²⁾ Turna vin. C. B. (N. A.) — ³⁾ și *loviră*.

și osîndiți, luptîndu-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii neavînd nici o grije, surprinși mișelește pe din dos, fără arme, cădeaă fără a se mai împotrivi. Cei mai bătrîni mureaă făcîndu-și cruce; mulți însă din cei mai junî se apăraă cu turbare; scaunele, talgerele, tacîmurile mesei se făceaă arme în mîna lor: unii de și răniți se încleștaă cu furie de gîtul ucigașilor, și nesocotînd ranele ce primiaă, îi strîngeaă pînă îi înnađușeaă. Dacă vre-unul apuca vre-o sabie își vindea scump viața. Mulți Lefecii pieriră, dar în sfîrșit nu mai rămase nici un boier viu. Patru-zeci și șapte de trupuri zăceaă pe parchet! În lupta și trînta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărseseră, și vinul amestecat cu sînge, făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor văzîndu-se lovite fără de veste de soldați, plecară de fugă. Puțini care scăpară cu viață, apucînd a sări peste ziduri, dase alarmă pe la casele boierilor; și invitînd pe alte slugi și oameni boierești, burzuliseraă norodul, și tot orașul alergase la poarta curții, pe care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceaă numai o slabă împotrivire. Gloata se întărita din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pe care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pe Armaș să-î întrebe ce vor și ce cer? Armașul eși.

— Ei vornice Moțoace, zise apoi întorcîndu-se spre acesta, spune, n'am făcut bine că m'am mîntuit de răii ceștia, și am scăpat țara de o așa rîe?

— Măria ta ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mîrșavul curtezan; eă de mult aveam de gînd să sfătuesc pe M. Ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea Măriei Tale a apucat mai 'nainte, și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că . . . fiind-că . . . era . . .

— Văd că armașul întîrzie, zise Lăpușneanul curmînd pe Moțoc, care se învălmășea în vorbă. Îmi vine să po-

runcesc să dea cu tunurile în prostimea aceia. Ha, cum socoți și Dumneata ?

— Așa, așa, să-î improasce cu tunurile ; nu-î vr'o pagubă c'or muri citeva sute de mojiți, de vreme ce au pierit atîția boierî. Da, să-î omoare de istov.

— Mă așteptam s'aud asemenea răspuns, zise cu oțerire Lăpușneanul, dar să vedem întîi ce vor.

În vremea aceasta Armașul se suie pe poarta curții și făcînd semn, strigă : Oamenî bunî ! Măria Sa Vodă întrebă ce vreți și ce cereți ? și pentru ce ați venit așa cu *zurba* ?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce a venit și ce vrea. Începu a se strînge în cete, cete, și a se întrea unîi pe alții ce să ceară ¹⁾. În sfîrșit începură a striga :

— Să micșoreze dăjdiile ! Să nu ne zapciească !

— Să nu ne mai îplinească ! — Să nu ne mai jefuiască !

— Am rămas săracî ! — N'avem banî ! — Ni i-au luat toți Moțoc ! — Moțoc ! Moțoc ! — El ne belește și ne pradă ! — El sfătuește pe Vodă ! — Să moară !

— Moțoc să moară ! — Capul lui Moțoc vrem !

Acest din urmă cuvînt găsînd un eho în toate inimile, fu ca o scîntee electrică. Toate glasurile se făcură un glas, și acest glas striga : capul lui Moțoc vrem !

— Ce cer ? întrebă Lăpușneanul, văzînd pe Armaș intrînd.

— Capul Vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum ? ce ? strigă acesta sârînd ca un om ce calcă pe un șerpe ; n'ai auzit bine, firtate ! vreî să șuguești, dar nu-î vreme de șagă. Ce vorbe sînt acestea ! Ce să facă cu capul meu ? îți spun că ești surd ; n'ai auzit bine !

— Ba foarte bine, zice Alexandru Vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

¹⁾ «Ce să cee».

În adevăr ostașii ne mai împotrivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: Să ne dea pe Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică preacurată Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!...

Dar ce le-am făcut [eū] oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta, și mă jur să fac o Biserică, să postesc cît voi mai avea zile, să ferec cu argint Icoana ta cea făcătoare de minuni de la Monastirea Neamțului!...

Dar milostive Doamne, nu-î asculta pe niște proști, pe niște mojici. Pune să dea cu tunurile întrînșii... Să moară toți! Eū sînt Boier mare; ei sînt niște proști! ¹⁾

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sînge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuți cînd îmi spuneai că nu mă vrea nici mă iubește țara. Sînt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vînzîndu-mi oastea lui Anton Sechele ²⁾, și mai pe urmă lăsîndu-mă și trecînd în partea Tomșii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgîndu-și barba, căci pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Incai lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupăneasa și copilașii mei! lăsați-mă să mă spovedesc! și plîngea, și țipa, și suspina.

— Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! Fii român verde. Ce să te mai spovedești? Ce-î să spui duhovnicului? Că ești un țilhar și un vînzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului, și-î spuneți că acest fel plătește Alexandru Vodă celor ce-i pradă țara.

Îndată Armașul și căpitanul de Lefegii începură a-l tîri. Ticăitul boier răcnea cît putea, vrînd să se împotrivească;

¹⁾ Urmează: «*Duhul artistic nici atunci nul părăsiasă.*» ²⁾ Vestitul general Ungur. (N. A.).

dar ce puteau bătrînele lui mîni împotriva acelor patru brațe sdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împedica de trupurile confrăților săi, și luneca pe singele ce se închegase pe lespezi. În sfîrșit puterile îi slăbiră și sateliții tiranului ducîndu-l pe poarta curții mai mult mort de cît viu, îl îmbrînciră în mulțime.

Ticălosul boier căzu în brațele idrei acestei cu multe capete, care într'o clipă îl făcu bucăți.

— Eată cum plătește Alexandru Vodă, la cei ce pradă țara! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască Măria Sa Vodă! răspunse gloata. Și mulțumindu-se de astă jertfă, se împraștia.

În vreme ce nenorocitul Moțoc părea acest fel, Lăpușneanul porunci să ridice masa, și să strîngă tacămurile; apoi pusă să râteze capetele ucișilor, și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luînd capetele le așeză în mijlocul mesii pe încet și cu rîndueală, puînd pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe a celor mai mari de asupra, după neam și după ranguri, până ce făcu o piramidă de patruzeci și șapte căpățîne, vîrfurile căria se închia prin capul unui Logofăt mare. Apoi spălîndu-se pe mîni, merse la o ușă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închidea, și intră în apartamentul Doamnei.

De la începutul tragediei acestia, Doamna Rucsanda neștiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina sgomotului ce auzise, căci după obiceiul vremii de atunci, femeile nu eșeau din apartamentul lor, și slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oștîmi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele mai îndrăsneață eșind, auzise vorbă, că este zurba asupra lui Vodă, și adusese această veste stăpînei sale.

Buna Doamnă temîndu-se de furia norodului, era spăriată, și cînd a intrat Alexandru, a găsit-o rugîndu-se dinaintea Icoanei, avînd copiii pe lingă dînsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-a fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, Doamnă.

— Dar ce țipete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s'au fost luat la sfadă, dar s'au liniștit. Zicînd aceste, luă pe Ruxanda de mîină și o aduse în sală.

Întru vederea grozavei priveliști, ea slobozi un țipet strașnic, și leșină.

— Femeea tot femeie, zise Lăpușneanu zîmbind; în loc să se bucure, ea se sparié. Și luînd-o în brațe o duse în apartamentele ei. Apoi înturnîndu-se iarăși în sală, găsi pre căpitanul de Lefecii și pre armașul așteptîndu-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile cînilor acestora, iar titvele lor să le înșire pe zid, zise Lefeciului. Iar tu, adresîndu-se către Armaș, să-mi puî mîina pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonacii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul:

— Spuneți celui ce v'a trimis, strigă către ei Spancioc, că ne vom vedea pînă a nu muri!

IV.

De mă voi scula, pre mulți am să
popesc și eu ..

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea căroră Alexandru Vodă, credincios făgăduinței ce dase Doamnei Ruxandei, nu mai tăiasse nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui tiranic de a vedea suferiri omenești, născoci feluri de schingiurî.

Scótea ochi, tăia nasuri, ciuntea și seca pe care avea prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrti cit de puțin.

Cu toate acestea, era neliniștit, căci nu putuse pune mîina pe Spancioc și Stroici, care ședea la Kamenîța,

așteptînd și pîndind vreme. De și avea doi gineri grafi cu mare influență la curtea Poloniei, era îngrijit de acești doi boieri, să nu invite pre Poloni, care nu căutaî de cit pretexte, spre a intra în Moldavia; dar acești doi romîni erau prea bunî patrioți, ca să nu judece că războiul și venirea oștilor străine, ar fi fost peirea Patriei.

Lăpușneanul le scrise, în mai multe rînduri ca să vie, legîndu-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimică, dar ei știaî cit prețuește jurămîntul lui. Ca să-i privegheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osebire; însă aici se bolnăvi de lăngoare. Boala făcu răpezi înaintiri și în curînd tiranul se văzu la ușa mormîntului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase și amenințătoare, îngrozindu-l și chemîndu-l la judecata Dumnezeului Dreptății. În deșert se învîrtea în patul durerii, căci nu putea afla răgaz.

Chiemînd pe Mitropolitul Teofan, pre Episcopî și pe boieri, și spuindu-le că se simte sosit la sfîrșitul vieții, își ceru ertare de la toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pre care îl lasă moștean Scaunului, și să-l ajute; căci fiind în fragedă vîrstă, încungiurat de puternici vrăjmași, nu se va putea apăra nici pre sine nici pre țară, de nu va fi unire între boieri și de nu vor avea dragoste și supunere către Domn. «Cit pentru mine, urmă a zice, de mă voi și ridica din boala aceasta sunt hotărit a mă duce la călugărie în mănăstirea Slatina, unde să mă spășesc, cite zile îmi va mă lăsa Dumnezeu. Deci vă rog, părinți Arhieriei, de mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr...»

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin grozav ca moartea, îi înghieță trupul, încît mitropolitul și episcopii crezură că se sfîrșește, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie după numele Petru, ce avea pînă a nu se face Domn.

După acestea salutînd pre Doamna Rucsanda de regentă

în vremea minorității fiului ei, proclamară pe Bogdan de Domn. Apoi îndată porniră ștafetele pe la boierii din țară și emigrați, și pe la căpitaniii oștilor.

Abia amurgise când Stroici și Spancioc sosiră.

Descălecînd pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută și pustie ca un mormînt de uriaș. Nu se auzia de cît murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stîncosele ei coaste, sure și goale, și strigătul monoton al ostașilor de strajă, care întru lumina crepusculului se zăreau rezămați pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntîlnind pe nime; însfirșit o slugă arătă camera bolnavului. Voind să intre, auziră un mare sgomot, și se opriră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizînd ochii, văzu doi călugări stînd unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statui de bronz; se uită pe dînsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătîiul său sta un potcap. Vru să ridice mîna și se împedică în niște metanii de lînă. I se păru că visează, și iarăși închise ochii; dar redeschizîndu-î peste puțin, văzu aceleași lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monarhi, văzîndu-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Singele într'însul începu a fierbe, și sculîndu-se pe jumătate:

— Ce pocitănii sunt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară boaite! Ești că pe toți vă omor! Și căuta o armă pe lîngă el, dar negăsind decît potcapul, îl asvirli cu mînie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, Doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultînd la ușă.

— A! voi m'ați călugărit, strigă Lăpușneanul cu glas răgușit și sperios; gîndiți că veți scăpa de mine? Dar să

vă iasă din minte! Dumnezeu să Dracul mă va însănătoşa, şi...

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiţi că eşti în ceasul morţii! Gîndeşte, păcătosule, că eşti monah; nu mai eşti Domn! Gîndeşte că prin hulele şi strigările tale sparii pe astă femeie nevinovată, şi pe acest copil în care rează nădejdea Moldaviei...

— Boiată făţarnică! adăogă bolnavul, sbuciumîndu-se a se scula din pat, tacă-ţi gura; că eu care te-am făcut Mitropolit, eu te desmitropolesc. M'aţi popit voi, dar de mă voi îndrepta, pe mulţi am să popesc şi eu ¹⁾. Ear pe căteaoa asta voi s'o tai în patru bucăţi împreună cu şincul ei, ca să nu mai asculte sfaturile boaitelor şi a duşmanilor mei. Minte acel ce zice că sunt călugăr! Eu nu sunt călugăr, sunt Domn! Sunt Alecsandru Vodă!.. Săriţi flăcăi! Unde's voinicii mei?... Daţi! daţi de tot! Eu vă poruncesc. Ucideţi-i pe toţi... Nicî unul să nu scape... A! mă 'năduş!... Apă! apă! apă! — şi căzu răsturnat pe spate, hărcînd de turbare şi de minie.

Doamna şi mitropolitul eşiră. La uşă îi întimpinară Stroici şi Spancioc.

— Doamnă! zise Spancioc apucînd de mîină pe Rucsanda, omul acesta trebuie să moară numaî de cît. Eată un praf, pune-l în băutura lui...

— Otravă! strigă ea înfiorîndu-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viaţa Măriei Tale şi a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl şi destul a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă eşi. — Ce este? întrebă Doamna.

— Bolnavul s'a trezit şi cere apă şi pe fiul său. Mi-aş zis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mamă, strîngînd cu furie copilul la sîn.

¹⁾ Miron Costin. (N. A.)

— Nu-î vreme de stat în gânduri, Doamnă, adăogi Spancioc. Aduți aminte de Doamna lui Ștefăniță Vodă ¹⁾ și alege între bărbat și între fiu.

— Ce zici părinte? zise sârmana femeie, înturnându-se cu ochii lacrimători spre mitropolitul.

— Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Ear eū mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru Domn; și pe cel vechiū, Dumnezeu să-l ierte, și să te ierte și pe tine. Zicînd aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxandra luă un pahar de argint, plin de apă, pe care-l aducea sluga; și apoi mahinalicește și silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face? întrebă Spancioc pe Stroici, carele crăpase ușa și se uita.

— Intrebă de fiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — Doamna tremură — îi dă paharul — nu vrea să-l ia!...

Spancioc sări și scoase junghiul din cingătoare.

— Ba, îl ia, bea... Să-ți fie de bine, Măria Ta!

Ruxandra eși tremurînd și galbenă, și rezămîndu-se de perete:

— Voi să dați samă înaintea lui Dumenezēū, zise suspinînd, că voi m'ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni: Să mergem zise Doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! zise Doamna către

Mitropolitul, și se duse cu el plîngînd.

Amîndoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanul sta întins cu fața în sus, liniștit, dar foarte slab. Cînd intrară

¹⁾ Miron Costin. (N. A.)

boierii, el îi privi îndelung, și necunoscîndu-î, îi întrebă, cine sunt și ce vorbesc ?

— Eū sunt Stroici, răspuse acesta.

— Și eū Spancioc, adaogi celalalt ; și ceea ce voim este să te vedem până a nu muri cum ți-am făgăduit.

— Oh ! vrăjmașii mei ! suspină Alexandru.

— Eū sunt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pe care ai vrut să'l tai, cînd ai ucis 47 de boieri, și care a scăpat din ghiarele tale ! Spancioc, a cărui avere ai jefuit'o lăsîndu'î femeea și copiii să cerșetorească pe la ușile creștinilor.

— Ah ! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucîndu-se cu mîinile de pîntece !

— Zi *Acum slobozește*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh ! m'ați otrăvit, nelegiuitorilor ! O ce foc ! — Unde'î Doamna ? Unde'î copilul meu ?

— S'aū dus și te-aū lăsat cu noi.

— S'aū dus și m'aū lăsat ! m'aū lăsat cu voi ! Oh ! omorîți-mă, să scap de durere ! Oh ! înjunghe-mă tu, tu ești mai tînăr, fie-ți milă ! scapă-mă de durerile ce mă sfișie ; înjunghe-mă ! zise, întorcîndu-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghî în sîngele cel pîngărit a unui tiran ca tine.

Durerile creșteaū : Otrăvitul se sbuciuma în convulsii.

— Oh ! strigă, îmi arde sufletul ! oh ! dați-mi apă... dați-mi ceva să beaū !

— Eată zise Spancioc luînd paharul de argint de pe masă ; aū rămas drojdiile otrăvii. Bea și te răcorește !

— Ba ; ba, nu, nu vreaū, zise bolnavul strîngînd dinții. Atunci Stroici îl apucă și-l ținu neclintit ; iar Spancioc, scoțînd cuțitul din teacă, îi descleștă cu vîrfu lui dinții, și îi turnă pe git otrava ce mai era în fundul paharului.

Lăpușeanul, mugînd ca un taur, ce vede trunchiul și securea ce a să-l lovească, voi a se înturna cu fața spre pîrete.

— Ce, vrei să nu mai vezi ? ziseră boierii. Ba, se cade

spre osînda ta să ne privești; învață a muri, tu care știai numai a omori. Și apucîndu-l amîndoi, îl țineau nemișcat, uitîndu-se la el cu o bucurie infernală, și muștrîndu-l.

Nenorocitul Domn se svîrcolea în spasmеle agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrișneau, și ochii săi singerați se holbaseră; o sudoare înghiețată, tristă a morții prevestitoare, eșia ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfîrșit își dete duhul în mînile calăilor săi.

Acest fel fu sfîrșitul lui Alexandru Lăpușneanul, care lăasă o pată de sînge în istoria Moldaviei.

La Monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și a familiei sale.

Sobieski și Romîni¹⁾

1684

Pe drumul ce duce către cetatea Neamțu, pe la sfîrșitul lui Septembrie 1686 se vedea o oaste mergînd. După un trup de lănceri ce deschidea marșa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări în fruntea cărora erau trei; unul în floarea vrîstei, posomorît, gînditor, necăjit, și doi mai bătrîni. Tus-trei în haine poloneze. În sfîrșit venea duiumul oastei; trăsuri, bagaje, pedestrași, șleahță pospolită, amestecați, în neregulă, cu steagurile strînse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă nici dobă, numai tropotul cailor, și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n'aũ ros decît coaja copacilor, și oamenii s'aũ hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste în stare așa ticăloasă e aceea ce a înjosit de atîte ori trufia semilunii, iar acei trei fruntași sunt Hatmanii Iablonovski și Potoțki și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobiețki regele²⁾ Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobiețki, fala Leșilor, eroul creștinătății, mîntuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas Turcilor, a se trage dinaintea Tătarilor și a Moldovenilor! a-și privi oastea

¹⁾ Tipărit întîia oară în «*Calendar p. pop. romînesc. Almanach de învățătură și petrecere*» Iași, 1846, p. 22—29. ²⁾ «*Riga Poloniei.*»

ticăloșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii cari îl urmează mișelește fără a îndrăzni să-și dea pept fâțiș cu el, și făcu pradă tot ce cade, tot ce rămîne pe urmă; a nu întîmpina în drumul său de cît o fioroasă pustietate!

Cum am zis, mergea încet și gînditor. Hatmanii lingă dînsul păzeau tăcere, respectînd supărarea sa de care și ei se împărțeau.

— Ce castel e acesta! întrebă Sobiețki cînd ridicînd capul zări pe sprinceană dealului înălțîndu-se trufașă dinaintea lui cetățuea Neamțu. Cu bună seamă vr'un cuib a tilharilor acestor de Moldoveni!

— La vreme de război, aici domniî Moldovei obicinuesc a-și trimete averile lor, răspuse Potoțki.

— Așa! Să mergem dar să-l luăm. Oh! voi să-mi răzbun pe Cantemir care mă înșelă, și mă făcu să perd atîția viteji.

— Eū ași zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de cîmp, nu de asalt.

— Ba, pe numele patronului meu! nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobiețki fără a i se cuceri. N'avem tunuri? Vom lua-o dar cu mînile.

— Numele M. Tale e destul tun, zise Potoțki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideea unei izbînzî atît de lesnicioase, și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățue se afla optsprezece plăeși, trimiși de Ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoanei care era la Fălciî pe lingă Domnul Cantemir, unde tăbărîse armia turcească. Cu cîteva ceasuri mai nainte sosise un tînăr plăeș a căruî cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lingă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băete, zise un bătrîn de care se vedea că ascultă toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași?

— Ce să văd tată? Blăstămăție! Tîrgul îi în jac. Leșiî pradă și desbracă pe bieții oameni.

— S'apoi zic că's creștini!

— Creștini! aū prădat bisericile și monăstirile de odoare. Nu știți încă? S'aū dus să ieă pe Sfinta ¹⁾ de la Triisfetitele.

— Doamne ferește! ziseră plăeșii făcîndu-și cruce.

— Așa, urmă tînărul; eram acolo cînd aū mers să ieă racla Sfinteii, dar călugărul simțînd a închis poarta, și n'a vrut să deschidă; atunce...

— Puî de om călugărul! strigară ascultătorii.

— Atunce Craiul lor a poruncit s'aducă tunurile ca să spargă porțile, dar mai întăi a trimis răspuns călugărului care ședea în clopotniță să deschidă, orî face monăstirea praf și pulbere.

— Auzita-ți acolo litfa cea păgînă! Și ce a făcut popa?

— El a răspuns că nu se aștepta s'audă așa vorbă de la un împărat care se zice creștin, și că M. S. e mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu nici de sfinții lui, dar el nu deschide poarta, și s'a îngropa sub zidurile bisericeii, și apoi lumea va judeca între dînsul atît de slab și între M. S. atît de tare.

Auzind aceste, Leahul s'a făcut foc de mînie și dasă acum poruncă să împuște, cînd unul din hatmanii lui i-a zis nu știu ce. — Cum îmi spunea oamenii, i-a zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. Indestul că l'a înduplecat să dea pace bisereceii.

— Și ce fac acum Leșii la Iași?

— Este o săptămînă de cînd s'a dus după ce aū văzut că nu mai aū merinde pentru oști, și aū purces pe Bahluî în sus, gîndind c'or găsi de toate; dar acoloa să vedeți. Vodă din lagărul Turcilor cum a auzit de aceasta a și pornit după dînșii un Mirzac c'o mulțime de Tătari și vr'o cincî steaguri de Moldoveni, iar mai întăi a trimis pe loc pe Căpitanul Turculeț c'o strajă de călăreți, care apucînd înainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat pojar finului

¹⁾ Moaștele Sf. Paraschevi de la Epivata, aduse cu cheltueala Domnului Vasile Vodă. (N. A.)

și finațelor, a ascuns prin gropi și orzul, și dușmanul avea tot pustiū în drumul său, încît agiungînd la Cotnar nu găsea să mănînce decît poamele copacilor; ba încă a pus prin bălți și niște ierburî veninoase de care cum bea crăpa; și vai de capul lor! pereau cu sutele și ei și caii, iar care rămînea pe urmă cădea în mîinile Moldovenilor, care fără mai multă judecată orî il spănzura, orî il înțepa.

— Osînda Sfintei Paraschevi! zise bătrînul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate?

— Eū — știți că m'ați trimis la Iași să văd ce mai este.

— După ce s'aū dus Leșii, m'am luat cît colea pe urma lor pînă la Cotnar, unde m'am întălnit cu Căpitanul Turculeț, care mi le-aū spus; ș'apoi după ce am văzut că dușmanii și-aū luat drumul spre țeara lor, am apucat de-adreptul peste codri... Dar oare ce buciună străjerul?

— Fă-î semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăeșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Indată toți alergică pe ziduri.

— Leșii sunt! strigă tinărul ce venise de curînd și pe care l'am auzit vorbind; și-aū schimbat drumul, și vin aici.

— La porți, flăcări! zise bătrînul. Încueți-le și grămădiți bolovanî pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze ¹⁾. Să nu zică Leahul c'a intrat într'o cetate Romănească, ca într'o țarină pustie.

— Dar noi sintem numai nouăsprezece și asta-î o oaste întregă, observă unul, cum se...

— Tacî, mucosule! il curmă bătrînul. Te temi că-î peri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vînătorul astfel înfruntat, se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrînul il salută de pe zid.

1) Urmează: *Încărcați flintele și pitiți tot sub țîța stîngă.*

— Bine ai venit, domnule, ce poștești de la noi?

— Măria sa Regele ¹⁾ Poloniei, mare ducă de Lituania ș. c. l. (urma titlurile) vă face cunoscut ca să vă închinați și să-î cuceriți cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a eși cu arme și bagaje fără a i-se face nimic, iar cutezînd a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece sub ascuțitul sabiei.

— Du răspuns M. Sale, zise bătrînul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriat. Mai bine M. S. și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni, care nu i-au făcut nimic. Cetatea n'avem gînd să i-o dăm cu una cu două, măcar că nu sînt în ea nici averi nici merinde. Tot ce-î putem da este plumbul din puște, pe care i'l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înlăuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gîndiți mai bine la al vostru.

— Încă odată vă întreb, vă închinați ori ba?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile așezate pe scaune de lemn băteau neconținut cetatea. Plăeșii răspundeau cu gloanțe care nu făceau greș. Fiește care împușcătură oborea cîte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri asupra cărora erau țintite flintele lor. Leșii pereaŭ fără a face spor.

În zioa d'întăi doi din vinători periră. A doua zi a treia zi mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi căzu împușcat însuși Comandantul artileriei Leșești, dar mai periră trei din Moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara adunîndu-se pe lingă foc, văzură că aŭ sfîrșit și munițiile și merindele.

¹⁾ «Mărire Sa Riga Poloniei»...

— Ce este de făcut? tată, întrebă tînărul vînător pe bătrînul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Cîți aũ perit d'aĩ noștri?

— Zece.

— Și nu mai avem nici un praf nici merinde?

— Nu.

— Dacă'ĩ așa apoi mîni dimineățã urcã-te pe poartã și leagã în virful sãneții un ștergar alb; spune cã închinãm cetatea, cu tocmealã sã ne lase slobozi sã eșim și sã ne ducem unde vom voi.

Așa se urmã. Leșii primirã toate condițiile cerute. Oastea se înșirã în douã rînduri, lãsînd prin mijlocul ei loc ca sã treacã garnizoana, și poarta se deschise.

Atunci în loc de o strajã numeroasã, se vãzurã eșînd șase oameni din care trei duceau pe umerele lor, pe alți trei ce erau rãniți.

— Ce este aceasta? strigã Sobiețki rãpezîndu-se cãlare înaintea lor. Ce sunteți voi?

— Strãjerii din cetate rãspunse bătrînul rãnit din spatele fuluĩ sãu.

— Cum! atîta sînteți?

— Zece din noi aũ perit din mila M. Tale.

— Voi ați cutezat a vã împrotivi mie și a-mi omorî atîta viteji? zise Regele. ¹⁾ O, asta nu se va trece așa! urmã turbat de minie; trebui o pildã pentru cei asemenea vouã, și pilda va fi groaznicã și vrednicã de faptã. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. — Spînzurați-i!

Pe loc ostașii încungiurã pe plãeși, cari depuind jos rãniții, își făcurã semnul crucei și rezãmîndu-se pe sãnețe, se uitaũ cu nepãsare la pregãtirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priveau cu înduioșare aceastã scenã.

— Fie-mi ertat, Sire, zise atunci Iablonovscki apropiîndu-se cu respect de Regele care ședea posomorit și mînios, a arãta M. Tale, cã acești viteji n'aũ făcut de cît datoria

¹⁾ «Rigã de Polonia».

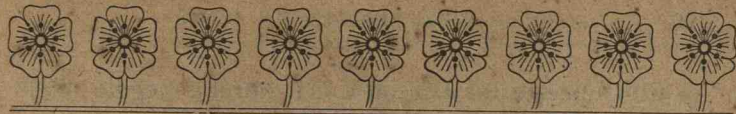
lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut nenorocirea a câștiga făgăduința marelui Soviețki că vor fi slobozi și nesupărați.

— Îți mulțămesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Soviețki ca deșteptat din somn, îți mulțămesc că m'ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvînt; oamenii acești s'au purtat vitejește. Să li se dea fie căruia cite cincizeci de zloți. Apoi inturnîndu-se către Romîni: «Voinicilor, zise, sînteți slobozi; mergeți în pace, și spuneți copiilor și fraților voștri, că ați avut cîntea a vă împotivi cinci zile Regelui de Poloni.

Îndată se făcu loc Moldovenilor, cari luîndu-și răniții se îndreptară către munți, în vremea ce oastea se cobora încet la vale; ear cetatea cu porțile deschise purtînd pe zidurile sale urmele boambelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită ca un mare schelet de urieaș.

NB. 1) Fragmentul acesta a servit D. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică, ce fu jucată în earna trecută cu un mare succes pe scena noastră.

1) Nota adăogată la sfîrșitul bucăței, în *Păcatele tinerețelor*.

Regele Poloniei și Domnul Moldaviei. ¹⁾

1713

Carol al XII, regele ²⁾ Svezilor, adusese spaimă în tot Nordul Europei; dar nebuneasca lui sumeție ³⁾ se sfărmă însfîrșit de statornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, și acest june rege, perzînd sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruinți, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

Nenorocirea lui Carol aduse însă și căderea regelui Stanislav, pe care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborîse pe August Electorul de Sacsonia. Dar trebui să dăm (mai întâi) o lămurire ⁴⁾ despre acest rege Polon.

Carol văzuse pe palatinul Stanislav Leșcinski, cînd îi fusese trimis deputat de confederația Varsaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului Sved. El avea o fisionomie norocită ⁵⁾, era franc, brav, deprins cu ostenele, și iubit de vasalii sei. Regele Svezilor cunoscîndu-l zise: Omul acesta va fi purure prieten, și în gura lui Carol aceste vorbe însemnău: Omul acesta va fi rege ⁶⁾. Curînd după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se împotrivia.

¹⁾ Publ. întîia oară în «*Albina rom.*» 1839, p. 414—16. ²⁾ In *Albina*: «*Riga Svezilor*». ³⁾ «*Vitejie*». ⁴⁾ *Trebue a da o lămurire*. ⁵⁾ *Voltaire*. *Histoire de Charles XII. Nota lui C. N. Urmează: «plină de sumeție și de blîndețe, era cinstit, franc...»* ⁶⁾ Pretutindene rigă în loc de «rege».

— Ce-î lipsește lui Leșcinski? îl întrebă regele Sved.

— Sire, e prea june...

— E de vrsta mea, îl curmă Carol posomorindu-se; și bietul cardinal eși, se duse acasă, și nu după mult muri de necaz ¹⁾ și de rușine că zisese o dobitocie.

La 4 Octombrie 1705, Stanislav Leșcinski și soția sa Carlota Opalinsca se încoronară și se proclamară rege și regină Poloniei.

Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pe Stanislav. Mai multe partide se ridicară, și August reintrind în Polonia, Leșii se uniră cu el, ear Stanislav ²⁾ se trase în Pomerania cu o mică gvardie ³⁾ ce avea. De acolo sub numele unui frances maior în oastea Svedă ce-l chema Hauam, întovărășit de baronul Sparre — (care a fost mai apoi ambasador în Englitera și în Franța ⁴⁾) — și de un colonel, plecă pe ascuns într'o noapte spre a merge ca să se întâlnească cu regele Sved.

Întâmpinând mai multe necaze și primejdii ⁵⁾ (în calea lor), însfirșit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, ear Leșcinski intră în Moldavia, unde domnea atunci Nicolai Mavrocordat.

După pribegirea Domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia, rămăsese într'o stare tulburată. Duhurile erau ațîțate ⁶⁾, și inimile îngrijite. Planul lui Cantemir mai mult personal decît obșteșc, isbutise numai a da prepusuri Porții, care începuse a privi Moldavia ca o țară dușmănească, și cine știe ce urite urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită întâmplare nu s'ar fi rînduit Domn Niculai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr'acei oameni rari, cari staū ascunși în umbră, pînă ce timpul și întâmplările îi scot la lu-

1) «de ciudă...» 2) «și Lecinski» 3) «cu o mică gardie de Srezi ce avea», 4) fraza din parantez lipsește în Albina, 5) urmează: în sfîrșit ajunse în Moldavia, unde domnia atunci Nicolai Mavrocordat.» 6) Erau aprinse.

mină. El deși Moldav de viță, fusese născut la fanar, și crescut în diplomația acea grecească, din care ades isbucnea mari lucruri, mari pozne. Înzestrat [și] cu duh fresc, [el] cunoștea mai toate limbele Europei; era bun cîrmuitor, aspru către aristocrați, pe care știa a-i ținea în respect și blind către norod.

Într'o zi, cum ședea singur în palatul domnesc, un edeliu intrînd, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pe care un înnadins trimis o adusese în minuta aceea.

Prin acea scrisoare, acest boer îl înștiința că «întimplîndu-se la un sat [de lingă Bacău] ¹⁾ a fiului său Ștefan ²⁾, și văzînd multe supărări și bîntuiri ce fac ostașii Leși și Svezi care veniseră la ernatic în Moldavia, s'au sculat cu slugile sale și cu oameni de strînsură cîți au putut găsi în pripă, și lovind pe acei ostași fără veste, i-au spart, și îi aduce pe toți în butuci cu steagurile și ofițerii lor.» Adăogea că «aș mai nimerit acolo trei ofițeri Svezi cu patru slugi, și că se văd a fi oameni de treabă, care văzînd prinderea Leșilor, ar fi juruit mulți galbeni de aur ca măcar pe dinșii să-î lase a se întoarce la Ardeal de unde aș venit; dar că el le-ar fi răspuns că-î dator a-î duce înnaintea Domnului; că ei s'ar fi primit, rugîndu-l numai să nu intre ziua în Iași; și că vine și el cu dinșii la mînăstirea Galata.» ³⁾

A doua zi seara, sosi Vornicul Manolache și cu acei trei ofițeri, și lăsînd pe doi cu fiul său Ștefan la monastire veni cu cel al treilea la curte. Mavrocordat îl primi, de și era aproape de miezul nopții. Vorba între ei urma latinește. Ofițerul se recomandă ca un Frances în slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai? întrebă Mavrocordat.

— Major sum, răspunse acesta.

1) Tot ce e cuprins, în paranteze lipsește în prima redacțiune.

2) «Stolnicul Ștefan». 3) Nicolai Costin Cron. Nota lui C. N.

— Imo maximus es, zise prințul zîmbind, și sculîndu-se îl salută cu respect ¹⁾, căci îl cunoscuse că era regele Stanislav, pentru că a fost văzut pe tatăl său Leșcinski (cu care acesta semăna foarte) cînd fusese ambasador lîngă poarta Otomană.

Îndată porunci să-î gătească gazdă la Tresfetitele, unde rîndui spre slujba sa din însuși curtenii săi pe cuparul, camarașul al doilea ²⁾, Vatazul de copii, și pe Caminarul Spandonie cu un căpitan de ostași.

În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să comunice, stafetele lui Nicolai Vodă plecau ca să vestească Vizirului, Hanului și Pași de Bender venirea acestui oaspet la Iași.

Așteptînd răspuns, Mavrocordat se întilnea ades serile cu Stanislav care nu eșia, ascultînd liturghia în casă, pe care o zicea în toate diminețile un preot franciscan.

Răspunsul n'a întîrziat. El cuprindea că, Domnul Moldaviei să trimiță îndată *supt bună pază* pe regele Poloniei la Tighine.

Spun că Stanislav auzind hotărîrea aceasta, și-a adus aminte ³⁾ de Francisc I regele Franței care, după fatala bătălie de la Pavia unde căzuse prins, scriea maicei sale aceste neuitate cuvinte:

Tout est perdu fors l'honneur !

¹⁾ «Îl salută pînă la pămînt... ²⁾ Urmează: «cafegiul»... ³⁾ «Și-ar fi adus aminte».

Cîntec vechi¹⁾

Odinioară ținutul Hărlăului, era unul din cele mai frumoase a țerii. Astăzi însă și-a pierdut până și numele, și în adevăr e păcat, căci fără a vorbi de potgoria Cotnari, vestită prin vînățele sale, în el găsește cineva dealul Catalinei, de care de și istoria nu pomenește, tradiția ne spune că se numește astfel de pe numele unei prințese romîne, care scăpase de o năvală dușmănească în virful lui, unde făcînd șanțuri și baterii se apăra cu slugile sale. Ruinele politiei Cotnari, unde un Domn²⁾ a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi; două biserici, una ortodoxă, alta catolică, zidite de doi prinți romîni; beciuri gigantice, pre care ori cît s'a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot; dumbrava roșie, faptă barbară și mare a unui mare Domn³⁾, care ca să lase un monument fieros a vitejiei sale, înjugă Leșii la plug și semănă o întreagă cîmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriași și cînd vîntul clatină frunzele lor, se aude un gemăt tînguios ca în pădurea Dodoni. Mai încolo vezi un istm de pămînt, numit Podul de lut, care unește două prăpăstii, și alătura un izvor ce se chiamă Fîntina cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora de fica lui Radu Mihne, pîngărind cu plebea lui sîngele patrician; ș. a., ș. a.

1) «Păcatele tinerețelor», p. 151. 2) Iacov. 3) Ștefan. *Notele lui C. N.*

C. Negruzzi. — Opere complete.

Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești, făcute pe măsura oamenilor mari, și pe care noi, Mirmidonii degenerați, nu le putem nici prețui, nici înțelege, le vizitam călăuzit de un bătrîn mazil din Cotnari, la care trăsesem la gazdă.

— Nu știi care e balta unde a perit atita călărime Leșească în vremea Domnului Constantin Cantemir? am întreat pe călăuzul meu.

— N'a fost nici odată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlaștine, colo de vale.

— Unde mi se înglodaseră roțile trăsuri?

— Așa; și încă acum e vară, dar toamna nu e de umblat, și Leșii au venit spre toamnă. Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeț — că mulți Leși au perit aice, și că împăratul lor de necaz mare își bătea Ulanii cu sabia, și le zicea; «Nadba umirác jac psy.» adecă rușine că muriți ca cînii.

— Cantemir s'a purtat cu mare minte atunci: el era bun Domn.

— Bun și nu prea. A omorît doi bunătate de boierii, pentru că-i da pe foaie, și nu-l lăsa să-și facă mendrile: dar așa a fost de cînd e țara noastră. Dreptul umblă totdeauna cu capul spart.

— Poate; însă mi se pare, moșule, că nu prea aveți dreptate a vă plînge tot de Domni, și nu și de boierii care incunjură pe Domni.

— Acei doi pe care i-a tăiat, nu-l sfătuiam de rău. Ii ziceam numai: Măria ta, mai des cu paharul și mai rar cu birul, că nu poate țara. E, cine-i asculta!

Miron Logofătul și Velicicu Hatmanul erau prietiniii lui Cantemir. El nu i-ar fi omorît, de nu l'ar fi îndemnat ministrul său Iordache Roset Visternicul, și Cantemir a plîns mult că a făcut așa păcat. Judecînd decî că și Domnitorii au slăbiciunile lor, ca și ceilalți oameni, trebuie a osîndi pe sfetnicul ce'l împinse la asta.

— Poate că ai cuvînt dumneata. Las să se mănînce lupii ca să mai resufle oile. Cînd aŭ murit boierii aceia, eșise și un cîntec care'l știea tatăl meu pe de rost; îl și prescrisesem eŭ...

— Mă rog, caută-l și mi-l dă, am strigat.

— Ce să faci dumneata cu el? Cîntecul acesta nu-î făcut de boieri nici pentru boieri. Știi dumneata că boier la boier nu-ș face cîntec. Corb la corb nu școate ochii.

— Fie cum zici, numai dă-mi cîntecul.

Ajungînd acasă, mazilul multă vreme l'a căutat; în sfîrșit într'un unghiŭ pe poliță, găsind un ghisdan vechiŭ, îl deschise, și dintr'un smoc de tărfałoage de moșie (care-l sărăciseră de tot cu judecățile), scoase o hirtie afumată pe care mi-a dat-o.

Cetindu-o m'am incredințat că oamenii de pe atunci nu scieau măi răŭ de cît acum.

M'am pus de l'am prescris întocmai după a moșneagului:

CÎNTEC

Cantemir era un Domn
Altfel prea de treabă om,
Numai țara cam prăda.
Boierii vâzînd așa,
Îi zicea: Măria ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

Domnul la masă-î poftea
Și cu cotnar îi cinstea,
Până ce îi îmbăta.
Boierii cînd închina
Îi zicea: Măria ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

El însă nu-î auzia,
Mînca, bea și jăcuia,
Și 'n seamă nu le băga.

Boierii se supăra,
Și-î zicea: Măria ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

Într'o zi s'aŭ adunat
Și-aŭ făcut între ei sfat,
Cînd la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
Să-î zică: Măria ta!
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește,

Domnul dacă a văzut
Că de șagă s'a trecut,
Și că vor a-l dărîma,
Căci boierii nu 'nceta
A-î zice: Măria ta!
Cu paharul îndesește
Dar cu birul măi rărește.

Foarte mult s'a măniat ;
Pe doi din ei i-aŭ tăiat
Că doar de ei va scăpa,
Și nu-î va mai asculta
Zicîndu-î : Măria ta !
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea și rîdea
Frică nici cum arăta,
Și'n gura mare striga :
En auzi Măria ta !
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

Spun că cum i-aŭ omorît,
Pe loc Domnul s'a căit,
Căci îndată ce 'nopta,

Amindoî i s'arăta
Și-î zicea : Măria ta !
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

Pe la schituri, sehăstrii
A dat multe liturghii
Ca doar îi va împăca ;
Dar prin somn tot îl visa
Zicîndu-î : Măria ta !
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

Neavînd nici cum răgaz,
De ciudă și de necaz,
Muri Înălțimea sa.
Norodul îl îngropa
Zicîndu-î : Măria ta !
Cu paharul îndesește,
Dar cu birul măi rărește.

NEGRU PE ALB

— SCRISORI LA UN PRIETEN —

Scrisoarea I

(Primblare ¹⁾)

Maiu, 1837.

După ce trece ²⁾, Podul Iloaei — mișeniță de judanî stremțoși și puturoși — călătorul respiră mai ușor ³⁾ mergînd prin bogate fânațe și mănoase semnături, întovărașit de melodioasa cîntare a crestoasei ciocărlîi și a fricoasei prepelițe, pre care o precurmă din cînd în cînd cristeiul cu regușitul glas. El s'ar lăsa bucuros ⁴⁾ la o dulce revelație, dacă pocnetele biciuștei postilionului ⁵⁾ și prozaicele lui răcnete nu l'ar turbura ⁶⁾. Dar eacă te apropii de Tîrgu-frumos! Să nu te luneci ⁷⁾ a judeca după nume și lucrul ⁸⁾! Cîte lucruri și cîți oameni ⁹⁾ [își ascund nimicnicia sub pompoase numiri!]

Acest tîrg a fost odată rezidența domnească; acum însă nici o urmă de antichitate în el nu se [mai] vede, decît numai o biserică făcută de Ștefan Marele pe urmă ajunse a fi capitalie de ținut ¹⁰⁾, ear acum nici aceea nu este. Tîrgul-frumos de ce merge, se face urît ¹¹⁾.

Nu departe de aici, sunt apele minerale de Strungă, de însemnător folos ¹²⁾ la felurite boale; ele sunt însă neîn-

¹⁾ Publicată mai întîi în «*Alăuta rom.*» Supliment la «*Albina rom.*» 1837, p. 215. sub titlul: «*Fragment dintr'o călătorie.*» ²⁾ «*După ce a trecut...*» ³⁾ «*răsuflă mai slobod...*» ⁴⁾ «*El ar cădea cu bucurie...*» ⁵⁾ «*surugiului.*» ⁶⁾ «*l'ar lăsa în tihnă.*» ⁷⁾ «*Să nu se lunece cetitorul...*» ⁸⁾ «*și fața.*» ⁹⁾ Urmează: «*aî pompoase nume și nu aî de cît nume.*» ¹⁰⁾ Urmează: «*și de isprăvnicat...*» ¹¹⁾ «*Tîrgul-frumos, treptat, înapoiază din aceea ce aî fost...*» ¹²⁾ «*ce sînt de un nespus folos...*»

grijite ¹⁾. Pătimaşul nu numai că nu găseşte îndemărilor trebuitoare, dar e nevoit ²⁾ să-şi facă şi casă de locuit ; pentru aceasta, mulţi părăsesc de a-şi căuta lecuirea în patria lor, şi sunt siliţi a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemenea ape la ³⁾ [Mehadia sau la Baden. În campania trecută mulţi din bolnavii ruşi, s'au vindecat aici].

Aproape de Tîrgul-frumos, sunt încîntătoare domene a Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate ⁴⁾ uită necezele unui supărător drum. El pare că se trezeşte transportat [ca] prin un farmec [în un castel descris de Walter Scott] ⁵⁾ unde găseşte pe lingă mărirea feodalităţii ⁶⁾, gospodăria Poloniei şi eleganţa Franţei ; şi dacă vechii noştri boieri — sprijeni a patriei şi a tronului — ar fi avut idee de arta heraldică ⁷⁾, negreşit n'ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza ⁸⁾ vechii Engliteri *Dieu et mon`droit*. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într'acea vale frumoasă — adevărat peisaj a Elveţiei — acel palat gotic, împregiurat de modeste ⁹⁾ case ţărăneşti ! Acolo sunt Mîclăuşeni. [O cucerie sfîntă te cuprinde privind cea bisericuţă] ¹⁰⁾ cungiurată de morminte îmbrăcate de recoroasă pajişte. Crucele astè de lemn umbrite de salcii pletoase ¹¹⁾, vorbesc mai mult inimii de cît măreţele mausolee de bronz şi marmură ¹²⁾, [ce arată lumii deşertăciunea oamenilor] ¹³⁾. Toate vestesc [aici] liniştea sufletului şi dulceaţa vieţii cîmpeşti.

¹⁾ «necăutate». ²⁾ «dar încă trebuie...» ³⁾ Urmează : «la Baden în Austria». Mulţi din bolnavii ruşi s'au vindecat aici ; să şi făcuse nişte căsuţe pentru ei, acum însă-şi acele se strică». ⁴⁾ «găzduirea cea mai bună». ⁵⁾ «într'unul din acele baronii a bătrînei Engliteri din veacul al XIII-a» .. ⁶⁾ «feodalităţii vechi, toată gospodăria»... ⁷⁾ «de meşteşugul heraldic»... ⁸⁾ «această deviză a Engliterii»... ⁹⁾ «de frumusele case»... ¹⁰⁾ «dătătorul se simte cuprins de o sfîntă dragoste, văzînd această bisericuţă». ¹¹⁾ «umbrite de răchişi cu frunzele atîrnate ca nişte lacrimi»... ¹²⁾ Urmează : «pînă şi grădiniţa astă de legumî, te încîntă şi cu greu îţi întorci ochii de la ea ; toate vestesc mulţămire sufletească şi dulce viaţă cîmpească. ¹³⁾ Cuvintele din parantez lipsesc în Alăuta.

Să ne oprim aici în deal ca să ne uităm [puțin la acea frumoasă casă de pe culme]¹⁾ ce se pare zidită de mina zinelor. Acolo este Șcheea.

Pe șesul acesta²⁾ s'au înfrînt ambițioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiția, după talentele și virtuțile lui istoria pe drept l'ar pune în rîndul lui Tit, ce numea pierdută ziua în care nu i se înfățișa prilej să facă vre-un bine. Nu știu însă de ce privirea se ostenește a se uita mult³⁾ la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n'au acel grandios ce se vede în toate lucrările bătrîne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo pe un pेत्रiș prundiș se leagănă trîndava Moldovă. Întocmai ca o cochetă, după ce face multe cotituri, în sfîrșit lingă Roman, vine de s'aruncă în brațele Siretului amarezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a cîteva sate de Unguri, aduși și locuiți aice de Domniî romini⁴⁾ în vremea necurmatelor bătălii⁵⁾ ce aveau cu regatul Ungariei; căci țara pustiindu-se adesea de năpădirile dușmănești, Domniî o impoporau cu prinșii⁶⁾ ce luau de la vecinii lor. [Coloniî de acestea sunt și în Basarabia, unde multe sate sunt locuite și până astăzi cu ruși (Malorosiani).]⁷⁾

În vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebuie să ne coborîm din trăsura, și n'ar fi nici o greșeală dacă am merge pe jos până la gazdă, căci prin bortele șoselei de pe ulița Romanului, [suntem în risc să ne prăpădim și să rupem gîtul]⁸⁾.

Poliția Romanului întemeiată de Romani și numită *Prætoria Augusta* și mai apoi *Forum Romanorum*,⁹⁾ este ca-

1) «Să ne uităm pe culmea ceea la acea frumoasă casă...» 2) «Aici pe șes.» 3) «se satură a se uita îndelung.» 4) «de isbînditorii Domniî romini.» 5) «răsboae.» 6) «cu robii.» 7) «Coloniî de aceste sînt multe sate de ruși în Besarabia și satele Ungurești în Moldavia, cari au păstrat încă limba și religia lor.» 8) «riscuești să te prăvali și să-ți rupi capul.» 9) «Tîrgul Romanului, zidit de Romani și numit Forum Romanorum, este».

tedrală episcopală și capitală de ținut. Biserica Episcopiei nu se deosebește prin altă ¹⁾ de cît prin o clopotniță de mulți ani începută și tot nesfîrșită ²⁾. Nimic mai frumos de cît situația acestui tîrg pe un vesel podiș îmbrătoșat de Siret și Moldova, și nimic mai urît și mai trist de cît casele lui. Un lanț de dughene de lemn mucedu de vechie cu lungi și spînzurate streșine, în care pentru toată marfa un rufos jidan întinde traiste, frînghii și băuturi, alcătuiesc una și singură uliță a Romanului. Odată ³⁾ însă acest tîrg a fost mai locuit ⁴⁾, cum se cunoaște din multe case ce sunt acum pustii.

Aprorape de Roman pe moșia Ghidinții se mai văd încă urme de risipurile cetății Smeredava. Dar iacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zice că numele țării vine de la ea și de la căpauca lui Dragoș; greșește însă ⁵⁾ bunul bătrîn în astă închipuire ce și-a făcut'o singur. Țara fu numită pentru frumuseța ei de Romani *Molis Dacia* sau *Molis Davia*, și ⁶⁾ riul și-a luat nume de la țară. Aici iar pedeștri trebuie să trecem podul dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușile clavirului.

Negura de neplăcere ce îți dă înăuntru Romanului, se împrăstie îndată ce ai eșit din el. Drumul ce merge ⁷⁾ se face mai vesel și mai pitoresc. Culmele aste îmbrăcate cu rădiuri umbroase; satele astea cu așezările mîndre ⁸⁾; munții azurii ce se privesc ⁹⁾ în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți uritul tîrgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stînga ¹⁰⁾ sunt Budeștii ¹¹⁾. [Toate sunt frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul ce se par

1) «prin alta, din celelalte». 2) «și tot începută». 3) «Odinoară»...
4) Urmează: «dovadă multe bune case ce se văd pustii». 5) «dar greșește». 6) «și prin urmare Moldavia și apa au luat numele de la țară». 7) Drumul, «pre cît mergi»... 8) «cu așezări frumoase». 9) «ce se văd». 10) «iar mai încolo», în stînga. 11) «Dumestii; frumoase și aceste, căci care așezări nu sînt frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul, care sînt ca o grădină a Moldaviei».

o grădină]. Natura pe toate le-a înzestrat de o potrivă; le deosebește numai gustul proprietarului.

Să nu trecem cu nebagare în seamă pe lângă Dălănești. În cazul acesta, precum odinioară în fântână Ipreceni, ¹⁾ adese se scaldă Musele ²⁾.

Mergînd înainte ³⁾ nu te poți opri de a privi cu răpire astă încântătoare vale ce se desfășură dinainte-ți ca un covor]. Vezi cel părau care o despică în lung și ⁴⁾ seamănă de departe cu o cordea albă? [Se numește Cracău] ⁵⁾ Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împregiurate de grădini ce se prelungesc pe ambe malurile lui, în acest întreit șir de munți, ce se întind în amfiteatru pe orizon, tufoși și creți ca [freza unei marcheze din veacul XIV] ⁶⁾ deasupra cărora în depătare domnește Pionul spărgînd norii ⁷⁾ cu pleșuvul său creștet.

Iacă intrăm într'o văgăună ce pe ce merge se strîmtează. Vezi cele căsuțe grămădite sub poalele stîncoșilor munți? Ia-ți pălăria și te pleacă; ⁸⁾ acesta e tîrgul Petrii! Riulețul ⁹⁾ care l'am trecut de vr'o trei ori, călcîndu-l în picioare cu dispreț, profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te căci e Huejdul! Cînd Carpații se mînie pe Petreni și le trimit nori ca să-și verse ploaie piste tîrgul lor, Huejdul acest lin și ticnit, [riulețul acest neînsemnat] ¹⁰⁾ se umflă, prăvale ori ce îi ese înnaite și furios sparge, trage, înneacă și după ce își resbună [de cei ce nu-l băgau în seamă] ¹¹⁾ merge spumegînd de se perde în alte ape, agerul părau!

Biserica astă roșie, este iar de Ștefan înălțată în cin-

1) «în fântîna *Areluzei*». 2) Pe atunci locuia acolo prietenul nostru fabulistul A. Donici. Nota lui N. 3) Urmează: «călătorul nu poate a se opri, ca să privească cu încîntare această fermecătoare vale ce se desfășură ca un covor înaintea lui». 4) și care seamănă. 5) «Acesta este Cracăul». 6) «ca o freză de mireasă». 7) «Pionul domnește ca un suveran, despîcînd nori. 8) «și te închină cu respect». 9) Părauțuțu acest pe care am trecut. 10) «Huejdul atunci se umflă...» 11) «lipsește în *Alauta*».

stea Mergătorului înaintea. Îndată ce ciștiga o isbîndă asupra neprietenilor, el nu lipsea a ridica și un monument în care să se mărească ¹⁾ Dumnezeu războaelor și a îndurărilor; pentru aceasta în rar tîrg a Moldaviei nu vei găsi vre-o urmă de a lui: și în vreme ce pomenirea multor urmași ai săi cu sunet a perit, lucrările [Eroului român] ²⁾ după trei veacuri și jumătate, stau încă întregi în Moldavia ca și numele lui în inimă române.

Mai la vale este altă bisericuță făcută de eteriști; [singura urmă ce a mai rămas] ³⁾ din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti și a celorlalte căpetenii, Iordache Olimpioti intrînd în Carpați veni cu puțină bravă la Peatră și făcu astă biserică; apoi statornic în cugetul său, merse de se îngroapă pentru relege ⁴⁾ și patrie sub zidurile Secului.

Poziția Petrii e foarte poetică ⁵⁾. Ea stă între doi ascuțiți munțișori. Cest mai nalt se numește Petricica, cel-lalt Cozla. Amîndoi stau falnici și amenințători de asupra ei ⁶⁾, [scăldîndu-și picioarele în apele Huejdului ce șerpuește în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu mă uita* ca să facă un buchet pentru amorezul ei.

Muntele e lăsat pentru poet și poetul pentru munte]. ⁷⁾

¹⁾ «să se slăvească». ²⁾ «lucrările lui Ștefan», după trei veacuri trecute.

³⁾ «atîta urmă aū mai rămas încă.» ⁴⁾ «s'aū dus de s'aū îngropat pentru lege» ⁵⁾ «Nimic mai poetic de sît situația tîrgului Petrii.» ⁶⁾ Urmează o altă frază: «Aici numai, în sînul naturii, se poate forma adevăratul poet căci ce poezie poate fi acea din sgomotoasele orașe? Ce ticăloasă poezie acea făcută într'o alee trasă cu șfară, unde cîte o privighetoare pribagă, sloboadă niște somuri tănjiitoare și regulate, ca muzice din Califul de Bagdad. Osian cînta între zăpezile Nordului, sub un cer brumos și posomorît.

Vrei să fii bun poet? ia-ți lira, sue-te în vîrful Petrecicai, l: așusul soarelui: acolo vezi o muză fecioară, care își va acorda lira și te va învăța maestratea naturei și frumusețea femeilor de pe țărmurile Hușdului.»

Așa se sfârșește articolul în *Alăuta*.

⁷⁾ Pasagiul din parantez lipsește în prima redacțiune.

Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a căuta amorul și gloria, nu în sgomotul orașelor unde cite o privighitoare pribagă în alee trase cu sfoară, sloboade niște sonuri tinjitoare și regulate ca muzica din califul de Bagdat.

Osian cînta între zăpezile Nordului, supt un cer brumos și posomorît.

Scrisoarea II

(Retieta ¹⁾).

April, 1838.

Una din cele mai mari supărări a traiului din provincie, este curiozitatea care un Iașan deșteaptă, cînd din nenorocire ²⁾ vr'o nevoie îl silește a eși în ținut. Abia apucă a se coborî din trăsura, și gloata curioșilor încongiură pre postilon ³⁾.

— Cu cine ai venit?

— C'un boier. [Pentru postilion tot ce nu e țeran, este boier].

— Cum îl chiamă?

— Nu știu.

— De unde vine?

— De la posta din urmă. Și rîzînd că l'a păcălit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei ⁴⁾ se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar țîrgul ferbe pînă seara, cînd toți provincialii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decît de noul venit; Șoșotescu ⁵⁾, vorbescu, născocescu, alcătuescu.

Oare însurat e? — Tinăr e? — Bătrîn e? — Ce caută? — Ce vrea? — La ce-a venit? — Știe franțuzește? — Cum

¹⁾ *Albina Romînească* 1839 p. 299. (Foilleton.) — ²⁾ Din păcate. —

³⁾ Pe surugiū. ⁴⁾ *Ieșanul se culcă la gazda unde a tras.* — ⁵⁾ vorbesc, șoptesc, iscodesc, isvodesc, alcătuesc).

il chiamă? — Ce familie? — A să șeadă aici? — Știe contradanțul cel nou? — și... și... Îi vine cuiva auzindu-î să crape de ¹⁾ necaz.

Maî dăunăzi vorbeam c'un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut ce asuprește pe bieți Ieșeni.

«Eū am aflat o rețetă îmi răspuse, cu care am scăpat. Am avut trebuință, sunt acum vr'o trei luni, să mă duc pînă la tîrgul ²⁾... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prînz mare, la care am învitat pe toți magnații tîrgului, mari, mijlocii și micî bărbați, femei, babe, fete, ș.a.

«S'aū cam mirat de astă ³⁾ poftă, dar aū venit cu toții. Am mîncat, am băuț, și cînd am văzut că eraū gata a se duce, i-am rugat să maî îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun le-am făcut acest cuvînt:

«Boierî, cucoane și cuconițe!

«Eū sunt de la Iași;

«Șed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

«Trăesc din venitul unii moșioare ce am.

«Mă numesc B. B. ⁴⁾

«Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea ⁵⁾ Iașilor, și o să șed vr'o lună.

«Sînt trei ani de cînd a murit tatăl meu, și șapte de cînd a murit maică-mea.

«Am o soră măritată în Bucovina, care trăește foarte bine cu bărbatu-său ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină. Am un unchiū la București care șede pe Podul Mogoșoaiei N. 751.

«Sînt holtei și n'am gînd să mă însor.

«După slujbă nu umblu.

«Nu-mî bat capul de politică, și n'am nici o opinie.

«Nu sînt nici bun nici rău. La biserică merg rar. Nici fac nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știū nici mazuca, nici valțu. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

1) De cîndă și de necaz. — 2) Continuă: unde aveam puțină treabă. —

3) Astfel de. — 4) Mă numesc A... J... — 5) Colbul.

«Obicinuesc a mă culca ¹⁾ de la șapte, și a mă scula ²⁾ la unsprezece ceasuri.

«Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

«Earnă port peptar de flanelă și galoși blăniți.

«Am două frace, trei surtuțe și patru perechi pantalonî.

«Boieri, cucoane și cuconițe!

«Vă rog să nu bănuți că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla. — Mă închin cu plecăciune!» ³⁾

Ideea acestui june pârindu-mi originală și nimerită, ⁴⁾ o împărtășesc D-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.

Adio!

Scrisoarea III

(Vandalism ⁵⁾)

Ianuarie, 1838.

Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea sub oră ce împrejurări, căci de și prefacerile înriureau în ființa lor politică sau morală, fie-care păstra încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pe care o ține ca un paladiu spre a-i sluji de apărător împotriva clevetitorilor origini sale. Din nenorocire în Dacia nu fu așa. Dacul se prefăcu în Roman, Romanul în Român, și Românul corcindu-se cu neamuri barbare și străine de el, ajunsese în acea demoralizație și ignoranță în care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți.

Pe Daci, nație scitică liberă și vitează, Grecii în mîndria lor îi numeau barbari, după proverbul lor favorit: πᾶς μὴ Ἕλληνα, βάρβαρος. Nu știu însă de se cuvine acest nume

¹⁾ Scula. — ²⁾ culca. — ³⁾ «De s'a părut cam ciudată vorba mea, dar cu chipul acesta am scăpat.» — ⁴⁾ În «Albina» continuă ast-fel: «O publicăm ca să slujască acelor ce vor avea trebuința a se duce prin ținuturi». ⁵⁾ *Păcatele Tinerețelor*, Iași 1857 p. 254.

unei nații care învingînd pe învingătorii lumii, avea un stăpînitor ce cerea Cesarului Dometian să-i trimită meșteri iscusiți în orî ce măestrii pentru țara lui, și căuta până în fundul Asiei alianța regelui Partilor, vrăjmaș jurat a Romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june.

Traian cucerind Dacia, o colonisă cu Romani. Dacii se prăpădiră. Ceî mai însemnați din ei, urmărind pildeî regelui lor Decebal, se uciseră unii pe alții ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră tributari, ear care au mai rămas, *se romaniră*. Atunci Marele Impărat așezînd oști în cetățile Dace, zidi și altele ca să fie de stavilă provinciilor nou cucerite în contra barbariilor. Cînd însă puterea colosală a Romanilor începu a se pleca spre apus, cînd Roma încetă de a mai naște Bruți și Catoni, nori de ginte barbare năpădînd asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducînd feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură decî pustiite și nepomenite de istorici până la sfirșitul veacului XIII, cînd cu inturnarea prinților lor din Transilvania, se începu o nouă eră pentru Romani.

Câte puțin, puțin adunîndu-se pe lîngă Domniî lor, Romaniî treptat ajunseră sub Ștefan marele și Mihaî viteazul a fi respectați de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atite sîngeroase bătălii și necurmăte sbuciumări, se subjugă de puterea Otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputîndu-o ajuta, curînd după moartea lui Ștefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman ce îngrozise creștinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce desprețuia științele, România — ce primise creștinismul în veacul III — căzu sub influința misionarilor Greci a Constantinopoliî, care folosîndu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slavone și goniră literile strămoșești. Aceasta fu cea întai cauză a ignoranței în care se văzu România

înfăşurată, căci maimuţind pe Dumnezeuul creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspîndiră întunericul, strigînd: *Fiat nox!*

Pe lingă aceasta, îndarn aste nenorocite provincii suspinau după un repaos dorit, căci atîţindu-se răsboaele între Rusia şi Turcia ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă din acest rău. Ea pare că se bucura de o linişte oare-care, linişte minciunoasă şi amară !...

În adevăr, scăpaseră ţările de Tătari, pe care îi stîrpiseră armele Rusiei, dar căzuseră sub osînda altor Tătari mai cumpliţi, pentru că aceştia nu prădau o lună sau două, prădau regulat cîte şapte ani, şi apoi cînd se duceau, ne lăsaŭ spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, lucsul şi corupţia !...

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-şi aduce aminte de ei?

Tratatul de Adrianopoli aduse ţerilor recîştigarea a parte din drepturile pierdute de atîta vreme. Românul deşteptîndu-se din letargia sa, începu a se întreba pe sine ce gînganie bipedă este el pe lume, şi în ce clas de animale ar putea intra? Cercetînd origina şi limba lui, se văzu că e Roman, căci de şi îi zic Valah, Valah va să zică Itălian, şi Mol-Dav sau Mol-Dac, nu va să zică Slav. Ca să se încredinţeze însă mai bine, caută o istorie a ţării lui. Cîntemir în hronicul său merge numai până la înturnarea Domnilor din Maramurăş. Ureche, Miron şi alţi hronicari au scris mai toţi după tradiţii fără a îngriji datele. A trebuit deci să-şi caute istoria în monumente şi ruine !

În Ardeal nu mai află nici o urmă strămoşască. În Valachia vizită Caracalul, turnul Severin; văzu restele podului lui Traian, căci valurile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n'ar fi respectat. Voi în sfîrşit să găsească şi în Moldova urmele strămoşesti. La Roman caută să vadă cetatea Smeredava (cetate Dacă), dar îi spuseră că la 1755 Episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca Domnului Constantin Racoviţă, pe care îl încredinţase că în ruinele ei

sînt comori, și cu peatra cetății făcuse zidul Episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea Caput bovis numită de locuitori Ghertina. Vai! și pre această vandalismul o surpă. Ciocanele spărgeau catacombele Romanilor și cenușa lor o aruncau în vînt; ear cu peatra ei pavelaau ulițile Galaților! Bietul meu arheolog încremeni la vederea unei asemenea barbarii. Țipa, se încleșta de petre; îl socotiră nebun și puțin a lipsit să-l închidă. In sfîrșit, vrînd să-l aline, îi arătară două statuete de bronz, un vas cu vr'o trei mii monede, și o colonetă de porfir. ¹⁾ Vandalii! strigă românul nostru, judecînd de pe aceste cite altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ai făcut capitelele, bareliefele, lespezele cu inscripții? Nu vă temeți că se vor scula Români ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere? Nime nu-l asculta; rîdea de omul acest smintit, care credea că niște petre pot sluji spre altă, decît a se zidi pivniți, case, sau a se pavela ulițe; căci ce le păsa lor că sînt Români și sfarmă urme romane? Ce le păsa? întemeiau încăl o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un tîrg pavelat cu antichități în veacul XIX!

Zău, este rușine și păcat a vedea pe toată ziua perzîndu-se cite o urmă a Moldaviei împreună cu piatra pe care era însemnată! Pe toată ziua rupem cite o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curînd, cînd vom mîntui ruinarea tuturor acestor sfinte ruine, nu ne va mai rămînea decît a striga cu ael Troian care cel puțin luase cu șine pe Dumnezeii săi:

Fuit Illium!...

Ce frumos ar fi — zice un literat Englez ²⁾ de a vedea pe vechea Romă înviind în una din coloniile ce ea întemeiasă în capătul imperiei sale! Dar cînd toate monumen-

¹⁾ Monedele aceste le-au împărțit B... S... între ei. Ce a fost mai însemnat între antichitățile găsite, le-a luat DD. Mavros și Ventura, și care a vrut și a apucat. — La cabinetul din Iași nu s'a trimis mai nimic. ²⁾ David Urquart. (Notele Autorului).

tele noastre vor fi numai o cenușă, orî care străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de Român pe care îl purtăm, și ce-î vom răspunde?

Intru durerea ce ne sfișie la privirea dărăpănării Romanității, nu putem decît a striga asupra vandalismului, și a face o chemare la inimî nobile, știind că:

A tous les cœurs bien nés que la patrie est chère! ¹⁾

Scrisoarea IV

(Un poet necunoscut ²⁾)

Maii. 1888.

[Natura a lăsat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să răsădească cîteva ffori în drumul lor.]

Daniel Scavinschi era de neam romîn din Bucovina. Rămîind orfan în tinărahă vristă, se duse la Liov în Galiția la o rudă a sa ce era spițer, pe lingă care slujind calfă, învăță puțină botanică. Ca să se supue modei Polone, mai adaogi și un *sch* la porecla sa, și din Scavin se făcu Scavinschi. Invăță limba nemțescă și o cunoștea bine, dar nu iubea pre Nemți; pentru aceea, cînd muza romînă începu a-l supăra, preferi a traduce din franceza, deși o știea mai puțin decît pre cea germană.

Pe cînd el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisind

¹⁾ Autorul acestui articol, ce s'a publicat în *Albina romînească cu învoirea censurei*, fu ecsilat la moșia sa, nejudecat și ne osîndit — deși se găsia deputat, — pentru ca să învețe a nu mai spune adevărurî crude. (Afirmațiunea lui C. N. despre publicarea acestei scrieri în «Albina», nu s'a putut controla — Edit.). ²⁾ Apărut în *Curierul de ambesere* II p. 39 sub titlul «Daniil Scavinschi» și cu următorul motto:

Ce lume mult vicleană,
Ce lume fără cap;
A sale urmări rele
In mintea mea nu 'ncap.

A. BELDIMAN.

chinchină, la 1823 un boier moldav, înturnându-se de la Viena, îl cunoscă și văzînd în el dipozitiuni poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-î de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie și una de nopți*.

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu cîștigase decît un *schî* la sfîrșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și aici. Muzele spăimîntate și Apolon cu părul măciucă în cap, fugiseră care încontro de groaza Ianicerilor. Nimeni nu mai gîndea la poezii ce ședeau ascunși prin poieți ¹⁾ (Eartă-mî acest rău calambur). Indarn ²⁾ Scavinschi scriea imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldovei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia depărta de un palmac ³⁾ lipsa, astă nedespărțită tovarășită, care-l ținea strîns în înghetatele ei brațe! Hotărî să vîndă participuri, dar puțini amatori ⁴⁾ găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii îi tocau la cap toată zioa; iubea muzele, și copiii făceau jucării cu poeziile lui. De multe ori l'am găsit descleind un smeu ca să copieze vre un vers, pe care acum un băiat îl făcea să sboare mai pe sus de Parnas!

Pe lîngă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică ⁵⁾ precum însuși n'o ascundea zicîndu-și:

..... Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pe care-a plăcut naturii a-l lucra 'n miniatură. ⁶⁾

1) *Potecî*. — 2) *In zadar*. — 3) de un *deget*. — 4) *muștereî*. — 5) de o statură *foarte mică*. — 6) Rînduri scoase din strofa scrisă ca motto la traducerea lui *Democrit*:

A lui Democrit cel vesel, întîmplare comicească
De Regnard alcătuită în limba cea galicească,
Iar astăzi este tradusă întru această romină
Pentru obșteasca plăcere de a unui tînăr mînă,
De un Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pe care plăcu naturei a-l lucra 'n miniatură.

și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic înfocat. Aceste trei lucruri erau: poezia, medicina ¹⁾ și — mustețele sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o păreche de musteți răsucite atît de mari, încît ar fi fost de fală celui întăi husar Ungur; dar ele făceau un cotrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decît mică.

Însă mînia sa cea mai vătămătoare, pe care o cîștigase de cînd fusese la spițerie, era ideea ce-și făcuse că de nu va lua într'o zi medicamente ¹⁾ trebuie să moară. În toată dimineața, după ce sfîrșea toaleta musteților, bea cîteva pahare de dicoct; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricîndu-î sănătatea, înghițeau puținii bani ce cîștiga, pentru că de multe ori îi lipsea pîne, iar medicamente nici odată.

Intr'o zi ducîndu-mă să-l văd, l'am găsit înfășat piste tot într'un pleaster.

— Știi, i-am zis, că ai întrecut pe bolnavul lui Molier? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să [te] faci sănătos și să te scapi de ipocondria asta? Trimite pe Esculap și pe Ipocrat în pustii; vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu:

Dimineața vom minca cotlete și vei bea un pahar de porter în loc de dicoct; la prinz, jambon, macaroane, ali-venci, cu vin de Odobești. ²⁾ Seara vom veni acasă osteniți, vom bea cîte un ponci, ca să ne răcorim; apoi vom cina cu un ostropăt de iepure.

Ascultîndu-mă, poetul se făcuse galben ca ceara, și întinzînd brațul spre mine, srigă:

— Ah! tacî, mă rog, contenește! Tacî zic, dacă ești creștin!

¹⁾ doctorii. — ²⁾ Continuă: *apoi ne vom duce și vom umbla călări toată ziua.*

Nu vezi că mai îmi dau duhul de cînd de aste vorbești? Jambon, alivenci, porter!!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferința mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

— Dar ce ai?

— Singur nu știu, dar nu mă simț bine.

Și să nu socotească cineva că consulta vre un doctor: însuși își închipuia ordonanțele, își făcea leacurile și se trata, de și acum nu-î mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele ¹⁾.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbovisem cîteva luni, cînd am primit un răvaș de la el, în care mă roagă să mă duc să-l văz îndată. L'am găsit în pat, și căutîndu-se într'o oglindioară, scotea cîte un fir din frumoasele lui musteți și le punea într'o cutiuță ca pe niște prețioase scule. — Ah, bine ai făcut c'ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ți-a venit ipocondria?

— Acum e moartea, a ei vară primară, o cunosc bine. Aseară, văzînd că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriū, și azi mă trezesc că-mi cad mustețile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M'a înțeles, și întinzînd mîna sa rece și vestedă, m'a apucat de braț.

— E de prisos, îmi zise; măcar de ași ști că voi scăpa, tot nu voi să mai trăesc. Nu voi să zică oamenii văzîndu-mă:

Eacă Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Căruî îi căzu mustața, și e chiar caricatură.

Ține acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria: «Scrieri a lui D. Scavinschi, să se dea la D. Aga A. Sturza Miclăușeanul, ca să facă ce va voi cu ele.»)

¹⁾ Căci trupul său se deprinsese cu ele.

— Sunt mult dator acestui boier, adăogă după puțină tăcere; el pururea m'a ajutat la nevoie, și fiind că n'am cum îi mulțumi altfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoștință.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într'o stare atît de jalnică la vîrstă de 32 ani, mă încremenise! Scavinschi! i-am zis, de ce atîta desgust pentru viață? cine știe poate...

— Viața mea, îmi răspunse curmîndu-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vîrstă m'am însoțit cu lipsa, și numai moartea mă va despărți de ea. ¹⁾ Totdeauna am gîndit că voi muri ca Gilbert în vr'un spital.

— Asta e soarta poezilor, dar numele îți va rămînea nemuritor; păcat că l'ai polonizat.

— De aș fi trăit în Rusia, mi-aș fi zis Scavinov; în Germania Scavinemberg, la Paris Scavinevil, și la București Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea cu un așa aer vesel, sfîrșise operația smulgerii mustețelor (care roase de veninul argintului viu, eșeau cum le atîngea ²⁾), și închise cutia.

— Asta voi să mă întovărășească în mormînt, zise; apoi luă o lingură, o umplu dintr'o stecluță și o înghiți. În stecluță era opiu. Se lăsă pe o perină și adormi zicînd: somn — lipsă — musteți...

Doctorul (după care trimisesem fără știrea lui) intră, se apropie, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mîna să cadă....

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort.

O sudoare rece îmi înundă fruntea; părul mi se sburlise pe cap. Am eșit tremurînd și făcînd cele mai triste cugețări asupra acestei ticăloase ființe ce se numește om.

Napoleon muri zicînd: Franție — oaste.

¹⁾ Continuă: *De n'aș fi simțit, aș fi trăit, fără îndoială.* ²⁾ *pipăia.*

Scavinschi zicînd: lipsă — musteți.

Hofman moare de jale că i-a perit motanul.

Scavinschi pentru că i-aŭ căzut mustețile.

Firește judecînd, deosebirea nu e atît de mare ¹⁾.

* * *

Puține scrieri a lui Scavinschi aŭ rămas. Acestea sînt: comedia *Democrit* a lui Regnard, tradusă cu multă neme-rire și originalitate, pe care d. Aga A. Sturdza, iubitor înfocat a literaturii naționale voește a o tipări cu a d-sale cheltuială²⁾. Tragedia *Brut* a lui Voltaire; însă întru aceasta poetul nevoit a maimuți pe literatorii vremei de atunci, ca să nu-și stîrnească nume de noitor, stricător de limbă și cite altele, a fost silit a pune în gura republicanilor Romei vorba saloanelor Iașului de la 1824. Așa dar, nici merită a mai fi pomenită.

Odele, imnele, sonetele lui, închinat la unii alții, sînt în destul de frumoase, dar se cunosc că sînt lucrate de sila lipsei și a sărăciei care îl făcea să scrie ceea ce nu era și nu simțea. Acolo însă unde Scavinschi scrie numai pentru plăcerea sa, e minunat, simplu și drăgălaș.

Iată scrierea unei călătorii a lui la apele de Borsec, într-o companie ce întovărășia pe hatmanul Palade.

Incepe printr-o descriere (cam lungă) a foloaselor ce aduc apele minerale, arată anume pe toți companionii acestei călătorii; apoi după toate închipuirile ce-și fac călătorii de un drum plăcut, face o frumoasă asemănare zicînd:

¹⁾ Continuarea nu s'a publicat în operele compl. din 1872. O reproducem după *Curierul*. ²⁾ Nu s'a întimplat astfel. «Democrit» s'a tipărit «cu cheltuiala d-lor C. Negruzzi și M. Kogălniceanu» la 1840 în Iași, avînd ca prefață biografia făcută de Negruzzi, în forma completă, în care e reproducă aici. Pasagiul, relativ la Aga A. Sturdza e suprimat în prefață.

Dar precum culegînd roze, sau strîngînd faguri de miere ¹⁾
 Omul nu poate să scape de a ghimpelui durere,
 Astfel și 'n drumul acesta făcut pentru sănătate,
 Din tovarăși mai nici unul n'aŭ scăpat de greutate
 Căci sosind la Dealul-Doamnei, caii cad de grea povară,
 Decî ca să se mai răsufle, boi la trăsuri se 'njugară.
 Toți încep atunci pedestri la deal să călătorească,
 Ca peregrinii ce pleacă la Sinai să se spăsească.
 Pe coașta acestui mare și bogat în veacuri munte
 O stîină de oi se află cu turme la număr multe.
 Acolo nevinovata a oișelor sbierare
 Și prostatica în bucium a păstorilor cîntare
 Fac a veacului de aur plăcută închipuire
 Unde gustă călătorul mîngăioasa liniștire.
 Acolo sosind cu toții oboșiți de osteneală,
 Și pătrunși d'acea frumoasă, romanticească privială.
 Stătură și pe verdeață începură a se pune,
 Puterile 'mprăștiate voind iarăși să le adune.

Asemănînd versurile aceste cu acele ce se făcea pe cînd
 vecuia Scavinschi, nu poate cine-va a nu le da lauda ce
 merită. Tabloul e frumos. Dealul-Doamnei, în înverzitele
 lui costișe; oile sunînd talancele lor, păstorii jucînd în
 bucium doina; drumul șovăit pe care boii abia urc trăsuri-
 rile încărcate și în urmă, călătorii noștri sprijinind pe dame,
 a căroro picioare încălțate cu botine de prunel nu puțin
 pătinesc de astă pietroasă cale etc.

Rima de la sfîrșitul versului X este rea. A zice *oițe* și
mieleuțe e de rău gust:

Intru această plăcută și-aleasă societate
 Primit aflîndu-mă și eŭ din a soartei bunătate
 La această poposire, în acest loc de plăcere
 Fiînd-că nu-mi rămăsese mai nici un dram de putere

¹⁾ Originalul versurilor citate din Scavinski, se găsește în întregime în Biblioteca Acad. rom. Mss. 423, cu titlul «Călătoria dumnea-lui hatmanul Costantin Palade, la ferețele Borsăcului, 1828, August 30. Prin Daniil Scavinski». În pasagiile citate, Negruzzi modifică pe alocurea versurile. Tot în acelaș Mss. e și un fragment din Brutus.

M'am depărtat subt un arbor cu ramurile tupoase,
 La a căruia tulpină, flori răvarsă-a lor miroase,
 Și m'am lăsat pe o coastă ca să gust în liniștire
 Nectarul ce-aū lăsat firea la trudă de întărire.
 Abea somnul mă cuprinde, un frumos vis iată vine
 Trimis de Morfeu, de Muze, sau cine știe de cine;
 Par' c'aevea îmi arată o minunată grădină
 Unde zîbindu-mi mă chiamă o prea iscusită zînă.
 Am intrat; și ea îndată cu foc mă îmbrățișează,
 A ei dulce sărutare ca din morți mă înviază
 Apoi mergînd p'o alee, o muzică armonioasă
 Auziam c'o melodie pătrunzătoare, duioasă,
 Mai încolo văz palaturi; ajungînd, intrăm în ele,
 Strălucirea, bogăție, uimesc vederile mele.
 Cu aur și pietre scumpe era toate 'mpodobite.
 Zîna mea zîbind îmi zice: aste-s a tale, iubite.

Obicinuită soartă a săracilor să viseze bogăție! «Vrabia
 mălai visează».

Semistihul I a versului II este greșit.

Asemănarea somnului cu nectarul e nepotrivită.

Aceste ale nălucirei așa robitoare glasuri
 M'aū făcut să dorm ca morții vr-o trei năstrușnice ceasuri;
 Dar zefirul ce acolo cînd soarele se coboară
 Precum și cînd se înalță, cu multă iuțală sboară,
 Începînd să mă desmerde cu-ale lui aripă de gheață
 Din moartea închipuită curînd m'aū adus la viață:
 M'am trezit decî cu putere după odihna gustată
 Ce folos! că pînă 'n seară iară am pierdut-o toată.
 Căci compania ce-acolo spre odihnă poposise
 Neștiindu-mi reslețirea de mult nainte pornise
 Sar de jos, cat împrejuru-mi, dar vai! Afară de turme,
 Nu văd alta decît numai ale pasurilor urme.
 O, ce necaz mă cuprinse dintr'a unui somn pricină!
 Și de 'nnoptam p'acel munte, mă făceam urșilor cină.
 Îngrozit peste măsură d'ășa dosnică 'ntimplare
 Blastem somnul, apuc drumul, ș-alerg tot în fugă mare
 Străbat miî de locuri grele, de cotituri fioroase,
 De vizunii adîncate, mistuirî primejdioase

Tot p rindu-mi că m'alungă ur ii cu c rdul la goană
 Dar, noroc, că'n vr'o trei ceasuri am dat piste caravană ;
 Ajung ndu-mi decî trăsura ce-mi fusese însemnată
 Jur că din ea p n la Borsec n'o  coborî nici odată.

Negre it, dacă ur ii ar fi sim itori la versurile frumoase,
 n'ar supăra pe ginga ul poet, dar nu mai sîntem în veacul
 lui Orfeu. Scavinschi avea dreptate să se îngrijască  i să
 se jure să nu mai coboare din trăsură ; dar sosind :

Pe malul ce Bistri oara cu multă iuțală cură
 Un pod este piste d nsa de trece or -ce trăsură ;
 La aceluia pod capăt a  făcut Ru ii o poartă
 Statornicind l ng  dînsa vr'o ci i-va c zac  de vart 
 Cari  a nu trece vite sînt pu i ca seamă să iee
 Dar nu s'oprească p'aceia care merg la feredee.
 De holerc  nestricată dori i acei cazaci foarte
 Opriser  to i Boierii de a trece în ceea parte :
 O a a împotrivire la acei ostași urmată
 V z nd e , calc jurămintul, sar  -alerg la ei îndată
 Zadarnică a fost însă a mea din car cobor re,
  'a lui Vasilică Milu lungă rusasc  vorbire ;
 P n' nu li s'a pus în m n  c te d'o bună măsură
 De numita mai de-asupra slăvita lor băutură
 A trece în ceea parte nici cum n'a fost cu putin  ;
 Dar făcîndu-se aceasta trecurăm cu u urin 
 To i fiind slobozi atuncia, boierii trec înainte,
 Iar e  apuc drumul singur ca un r t cit de minte.
  i socotindu-mi trăsura c'ar fi în urmă rămasă
 Merg cu toată îndrăsneala fără de ceva să-mi pasă.

Astăzi ar fi o grozavă scăpare din vedere a rima *gus-
 stat , goană, poartă, foarte, cu toată, caravană, vart ,*
parte ; dar atunci nu mai căuta nime a a de aproape :

Merg nd a a înainte ca vr'un ceas sau  i mai bine
  i v z nd c'a mea trăsură din urmă tot nu mai vine,
 Am socotit cum-că poate s'a stricat ceva la d nsa,
 Dec  să nu rătăcesc noaptea, mă 'ntorc să mă sui  ntr nsa.

Mă 'ntorc cu răpezăciune, ajung podul, îl trec iară,
 Dar nu văz nici o trăsură, ci văz că s'a făcut seară.
 Ah, și văz c'am făcut iarăș o mă frumoasă ispravă
 C'am căzut într'o ispită de cît cea 'ntîi mă grozavă.
 Căci trăsura-mî era dusă cum se vede mă nainte;
 Iată-mă și 'n altă cursă, o Dumnezeuule sfinte;
 Înapoî apuc cu fugă, strig, răcnesc, cine-mî răspunde?
 Compania ajunsese acum cine știe unde!
 Ast-fel alergînd eū singur p'un drum ce prin munți se'ntinde
 Iată că perdeaua noptîi orizonul tot cuprinde
 Fiind decî groaza aceasta de cît cea 'ntîi mult mă mare
 Încep să-mî blastem părerea ce mă înșela-așa de tare.
 Ce mă 'nșală de a crede că mi-ar fi trăsura 'n urmă
 Aruncîndu-mă 'ntr'o cursă care picioarele 'mî curmă.
 În astă neașteptată, amărită alergare,
 Mă mustram însu-mî pe mine cuprins de grea disperare
 Zicînd: «Ce-mî trebuia mie să mă cobor din trăsură;
 Aū doar m'a hotărît soarta pentru a urșilor gură?
 De ce-am călcat jurămîntul ce-l făcusem în iveală,
 Cum nu m'aū mustrat simțirea să nu fac așa greșeală?
 Ah! a călca jurămîntul este o nelegiuire,
 Pentru carele tot omul nu scapă de răsplătire.
 Ce-o să mă fac? Amar mie! La așa tristă 'ntimplare
 La așa nenorocire fără mijloc de scăpare!»
 Aceste zicînd, un sgomot simt că nainte-mî s'aude
 Staū decî pe loc plin de groaza cu care noaptea pătrunde;
 Mă 'mbărbătez, pe 'ntuneric pe drum țintesc ochii bine,
 Dar ce văz! Ah! Ceva negru care pășește spre mine!
 Adio de acum lume! Adio lună și soare!
 Căci asta e o ursoaică ce vine drept în picioare
 Așa oftînd vreme lungă, văz c'aceea ce 'nnegrește
 Stă 'n drum și nici într'o parte nici-de-cum nu se urnește.
 Mă măi 'mbărbătez iarăș ne-avînd altă mîhnire
 Și purced drept către dînsa, zicînd: saū traî, saū peire!
 M'apropiu tremuîrînd strașnic, tocmai de acea negreață,
 Dar, o cer! Ce bucurie! Eată-mă scăpat cu viață.
 Acea neagră nălucire ce mă umplușă de frică
 N'a fost alta decît butca cuconului Vasilică.

Care, pentru că la hamuri oare ce i se rupsese,
 De butcele celelalte mai în urmă rămăsese
 Pe jos, singur! pe întunec! Cînd dumnealui mă zărește
 Cu hohot prinde a rîde și în butcă mă primește.
 Și astfel scăpînd de groaza care mă împresurase
 Am ajuns tovărășia ce în urmă ne lăsase.

Ah! răsufliă cititorul cînd vede că poetul nostru a scăpat și de primejdia aceasta. Fragmentul acesta se cunoaște că e de mîină de meșter. După ce rătăcește cînd acum a amurgit, cînd noaptea îmbracă cu o fantastică haină toată natura, după ce se muștră și găsește loc a arăta osînda sperjurărei, interesează pe cetitor, încît nu se poate liniști pînă nu-î vede soarta hotărîtă. În sfîrșit îl face să rîză împreună cu cuconul Vasilică de închipuitele sale grozi.

Rima versului XXX e greșită și asta se vede și în versul următor :

Un căpitan Gheorghe, însă om trăit mulți ani la munte,
 Căruia acele locuri îi sînt foarte cunoscute,
 Rînduit în drumul cesta pe toți să călăuzească
 Și vrînd toată adunarea bine să o odihnească,
 Ca unul ce pe acolo toate potecile știe
 Ne-a dus la o casă 'n codru ce era chiar sănăstrie ;
 Dar cucoanele ce 'n toate-s mai delicate din fire
 Neputînd fi mulțumite cu-asemine găzduire
 Pe călăuzul acesta încep să-l îndatorească
 O gazdă mai de odihnă numaidecît să găsească ;
 Bine ar fi făcut însă de primea aici să mie
 Să nu cate *huzur* casnic într'o latură pustie,
 Cînd la drum și împărații la 'ntîmplări deosebite
 Cu toată a lor mărire, dorm și 'n colibi părăsite.
 Această însărcinare văzînd Gheorghe Căpitanul
 Răspunde : «întru aceasta, iată care 'mî este planul !
 Vrînd cucoanele să afle o mai bună mulțumire
 Trebuie să ne urmăm drumul s'ajungem la mănăstire».
 Deci fără multă zăbavă, purced cu repeziciune
 Trăsurile încărcate spre satul numit Răpciune.

Apoi cine își poate închipui groaza și nemulțămirea Doamnelor. — «Să dormim aici? Vor fi țințari! Vor fi șoareci! painjini! lilieci! bufne! o cerule!» — Toată nădejdea e la Gheorghe Căpitanul! și deși el strânge din umeri, neputînd înțelege cum D-lor nu găsesc mulțămire în casă, cînd el, român verde, doarme dus, cele mai de multe ori, pe stînci și prin codri; dar își dă planul de vreme ce el este mîntuitorul. Plec spre mînăstire, dar —

Aice Aga K.... din norocire zărește
 Că surugiul ce mîna pe cal se cam cumpănește,
 Și aflînd, după cum alții bine îl cheazășlură,
 Că cu bachica aghiăzmă gîtleju-și aghismuiră.
 Îl coborî jos și 'ncepe singur toți caii să mie
 Cu ast-fel de iscusință, cu ast-fel de vitejie,
 Chiar ca Achil, care colbul îl amestica cu norii,
 Prin goana cea furioasă ne'ngrozise privitorii
 Cînd alunga 'n fuga mare caii spumați de 'nfocare
 În tîrîrea lui Ector la a Troei dărîmare :

Asemănarea ar fi bursumflată, de n'ar fi ironică, precum se vede din următoarele versuri :

Cum că sînt eroi Romîni, nimeni nu tăgăduiește,
 Dar vr'un Tit, sau vr'un Mecena din ei tot nu se ivește
 Surugiul de rușine văzînd așa mîitură
 Aû rămas mut de ispravă, parc'a născut fără gură.
 Privind așa chibzuire și plesniri minunate,
 Oftă știind c'acel plesnet va suna și p'a lui spate.

Din calea noastră în laturi în partea despre amează
 Un drum plin de bolovane la un schițor urmează,
 Schițor ce din vechime acolo se proslăvește
 Și de ani trei-sute schitul Pionului se numește
 Loc în care adevărul, odihna, faptele bune,
 Și sfînta cucernicie au hotărît să s'adune.
 Acolo pe toți boerii călăuzul îi pornește
 Și cea mai bună odihnă într'un sfert făgăduiește ;
 Așa dar într'o unire ne-am pornit cu bucurie,
 Dar ah ! Doamne, ce necazuri ! ce spaimă ! Ce grozăvie !

Sfertul zis de călăuzul într'un veac se prefăcuse,
 Și al nopții întuneric la peire ne supuse!
 Roatele pe de o parte pe mii de stînci se ridică
 Poclitul în cap lovește, cît puțin de nu-l despică;
 Acum coborai o vale cu cîrniri prăvălitoare,
 De-ți părea că mergi în tartar în veci să nu mai vezi soare;
 Acum mergeai tot p'o coastă p'a bolovanilor virfuri,
 Unde prăvălind o dată îți făceai capul tot hîrburi.
 Ce țipete în cucoane! Ce fringeri de mîini, oftare!
 Cerîndu-mi una la alta cea mai de apoi iertare.
 Eū înmărmurit de frică mai că plîngeam de durere:
 «Să mor noaptea ce-î lăsată spre odihună și plăcere!
 «Și să mor mai ales încă într'o 'ntunecată stare,
 «Fără să aib' nici duhovnic, nici capăt de luminare!
 Dar de așa hal pătrunsă cereasca milostivire,
 Am ajuns fără primejdii pîn' la sfînta mănăstire.

Frumuseța acestor versuri este netăgăduită; descrierea e de minune și caracterizează pe poet. Să moară noaptea ce e lăsată spre odihnă și plăcere! și fără capăt de luminare! Intii plăcerea, apoi duhovnicul.

A rima *virfuri* cu *hîrburi* e o cam mare licență poetică, dar îi se iartă pentru originalitate.

După-o noapte ticnită, Ceahlău 'mbrăcat cu ceață
 Spre schit aruncîndu-și fruntea ne-aū dat bună dimineață.
 De aici iar împreună după sfînta liturghie,
 În drumul care-l lăsasem ne-am întors cu bucurie;
 Am mers cu neconținere făr'a mai căta hodină,
 Și-am ajuns pe dup'amează la Tulghiș la Carantină.
 Aici hatmanul Palade aștepta cu bucurie,
 Să-și afle sosit frai-pasul ce de mult era să vie;
 Dar fiind că acea voie încă tot nu mai sosise
 Și-a carantinei bordee de trecători se ticsise,
 Aū pus la cale să-î facă o casă nouă de scînduri,
 Fără a se mai supune la supărare sau gînduri.

În această casă nouă ca'ntr'o cușcă jidovească,
 Toți gustăm o zi ș'o noapte odihna călătorească.
 A doua zi jălind cerul multa noastră chinuire

Bucura și mic și mare cu a pasului sosire.
 Apoi după o 'ndelungă a tuturor afumare,
 Și după o amăruntă întru toate cercetare
 Dăruind casa acelui ce ne nădușea cu fumul
 Cît mai 'ngrabă cu toții iarăș ne-am apucat drumul;
 Ș-ajungînd în șase ceasuri la apele minerale,
 Am scăpat de astă lungă și ostenitoare cale,
 La Borsec, cu feredee, cu mese, cu adunare,
 Să uitase mai cu totul a drumului supărare
 Adeseori făcea baluri nobilemea Ungurească,
 Să le pară mai plăcută clima acea chiar ursească.
 Făcea și plimbări cu toții, pe jos pe la sticlărie,
 Ba încă și peste-un munte pîn' pe la o vizunie...
 Săvîrșind decî toată cura în cincî săptămîni de zile,
 Trimițîndu-ni-se caii de paharnicul Vasile,
 Ne-am pornit către Moldova, cu nespusă nerăbdare,
 Ca s'ajungem pe acasă mai curînd fiește-care.
 Cum am venit la Răpciune pentru să mergem mai iute
 Făr' a gîndi la primejdii, am plecat pe patru plute,
 Ș-am sosit în zece ceasuri l'a tîrgului Petrei vatră.
 Încunjurînd Dealu-Doamnei ș'a lui bolovanî de piatră.
 La tîrgul Petrei, pe plute, anjungînd cu norocire
 Cucoanele-aũ mers îndată la Domneasca Mînăstire,
 Mulțămînd Treimeî sînte c'o inimă umilită
 C'aũ sosit fără primejdii la Moldavia dorită...

Astfel sîrșește. Ar fi avut poate multe de spus poetul
 pentru adunări, mese, baluri, primblări pe la sticlărie...
 dar cum s'apucă de cură, uită tot; începe iar ipohondriatica
 sa viață.

Este de luat seama că în toată prescrierea aceasta abia
 două ziceri streine limbei i-aũ scăpat: *huzur* și *hal* și
 aceste poate pentru că sînt turcești... Nicî un cuvînt gre-
 cesc, nicî un slavonism neprimat limbei; lucru străin și
 într'o epohă cînd era de bun gust a împestrița limba și
 a presera unde și unde un «catadiasesc», cite o «evghe-
 nie» scl.

Nu doar că versurile aceste pot sluji de model; dar

arăt că omul era poet și ar fi putut face mult, dacă lipsa nu ar fi stins geniul lui.

Natura a lăsat oamenii meniți a trece necunoscuți prin calea vieții. Toată însărcinarea lor este să răsădească cîteva flori pe drumul lor.

Scrisoarea V.

(Iepurărie)¹⁾

Februar, 1838.

— Am venit să-ți spun, îmi zicea dăunăzi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui), că aseară în bufetul teatrului, N.... mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demuazel Désirée....

— Și cînd vă bateți?

— Să ne batem! Tu quoque, Brute! D-ta, pe care te socoteam mai cu minte decît alții, mă îndemnă să mă bat cu un obraznic pentru că mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă? Dar aș dori să mă înveți d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman? Eū m'am adăpat cu sfintele precepte ale lui *Rousseau*, și desprețuesc înjurarea; apoi n'am fost destul de maltratat de limba și de mîna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun și țintei pistolului său? Căci de și mă supără că mi-a zis mișel, dar m'ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. Dacă aș fi pironit într'un săcriu, de ar putea să se laude în gura mare că m'a trimis *ad pares*. Mai bine să fiu de față ca să-i arăt că nici vreaū să-l știu. Să zicem că l'oi omori. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eū care nu sunt vărsător de sînge? Și apoi oamenii or să zică că l'am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dînsul în ea. Se laudă D-lui că nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credem, omoare-se singur, nimeni nu-l oprește, și îi făgăduesc că șai-zeci de ani voi întreba pe toți învățații și cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi

¹⁾ *Păcatele tinerețelor* p. 263.

vor zice că a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voi sîrgui pînă la sfîrșitul vieții mele să mă pocăesc de ceea ce d-ta numești poltronerie și pe care eu o numesc bărbăție; căci, s'o știi d-ta, e bărbăție și curagiū a înfrunta cineva valurile lumii minciunoase, și a voi să trăiască oit de mult în astă vale a plîngerei! Fanfaronul acesta poate și-a urît zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul! Eu care-mi închipuesc cît e de întuneric în mormînt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vristei, cînd am încă o grămadă de trebî în viață, pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-î treacă prin gînd! Și apoi ce mare treabă a omori un om? Cîte va grăunțe de șoriceasă face cît și plumbul lui. Nu știe nă-tărăul că un purice viu, face mai mult decît Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu care e mai brav, canibalul acesta care vrea sînge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăesc ca să-î arăt cît îl desprețuesc, de vreme ce n'am gînd să mă bat cu el?

Nu știu pînă la ce punct *iepurăria* poate degrada pe un om; n'am gîndit însă că ea poate a-l face să afle sofisme, ca să vrea a încredința că face bine să se lase insultat și batjocorit.

Știi că duelul este un prejudeț, rămas din timpurile barbare. Știi că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe fie verzî orî albaștri, și o nebunie a căuta sfezile și gălcevile; sunt însă casuri fatale cînd un om ce are cel mai mic sentiment de onor nu poate face altfel, și trebuie să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voește a lăsa o pată numelui său, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitîndu-mă la domnul acest care nu voia să se bată, și care aștepta un răspuns. Dar nepricepîndu-mă ce răspuns să-î dau altul, l'am luat de spate și l'am dat pe ușă afară.

Nu știu de am făcut bine.

Scrisoarea VI

(Catacombele Monastirii Neamtu ¹⁾)

August, 1889.

Nu departe de cetățuea Neamtu ²⁾ — a căriea ruine se mai văd încă dărimate de oameni și de timp ³⁾ — mai în sus pe o vale ce se întinde verde și recoroasă între două șiruri de munțișori umbroși, Alexandru cel bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea S. Ioan Teologul, pe lângă care se adunară cîți-va monahi, și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea, pe cînd Moldavia se băntuia de războaie și rescoale, zidi aproape de biserică și un turn de peatră.

Pe atunci înturnîndu-se de la Viena Ioan Paleologul ⁴⁾, trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul ⁵⁾ cuvenit moșteanului imperiei Bizantine, însoțindu-l până la Galați. Spre răsplata ospetiei ⁶⁾ ce primise, Ioan suindu-se pe tron ⁷⁾ îi trimise lui purpură și coroană împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos și mitră; dar spre a-și învecinici pomenirea, trimise [Doamnei Anei, soției lui Alexandru], ⁸⁾ și o icoană făcătoare de minuni a Maicei-Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată.

După trecere mai de un veac; Ștefan Marele ⁹⁾ văzînd că s'a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la an. 1497 lângă bisericuța lui Alexandru Vodă, o altă biserică mare de peatră cu hramul Înălțării, dar murind el la 1503, o sfirși fiul său Bogdan, și aduse icoana Fečioarei acea hărăzită de Paleologul în biserica astă nouă, unde este și pînă în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe cînd arta zu-

¹⁾ *Albina romînească* 1839 p. 347 (No. 85), ²⁾ Pretutindenii *Neamțului*. ³⁾ *de vreme*. ⁴⁾ În «*Albina*» e vorba de *Andronic*, fiul *Împăratului grec Manuil Paleologu...* ⁵⁾ *Cu toată cinstea*. ⁶⁾ *Spre răsplătirea buneii găzduirii*. ⁷⁾ *Andronic...* suindu-se pe tronul *părintesc*. ⁸⁾ lipsește din *Albina*. ⁹⁾ Ștefan IV, numit cel Mare.

grăvită era în decadență la Greci. Desenul este grosier ¹⁾ și coloritul slab.

Monastirea Neamțul — ce luase astă numire de la păraul ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea Domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate și astăzi această lavră nutrește ²⁾ la o mie cinci sute monahi, și orî care sărac află în toată vremea aici căutare ³⁾ și ospățare.

Maî multe biserici și paraclise se zidiră pe lîngă această, dar biserița S. Ioan Cuvîntătorul de Dumnezeu, cea făcută de Alexandru cel bun, de și învechită stă pe lîngă ele ca o sfîntă relicvie ⁴⁾ doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaș dumnezeesc : însă învechindu-se foarte, se făcu în acelaș loc alta de peatră, tot în numele S. Teolog, dar de o arhitectură nouă. De și aceasta e maî frumoasă, maî grațioasă, de jălit cea vechie de lemn, și era de dorit ca asta de acum să se fi făcut întocmaî după modelul lui Alexandru Vodă. Din norocire tot a maî rămas turnul ⁵⁾ de care ți-am vorbit maî sus, care stă încă întreg cuprins într'un unghiū a zidului monastirii.

Lîngă biserica aceasta e mormîntul monahului Chiril Carp ⁶⁾ unul din ostenitorii și fundatorii ei. Alătura stă mormîntul monahului Platon, ucenic a cuviosului Staret Paisie. Frații ⁷⁾ ne-au spus lăudata viață a acestui călugăr, care de și privit ⁸⁾ de toată obștimea ca un cuvios, era cel maî smerit între toți, urmînd porunca evangelică : Cel ce vrea să fie maî mare între voi, să fie vouă slugă. Prevăzîndu-și sfîrșitul, cucernicul Platon s'a rugat să nu-l îngroape cu parađă, ci numaî un preot să-l întovărășească la groapă spre a-î citi rugăciunile morților ; dar nu fu ascultată cererea lui. Toți slujbașii ⁹⁾ monastirii îmbrăcați în aurite vestminte, cu cîntări, tămieri și făclii, plecară ca să însoțească rămășițele sfintului bărbat ¹⁰⁾ ; cînd eacă cerul

¹⁾ Desenul este foarte prost. ²⁾ hrănește. ³⁾ găzduire. ⁴⁾ moarte
⁵⁾ turnul de peatră. ⁶⁾ Fiind mirean se numea Serdarul Constantin Carp. (N. A.) ⁷⁾ călugării. ⁸⁾ cinstit. ⁹⁾ slujitorii. ¹⁰⁾ trupul robului lui Dumnezeu.

se întărită, vîntul stinge luminele și ploaia vărsîndu-se în șiroae, silește pe toți a-și căuta aciuare prin chili. Inșă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atirnată în aer fără a cuteza să cază, și înmormîntarea cuviosului monah se sfîrșește în pace și liniște.

Supt biserica astă nouă sînt catacombele monastirei în care se pun oasele morților cînd le dezgroapă din umedul lor lăcaș, ca să deie locul lor altor morți mai proaspeți. Această hrubă e boltită; are șase stînji lungime, trei lățime și șase palme de înălțime. O singură ferestrică ¹⁾ ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mintuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rînduri de poliți zidite sînt dealungul părților, iar pe supt ele dulapuri.

— Ce se înșiră pe poliți? — Tidve de morți! — Ce se pune în dulapuri? — Oase de morți!

Cînd s'a deschis ușa, și m'am coborît în acest azil a morții, un sfînt fior ²⁾ m'a cuprins; și de n'aș fi fost pregătît pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, aș fi căzut în genunchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu în fața acestei mulțimi de morți. În adevăr, omul se simte cît e de mic înaintea marelui puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucedu ce aș avut odinioară carne și sînge ca noi!

După aceste întăi cugetări triste, altele mai lumești m'a cuprins. Aste capete așezate cu simetrie pe poliți, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m'a mahnit și m'a supărat. Ce sînt ele altă decît noi, rămășițe a celor ce aș fost ca noi? Și nouă nu ne place a vedea că se joacă cineva cu noi cînd trăim, cu atît mai vîrtos ³⁾ după ce am murit. Liniștea mormîntului e mai de preferat decît astă regulă, unde titvele noastre figurează ca șipurile în magazinul unui spițer.

¹⁾ ferestruce. ²⁾ O sfîntă groază ne-a înfiorat. ³⁾ cu atît mai pușin.

Maî bine de două sute capete sînt pe aceste poliți de piatră; fie-care are lipit pe el cîte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l'a purtat. Este de luat seama că unele din ele sînt maî pe jumătate putrede de rugina pămîntului său de boalele de care aû pătimit în viață. Un doctor Gal, pipăindu-le, ni le-ar putea spune, și poate din știința cronologiei s'ar putea afla cîte virtuți, cîte vîțiuri aû fost în ele.

Căutînd aceste titve, văzui una maî mică, maî delicată; osul era alb și luciû, [dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea]. Monahul ce-mi slujia de cicerone mi-a spus că era a unei fete ce-a murit acolo, dar nu știu să-mi spuie maî mult. Curiositatea mea nu se îndestulă cu atita. Am întrebă, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lăsa¹⁾ pe morți, ca să mă întorc între cei vii.

Scrisoarea VII.

(Calipso)²⁾

Septembrie 1839.

Știi că în anul 1821, a izbucnit revoluția Greciei, și că ea își avu începutul în Iași. Precum în toate revoluțiile, asemenea și în aceasta s'aû făcut maî multe excesuri, căci totdeauna pîntre patrioți, se vîră oameni de acei cari caută a se folosi de orî ce tulburare. După stricarea Eteriștilor la Drăgășani și la Sculeni, toate căpiteniile ce erau maî de omenie fugind care încotro, țările noastre rămaseră în prada birbanților. Iașul se pustii. Orașeniî bejănăriră în Bucovina și Basarabia, unde găsiră azil.

Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ținutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chișinău ca să ne întilnim cu rude, prietenî cunoscuți, refugiți ca și noi.

¹⁾ A eși din sălașul celor morți, ca să intrăm iarăși în societatea celor vii.

²⁾ *Păcatele tinerețelor* p. 268.

Era curios a vedea cineva atunci capitala Basarabiei atit de deșartă și de tăcută, cît se făcuse de vie și de șgomotoasă. Plină de o lume de oameni cari trăiau de azi pe mine, care nu știaū de se vor mai înturna la vetrele lor, acești oameni, mulțamiți că și-aū scăpat zilele, se deprinseseră cu ideia că n'o să mai găsească în urmă decît cenușă, și neavînd ce face altă, hotărîră a amorți suferința prin vesela petrecere, care cel puțin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu vedeai altă decît primblări, muzică, mese, intrigă amoroase.

În toată însă această societate de emigrați și de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neștearsă. Acestea erau, un om tînăr de o statură mijlocie, purtînd un fes pe cap, și o jună naltă față, învălită într'un șal negru, pe care le întilneam în toate zilele la grădină. Aflai că junele cu fesul era poetul A. Pușchin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfîrșit atit de tragic ¹⁾, iar tînăra cu șalul, pe care toți o numeau *Greaca cea frumoasă*, o curtezană emigrată de la Iași, numită Calipso.

Calipso umbla tot singură. Numai Pușchin o întovărășea, cînd o întilnea la grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu știa decît grecește și romînește, limbî care Pușchin nu le înțelegea), nu știū. Se vede că 22 ani a poetului, și 13 ani a curtizanei n'aveau trebuință de mult înțales.

Pușchin mă iubea, și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțuzește. Cîte odată ședea și ne asculta ore întregi, pe mine și pe Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui, pe care mi le traducea.

Dar după o lună, m'am dus din Chișinău, și în primăvara anului 1823 m'am inturnat în Moldavia, fără să mai văd pe Pușchin, și fără să mai aud de Greaca cea frumoasă. Cîte odată însă cînd citeam poeziile marelui poet

¹⁾ El fu ucis în duel de cumnatul său. (N. R.)

rus, și mai ales *Șalul negru* aceste versuri ce sînt un poem întreg făcute înadîns pentru tînăra fată, îmi aduceam aminte de acea femeie cu chip îngeresc, și doriaam să știu ce se făcuse.

Într'o seară a lunii Noembrie 1824 — era viscol și ploaie — la poarta monastirei Neamțu ajunse un june om, care cerea voie să intre. Hainele lui erau străbătute de apă, și el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi și îl găzdui pînă a doua zi cînd, după cererea sa, îl conduse d'înaintea Starețului. El arată că fiind un tînăr străin și orfan, voește a se călugări. Starețul îl rîndui spre *așcultare* la un bătrîn Sehastru ce locuia afară de monastire în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai mare cucerie și umilință. Într'o dimineață, chemînd Sehastrul pe ucenicul din chilioara de alături, și văzînd că nu-î răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de — somnul cel vecinic.

Cînd erau să-l îngroape, se găsi pe pieptul lui o hîrtie în care scria acestea :

«Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! și nu sînt vrednică a mă uita la cer; dar covîrșească îndurarea Ta mulțimea fără-de-legilor mele! — Doamne! miluește și iartă pre păcătoasa Calipso!»

Titva Grăcei cei frumoase, am văzut-o în catacombele monastirei.

Scrisoarea VIII.

(Pentru ce Țiganii nu sînt Romîni ¹⁾).

Iunie, 1836.

Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatora sarcina mea de deputat, venisem ca să mă răsuflu cîteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mîncare

¹⁾ *Păcatele tinerețelor* 271.

mai bună, după o umblare prin sate de cincî luni, vreme în care nu mă hrănisem decît cu borș de puî' și de puî cu smintîna.

Să nu socoți însă că eă, patriot, desprețuesc bucatele astea naționale; d'impotrivă. Dar cînd cineva atît amar de vreme, n'a mincat decît puî, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Așteptînd macaroanele, mă primblam în grădinuța mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori, și pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a d-lui Cogălniceanu intitulată: *Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains* ¹⁾. Citirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gîndeam la sclavia atîtor mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi figurîndu-mi dispute ce avea să stîrnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag de seamă la un bun bătrîn care mă privea cu mirare de cîteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pe care, adîncit în ideile mele, nu-l văzusem intrînd.

Trebue să știi, prietene, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vr'odată să-mi vînd moșia, am gînd să pun în publicație, ca și Temistocle, că pe lingă celelalte calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țeară moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu fața voioasă și pălită de soare, cari sunt totdeauna veseli și mulțumiți cînd secerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt un om de acei cari necunosînd patimele orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii, mai mult din datorie decît din amor, și pe care moartea îi găsește la masă.

— Tot așa ești, îmi zise el smucindu-mi cartea din mînă tot cu cetitul și cu scrisul! Zău trebue să fi avînd un *de-*

¹⁾ Apărută în Berlin 1837. în 8° pp. 46.

mirbaș (cap de fer) ca să bodogonești zi și noapte poveștele franțujilor! Uite, îmi pari mai galben și mai ovilit de cît astă iearnă cînd — nu știu pentru ce — te trimisese frumușel aici la țară unde ședeaî singur ca un cuc. Geaba am răgușit strigîndu-ți că te omori cu ast-fel de trai. Iacă la trei-zeci de ani n'ai nici cum singe în față.

— S'a grămădit tot la inimă, răspunsei.

— Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, cînd știi că afară de Psaltire și Ceaslov, eă nu știu decăt Viețile sfinților; ba am uitat c'am mai cetit pe Arghir și Pustnicul, și vezi că cu toate aste îmi merge bine. Privește, eă sînt rumen și gras, ear d-ta semenî cu o gutue; pentru că nici poți să fii alt-fel: tot cu nasul în cărți, bînd numai ceaî și cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

— Te înșeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoști bine. Nu știi că în mine sînt doi oameni deosebiți, Românul vechi și, Românul nou. Ca să ți-o dovedesc vreaă să ne întrecem la masă, măcar să știu că m'oi chefălui, cu tocmeală că vei gusta porterul care mi l'a adus chiar astăzi de la Galați.

— Cit pentru prînz, primesc bucuros, căci încăi masa d-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțumesc. Nu mi-am urît zilele ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos inghițea bucățile ca un zmeu. Ca să nu compromit giuruința făcută, mîncam și eă cît șapte, sigur că avea să-mi fie rău.

Incîntat de apetitul meu, Bravo! îmi zicea la fie-care pahar; ea așa te vreaă. Iaca, ai început a te face roșu.

Cred și eă, că nu mai puteam.

După prînz, ne-am dus în grădină, și ne-am tologit subt un bătrîn plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate și gingașii tamarinii se legănaă la adierea vîntului, în vreme ce ga-

roafele, rozetele și micșunelele ne îmbălsămeaū cu dulcele lor parfum. Fumînd din lungi ciubuce și sorbînd delicioasa moca, eū mă lăsasem la o lină reverie, recitînd încet niște stanțe d'ale lui Anacreon, cînd un hohot de rîs a vecinului meū mă deșteptă din acest semi-somn voluptuos.

— Nați-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n'am luat seama că împreună cu basmaoa și tabacherea am băgat și cartea D-tale în sîn! — Și ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizîndu-o.

— Asta e o schiță asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de D. Cogălniceanu tînărul.

— Cunosc pe babaca D-sale. Și ce scrie dumnealū despre țigani?

De și nu eram disposat a mă face talmaci, am început a-i spune în scurt cuprinderea broșurei, dar abia zisei cîteva cuvînte și vecinul meū mă curmă, zicîndu-mi cu un aer măhnit:

— Nu-ți bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eū să-mi bat joc de D-ta; de D-ta cinstitul meū vecin, de D-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă? Imi pare rău!

— De ce dar îmi spuī niște lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îți spun ce este, pre onorul meū!

— Jură-te alt-fel, dacă vrei să te cred, pentru că vezi d-ta, că de cînd a eșit *onorul*, a lipsit cîntea.

— Pre cîntea mea! am zis rîzînd de calamburul vecinului.

— Apoi dar domnul autor și-a bătut joc de noi.

— Cum așa!

— Eū nu-ți vorbesc povești. Cînd îți spun că am ciūt istoria țiganilor, tipărită în viața S. Grigorie...

— În viața S. Grigorie! Mă treci cu șaga, vecine, urmaī rîzînd.

— Așa, boerule, așa, în viața S. Grigorie. În zadar rîdeți d-voastră, acești cari nu știți nimic, măcar că hojma

citiți. În locul flecăriilor franțuzești, de ai fi cetit *Viețile sfinților*, nu te-ai uita la mine așa holbat. Dar vă petreceți numai vremea a făta niște stihuri schilăvoase, pre care nu le înțelege nime, și care nu plătesc o slovă din Arghir... A! afară de *Aprodul Purice* a D-tale, care m'a făcut să rid de mă durea inima.

— Barbarul! gîndea că-mi face un compliment, și nu știa cit mă umilea! Auzi colo! făcusem comic fără să-mi treacă prin gînd.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspuse; și stărnutînd, și tușînd, începu: «Odinioară la Agrigenta, unde S. Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri și înverșunată asupra cuviosului bărbat care voia să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei își băteau joc de sfaturile lui, și de multe ori în biserică li se întîmplău să adoarmă și să horăiască cînd era mai frumos. Cu toate aceste, Sfîntul (care nu e un sfînt de rînd, precum te poți încredința din Ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii și de muncile ce-i așteaptă pentru fărădelegile lor. Eată dar că într'o Duminică, oile aste perdue — precum el le numea — se pun de pîndă, și cînd el eși din biserică, începură a-l împrășca cu petre, urmîndu-l cu sudalma și cu ocări pînă acasă.

«Ori care altul, afară de Sf. Grigorie, i-ar fi lăsat să-și peardă sufletele, el însă nu încetă de a-i muștra și de a-i învăța, pînă ce în sfîrșit mulți dintr'înșii cunoscându-și greșeala, s'aũ întors la credință. Atunci ceilalți s'aũ vorbit între dinșii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pîrîndu-l că ar fi un fățarnic dat la poștele trupești, ș. a. În urmare făcînd o jalobă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la obșteasca adunare...

— Vecine, curmăi pe povestaș, imi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit obșteasca adunare la Agrigenta?

— Dacă nu mă vei lăsa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis rîzînd.

— După ce decî aŭ dat jaloba lor la obșteasca ad... sau dacă vrei la boierii veliți a țării cari nu erau mai de treabă de cît ei, Divanul...

— Dar, frate dragă, mă trecî cu diochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu !

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduesc că nu zic nici cărc.

— «Aŭ adunat pe Vlădicii și Arhimandriții de pe la eparhiile și monastirile lor, atît pe cei de loc cît și din alte crăii și împărății, și li s'aŭ zis să facă cercetare la fața locului, să se încredințeze de toate împrejurările acestei pricini, și să încheie hotărîre.

«În vreme de o lună, soborul s'a adunat. Eraŭ vlădicii de la Sf. Sinod din Petersburg, de la Hina și... iar vrei să mă curmî? — Într'un cuvînt din toate părțile lumii; toți oamenii cuvioși foarte procopsiți și *bogoslovi*. Prezidentul lor era un Mitropolit de la noi, a căruia nume l'am uitat. Orașul era plin. Nu se auzea de dimineață pînă în sară decît tocînd și trăgînd clopotele, și toți erau datori să slujească pe rînd.

«Cînd veni rîndul să slujească și S. Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică nu atita de evlavie, cît ca să vadă cum o s'o scoată la capăt bietul Vlădică. El însă nu-și pierdu cumpătul la un ceas așa greu, ci începu slujba ca omul care-și știe treaba.

«În vremea aceasta dușmanii săi cari pîndeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de nefința sa, aŭ mers acasă la el, și acolo aŭ silit pe o tînără fată pe care o adimeniseră și o aduseseră cu dînșii, să se culce în crevatul Sfintului, puind-o la cale să zică că-i țiiitoare Vlădicăi.

«Era o copilă jună și frumoasă, cu ochi mari și negri, a căriia păr ca mătasa cădea în bucle unduioase pe umerii săi de alabastru, gingașă și mlădioasă ca o răchită tînără.

Într'un cuvînt una din acele ființi încîntătoare care te fac să-ți pierzi sufletul... Rizî?

— Bre, bre, bre! mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele astea de romanț? Cred că nu le-ai cetit în viața S. Grigorie!

— Nu. Mî-au rămas de cînd am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*. Dar să venim la prochimen. Îți spuneam că copila era acum în patul Sfintului, cînd acesta, după ce detună pe toți vrăjmașii săi într'un cuvînt potrivit cu împrejurările, se înturna biruitor acasă, întovărășit de toți călugării pe care îi poftise să iee dulcetii și cafea la dinsul.

«Te las să judeci care fu uimirea cuviosului și a musafirilor, cînd văzură copila eșind din etac numai în capot de noapte, și ducîndu-se să sărute mîna prezidentului. Popii se uitaū unii la alții ca niște buimăciți. Bătrînii pîrîndu-le că văd chiar pe Satana își făceaū cruce boscorodind molifte; tinerii o sorbeau cu ochii.

«In astă ameteală obștească, Mitropolitul lăsase să-î apuce mîna mașinalicește, dar abia rumenile buzișoare a fetei se atinseră de mîna asta veștedă și sbîrcită, el o trase ca și cînd s'ar fi atins de un fer roșiu.

— «Ticăloas-o! strigă, ce obrăznicie e asta să intri aici în această scandaloasă desbrăcare?

— «Pardon, răspunse șireata cu un zîmbet nevinovat; nu știam că S. S. — și arătă pe S. Grigore — avea musafiri. Îi aduceam metaniile care în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puținel că m'a lăsat așa cînd se umîzia de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în brațele mele. Să iasă pînă în ziuă pe răceală, să capete vr'un gutunar! Să nu-ți păzești sănătatea care mî-e atît de scumpă! fi! nu-î frumos, domnule, și ca să te pedepsesc, n'o să te sărut trei zile. Auzitu-m'ai?»

Zicînd aceste, se uita la cuviosul episcop, încrețind din sprincenuțe și strîngînd gurița.

«Acum închipueșteți, de poți, mina călugărilor. Cît pentru

S. Grigorie, oborit sub astă nouă lovire, ridică numai ochii la cer și suspina. În sfârșit după o tăcere de spaimă și de mirare ce ținu cîte-va minute.... Fost-ai la Brăila cînd o băteau Rușii?

— Ba.

— Precum cînd fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să intre, și care — între noi să rămie — nu se nimeri cum se aștepta, mai întîi nu se auzi de cît un șuerat surd și prelungit, și pe urmă nimica, și pe urmă un pocnet grozav; asemenea și soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce negluire! Doamne Dumnezeule! Sodomă! Ninivă! Filistean! Amalecit! ș. a. Era un vuet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, Prezidentul izbutind a-i face să tacă, se adresă către S. Grigorie:

— «Iată dar morala ta cea evanghelică, zise: asta ți-e *evlavie* cea atît de lăudată! Va să zică, astea nu erau de cît o mască scîrboasă cu care voiai să amăgești lumea! Asta e pilda care o dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! În latui, păcătosule! S'ar cădea să mori de rușine! — Și tu, fiica păcatului, tu, Hananeeancă, tu, Magdalină, care ai cutezat să aduci pînă aici scandalul și ispita prin veninul drăceștilor tale frumuseți, spune, poamă a Iadului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

— Să nu bănuiești, Prea sfințite, răspunse ticăloasa fată, dînd un hohot de rîs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii, făcîndu-mi o asemenea întrebare. Eū să-l înșel! o copilă de șeisprezece ani! Zi mai bine că dumnealui m'a înșelat, făgăduindu-mi multe, de toate. Zicînd aceste, salută cu grație adunarea, și eși cîntînd încetinel:

Dulce odor îmi luminează...

— «O, culmea huli și a batjocurii, strigă Prezidentul soborului, făcîndu-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi!

Apoi adresându-se către ceilalți Vlădici: Fraților, întrebă, ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta?

— «Moarte! răspunse într'un glas adunarea.

— «Moarte! strigă S. Grigorie, pe care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adâncise scena ce urmase, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osîndiți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele Mintuitorului? E bine! cel ce nu se știe greșit, iae petre și mă ucidă. Auzindu-vă cineva ar gândi că sunteți niște sfințișori abia eșiți din Rai. Dar puțină răbdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată năpaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să intre toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui ajutorul său ca să pot obori pe dușmanii mei.

«In dată s'aũ deschis ușile, și gloata care aștepta afară rezultatul deliberației Soborului, năbuși înuntru ca un șiroiũ, aducînd și pe juna fată (care între aceste își făcuse tualeta) ca o martură vie.

— «Domnilor! zise atunci Episcopul, sfîntul sobor amăgit de intrigile și pîrele voastre, mă învinovățește cu un păcat de moarte; dar fiind că mi-e milă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i văd osîndiți pentru vecinicie din pricina mea, ce ați zice dacă v'aș arăta că nimic nu e adevărat din toate prihămirile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

— «Am zice, că vrei să ne spuĩ minciuni gogonate și gugoși cornorate, și nu te-am crede căci avem dovezi; și eacată-o dovada, adaosera ticăloșii, împingînd pe fată înainte.

— «Apropie-te, fică, zise Sfîntul, și mărturisește adevărul în cuget curat și cu mîna pe inimă, pentru că de la asta atîrnă soarta ta de față și viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă S. Grigorie. Mărturisește adevărul, și vei dobândi ertare.

— «Eĩ bine! zise juna fată, mărturisesc că S. S. nici

mă cunoaște, și că toate cele ce am zis mi-aș fost suflate de d-lor, care m'aș înduplecat să mă culc în așternutul S. Sale cînd era la biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărita după un tînăr pe care îl iubesc și care mă iubește, dar care fiind sărac ca și mine...

— «N'aibi grijă, o curmă pre-cuviosul Episcop, eș vă voi înzestra și voi binecuvînta însoțirea voastră. Dumnezeu șă te erte, sermană mielușă rătăcită, precum te ert și eș de tot răul, ce frumuseța ta mi-a făcut în ochiș lumii.

«Copila căzu plîngînd la picioarele Sfintului.

— Încredințatu-v'aș, Prea sfinților ? urmă Episcopul.

Maș v'reș și altă dovadă ca șă vă convingeș că nu știș ce este păcatul curvieș. Staș și vă uitaș, și aceste zicînd dete în lăturș poalele antireului.

«Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era... Bogonos tăcu.

— Ce era ? întrebaș.

— Era... Era... Nu înțelegș ?

— Era ca Abeilard de erotică pomenire ?

— Nu știș cine și cum era Abeilard a dumitale, dar știș că sfîntul era...

— O sărmanul Sfînt !

— «Te las șă-ș închipseș mirarea ce a cășunat vederea asteș nouă dovezi. Gloata rușinată a eșit ca lupul fabulei :

«C'urechile plioștite și coada între vine».

— Bravo ! Nene Bogonos, nu te știeam așa * cărturar. Aș cetit pe Lafonten ?

— Cîteva fabule traduse. — «E, acum ce ziceș, domnilor, d-voastră care voiăș șă mă osîndiș la moarte ? întrebă S. Grigorie vrînd șă-ș cam necăjească.

— «Zicem că ești un mare sfînt, răspunseră toș uimiș, închinîndu-i-se pînă la pămînt.

«Tot orașul era adunat în ograda Episcopiei așteptînd cu îngrijire sfîrșitul, cînd iată se deschiseră ușile balco-

nului, și sfintul se arată în vestminte arhieresti ținut de sub-suorî de doi bătrîni vlădicî. Mitropolitul eși înainte urmat de tot clerul, și făcînd semn că are să vorbească, se făcu adîncă tăcere.

— «Cetățenî a Agrigentei, zise, s'aũ aflat printre voi oameni ticăloși și viclenî, care aũ cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutățiți aũ iscodit deosebite pîri mincinoase, și aũ mrejit feluri de intrigî asupra lui. Dumnezeu n'a părăsit în această grea împrejurare pe credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite a luminat duhul sfîntului Sobor ca să cunoască toată deșărtăciunea și mirșăvia acestor urîte clevetiri. Decî, după canoanele sfîntei noastre biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă Mîntuitorul a zis: Ertați greșiților voștri, sunteți scutiți de moarte; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului Episcop, Soborul în unire hotărăște :

1. Toți acei ce aũ luat parte la astă hulă, să fie afurisiți.
2. Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să le iae în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mîntuirea sufletelor lor.
3. Dreptcredincioșii vor fi datorî a da sărîndare pentru ca să se curățe de amestecul ce aũ avut cu ei.

«Auzînd aceste, îndată toți dreptcredincioșii s'aũ tras la o parte.

«Atunci Mitropolitul, ridicînd glasul și mina dreaptă, tot clerul a urmat pildei sale, începu a zice cu un glas serbătorec și mormîntal :

— «Fiți blestemați oameni răi și viclenî, care ați clevetit pe omul lui Dumnezeu! De trei ori blestemați! Amin.

— «Amin! repetă tot clerul.

— «Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțeleasă pentru tot creștinul! Amin.

«Traiul vostru să fie mirșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furtișaguri. Amin.

«Viața voastră să se petreacă într'o vecinică robie din tată în fiu. Orî a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pe dobitoace. Să vă numească țigani, adică tilhari. Tot românul să vă poată bate și porecli *Cioare* și *Stance*, fără să aveți voie a-i răspunde.

«Fiți blăstemați oameni răi și vicleni care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei orî blăstemați! Amin.

— «Amin! repetă earășî clerul.»

«Mitropolitul vorbea încă, cînd orizontul începu a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipi de pe cer, și coborîndu-se cu iuțeala unui fulger peste oamenii blăstemați îi cuprinse și îi ridică la o strașnică înălțime. Pe unde trecu norul acesta arse și țarine și fînațe.

«Agrigentiniî se uitau înmărmuriți la această minune dumnezească, cînd deodată norul crăpînd, toți nenorociții aceia căzură jos ca ciocîrlile. O minune! fața lor se înegrise ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neînțeleasă.

«Îndată *românii* năvălind, îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor aū rămas robi, și robi vor rămînea pînă la sfîrșitul lumii, pentru că aū fost afurisiți precum am avut cîntea a-ți spune.»

— Îți mulțumesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzînd că sfîrșise, dar fetița ce se făcu?

— Cînd a văzut norul coborîndu-se, se ascunse iute dina poia Sf. Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar ca toate fetele Evei curioasă de a vedea sfîrșitul, se ivi puțin, și un colțișor de nor ajungînd-o sub frunte, îi rămase un bengiu negru între sprincene.

— Adică, ciștigă o nouă grație.

— Cît pentru Sf. Grigorie, vei ști...

— Nu voi să mai știu nimic, răspunsei, căci prea puțin mă interesează.

— Atîta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi luînd o mare priză de tabac, și privîndu-mă c'un aer îngînfat: Eată,

urma, de unde se trag Țigani, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui.—E, ce gîndești?

— Gîndesc, fătate, că toate cite-mî înșirî acum de două ceasuri sunt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de țîță; și că ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemenea gogomăni.

— S'a sfîrșit! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învîrți aripile unei mori de vînt, nu mai este nădejde! Se duce vechia noastră Moldovă, și în curînd n'o să mai rămîie în ea decît niște struluibați cu mintea stricată — n'o zic asta pentru d-ta — cari prin scrierile lor, se silesc a stărpi semînța credinții ce a mai rămas! Oamenî de ieri! desprețuiți relegea, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatru decît biserică, și dacă întîlniți în drum un preot, aruncați cu ce vă ese 'nainte după el ca să nu vi se întîmple ceva rău, ca cînd slujitorul Domnului este dracul împelițat. N'a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sunteți în stare a face ori-ce!

Și cînd vorbea acestea, Bogonos era sublim și mare.

— Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Ești bătrîn și îți par toate celea negre, în vreme ce noi vedem tot frumos. Nu facem ce făceau părinții noștri? Nu, pentru că suntem fii a unui alt veac, și trebuie să mergem cu veacul; căci dacă duhul omenesc ar rămînea tot pe loc, și s'ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranți ca mulți cari cunosc — n'o zic asta pentru d-ta.— Dar, lasă gluma, și-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre țigani?

— De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de...

— De niște ipocriți și fanatici, cari vrînd să ție lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basme ca să o sparie. Cum poate cine-va crede dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între sfinți și diavoli; dracii acești cornurați și cu coadă lungă, cari n'aveau altă treabă de cit să supere singurătatea unor mi-

zantropi? Cît pentru mine, Dumnezeu mă erte, îți spun curat că nu cred în alți draci, de cît într'acei draci de omenie, cari sunt tineri și bine făcuți, și nici odată nu-și arată coada și coarnele. Și ian spune-mi, dumneata vecine, dumneata care semenî cu unul din creștinii catacombelor, văzut-ai pe dracul? Zău eș vrea să-l cunosc de curiozitate ca să știu dacă'i așa negru cum...

— Tacî, strigă cu glas nădușit și tremurînd vecinul meu. Nu vorbi de astea cînd înserează! Nu știî în ce primejdie te puî!—Acum e ceasul cînd duhurile umblă!

În adevăr soarele apusese după un lung șir de nori fantastici, pe cari îi polia cu o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vîntului. Noaptea își întindea pe încetul tristul său hobot; și florile ascunse în umbră, se vesteau numai prin parfumul lor. Nu se zărea în acest chiar-obscur, de cît arborii negri întinzîndu-și crengelile ca brațele unor uriași.

Acestea toate erau atît de frumoase, atît de mărețe, încît abia luaî seama în contemplația mea că vecinul meu se duce. Așa dar, invitîndu-l pe a doua zi la prînz, am intrat în camera mea, unde m'am apucat să-ți scriu viața S. Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cît s'a putut chiar și expresiile sale. Sănătate.

Scrisoarea IX.

(Fiziologia provincialului) ¹⁾.

Martie, 1840.

Nu știu dacă cineva a cercat ²⁾ pînă acum a descrie figura astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș. Voi întreprinde eș a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămînea nezugrăvit un portret atît de caracteristic, cerîndu-ți însă ertare dacă nu voi putea a țil

¹⁾ *Albina romînească*, 1840, p. 97 (No. 25) sub titlul *Provințialul* și iscălit Carol Nervil. ²⁾ *Nimeni nu s'a cercat...*

arăta ¹⁾ chiar întocmai cum îl vedem cînd ni-l aduce posta sau harabagiul judan de-l trîntește liop! pe paveaua Iașilor; și mai virtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după tirgul din care iese, după vîrsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atît de variată, în cît ar fi o nespasă greutate a închide într'un singur cadru, toate fețele și coloarele lui.

Provincialul umblă incotoșmănat într'o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droștii înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți tufoși și mustăți răsucite, dar pe lingă aceste frești podoabe, natura ca o miloasă mumă a răspindit ²⁾ asupra-î și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispitiți decît orî ce altă; un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să ghicești din ce ținut sosește, sau din ce bortă ese; un *nu știu ce* în sfîrșit, care te face să rîzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitală, întăia lui treabă este să se ducă la Miculi ca să-și cumpere ochilari sau lornetă ³⁾ cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l veî întreba adoazi ce s'a reprezentat, a să-ți spue că s'a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghizdavă* și *nostimă*, pe care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puțin în magazia asta din unghiul uliții, unde domnește M. Ortgies vestit prin fasonul jileticilor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mănice, abia înseilat, pe care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se însoare, sau să intre în slujbă. Fracul îl strînge de-î plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că par'că e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decît

1) a-l arăta *bunilor noștri cititori*. 2) a *revarsat*. 3) lornetă *îndoită*.

după jurnalul din urmă, căci în capitală e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să dea piste noi cu droșca? Să ne ferim de întâlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spue în gergul ¹⁾ provincial, care zic că e franțuzește, că vine de la moșul Logofătul A. unde a găsit pe moșul Logofătul B. cu care a să prânzească la moșul Logofătul C. și nu știe ce să mai facă, căci e poftit și de ceilalți ai săi moși Logofeți și Vornici ca să le facă cinste a petrece cu dinșii, și nu-l mai încape vremea, și... și... o mulțime de asemenea flecării; pentru că am uitat să-ți spun că provincialul e fudul din naștere și *evghenis* din cap pînă în călcăe. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Inșă deși ne spune că se sfăduesc de la dînsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Copoi sau a lui Petre Bacalul! — O lume!

De ai norocire a fi și d-ta *evghenis* din *protipendas*, vlastare de viță aleasă, țandură de os sfint, și ai trebuință a merge în provincie, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat c'o nepusă nerăbdare ca să cununi pe toate fetele ce se mărită ²⁾ și să botezi pe toți copiii noii născuți adecă să te faci cuscru și cumătru cu un tîrg întreg, căci provincialul s'ar ținea necununat și nebotezat, dacă n'ar fi cununat și botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cimetriile; o să te silească să mănînci pînă nu vei mai putea, pentru că de vei refuza vr'un fel de bucate, gazda a să înceapă a se jelui că nu-ți plac bucatele și a ocări pe bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închinî sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *Soirée* (pentru că în provincie e încă moda de suarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gînganie străină la care o ³⁾ să țintească toți ochii.

¹⁾ Jargonul. ²⁾ fetele cele mari. ³⁾ or să...

Intr'un cuvînt, te poți numi norocit de vei scăpa din ținut cu capul teafăr și cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boerul ținutaș. După ce a sfârșit banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi ese înainte. Ea îl așteaptă să vie *isprăvnicit* sau *presidențit*; el vine cu plete lungi și lornetă. Ce scene atunci vrednice de penele lui Hogart! Ca s'o liniștească, bărbatul său îi aduce vr'un turban vechi îndrugat de Duminica, sau vr'o ciudată capelă, caprițioasă clădire de pene, flori și cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Sara, toți provincialii de ambe secse năvălesc la dînsul. După ceremonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s'a *eglindisit* la bal la curte; ce mai confete și ghietațe a mâncat; cum îl invitau toate dămele la danț; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, părății de porțelan, ușile de cristal și mobilele de chihrimbar, și alte multe minunății și mîndrețe care fac pe prietenii săi să caște gurile ascultîndu-l; și iaca materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Grăbesc însă a sfîrși acest tablou, de frică ca nu vr'un provincial om de duh. (pentru că nu sunt toți ca originalul ce ți l'am arătat), să se apuce a ne zugrăvi și pe noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele și ticăloșiile noastre! ²⁾ Ἐρῶσο!

1) În *Albina* continuă: *mai ales dacă (ferească Dumnezeu) i-ar abate a ne arăta pe tînărul Ieșan, cînd, după ce a fost în slujbă de ținut, unde voise a da le bon ton se întoarce după trei ani în capitală, umflat de fanfaronie, orbit de sine, umplut de ridicole culese din provincie și din capitală, iscusit în intriguțe neînsemnate cu capul esaltat de romanele lui Balsac și cu inima văduvă de sentimente nobile, ș. c. l., ș. c. l.*

Scrisoarea X.

(Despre mitropolia Moldaviei¹⁾)

Octomvrie, 1841.

România era creștină încă din veacul III. Desele năvăliri a barbarilor nu putură stărpi sămînța credinții, care de la Dragoș luase o întindere mai mare. Alexandrul cel bun urzi Episcopiile de Roman și de Rădăuți, și Mitropolia Moldaviei, care pînă atunci era închinată la Ohrida, fu proclamată liberă și neatîrnată prin un act a Împăratului Bizanției Ioan Paleologu. De atunci Biserica, Moldaviei s'a păstorit de către Mitropoliți aleși de înaltul cler și de nobilime²⁾ dintre arhieriei cei mai însemnați.

După emigrația lui Cantemir, căzînd țara în ghiarele fanarioților, mitropoliții la înscăunarea lor luase drept obicei a cere și încuviințarea Patriarhului de Constantinopol, care totdeauna li se da. Pe atunci, Mitropolitul Antonie întîmplîndu-se a pribegi în Rusia, Patriarhia fără a mai aștepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pe Arhierieul grec Nechifor, bătrîn cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldova. Faptele bune și cuvioșia acestui bărbat, potoliră cîrtirile poporului³⁾ asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, Mitropolitul Iacov Putneanul adună un sobor de arhieriei, arhimandriți și egumeni, și la 1 Ianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească carte, iscălită de tot soborul, prin care arătînd drepturile Mitropoliei Moldaviei, sfințite de Împăratul Paleologul și întărite de un consiliu compus de prefericiți Patriarhi și Arhiepiscopi, drept sfînt și firesc a popoarelor de care se bucura Moldova de a avea păstori spirituali⁴⁾ numai din pămîntenii; în sfîrșit supremația ce-și luase Patriarhia Constantinopolii și însușirea abusivă de a nu se rîndui Mitropolit fără știrea și încuviințarea ei, restatornicește vechea legiuire a țării, blastemă și afurisește în viitor pe călătorii acestui așezămînt, și legiuește ca în veci să nu

¹⁾ *Romînia Literară*, 1855, p. 255. ²⁾ Și de obștea boerilor; ³⁾ Cîrtirile obștiei; ⁴⁾ păstori duhovnicești.

mai strămute astă pravilă, și să nu se mai încredințeze cirna arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămăsese însă deprinderea, ca fie-care Mitropolit după ce se alegea, să înștiințeze pe Patriarhie și să-și capete incuviințarea. Puțin câte puțin, deprinderea se socoti datorie, și murind Mitropolitul Gavriil Calimah, Domnul stăpînitor cu unirea a tot clerul și a nobilimei, chemă la scaun pe Leon episcopul de Roman, și pentru politeță înștiință și scaunul ecumenic. Patriarhia văzînd că a să scape înrîurirea ce avea, se plînsese Porței de aceasta, arătînd că ar fi o jignire a dogmelor bisericești; după care Devletul porunci să se strice acea alegere, iar Patriarhul sumețîndu-se în acea poruncă, argosi pre Mitropolitul Leon.

Din toate privilegiile Moldaviei, ale religiei rămăseseră încă neatînse și întriga voia a lovi și în aceste! Însă durerile se revoltară; Domnul în unire cu toată obștea, nu voră a se supune, ci ¹⁾ se jeluiră Porții de astă călcare a dreptului națiilor, făcînd o pomenire a vechilor tractate cu care țeara se supusese protecției turcești. Așa dar, Sultanul prin un firman adresat Domnului ²⁾ Alexandru Mavrocordat din anul egirei 1200 (1785) pe la sfîrșitul lunii gemaziel ahir (Iulie), arată că încredințîndu-se din caidurile (arhivele) Impărăției de acest drept legiuit a Moldaviei, îl întărește și poruncește a fi pururea nestrămutat.

Ce-a folosit însă și sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul și firmanul Sultanului? Atîta că grecii s'au înlăturat de la scaunul mitropoliei; dar înrîurirea lor secretă tot rămase, căci dacă Mitropolitul nu-ți dă voie să te desparți de soție, dacă nu-ți învoiește măritișul cu o rudenie ș. c. l., ești sigur că mijlocind la Patriarhie, ai să le capeți. Și ce urmează ³⁾ din aceasta? Puterea relegiî se calcă, miniștrii ei se desprețuesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, și nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le sapă independința, ce nu poate să le-o contesteze nimeni. Vale!

¹⁾ Ci cu toți se jăluiră; ²⁾ Adresat către Domnul ³⁾ Și ce vine.

Scrisoarea XI.

(Amintire funebră ¹⁾)

Decembre, 1842.

Este un sunet căruia altul nu se poate asemăna, sunet grav, jalnic și fioros ²⁾ ce află totdeauna ³⁾ un răsunet în inimile cele tari.

Cînd bătaia clopotului te face a tresări, cînd îți închipuești că ea îți vestește moartea unei rude, a unui prieten, a unui cunoscut a căruia viață s'a stîns cum se stinge în aer resunetul aramei sacre, simți atunci tristețea insinuîndu-se în pieptu-ți ca un junghiu de ghiață, și dacă creștinismul nu ar veni să-ți împrăștie marasmul cu dulcea sa filozofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu pot descrie, și pe care le vindecă numai moartea.

Moartea! Numele ei înflorează pe cel bogat, pe cel mare, pe cel care lumea nu-l încăpea, și care în împărțea mormîntului nu va avea mai mult loc de cît săracul; căci amară ⁴⁾ trebuie să fie ea pentru omul cu cugetul pătat; pentru acel ce trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioților săi; pentru acel ce strînge averi, și nu știe cui le adună pe ele! Săracul însă privind-o ca o odihnă după o zi de muncă, adoarme în liniște, știind că atunci cînd se va scula ca să dea seamă de cele ce a făcut, va fi răsplătit de ostenelele sale, și locul îi va fi însemnat în dreapta.

Maiorul Ioan Bran muri ⁵⁾ în zilele aceste.

Acest bărbat ⁶⁾ în scurta lui viață, cîștigase numele de cinstit și drept într'atîta, încît era de ajuns a-l pomeni pentru a arăta probitatea ⁷⁾ personificată, și dacă soarta l'ar fi pus într'o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să fie cumpăna Temidei, asupriții și impi-

¹⁾ «Albina Română», 1842, p. 411 sub titlul «Necrolog». ²⁾ Sunet grozav monoton și jalnic, ³⁾ purure. ⁴⁾ căci crudă. ⁵⁾ a murit. ⁶⁾ Acest om. ⁷⁾ Cîntea.

lații — atît de mulți la număr — ar fi perdut, perzîndu-l, un mare sprijin și apărător, pentru că el era atît de neabătut din drumul cel drept, în care îl călăuzea o neprihănită conștiință, încît nici putea înțelege acele machiavelice res-tălmăcirî născocite de iscusiiții lumii care făcu albul negru și ziua noapte. L'ar fi jălit publicul cum îl jălesc cei ce l'au cunoscut și care ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oamenii ca dînsul sunt atît de rari în societățile noastre ¹⁾ corupte, încît e de mirare cum de se mai găsesc încă.

Zic că moartea e crudă; eă socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că în loc să curețe reii ce înădușe societatea, ea seceră ce este bun și trebuitor; și de am fi putut rescumpăra pierderea lui I. Bran cu jertfa a zece alții ²⁾, nici cum nu ne-am fi stînjinit a face acest schimb, în care am fi fost îndoit cîștigați ³⁾.

Scrisoarea XII

(Picală și Tindală) ⁴⁾

Februarie, 1842.

— Dar d-ta, moșule, n'o să ne spuî ceva? am zis cătră bătrînul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreți să vă spun, fețiî mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eă omul veacului care port două sute de ierne în spatē? Voi vă ziceți Români ⁵⁾, ș'a-poî vorbiți o limbă pre care eă n'o înțeleg. Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate, în care mă îndoiesc că este inimă. Sunteți așa de țigăriți și gingași în cit de v'ar vedea străbunii noștri, ar plînge de jale.

1) Societățile smerdute de noutăți. 2) A dăuă-zeci alții. 3) In *Albina* urmează: *Anul 1841 începe cu morți. Fie ca cu pierderea acestui cinstiîl tînăr, să ne plătim de toate alte calamități trecute și viitoare.*

4) Publicată în «*Albina românească*» 1842 p. 57—60 sub titlul: «*Picală și Tindală saă morala moldonenească*», și semnată cu pseudonimul *Carol Nervil*. 5) «*Voi ziceți că sînteți Romîni*».

— Toate sunt așa, zise unul din noi rîzînd, dar încă tot nu suntem lipsiți de simțul auzului, și prin urmare ne place a asculta povești frumoase din vremile trecute, și așa pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă ¹⁾ și-ți recorește gitlejul.

Propunerea aceasta zimbi bătrînului, care urmînd sfatul lui dat, deșertă plosca, ²⁾ își drese glasul, și începu:

«Trebue să știți, feții mei, că eū sunt fecior vestitului Strimbă-Lemne care lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu minile și-l făcea obadă de roată. ³⁾ El era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr Vodă, cu care învățase carte la dascălul Pascal din Podul Iloaei, ce știa toată Alexandria pe de rost (făcută de numitul dascăl Pascal) ⁴⁾ de unde nu știu cum a căzut în minile D. Barac de a tipărit'o. Petrecuse toată juneța sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pirlea-Vodă. Ce mai vremi acele! Cînd venea primăvara și eșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la Unguri sau la Leși, și luînd de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șleahlici ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugaū și arau lanuri cît vezi cu ochii, unde semănaū ghindă de creșteaū dumbrăvi pentru ca să aibă strenepoții lemne de ars. De aceea, luata-ți seama cînd e ger eara și vîntul vîjje, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipînd, și vedeți strecurîndu-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele Leșilor care țipă, și lacrimile Ungurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osîndit Domnul Dumnezeu să intre în copacii pădurilor, pre care le-aū arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau naltți ca brazii, și voinici ca Smeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obicei cînd se

¹⁾ Cel fedeleș Burduhos. ²⁾ fedeleșul. ³⁾ obadă la car. ⁴⁾ Pasagiul din parantez lipsește în Albina.

punea la masă să înghită mai întâi șapte-opt bolovanî ca să-î facă poftă de mîncare.

La vîrstă de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzîndu-se flăcău tomnatic, se însură cu jupăneasa Mărica, minunată femeie groasă și frumoasă dar cam prostană¹⁾, zicînd adese niște vorbe chisnovate la care tată-meu răspundea: Tronc, Mărico! La patru luni, după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pe tata, dar popa îl liniști spuindu-î că asta se întîmplă une-orî, însă numai la facerea d'întăi. Soră-mea n'a trăit, precum nici alți două sute de frați [și surori] ce am avut. În sfîrșit m'a născut pe mine, și văzîndu-mă așa mic și ovilit mi-a pus numele Tăndală. Nașterea mea costă²⁾ viața mamei, ear tatăl meu simțindu-se c'a îmbătrănit, chemă pe nașu-meu Păcală, mă încredință lui, și apoi muri după ce mîncă trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicînd că nu trebuie să se ducă pe ceea lume flămînd și insetat. El era atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Păcală era un om foarte de duh; avea răs-puns la ori-ce vorbă. El mă puse întăi la buchi, dar văzînd că într'o zi era să mă înăduș cu un Tverdu ce mi se prinsese în gît, hotărî a-mi spune singur tabla pe care trebuia să o deprind pe din-afară. Asta mi-a fost învățătura.

Iaca ce-mî zicea el:

«Fine³⁾! De vreî să trăești bine și să aibî ticnă, să te sălești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decît coada frunții. Șezi strîmb și grăește drept. Nu băga mîna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le ieî potcoavele, căci pentru Behehe veî prăpădi și pe Mihoho.

Bate ferul până e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură; gura bate c... Vorba multă e să-răcie omului, și toată paserea pe limba ei pere.

1) cam *prostatecă*. 2) *costisi* viața mamei mele. 3) *fătul meu*.

Nu fii sgîrcit, căci banii strîngătorului, intră în mina cheltuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici scump la tărițe și eftin la făină.

Nu te apuca de multe trebî odată. Cine gonește doi iepuri, nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul be-cisnic. Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decît cu un mișel la dobîndă. Nu te vări în judecăți. În țeara orbilor, cel c'un ochiū e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul umblă totdeauna cu capul spart. La judecători ce intră pe o ureche, ese pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd, și mai bună e o învoială strîmbă, decît o judecată dreaptă. Să n'ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochiū. Ce ease din miță, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar năravul ba.

Nu te încrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de cîne, sită de mătasă nu se mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n'asudă nici la deal, nici la vale, și prostului nici să-î faci, nici să-ți faci. El învață bărbieria la capul tău. Șede pe măgar, și caută măgarul. Nu-l primesc în sat, și el întreabă casa vornicului. Prostia din născare, leac nu mai are. Cine se mestecă în țărițe, îl mănîncă porcii; și apoi spune-mi cu cine te adunî, să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăești, murgule, să paști iarbă verde. Ce-î în mină, nu-î minciună, și e mai bine acum un ou, decît la anul un bou.

Chelbosului tichie de mîrgăritar nu-î trebuie, pentru aceia nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b... de fată mare, nu se fac oule roșii. Dobîndă mare rupe ciochinele, și pînă a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea și benchetuește, dar neguțătorii nu face, căci deși sîngele apă nu se face și cămașa e mai aproape de cît anteriorul, dar nepotul e salba dracului. Frate

frate, brînza e cu banî. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi mei, nici lupul flămînd. Să nu vie vremea să dai cîntea pe ruşine, şi să-ţi zică : c... lupe, ce ai mîncat. Lasă pre oameni în ideile lor. Vîntul bate ; cîinii latră. Al-tui îi e drag popa, şi altuia preuteasa. Tot ȕiganul îşi laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia mălai visează şi calicul comăndare.

Nu da împrumut ca să nu-ţi faci duşmani. Dă-ţi, popo, pîntenii, şi bate iapa cu călciele ; ş'apoi, prinde orbul scoate-î ochii. Nu te bucura la ciştiguri micî pentru că cu un rac tot sărac, cu-un pitic tot calic ; dar cînd umbli cu miere, linge-ţi degetele. Primeşte orî ce-ţi vor da. Calul de dar nu se caută în gură ; şi cine n'are ochi negri, sărută şi albaştri. Cînd vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Miţa cu clopot, nu prinde şoareci. Nu te îngriji cum o s'o scoţi în capăt. Nevoia învaţă pe că-răuş, şi cine are barbă, are şi pieptene.

Nu te amesteca în intrigî. Nici pe Dracu să vezi, nici cruce să-ţi faci. Nici lupul pe bălaia, nici bălaia pe lup. Ia-ţi catrafusele, şi fugi ca Dracul de tămîie.

Nu te încrede în caracterul omului în slujbe. El este o brînză bună, în burduh de cîne. Făgădueste multe, dar să dee Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată ! Nu gîndi că o să scapi ¹⁾ de dînsul. Banul rău nu se perde, şi are ac pentru cojocul tău, nici socoti ²⁾ că s'a îndrepta ; calul bătrîn nu mai învaţă a juca. Cînd nu e în slujbă, [e omul] cel mai de treabă, dar posteşte robul lui Dum-nezeu, că n'are ce mîninca ; şi cite spune, sunt o frumoasă poveste dar mare minciună, căci minciuna boierească, trece în ţara Ungurească. Caută să-ţi fie supuşii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e Turcul şi pistolul. Dă-le pildă bună, pîntru că peştele de la cap se împute.

Nu fii falnic, nici face din ȕinţar, armăsar. În urma răs-boiului, mulţi voinici se arată. Vulpea dacă n'ajunge, zice

1) *Nu socoti că-î scăpa.* 2) *nici gîndi.*

că pute. Să nu fii din cei cari zic: Lasă-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce știu mai multe decît tine. Haide, tată, să-ți arăt pre mama. Nu umbia cu c... în două luntre, nici te mindri, căci mindrului îi stă Dumnezeu împotrivă.

Nu te necăji pre soartă. Norocul cine-l știe? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi ese cu oca înaintea; însă vremea le îndreptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără: Tu ferbe mazirea și tacî. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca și la tine.

Nu te mânia pe lume. Se mânia văcarul pe sat; satul nu știe nimic. Umilește-te; capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță, se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca cînele în car, trăește ca vermele în rădăcina hreanului, până va veni vremea ca cui pe cui să scoată. Nu fii obraznic. Vor crede că ai p... tot butucii, și-i da peste un omușor care ți-a face coastele pîntece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, că or zice că: Mart din post nu [mai] lipsește. De vei păgubi în vre-o neguțitorie, să-ți fie de învățătură ca altă dată să nu te mai apuci de ea. Odată vede nașul p... finului; iar de vei căștiga, nu te mai apuca și de altele, căci cine sare garduri multe, îi dă cîte un par în c... și ulciorul nu merge de multe ori la apă. Cînd ți s'or aprinde călcîile, însoară-te pînă a nu îmbătrîni, căci însuratul de tînăr și mîncarea de dimineață n'aū greș; și bătrînul amoretat, e ca chiroșca cu păsat. Fă cunoștință cu fata; n'o lua numai pe auzite, pentru că nu se mîncă tot ce zboară, și se întîmplă de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, măi pre sus a să sară eada. De-i vede-o că nu vrea să plămădească și toată ziua cerne, cetează-ți casa, pentru că bătaia e din raî. Fii român verde și rupe mîța în două. Bate șeaua, să înțeleagă iapa, căci femeea'î dracul; șede în deal și prăvale carul în vale; dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să'ți fie măsurată,

căci la gospodina bună, mulți voinici s'adună; și de'i și păți ceva, numai tu să știi unde te strînge ciubota. Nu te apuca s'o păzești; mai lesne poți păzi un cîrd de iepuri; și macar că găina bătrînă, face zama bună, ferește-te de babe. Baba bătrînă nu se teme de *vorba* groasă. Lumea piere, *baba* se peaptănă. — În sfîrșit mîngăe-te la necazuri, gîndind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte¹⁾ să-ți dee Dumnezeu mîntea Moldoveanului — cea de pe urmă».

Avea încă multe de spus²⁾ moș Tîndală, cînd a luat sama că nu'l asculta nîme, căci noi cu toții adormisem și ho-răiam. Așa dar făcu și el ca noi.

Scrisoarea XIII

(Luminărica)³⁾

Mart. 1843.

Vă aduceți aminte de un sărac pre care îl întilneați, sint acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici, cerșitorind mila creștinilor și împărțind *bogdaprostele* în dreapta și în stînga?

Luminărică nu mai este! — Dar cine era el, și care fu solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebaî de unde este? «Nu știu, răspundea; știu numai că mama cînd m'a luat mi-a zis: Niță, dragul meu! să cumperi *luminărele* și să le împarți pe la *bisericile*. Atîta știu, atîta fac.»

Desculț, cu capul gol, încins cu o funie și cu traista în șold, Luminărică pînă în ziuă colinda toate bisericile, împărțind luminări și cerșitorind, nu pentru dînsul — lui nu-i trebuia nimică — ci pentru alții.

La un schit sărac lipsește clopotul; îndată Luminărică

¹⁾ Urmează: *ca la ori-ce împrejurare...* ²⁾ să mai spue. ³⁾ *Calendar p. pop. rom. (Almanah de învățătură și petrecere 1844 p. 102.)*

îl ia din tîrg, se pune cu dînsul în mijlocul unei piețe, îl trage, și clopotul nu tace pînă ce nu-și cîștigă plata. Cîrînd arama sfîntă va răsuna în aer, chemînd pre credincioși la rugăciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerșetor.

O biserică n'are vestminte; Lumînărică îi aduce stofe bogate, el care n'are de cît o haină stremțoasă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voești să-l îmbraci. Dă-î o haină ¹⁾, o cămașă; peste un ceas nu o mai are: a dat-o altuia, pe care îl socoate mai nevoieș de cît dînsul.

Vedeți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă? Inconjurată de șapte copii ce plîng de foame. îmbrîncită de la ușa bogatului, unde nu i se dete voe a împărți nici fărîmăturile cu ciinii lui, ticăloșia o apasă sub greul ei genunchiū ²⁾. Lumînărică o vede, o mîngie, și a doua zi îi aduce o vacă, care săturînd cu laptele ei pe flămînzii copii, introduce iar bucuria în bietul bordei.

Dar unde suntem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfînt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșetor, îndemnat de plecarea sa ³⁾, (și de o stăruință puternică), a zidit pînă și biserici. Să judecăm din aceasta, oare cîți săraci am putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru, unde învățăm a fi demoralizați, cu cheltuiala unui ospăț ce ne îmbuibă pîntecele și ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade cîte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumînărică ar fi strins toți banii cîți a împărțit mile și a cheltuit cumpărînd luminări, clopote, vaci, vestminte ș. a., negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, a murit sărac.

Intr'o zi, trecînd pe lîngă o biserică, am văzut norod strîns, și am auzit cîntînd rugăciunile morților. În mijlocul

¹⁾ Dă-î un strai... ²⁾ sub recile ei ghiare... ³⁾ că acest sărac cerșetor, îndemnat de voia și de plecarea sa, a zidit...

bisericeii sta un mort învălit cu giulgiu¹⁾. Biserica era luminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhieru înconjurat de un numeros cler slujea prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prieten vărsînd lacrimi mincinoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele sicriului; iar pe fața tuturor săracilor, ce alcătuiau cortegiul repausatului, se vedea întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhierul apropiindu-se, desvăli pe mort, și însemnînd pe fața lui semnul crucei, zise cuvintele aceste:

«Doamne! odihnește sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeață, unde nu este întristare nici suspin, ci viață fără de sfîrșit».

Pătrunși de mare puternicia Morței, am plecat capul, și privind icoana Mîntuitorului, ce sta pe pieptul mortului, am zis:

«Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui *Luminărică*».

Poate voiți a ști cine făcuse²⁾ o așa pompoasă înmormîntare cerșetorului?

Intr'o dimineață o damă văduvă — al căreia nume îl vom tăcea, respectînd frumoasa ei faptă — găsi la poarta casei sale trupul lui *Luminărică*, și —

Văduva îngropă³⁾ pe sărac!⁴⁾

P. S. Sub titlul «Cine a înmormîntat pe *Luminărică*», Negruzzi publică în *Albina Romînească* din 1844 p. 22 un fel de rectificare de următorul cuprins:

«In Calendarul eșit la Cantora Foei sătești cu începutul anului 1844, noi am fost scris ceva despre un sărac numit *Luminărică*. Am zis că el a fost înmormîntat de o damă văduvă. Ne-am încredințat însă în urmă că pentru îngroparea acestui cerșetor a cheltuit dumeaei *Cucoana Marghioala*, soția d. *Vornicului Scarlat Miclescu*. Așa dar ne îndreptăm greșala, publicînd generoasa d-sale faptă.» (*Editorii*).

1) cu giulgiu alb... 2) cine au cheltuit de au făcut o asemenea pompoasă... 3) au îngropat... 4) *Luminărică* a murit în anul 1842 și este îngropat în biserica *Tălpălarii*... Nota lui C. N. din Călindar.

Scrisoarea XIV

(Critica ¹⁾)

Ianuarie, 1844.

În trecutele zile un june, căruia nici cum geniū nu-î lipseşte, plin de idei nouă mai mult bune decît greşite, îmi ceti o compunere a sa, care n'ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decît prin simplitate, întrebuintînd ziceri culese din vechii scriitori, pe care voieşte cu de-asila ale reînvia, dînd unora înţelesul ce poate aū avut întăi; în sfişit fabricînd de la sine ziceri, şi vrute şi nevrute.

Am voit a-î arăta deşanţata lui întreprindere, spuindu-î că nu e dat tuturor a crea ziceri şi a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sunt toţi creatori ci croitori şi croitori răi; că sunt multe piedice, fanatismul bătrînilor, deprinderea, pedantismul, cărţile bisericeşti, ş. c. l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastimpărul său, până ce sărind de pe scaun:

— Iartă-mă, domnul meu, strîgă; iartă-mă că nu mai am răbdare! Ce-mi vorbeşti de fanatism şi de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugini, am purta încă barbe şi papuci galbeni. Cit pentru pedantism, e o emblemă a dobitociei. Cărţile bisericeşti? dar ia mă rog pe acele tîpărite mai nainte şi în vremea Mitropolitului Dositeū, şi vei găsi zicerile: provedinţă, creştin ²⁾, înger ³⁾, comenarie, şerb ⁴⁾, ş. c. l. pe care acei noi — socotind că fac mai bine — le-aū prefăcut în pronie, hristian, angel, tălmăcire, rob... în loc de şerbul lui Dumnezeu, robul lui Dumnezeu;

¹⁾ »Propăşirea», Iaşi 1844, p. 4, supt titlul: «Despre limba românească. Întăia scrisoare». ²⁾ Creştin, chrétien, cristiano. ³⁾ Őnger, Anger, Angelo. In limba romină l se schimbă în r; d. p. gelo, ger, sale, sare, popolo, popor, etc. ⁴⁾ Şerb, servo. La Romini v se schimbă în b; d. p. selvatico, selbatic, cervo, cerb, voce, boce, polvere, pulbere, şerb, etc. — Notele lui C. N.

pare că Dumnezeu creator și părinte are trebuință de robi, nu de supuși șerbii sau slugi, cari să umble în căile lui. Grecul nu zice *Σκλαβος* ci *Δούλος του Θεου*, și asemenea zic și toate celelalte popoare creștine. Ia sama, domnul meu, că ei nicăiri n'au voit a întrebuița timpul săvirșit a verbului, ci tot cel nehotărit; nici odată: avui, făcuî, fui, totdeauna: am avut, am fost, am făcut, fără să-și deie cuvînt pentru astă arbitrară palmă peste ochii gramaticiei. Ei — tot acești noi — întrebuițează zicerile: *învălire*, *mirare* ș. a., dar n'ar zice, doamne ferește! *miracul* și *văl* care sunt tot una, și pe care le găsiu în cărțile vechi. Prin un capriț neînțeles, luau verbul și lăsaū substantivul!

Nu-ți place că zic: inimă, tinereță, spirt, relege, virtute? ai voi să zic: suflet, dragoste, duh, lege, faptă bună; pentru că la d-ta inima, acest dar dumnezeesc înseamnă acea bucată de carne macră prin care circulează sîngele; tinereța, junie, spirtul, o esență îmbătătoare; relegea, legea sau pravila; virtutea, puterea animală a trupului. De pildă acest fraz: *L'âme qui aime avec tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu*, eū l'aș traduce așa: Inima ce iubește cu tinereță e insuflată de spirtul relegii și a virtuții. D-ta negreșit că astfel: Sufletul ce iubește cu dragoste, e insuflat de duhul legii și a faptei bune. Acum un oare-cine, care ar pricepe zicerile, fără a ști și înțelesul ce le-ați dat domnia-voastră, vrînd a retraduce din cuvînt în cuvînt traducția d-tale în franțeza, ar trebui să zică: *Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action*, și ar rîde mirîndu-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fraz smintit.

Zicerile, *abătut* (abattu), *umilit* (humilié), și alte cîte-va care nu-mi vin în minte, le-ați botezat, săracele, cum v'au plesnit în cap. Prin *abătut*, înțelegeți aceea ce francezul zice prin *écarté*, prin *umilit*, plecat (humble). Apoi dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvîntul la locul lui, dîndu-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință

a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic cu putință!

Îmi zici că crez ziceri? Ce o să fac cînd îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei vedea că și acele ziceri sînt sau românești uitate, sau împrumutate de la limbile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildeii altora, cari știu ce va să zică o limbă... Adio, domnul meu, urmă luîndu-și capela, ești într'o zi de spleen, nu vrei să mă înțelegi. Sunt șerbul d-tale!

— Dar poet al dracului! Ți-am spus că sînt mai mulți croitori de cît creatori, și... Poetul era acum în uliță.

Iaca cum judecă acest june nevindecat în părerile lui. Mie mi-e prieten și ași dori să'l pot îndrepta, dar — îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a isvorit din cărțile bisericești întru ceea ce privește relegea și morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătimii. Dacă limba ar fi rămas precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vr'un om înzestrat cu o știință sistematică a limbelor rude s'ar fi apucat a o aduna și a o așeza precum cer tipul și origina ei, negreșit că am fi scăpat de toate aceste pleonasmе, fiorituri și cacofonii. Scriitorii noi bisericești și profani, au introdus shimatismul limbei grecești împreună cu o mulțime de ziceri, lepădînd pe cele românești.

Cînd ar zice cine-va astăzi gintă, cor, columb, dardă, custodie, templu, generos, peregrin, investat, ș. a. — pe care le-aū lepădat — puținii l'ar înțelegе: și însă astfel se vorbea, se scriea și se tipărea cu vre-o sută și ciți-va ani în urmă.

Multe parascovenii — de mi-e ertat a împrumuta astă zicere poporană — are limba noastră, mai ales în zicerile luate din Slavona. Nu-mi vin în minte toate, și nici voi a te supăra cu un glosariu ce nu'și are locul său într'o scrisoare, dar voi însemna pentru curiozitate una, două.

Substantivul *slugă*, a *slugi*, prefăcîndu-se în verb face *slujire* sau a *sluji*, cînd ar trebui să facă *slugire*, sluga;

slugii, slugire. La astă zicere ¹⁾ slavonă, am păstrat verbul cu declinația lui, și am greșit. Altele tot slavone le-am schimbat și iar am greșit, pentru că nu știu de ce nu mă nimerim; d. p. viteaz, treaz, dărz, obraz ș. a., la plural slavonește nu schimbă pe z în j, precum noi care zicem viteji, obraji ș. c. l., în loc de vitezi, trezi, obrazi, dărzi, ș. a., o anomalie nesuferită într'o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi Χαίρε!

Scrisoarea XV ²⁾

(Critica)

April 1844.

Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care ți-am vorbit, mi-a dat ocazie ³⁾ a-ți spune acum de odată altă-ceva, păstrându-mi făgăduința pentru alt prilej. — Iacă ce-mi zise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce un nu știu cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelu.

— Și pentru ce nu-ți pasă?

— Pentru că n'are simțul comun; pentru că vorbește de pe ceea lume; în sfârșit pentru că în iscălitura acestui critic gădesc un θ, doi ω, și trei η.

Zicînd acestea, ne-am uitat unul la altul, și am pufnit amîndoi de rîs.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din urmă, mă făcuse marți. Pas de cutează să ieși partida unui om care are în iscălitura sa un θ, doi ω, și trei η! Eū mărturisesc că de aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atîtea farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul printre oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciuper-

¹⁾ Luînd astă zicere. ²⁾ În *Propășirea* (1844) p. 100: *Despre limba românească. Scrisoarea a doua.* ³⁾ prilej.

covici, Bostănescu sau ori-cum, și nu mi-aș erta nașul dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu silit a vîri un θ , doi ω , și trei η .

Sunt oare-care nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost, de l'ar fi chemat Martin sau Hubert? — Numele înriurează mult asupra soartei omuî. Cunosc o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema Gaftona, și un june foarte de ispravă care se însură măcar că se numea Cornescu, și apoi păți — aceea ce știi. Eū (doamne ferește!) de-aș avea oi, nu mi-aș nămi ¹⁾ un păstor cu numele Lupu. — Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun, că nu de mult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petresburg și intitulată: **Начертаніе правилъ Валахо-Молдавскои грам-машини**, adică: prescrierea regulilor gramaticii românești. Autorul ei este D. Hincu român, care — nu înțeleg pentru ce — adaoase un of la porecla sa, și din Hincu își zice Hinculof. Per gusto non disputare ²⁾.

Astă *cărticică* ce se alcătuește din două volume 8°, mare cîte de 500 pagine, spune multe de toate pe care eū n'am vreme, nici curagiū să ți le spun. Ajungă-ți atîta, că D. Hincu sau Hinculof, cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 slove, adică, cu 20 mai multe de cît avem.

Patru-zeci și șapte! zăū nu ne mai trebuie mult ca să ajungem pe chinezî! Intre acestea, sînt unele gătlane, buzane, și nu știū cum le mai botează D. S... ³⁾; prea destule ca să amețească capul unui biet școlar.

Una din cele multe care învecinicesc numele lui Eliad în literatura Romănilor, este că ne-a scăpat de atîtea litere prisoselnice ce încetul cu încetul, începuseră a se împămînteni în limba noastră, și dacă le-ar fi lăsat, cine știe aceste cîte altele ar fi fătat? Este însă o slovă care a rămas, slovă venetică și hidă! dinaintea căria pînă și cu-

1) *Tocmi*. 2) non *disputar*. 3) Săulescu.

ragiul lui Eliad — și asta nu e puțin — s'a umilit. Această slovă iată-o, întortochiată și cîrligată întocmai precum se scrie :

Ъ

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (Ө,) în locul ei, și d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală ! Deșertă truda ! Nimeni n'a voit să-i asculte, ca și cînd n'ar fi zis dumnealor nimic.

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzînd că în dialectele ce derivă din Slavona, figurează numai de formă (pentru că n'are glas), se vîri vicleana în limba noastră, unde nici cum nu-și avea loc, și cu o machravelică nătingie isbuti a prinde locul tuturor vocalelor românești, dîndu-ne acea pronunție guturală și groasă de care nu ne putem desbăra.

Să nu-ți pară un paradocs. Iaca cum usurpă ea dreptul vocalelor noastre ; d. p.

a. **Бѣтаре мѣлъ**, în loc de cîntare, mină, (cantare mano) etc.

e. **Вѣнд, вѣнт, вѣрс**, în loc de vînd, vînt, vărs, (vendo, vento, verso) etc.

i. **Рѣ пѣнс рѣде**, în loc de răspuns, rîde, (risposo, ride) etc.

o. **Лѣбитор, мѣнѣстire, пѣтснд**, în loc de locuitor, monastire, rötund, etc.

ii. **Сѣнт**, în loc de sint (sunt) etc.

Vedeți din exemplul acesta cum se băgă în totul, în cît e rară zicerea în care (ѣ) să nu fie. Iaca ce rezultat aduce nebăgarea de seamă la invazia străină ! O slovă — ce treabă mare o slovă ? — O slovă nu o putem scoate, căci a prins rădăcină ; cum vom putea dar scăpa de prejudețe și de lucruri străine, care pe toată ziua se înțeleg între noi !

Văd că mă depărtez de țelul meu, prefer dar a sfîrși

scrisoarea asta, a căria scop este de a chema ajutorul literaților români spre isgonirea slovei parazite, de și sînt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — pînă și capete academice nu i-au putut face nimic.—Vale!

Scrisoarea XVI ¹⁾

(Critică)

Octombrie 1844.

Un proverb al nostru zice : bate herul pînă e herbinte...

E! ce gerc e asta? o să strige D. Eliad. De unde ai luat tu, Moldovene, pe crăcănatul X ca să-l substitui ast-fel de obrăsnicește în locul lui Φ? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutezare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gînd să-ți spun nu știu ce, și pentru ca să dau oare-care autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton cunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă silește a-mi da cuvîntul pentru ce zic **хер херѣinte**, în loc de **ѣер ѣерѣinte**.

S'ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea, că m'a luat gura pe dinainte, însă fiind-că în natura omului e înțelenită năîngia a-și apăra greșalele, voi să arăt că a întrebuinta pe X în loc de Φ, nu e un provincialism moldav — precum ni se impută de alți romîni — ci o deprindere împrumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră Italiana, dar o suvenire mîngîioasă, dulce și scumpă de la o surioară depărtată; gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas), și boltele morești a Alhambrei ²⁾.

Din toate calitățile, ale inimei sunt acele mai plăcute și mai prețioase; și de n'ași fi romîn, încă ași iubi limba romînă pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În

¹⁾ Propășirea 1844 p. 311. *Despre limba românească. Scrisoarea a treia.* ²⁾ În paranteze: *Spanioala*.

vălmășagul războaelor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații străine începutului și firei ei, romîna nu-și uită muma și surorile; se ținu lipită de Latina prin gramatică, de Italiana și Spaniola prin ziceri, de Portugeza prin pronunție.

Portugezul scrie *o* și *c*, și pronunță *u* și *ș* ca romînul.

Aceste sunt așa. Eă însă nu zic că trebuie să zicem ca spaniolul *hiu* (hijo), *her* (hiero, *herbinte* (hirviente), ș. c. l., ci fiiu, fer, ferbinte, căci ast-fel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1° că acesta nu e un provincialism, și 2° că am descoperit — eă cel întii — că supa cu fidea (*fideos*) și pepinii (*pepinos*) sunt de origină spaniolă. Adios! ¹⁾

Scrisoarea XVII ²⁾

(Critică)

Decembrie 1844.

«Dintr'o palmă a S. Sale este la sfinta Episcopie la Roman o bucătea, și la Buciuleşti un deget adus din Țarigrad de Dumitrașcu Logofătul, precum mî-a spus Iordache Spatarul la masa Dabijeii Vodă — Dumnezeu să-î pomenască! — și eram eă un smerit Dosiftei, episcop la acel sfînt scaun la Roman ș. c. l.».

Așa scria pe la 1570 în viața cuvioasei Parascheva, Mitropolitul Dosiftei unul din bărbații învățați, cu care se fălește pe drept Moldavia. El a fost nu numai un păstor duhovnicesc turmei încredințate lui, dar și unul din scriitorii cei mai aleși ai timpului aceluia.

Iată o rugăciune către sfinta Fecioară a lui Ioan Damaschin tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viața acestuî St. filosof, căruî saracinul Hisiam, califul Damasculuî, porunci să-î taie mîna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastuluî împărat Leon Isaurul:

¹⁾ Lips. din «Propășirea». ²⁾ *Păcatele tineretelor* p. 308.

«Domnitoare prea curată ce-ai născut fără prihană
 «Pre Dumnezeu cum se cade și cu fecioria 'ntreagă,
 «Penru sfintele icoane mi s'au tăiatu-mi direapta!
 «Sânția-ta știți și pisma pentru care-mă face Leon;
 «Sirguese de-mi agiută, și-mi *istelește* direapta.

«A celui de sus direaptă ce-î dintru tine 'ntrupată
 «Multe minuni știe face; decî pentru a ta rugăciune
 «Și direapta mea aceasta roagă-l să o *istelească*;
 «Să-ți fac cîntări cum se cade, și 'ntrupatului din tine
 «Cu 'nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
 «De sprijineală să fie creștinătății direpte;
 «Că toate-ți sunt cu puțință, lui Dumnezeu fiind Maică».

Maica domnului se îndurâ de lacrimile sfintului poet și îi lipi mîna la loc. Dar aici nu voesc a spune minuni, cî a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI. Poate greșesc, domnule, eû însă o prefer celei de astăzi, oricit se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă și fără pretenție, pentru că e moale și netedă, nu aspră și cioto-roasă ca următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru.

La Moartea Elizei

«Osana! slavă! sfînt ești! sfînt! sfînt!
 «Ce vrei se face 'n cer, pre pămînt.
 «Glasul Elizei! — Îl auziți?..
 «Seraf az cîntă! — N'o mai jăliți.
 «Auz pe îngerî se-întrebînd:
 «Sfînta iubire ce are de gînd? ș.c.l.

Maî vrei încă?

«Jalea cuprinde ori-ce simțire,
 «De dorul pierderii piste fire. ș.c.l.»

Poate tot nu ți-e destul? dar -

De m'ai pune pe-un cărbune,
 Maî departe nu ți-oî spune.

Apostroful ce taie simistixul, Seraful ce cîntă, îngerii se-întrebînd ce are de gînd sfînta iubire, dorul pierderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încît în adevăr *jalea cuprinde orî ce simțire*, cînd vede cineva frumoasa noastră limbă căznică și schingiuită astfel!

Spune-mi nu-ți place mai bine traducția lui Dosiftei *cu 'nchieturi socotite* care nu te ostenesc cînd o citești, nici are fraze mari întortochiate și scâlciate?

Scrisoarea XVIII ¹⁾

(Slavonisme)

Iulie 1844.

Mulți literați Romîni au făcut feluri de dizertații asupra începutului și a construcției limbei noastre: laudă numelui lor și pace țărinei celor ce nu mai sunt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pe năpăstuiitorii Românilor, arătînd lumei că ziua este lumină și noaptea întuneric. Adevărul era văzut și pipăit, și împotivitorii învinși și rușinați învîlindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca pasările cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemenea șerpelui care murind strivit sub călciiul viteazului, se întoarce și mușcă pe puternicul său vrăjmaș, slobozea din bortele lor un strigăt blestemat, pismătareț, regușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — «Limba voastră e țesută cu ziceri slavoane!»

Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! ²⁾ Cînd neamurile barbare au inundat România ³⁾ ca un răpide șiroi, găsind pînza limbei urzită, luaș suveica și prin dreptul celui mai tare, aruncaș unde și unde cîte un fir

¹⁾ Data acestei scrisori «Iulie 1844», tipărită în ediția de la 1857 și în cea din 1873, e greșită. «Slavonismele» au apărut mai întîi, ca scrisoare către G. Barițiu, în *Foaia p. minte* din 16 Nov. 1841 P. 361 — 62. Răspunsul unui anonim, vezi în F. p. m. 1842 p. 105. ²⁾ ... nevindecată. ³⁾ *provințiile românești*.

de bătătură de a lor groasă și nodoroasă. Astfel se țesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire trebui a destrăma toată pînza, și prin urmare a crea o limbă, mai frumoasă poate, mai nobilă și mai învățată căriia nimic nu i-ar lipsi alta de cît de a fi — românească.

Aici începuseră necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar cari se silesc:

Spirar nobil' sensi a'rozzi petti,

[și pe care ¹⁾] noi îi împărțim în trei clase ²⁾. *Liberalii* zic (după Iorgovici și după Maiori) că trebui a goni toate zicerile Slavoane și Ungro³⁾-turco-grecești, — de și aceste din urmă sunt foarte puține și nouă, primite numai de niște capete bolnave și stricate. — *Moderații* că trebuie a le subțiea, a le inobila și a le romăni, și eu mărturisesc că m'aș învoi cu părerea domniilor-sale. Vin în sfârșit *Conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de Stentor că se strică limba, [plîngînd-o și bocind-o în gura mare.]

După părerea mea, ⁴⁾ a învoi toate aceste capete învățate, e mai greu de cît ⁵⁾ [a găsi mișcarea perpetuală. E de jelit însă că toți aceștii] trăgînd fie-care la sine, sfîșie haina bieteii limbii.

Fie-mi ertat a aduce un exemplu.

Zavistiea și clevetirea — ziceri slavonești — care s'aun înuibat între romăni, le poate scoate cine-va? De *obidă* și de *silă* ne poate mîntui? Aici îmi vine în gînd acel vestit dicton scris pe poarta Iadului a lui Dante:

Lasciate ogni speranza! ⁶⁾

Dar văd că m'am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într'un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele:

¹⁾ Lips. din F. p. m. — ²⁾ Continuă: *liberali, moderați și opozanți*. — ³⁾ *huno*. — ⁴⁾ *noastră*. — ⁵⁾ Continua ast-fel: *de cît a înjgheba un misteriu în Franța, și vedem cu jale că* ⁶⁾ Nota redacției: *Oh, ba nu? Ba nu!*

«Năvălind noroadele străine, aū năpădit ca lăcustele piste Romăni. Au semănat, prin *clevetiri*, *zavistia* printre ei. *Greşalele* Romănilor i-aū slăbit. Atunci *vrăjmaşii răpindu-le* prin *silă* drepturile, le *iscodeau* *vinovăţii* şi îi *munceaū* cu feluri de *cazne*. Aceste *obide* aū adus *robia* ş. c. l. ş. c. l.

Iată ¹⁾ în cîte-va rînduri mulţime de ziceri Slavone!

Eū din aceasta am înţeles ²⁾ — pentru care cred că'mi vor fi îndatoriţi acei ce se vor ocupa vr'odinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei romănilor, — că Romăniū aduşi de Traian până a nu veni barbariū peste ei, ¹°, nu ştiaū *vinovăţia*, ²°, nu erau *silnicii*, ³°, nu sufereaū *obidele*, şi ⁴°, nu cunoşteaū *robia*, ş. c. l.

Pe urmă aū venit toate de s'aū amestecat printre noi. Cum să le lepădăm acum? şi de am şi voi, oare putem? Vale!

Scrisoarea XIX

(Ochire retrospectivă) ³⁾

Iunie, 1845.

Dacă te-ai întimplat a fi vre odată la apusul soarelui pe dealul Cetăţuii într'o seară a lunii Iunie, după ce ai privit steaoa zilei coborîndu-se după muntele Pionul, şi după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopţii; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi înturnatu-ţi-ai vederea de pe culmele învecinate pline de verdeaţă şi de bucurie asupra oraşului ce zace la picioarele tale beat de vuet, culcat pe costişa lui ca să-şi odihnească mădu-lările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceaţă ce vine şi se întinde ca un giulgiu mortuar peste virful tur-

¹⁾ Iată, *Domnule redactor*, etc. — ²⁾ În F. p. minte: «*Aceea însă le-aū tras a noastră luare aminte... este că am văzut din cuprinsul ăstor puşine cuvinte că Romăni.* — ³⁾ Tipărită în *România lit.* Iaşi 1855, p. 237—240.

nurilor și a clopotniților, ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mâna soartei; care une ori ca un Smeu se încolăcește împrejurul orașului, sau ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile, însemnând feluri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ți-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei ¹⁾ orașului și a țării, și pătruns de ideea aceasta, n'ai fi dorit să vezi pe Asmodeu, dracul schiop, și de se poate să-l întovărășești de la palatul bogatului ce se vircolește în patul său, până la coliba săracului ce doarme pe așternutul său de paie? O! negreșit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi ²⁾, și poate, ca și Iona ți-ai fi sfișiat haina strigînd vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vre un unghiū, unde să nu te ajungă intriga și calomnia ³⁾, și ai fi plîns precum un filozof pe ruinele Palmirei, gîndind la trecuta mărire a strămoșilor, la ale lor fapte mari de care nu suntem vrednici, noi pigmei degenerați ce n'am fost creați după măsura lor!...

[Dă-mi voie, prietine] a-mi desvâli ideea, ⁴⁾ sau mai bine zicînd, a spune aceea ce cugetam într'o seară, cînd mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetățuii; și dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu cîte-va veacuri în urmă ca să aruncăm o privire ⁵⁾ asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într'un mic cerc ⁶⁾.

Dragoș fiul lui Bogdan prinț român, vine la 1352 ⁷⁾ și întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli care își petrec viața cu agricultura și păstoria. Pre dînsul îl urmează mai mulți Domni buni, căci inima poporului ce ocărmuia era bună, nefiind încă stricată de vițuiri. Românii sub urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă, și traiul lor ticnit, patriarcal și virtuos, adună lîngă ei pe pribegii ⁸⁾ lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire

¹⁾ prevestind soarta; ²⁾ multe nelegiuiri... ³⁾ și calomnia concetățenilor tăi...» ⁴⁾ Să ne desvâlim ideea... ⁵⁾ o ochire...; ⁶⁾ mărginind'o în micul ei cerc...; ⁷⁾ vine în veacul XIV; ⁸⁾ pe pribegiți...

ațită invidia vecinilor lor: ei însă își păstrează¹⁾ naționalitatea. Ferul plugului se preface în lance, și resping puterea cu putere: Atunci colonia se face stat, și încă nu se împlinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoș, când Alexandru I dă legi poporului său, înființează o ierarhie bisericească și politică, zidește monastiri și cetăți, leagă alianța cu Iagelon regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, și Impăratul Bizanției trimite Domnitorului ei, hlamidă și coroană ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, și Moldavia va fi mare și puternică. Ștefan zdrobește²⁾ pre Cazimir Polonul, pre Matiaș Ungurul, pre Maican Tătarul, pre Lobod [și Nelivaicu Cazacii],³⁾ și râvnind a uni subț un singur sceptru provinciile Române, năvălește⁴⁾ asupra rominilor Valahii, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul care chiamă în ajutorul său pre Turcii⁵⁾.

Acesta fu începutul necurmatelor războaie și a ticăloșiei ambelor principate, stărnite din ambiția lui Ștefan și mișelia lui Radu⁶⁾. Dar precum după un veac trecut Mihaiei, nici Ștefan nu-și poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele Turcești asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruște, dar Eroul nu-și pierde cumpătul, și bărbăția sa scapă patria de peire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viața lui n'a fost decît un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci și șapte ani domnește și cincizeci de războaie are. Eroul a îmbătrinit, căruntețile i-au răcit sîngele, cercarea i-a potolit iuțeala, nenorocirea de la Valea Albă i-a stins ambiția. Își întoarce privirea tristă asupra patriei sale și suspină. Se uită la boerii pe cari el i-a înălțat și i-a îmbogățit; prevede vrajba, neunirea, ne-

1) *însă ei știu a-și păstra...*; 2) *Ștefan va învinge pre...*; 3) *pre Lobod cazacul, adică pre vecinii lacomi și obraznici și...*; 4) *va năvăli va bate și... și va sfărma... va chema...*; 5) *Urmează: Astfel, totdeauna ambiția și dorul răzbunării au pricinuit nenorocirea țării.* 6) *Pașagiul din parantez lipsește în Rom. lit.*

sațiul și trădarea zămisind în inimile lor, și neîncrezându-se în moștenitorul său, hotărăște a da patriei sale o protecție sub umbrirea căreia să vieze, pînă ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aici, și să ne înturnăm privirea înapoi pentru ca să vedem ce s'a petrecut într'un veac și jumătate, adecă de la venirea lui Dragoș și pînă la moartea lui Ștefan.

Domnii — precum am zis — erau buni, și poporul era fericit. Încă Aristocrația nu se inaripase, și capetele acestei idre stînd între popor și ocîrmuitor, nu începuseră a mușca cînd pre unul cînd pre altul. Năravurile erau simple, căci Domnii erau simpli; ei erau pontefici, legiuitori și părinți supușilor; pentru aceia în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș (cum am mai spus) sporește de înmînează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în contra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc pre care l-aș învățat de la natură și de la cugetul lor, stăpînitorul își iubește poporul, și țăranul privind în Domn pre căpetenia sa, îl abordează cu pept deschis zicîndu-i: *Tu Doamne!* precum zice și lui Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numește *Măria Ta!* pentru că Domnii erau în adevăr mari, și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule.

Veacul și împrejurările aș silit pe Ștefan să ridice aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pe cari romîni îi numiau *boieri*, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobînză și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el; căci punea hotar pămîntului dăruit culmele dealurilor, matcele apelor, adîncul văilor, și une ori orizonul! Pentru ca să locuiască pămîntul dăruit, îl împoporaș cu prizonieri de la vecini — de

unde aveau și numele acesta. — Aceștia, ca niște vasali și servii, urmau pe stăpîniii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulțiră. Boierii, pe cari bogăția îi sumetise, începură a ambiționa Domnia; și încă Ștefan Marele nu putrezise bine în mormîntul din mănăstirea Putna, cînd nepotul său Ștefan V e silit să omoare cîțiva boieri, ca să stingă în singele lor complotul ce stăgata a se aprinde. Singele acesta stropește mai multe inimi în care odrăsleşte duhul vrajbei și a răsvrătirii. Idra nu pere; ura și dușmănia se înțelinesc mai virtos. Prilejul nu lipsește. Ragiali iubesc banii; ajutorul și favorul lor, Domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani ca să oboare pe Domni: și de unde se stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme supt impilarea despotismului și a aristocrației!

De aici începe un șir de domni răi, pentru că boierii sunt răi, căroră pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia, le trimitea cerul ocîrmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi călăii popoarelor, și cari după ce-și plinesc urita solie, pier, lăsînd o pomenire de blăstemuri. Țăranul se tăvăleşte în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, căroră neștiind ce nume să le deie, le numește *năpăști*; iar vițiurile — după pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate și mai rea decît cea morală; vrăjibile și prigonirile între boieri și domni, deteră prilej Turcilor a se amesteca în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpîni, călcînd condițiile tratatului de protecție ce închiese cu Moldavia, și a surpa cite unul, unul, toate vechile privilegii, în cît își însușiră dreptul a numi și pe Domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pe cari apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de cînd aristocrația domnea și poporul geamea în ticăloșie și asuprire! Atunci prevedința, văzîndu-o

bătrână și sluită de nelegiurii, tinde mîna și alege dintre ea pe un neînsemnat boier, pe un oare-care Petre Stolicul om prost și necunoscut. Îl sue pe tron și îi dă sabia răzbunării în mînă.

Acesta supt numele de Alexandru Lăpușneanul va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost'a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atit de adînci, apăsarea despotică îl ovilise într'atîta încît păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan, nu erau acum decît niște sclavi înjosiți a unei boierimii desfrînate, care îi trata și îi vindeca ca pe vite. In adevăr Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omu care să știe a le seca puindu-le stavilă pe însuși poporul; pentru aceasta fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor isbutiseră a da Turcilor dreptul a numi de la sine Domni pe cine voia; așa dar trista Moldavie se văzu ocîrmuită cînd de un Sîrb, cînd de un Arman, cînd de un Sacson, cari se întreceau în nelegiurii...! Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, și pășind cu pași giganticî anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un Domn, care — de și străin — va fi tot-d'a-una scump Românilor.

Limba națională, de și se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie și desele prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, însă și pe aceasta numai partea duhovnicească și puținî din boierinași — ce nu aveau altă nădejde de cit în pana lor — o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult de cit a se iscăli. Un Iacob Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l ertă a-și împlini lăudatul scop. Vasile Vodă vine, și întîia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericesti în limba romînă. Atunci poporul începe a asculta cuvintele religii în limba sa, lucru de care

alte nații civilizate erau și sunt încă lipsite ; și morala evangelică începe a izgoni vițiurile pe care o ignoranță barbară le lăsase a se încuiba în inima Romînilor. Intemeiază școale naționale pe care le înzestreză cu moșii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce a fost rămas uitate și părăsite cînd domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge saū scade din ele, și alcătuesc un cod de legi, care pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta și-a arătat toate caprițiile sale cu acest Domn. După ce l'a suit pe un frumos tron, cînd acum se mîndrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, il învrăjbește cu Domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e invins. Vîndut de ministrul său, părăsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră ; și pentru că nenorocitul e tot-d'a-una și vinovat, cade sub urgia Turcilor cari, după ce il țin închis și în fiare cită-va vreme, il slobod apoī ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie ale lui Vasile Vodă slăbiseră țara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai impuneaū Turcilor. Asuprirea crescu, și țara pierdu dreptul d'a mai avea Domni pămîntenī. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce dă mai mult, și la care se întreceaū Grecii încuibați în foburgul Fanar din Constantinopol. Foarte rar și din cînd în cînd se mai numea cite un Domn pămîntean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlătore intrigile și să-și facă favorabili pe miniștrii Porții, imitaū politica Grecilor, care consista a da banī ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceștia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat de cit politic, el se aliă cu Petru al Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, își lăsă țara supt prepusul trădării, și Moldavia se hotărī de apanagiū fanarioților.

Un veac se mulse țara de acești arendași ! cu un veac se înapoi în toate ! În locul oștenilor romîni, se aduseră Albanezi nemernici. În locul școalelor lui Vasile, se în-

ființă școală grecească. Pămîntenii erau goniți și Grecii în favor. Județele se ocîrmuiau de *Caiccii* și *Seizi*. Moldavia se făcu pămîntul făgăduinții pentru acest neam ce aducea cu sine corupția și desfrînarea!..

E netăgăduit însă că unii dintr'aceștia aũ făcut și bine. Constantin Mavrocordat desrobește vecinii. Grigore Ghica protestează — neputînd face alta — la orice nouă asupra. Alexandru Muruz înzestrează orașul cu ape, îl înfrumusețează cu mîndre zidiri, ș.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfîrșitul căriia aveau în vedere ștreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vîri în inima romînilor. Obiceele strămoșești și tradițiile naționale se pierdură. Limba necultivată și despărțită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbagiul curței. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu cari se încuscrea și pe care îi tămăia ca să le intre în favor. Fecioară până atunci, limba patriei se împestrîță formînd un gerg ce se întinse ca o pecingine; căci până și la bisericile de întăiul rang, slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba națională.

O asemenea stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monstruoșitate a vedea o nație întregă în cumpănă a-și pierde ființa. Dumnezeu se îndură și își ridică urgia de asupra poporului său. Anul 1821 dărîmînd edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegiile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție — care de și nedesăvîrșită — începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea, și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările aũ răspuns scopului; dăcă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea Romînilor) fu ajutat și urmat precum s'ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voim numai să arătăm că Moldavul — asemenea

pătimaşului ce nu crede cînd se vede însănătoşat — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu aşteaptă vre-un bine, pentru că ai săi totdeauna l'aŭ împilat! Şi în adevăr, e curios a observa că ori cînd s'a făcut vre un bine în țară, s'a făcut numai prin străini:

Un Albanez păstrează naționalitatea,

Un Grec desrobește țara,

Un Rus pregătește civilizația.

Romînul (nu știm pentru ce) n'are încredere în sine. La ori-ce primejdie strigă: Doamne! Doamne! cînd n'ar trebui să uite proverbul:

Ὅν Ἀθηναὶ καὶ χεῖρα κίψει.

Scrisoarea XX ¹⁾

(Statistica lupilor)

Februar, 1846.

Viu de la vînătoare, prietene, unde am împușcat un lup. Dă-mi voe decî să ți vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaște lupul, fiara astă carnivoră și nesățioasă, dușmanul păstorilor și groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, lupii n'aŭ mai văzut pămîntul Engliterii; și cînd în toate statele Europei erau proscrise, numai în Moldavia — sînt acum cincî ani — viețuiaŭ ca în sinul unei republice, încît era o *Blagoslovenie* cum lupii și jidaniî creșteaŭ și se înmulțeaŭ! Însă la 1841, ministerul trebilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preț capului de lup. Țăraniî începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniștiți, și oile a dormi mai fără grijă.

Spun — nu știu de e așa — că lupii văzînd osînda ce li se pregătește, aŭ ales o deputație dintre ei, care viînd în capitală, și-aŭ tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-și închipuiaŭ că aŭ. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și

¹⁾ *Păcatele tinerețelor*, p. 321.

lată, în care dovedia tetragonicește că, de la descălicarea lui Dragoș, lupii aŭ trăit în bună pace în țară, că n'aŭ mai făcut nimeni *sprafcă* ca să vadă cîte oi s'aŭ mîncat; că de vreme ce lupii sînt lăsați ca să mănînce oi, și oile ca să fie mîncate de lupi, apoi după toate formele, legile, și obiceiul pămîntului, lupii se cuvine a fi volnici să mănînce oi, ș.c.l. ș.c.l.

Ministrul Lupu Balș le întoarse jalba cu *nadpis* zicînd că obiceiul pămîntului poate sluji de lege, cînd nu este vătămător legii, și numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamația, cînd vor da înscris și chizeșie că nu vor mai mînce carne, ci vor paște troscăt ca niște dobitoace ce sînt.

Deputații eșiră cu coada între vine, gîndind la nedreptățile oamenilor. Viind la gazdă și simțind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotlete de miel, și friptură de miel.

— E bine! strigă unul dintre ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mănîncă oi, și noi să nu mîncăm!

— Ba să mîncăți, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul și lupul sînt lăsați ca să mănînce carne; dinții lor cîi cînești o dovedesc. Eŭ cînd nu mănînc carne, nu pot pronunța nici cel întii vers din Eneida:

Arma virumque cano etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră fiitorului filosof scopul soliei lor, și neisprava cu care aŭ eșit de la ministru.

— Advocatul ce l'ați avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbei Latine, a limbei mume, nu le cunoștea. Sunt sigur că petiția ce v'a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eŭ o suplică cu litere latine și veți vedea cum voi face capot pre ministru cu tot departamentul său.

Indată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mîntuia prin acest calambur:

Lup te chiamă și lup ești,
Lupiî dar ce prigonești?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicînd că nu-î plac poeziile, și că cu toată cuscrenia ce ei arată că ar avea cu dînsul, nu poate călca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliție să-î intiriască din oraș.

Ajungînd la barieră, nenorocitele fiare își șcuturară praful de pe copite, și lăcrimînd, tinseră labele spre cer, cuvîntînd acest blestem:

De la 26 Ianuarie 1841 pînă la sfîrșitul lui Decembrie 1845, s'a uciș — după cataloagele Visteriei — acești lupi:

In anul 1841.	113 lupi mari.
— 1842.	198 idem.
— 1843.	318 idem. 59 puî.
— 1844.	340 idem. 111 —
— 1845.	261 idem. 101 —

1230 mari. 271 puî. Total 1501,

și s'a plătit din Visterie 18450 lei pentru 1230 lupi mari și 2032 $\frac{1}{2}$ lei pentru 271 puî. In total 20482 $\frac{1}{2}$ lei.

Să videm acum folosul acestei legiuri.

Să inchipuim că fiecare lup era să mînce pe an cite 12 oi. — Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s'ar muțemi c'o oaie pe lună? — In cinci ani vine de lup cite 60 oi, care pentru 1501 lupi face 90060 oi. Socotînd acum oaia cite 20 lei, face 1801200 lei, din care scăzînd 20482 $\frac{1}{2}$ lei prețul capetelor a 1501 lupi, rămîne folos 1780717 $\frac{1}{2}$ lei.

Scrisoarea XXI

(Trisfetitele) ¹⁾

Noemb. 1846.

Cînd un istoric — ce ne lipsește — s'ar ocupa a scrie istoria Romîniei, nu ar putea găsi urmele caracterului național de cît în timpul domnirii prinților romîni adecă de la venirea lui Dragoș și pînă la emigrația ²⁾ lui Cantemir.

În această epocă mai bine de trei veacuri ³⁾ și jumătate găsește cineva niște fapte eroice, mărețe ⁴⁾ și crude care aduc groază și mirare. Mai mulți Domni buni s'au deosebit prin patriotismul și mai virtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmele sunt încununate și orașele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea A tot puternicului; și fie-care din zidirile aceste erau monumentul vre unei isbînde asupra dușmanilor puternici de care Romînia era încungiurată.

Unii din Domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasile Lupu. El întăi întemee școale, el puse să se traducă și să se tipărească cărțile ⁵⁾ în limba patriei, el în sfîrșit aduse moaștele sfintei Paraschiva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungî de bani, și le așeză în biserica zidită de dînsul în Iași. Această cuvioasă patroană a orașului nici odată și după orî-ce împrejurări nu-și părăsi locașul, ⁶⁾ și totdeauna scutitoarea politiei ⁷⁾ și țării, e comoara cea mai prețioasă ce are Moldavia.

Istoria Prințului Vasilie înfățișează niște episoade atît de tragice, niște jocuri a norocului atît de deșanțate, încît îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. ⁸⁾ Hronicarii romîni, istoriografii Poloni și

1) *Calendar p. pop. rom. (Almanach de învățătură și petrecere)* 1846 p. 185 sub titlul: *Vasilie Vocolod și Biserica Trei-Ierarhî.*

2) *pribegirea*; 3) *mai bine de un veac și jumătate*; 4) *politice și crude*; 5) *cărțile bisericesti în limba patriei, el însuși o tipografie românească*; 6) *V. înapoi Sobieschi și Români* Nota lui C. N.; 7) *și pururea scutitoarea orașului...* 8) *cuprinsul acestei cărți-cele, de a o scrie...*

Unguri, Diaconul arab Pavel aŭ scris mult pentru el. Pînă cînd poate într'o zi voi avea prilej a ți-o arăta prelarg, voi să-ți dau o mică idee de biserica SS. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil [mestecat gotic și] bizantin e pe dinăuntru zugrăvită în fresco. In dreapta stă racla Sfîntei, înălțată ¹⁾ pe cîteva trepte. Aici pe părete e zugrăvită solemnitătea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul Capugibaș călare înainte, Arhieriei purtînd racla, Domnul, boierii și poporul ²⁾ în urmă. Pe alt părete staŭ atîrnate ³⁾ portretele lui Vasilie și a familiei lui cusute în aur ⁴⁾ și în mătasă.

Acea însă care dă o figură originală astei zidiri e că pe din-afară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuind deosebite arăbește grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții și de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Pînă nu de mult, slujia pentru privighere de foc, și clopotul cel mare nici odată n'a sunat într'o usnă fără să pue tot orașul în mișcare. ⁵⁾ [Uneori cînd poporul se simția asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele își vărsa gloata peste oraș, și norodul nu se liniștea, nici clopotul nu tăcea, pînă nu se videa scăpat de angării și ușurat de împilări]. Astăzi însă oamenii s'aŭ prefăcut, năravurile s'aŭ înblinzit, și nu se mai aude clopotul de *dandana*. Sunetul lui chiamă numai pre credincioși la rugăciune.

¹⁾ rîdicată... ²⁾ și norodul... ³⁾ se văd atîrnate... ⁴⁾ cusute cu fir și... ⁵⁾ Urmează: La anul 1827 aŭ ars coperemîntul acestui turn, împreună cu ceasornicul ce era așezat sus și arăta oare despre patru părți. Turnul s'aŭ coperit, dar ceasornicul abia mai dăună-zî s'aŭ pus, însă nu unde era locul lui, ci mult mai jos și arată ceasurile numai despre uliță. Economia a călugărilor greci, în mîna cărora a încăput și această mănăstire.

Scrisoarea XXII

(Istoria unei plăcinte) ¹⁾

Decembre 1847.

Îți aduci aminte ²⁾ de copilăria noastră — care s'a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoșeeeee! Cum alergam toți copii și bătrîni ³⁾, și cei mai mari și cei mai mici; cu ce nerăbdare așteptam să-și pue plăcintarul jos tablaoa din cap, și cît de iute i-o deșertam!

Astăzi plăcintele au perdut valoarea lor și plăcintarul poezia lui; civilizația l'a omorît. Toți l'au părăsit și surîsul ⁴⁾ se vede pe buzele lui numai cînd e conjurat de băieți și de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioși. Aceștia une-orî îi mai deșeartă tablaoa, iar cele mai adese se întoarce sara acasă cu dînsa plină. Atîta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde, se mîncă.

La 1821, după spargerea Eteriștilor, Pașa din Iași văzînd că nu poate scoate pe Ianiceri din țară, ceru ajutor. I se trimiseră decî spre acest sfirșit cite-va mii de Tulimeani (miliție). In toate zilele urma coliziunii între ei, și ele se sfirșeau tot-deauna prin moartea a cîți-va.

Intr'una din zile — era iarmaroc pe șesul Frumoasei — un plăcintar s'a dus cu o pohace s'o vîndă; un Tuliman o tîrguia, cînd un Ianicer vine și vrea s'o iee. Tulimanul însă nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni și Ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, și comedia se mîntue cu uciderea a vr'o trei-zeci de inși de ambe părțile; iar plăcinta, trîsta cauză a acestei dispute și autorul ei, au rămas tur-tiți și hăcuiți într'o baltă ⁵⁾ de sînge.

In vremea Domnilor Fanarioți plăcintele și gugoășele erau mult mai căutate. Un Domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat a ni-l păstră — era un mare mîncău de plăcinte. Caimac, gugoășe, alivenci, iaurt, seralii, ba-

¹⁾ *Romînia Literară*. Iași 1855, p. 161. ²⁾ *Vă aduceți* aminte. ³⁾ și copii și băieți... ⁴⁾ și zîmbetul... ⁵⁾ într'un bîle de sînge...

clavale, plăcinte, învîrtite ¹⁾ ș. c. l., se îngropaū în stomahul lui ca într'un abis fără fund. În toată dimineața — pînă a nu face divan — trata cu becerii săi despre felul ²⁾ plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan — unde nu-și vîră ei coada! — care umbla de mult să se facă Vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuinteze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă, cînd iacă se înfățișează o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărăteasa plăcintelor, cap d'operă în gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m'am făcut Vornic.

— Cînd?

— Acum.

— Cum?

— Vezi plăcinta asta? Din pîntecelile ei a se iasă Vornicia mea.

Indată plăcinta s'a trimes la curte.

Înălțimea sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorită. Ediclii și Iciolani stău înmărmuriți dinaintea lui cu minile la piept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decît de a trimite la Ocnă pe șease beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții, și a bate cu urechea în stîlp pre credinciosul cel mare. Pentru ce astă urgie? — Pentru că ticăloșii aū uitat să facă plăcinte la masa Măriei Sale. Uitare vinovată și *neertabilă!*

[Cînd] acum era să se pue în lucrare înalta hotărîre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, intră adusă pe o tupsie de argint. De ași fi fost față, ași putea să-ți descriu încîntarea ce a cășunat sosirea acestei ancure mîntuitoare, dar eū încă nu eram pe lume; pre cît însă am auzit din bătrîni, bucuria a fost mare, și credincierul, stolnicii și becerii aū scăpat de pedeapsa meritată.

¹⁾ învîrtite, *clătite* ș. c. l... ²⁾ despre soiul.

Trimisul s'a întors bogat răsplătit, aducînd și pentru curtezanul nostru următorul bilet din partea marelui Postelnic :

«Arhon...

«Inălțimea Sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mine «dimineată să te înfățosezi la curte în Spătărie, spre a «îmbrăca caftan de Vornic mare».

«P. S. Nu uita să trimeți mine, pentru masa Măriei Sale, «o plăcintă ca cea de astăzi».

A doua zi mehterhaneaoa juca în ograda boierului cu plăcinta, care șezînd în balcon, își netezia barba cu mulțămire ; iar cînd înceta cîte puțin scîrțîitorul țipet a surlei lui mehterbașa, s'auzia între norodul grămădit la poartă, cîntînd :

Cu iaurt, cu gogoșele,
Te făcuși ¹⁾ Vornic, mișele !

Scrisoarea XXIII²⁾

(Ἡ τὸν ἦ ἐπὶ τὸν)

Iunie. 1848.

Nu știu pentru ce, domnul meu, ești stim pre femeii mai mult decît pre bărbați. După a mea idee, deși suntem partea tare a neamului omenesc, nu suntem însă și cea bună ; căci e netăgăduit că de la începutul lumii și pînă în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire ci și în patriotism.

Lăsînd la o parte Corneliile, Lucrețiile și toate femeile istorice, Grece, Romane, și de alte nații, îți voi vorbi numai de femeia romînă, acest tip de amor și de virtute.

Cîte vișuri s'au strecurat în frumoasa noastră țară sub ocrotirea unui guvern prieten a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie ! cîte rele

¹⁾ Te-ai făcut. ²⁾ Păcatele tinerețelor, p. 328.

aŭ spurcat inima bietului Român! însă nici una din ele n'a putut păta haina cea albă a femeii romince, ci ea rămase tot curată și neprihănită. Și de unde vine aceasta? De la educație? Nici decum. Educația femeilor la noi e atât de neîngrijită, încît nici trebuie a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate; de la natură care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vrsta.

Vezi o fecioară fără prihană, tînără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iată-o acum soție, mamă de familie, conjurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sîrguindu-se a împrăștia cu senineța și blînda ei mîngiere, negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfîrșit, matroană respectabilă, povățuind către cele bune pe fiii și fiiele sale, uitîndu-se cu mulțemire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănuși nici de o greșeală; și așteptînd sfîrșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dînsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misia îi e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge cîte-va lacrimi, semăna cîte-va flori, și lăsa o suvenire duioasă în inimă scumpe!

De și se pare ușoară solia ei, iaca ce zice filozoful Genevii: «Omul făcînd bine nu atîrnă de cît de sine, și poate «brava judecata publică; dar femeea făcînd bine, n'a făcut «de cît jumătate din însărcinarea sa, și trebui să-î pese de «ceea-ce gîndesc de dînsa nu mai puțin de cît de ceea-ce «este în ființă... Opinia este mormîntul virtuții printre bărbați, și tronul său printre femeii.» Greu e a putea înlătura cine-va calomnia și invidia lumii, femeea însă știe că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cît pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într'o republică de femeii, unde ele să poruncească și noi să ascultăm. Crede-mă că n'ar merge trebile mai rău. Dar văd că

m'am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică când voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor.

Ἡ τὰν ἤ ἐπι τὰν, zicea acea vestită Spartiată, dînd scutul fiului său —, însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei și a Greciei.

Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încue porțile cetății fiului său și îl trimite la biruință, și pînă la Doamna I..., care cu arma în mîna îmbarbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pe aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stingă în noaptea despotismului, steaua României abia răsărindă. Cîte și cîte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s'au trecut cu vederea, și s'au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutum pacem apellant*, nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască!

Scrisoarea XXIV ¹⁾

(Un vis)

Iulie 1848.

Luna lui Iulie se arătase cu sfîroase prevestiri. Holera începuse a secera mai întii slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuțea grozavă. Toți acei ce aveau unde și cu ce fugi, părăsiseră Iași; numai sărăcimea și acei puțin implegați ce nu se îndurau a se deslipi de cancelaria lor — de frică că-și vor găsi locul ocupat de alții — mai rămăseseră. Locuitorii satelor speriați de boală, încetară de a mai aduce merinde în oraș; și acum pe lingă mortalitate, se adăogi și lipsa hranei. Toate curțile se pustiiară, toate magazinele se închiseră, toate porțile se încuiară. Dimineața te deșteptai într'o atmosferă groasă și grea pe care cu anevoie

¹⁾ Păcatele tinerețelor, p. 330.

o răsufală. Peste zi, o căldură năbușitoare fără aer, fără vînt. Seara, dacă aveaî curagiū să eși din camera-ți și să pleci pe uliță, nu vedeai de cît bolnavi și murinzi pe prispelile caselor, pe pietrele trotuarelor, pe pavaua ulițelor; nu întilneaî de cît care cu morți, pe cari îi duceau ca să-î arunce pe malul unui șanț, unde așteptaū zile întregi pînă le venea rîndul să-î îngroape puținii ciocli ce n'apucaseră încă a muri. Putoarea leșurilor putrezinde te ameția. Intr'un cuvînt, orașul tot era numai un mare mormînt. Te grăbeai a te întoarce curînd acasă, cuprins de spaimă, tremurînd de groază, galben și ștergîndu-ți fruntea șiroindă de sudori reci; numărîndu-ți viața nu pe luni sau pe zile, ci pe ore și minute. Apoi dacă te culcai recomandîndu-ți sufletul lui Dumnezeu și voiai să dormi (fără să știi de te vei mai deștepta), era peste puțină, căci urletul ciinilor și cîntul cucuvelor, te țineaū treaz și în fiori nesfirșiți.

În vremea aceasta izbucni revoluția Romînilor, și armia Rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculenî. Opt tunuri, cîte-va sute de cazaci și un regiment de pedestrime, tăbăriră pe cîmpul Copoului în dreptul lagărului miliției noastre, din care murise a treia parte. În toate serile, două muzici — rusească și romînească — jucaū feluri de arii, pe care nu le ascultaū mai nimeni. Cît pentru mine, mă oțeriam auzind cîntece dinaintea osîndeî patriei, și-mi părea că asta nu e alta de cît o hulă, un desfid către providința care ne pedepsia cu atîta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușe pe cap, și să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă de la noi mînia cerului, noi ascultam muzici și cîntări! și nu știu, era se vede un joc a imaginațiunei mele, de mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist. Cea mai alegră arie semăna un prohod.

Luna fatală se apropia de sfîrșit. Acum epidemia începuse a scădea în capitală și a se întinde ca o pecingine pe cele-l'alte orașe și sate. În fața unei noui nenorociri

ce amenința cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala, și se întrebau cu îngrijire ce caută acești străini în țara noastră, și cu ce o să-i hrănim când seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile? Și apoi își răspundeau suspinînd că osînda asta e mai mare de cît a holerii, că Dumnezeu și-a înturnat fața de asupra noastră, că foametea stă pe pragul ușei noastre, și ceasul pieirei a bătut.

Într'o zi neștiind ce să fac, ca să împrăștiu tristeța de care eram cuprins, m'am dus să văd pe doctorul H... franțez care e la noi de cincî-zeci de ani; om pe atîta de bun cît și de învățat, prietenul tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrîn slab și abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase, ședea pe un jilț în balcon, încălzindu-și slăbitele mădulări la razele soarelui. Se bucură mult cînd mă văzu, și după cele obicinuite întrebări și răspunsuri, conversația căzu firește asupra întîmplărilor zilei.

— Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase țări, pe care o privesc ca o adoua patrie, nu lasă să mă însănătoșez.

— După furtună vine și vremea bună, răspunsei întrebunțînd un proverb à la Sancho Pança, și voind prin asta a opri țipătul sîngerîndeii mele inimii; uite, boala încetează, patimile se tîmpesc, și liniștea se statornicește...

— Sub baionetele străine! Eū sunt bătrîn; nu voi ajunge să văd aceea ce nu doresc; dar D-ta o vei vedea, și-ți vei aduce aminte de vorbele mele. Gîndești oare că se vor mai înturna anii acești trecuți de pace și de liniște?

— Și pentru ce nu? Ocupația va înceta, îndată ce...

— Ascultă, mă curmă doctorul, ieri după ce am privit din balcon soarele apuînd, seara fiind rece, m'am sculat din jilțul meu și am intrat în odaē, unde aprinzînd lampa, m'am culcat. După ce am citit un capitol din istoria lui Napoleon, a acestui uriaș ce a răsturnat fața lumii, și pe care l'am urmat în arinișurile Egiptului și în troenile zăpezilor Rusiei, am lăsat cartea și am închis ochii, dar fe-

luri de gînduri m'aŭ întovărășit pe căpătîiul meu. Gîndeam la Franța, pe care n'am revăzut'o de jumătate de veac, gîndiam la Moldavia în care îmi petrecusem în liniște partea cea mai mare din viață; gîndeam la sguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipației popoarelor și a națiilor a sosit, și apoi urmărind mahinațiile politicii, vedeam cu îngrijire că absolutismul începe ear a-și ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă există.

Pe nesimțite mă cuprinsese somnul, cînd un vis fantastic mi se arătă. Mi se păru că un glas străin strigă: Scoală-te! Apoi mă făcuî în trăsura mea care mergea atît de rapide, în cît roatele sfîrîiaŭ, iar caii spumegaŭ de sudoare. În fuga astă silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n'am întilnit nici o suflare, deși era ziua mare, cînd de odată caii s'aŭ oprit de mulțimea oamenilor ce umpluse curtea unei case mari. Mă trezii atunci într'o sală unde erau numai boeri cu decorații, și ofițeri cu spalete. În mijloc văzuî o femeie naltă și frumoasă cu ochi și sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală pînă la cingătoare, ingenuchiată și cu minile legate dinapoî. Lîngă ea sta un om cu mască. El ținea un paloș lat cu care lovea creștetul acelei nenorocite ființi. Privitorii se uitaŭ la acest martir fără a clipi din ochi, fără a zice ceva, fără a face vre o mișcare, în cît semănaŭ a niște statue de ceară. Tăcerea era adîncă. Nu se auzeau de cît lovirile de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce eșia din peptul frumoasei osîndite! La fie-care lovire un pîriu de sînge purpuriu se revărsa pe umerii și sînul ei, pînă ce în sfîrșit ucisa căzu cu fața în jos, scaldată în sîngele său.

E bine! în cruntele răsboaie a lui Napoleon, mi s'a întîmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea de chirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații, nici odată însă nu m'am simțit atîta de înfiorat ca la priveliștea ce mi se arăta în vis. Mă simțeam murind, și nu știu cît s'ar fi prelungit coșmarul acesta, dacă o agitație nervoasă

nu mă deștepta. Lampa mea se stinsese, și dinții îmi clănțăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mîna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăși lampa și eși; eă însă nu mă putui adormi, grozava videnie îmi sta dinaintea ochilor.

Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfirșind. Nu este el oare o profeție?

— Nu știu ce este, i-am răspuns; știu atîta că ies de la D-ta mai trist de cît cum am intrat.

Viind acasă, m'am apucat să-ți scriu visul doctorului P... pre care te rog să mi-l tîlmăcești, sau mai bine nu-mi zice nimic, căci mă tem s'aud tîlmăcirea lui!

Scrisoarea XXV.

(Omul de țară¹⁾).

Octombrie 1849.

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici precum și acolo, am văzut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cît însă înaintez în vîrstă, cu atîta mă pătrund de încredințarea, că viața omului de țară este cea mai fericită și mai bine cuvîntată de Dumnezeu; cu toate aceste mulți se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

Dăunăzi trecînd prin satul N. poposii la casa unui răzăș bătrîn ce avea încă vre-o cîțiva stîngenii de moșie. Romînul mă primi cu bucurie, iar femeia lui mai adăogi un pu cu smîntînă la bucatele obișnuite. Ne-am pus la masă.

— Văd că petreci bine, moșule, am zis gazdei.

— Bine și nu prea, îmi răspunse; viața noastră, a oamenilor de țară este foarte grea. De aceea am socotit pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am strîns și citeva pîrăluțe. Pre unul am să-l dau în școală la Iași ca să învețe nemțește, franțuzește și latinește.

¹⁾ *Săptămîna* (Iași 1853) p. 57-62. la rubrica: *Invățături religioase și morale.*

— Dar românește nu?

— Ba și românește; dar, vezi D-ta, că dacă n'a învățat francezește și latinește, nu înțelege româneasca de astăzi. Acum trebuie să știm multe limbi ca să înțelegem pre a noastră. Apoi după ce-a sfârșit cartea, s'a face un *logofăt*, și a cîștiga și el boerie, orî s'a tocmi vechil la niscai răzăși și și-a zice *advocat* cum îi al nostru, care se judecă de douăzeci de ani să ne scoată moșia, și de cînd se tot judecă ne-aŭ mîncat-o pe jumătate.

Pre cel al doile, am să-l dau calfă la vr'un lipscan sau la vr'un bacal, să învețe neguțitoria, și să aibă și el dugheană cînd a fi mare. Cît pentru cel mai mic, l'oi da pre lingă vr'un boier să slujiască, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Incaî știu c'or petrece o viață mai bună; n'or asuda ca tatăl lor să-și scoată pînea din pămînt. În Iași, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm până la prînzișor. Soarele nu-î pîrlește, și ploaia n'o doresc de altă, decît ca să le stîmpere colbul de pe ulițe.

— Și pe Anița — adăogi bătrîna — vrînd Dumnezeu, om da-o într'un *pansion* să învețe a juca și a cînta în ghtară; și unde s'a face o duduca cu capelă și cu rochiî mîndre, și a lua un cuconăș care i-a vorbi tot francezește!

— Așa-i că bine am pus la cale? Ce socoți și D-ta? mă întrebă răzășul.

— Eŭ socot, moșule, că foarte rău ați pus la cale, și să-ți dau cuvîntul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveți mai multe limbi și să-l faci logofăt sau *advocat*. Știi ce-a să iasă din aceasta? Ai să-ți osindești copilul la o vecinică atîrnare; să șadă într'o odae cu pana în mînă, unde o să tînjească ca o floare scoasă din locul ce-î prieda, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieței, nefiînd nici odată a lui ci tot a altora, o să iasă trecut și veșted; și mai sărac decît cum intrase. — Să-l faci *advocat*? Meseria asta cere un talent și o vrednicie deosebită; de unde știi că copilul D-tale le va avea? *Advocat* rău s'a putea face, și dacă va mai cîștiga și rele deprin-

deri, va veni în rele fapte; se va face un înșălător, un necinstit, un plastograf, și... va fi rușinea părinților!

Pre cel al doilea zică că vrei să-l dai calfă la vr'un neșăpitor, adică vrei să-l înveți de copil a se jura strîmb, și a nu măsura drept.

În sfîrșit pre cel al treilea, ai de gînd să-l dai în casa vre-unui boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvînt! Atîta numai că acum boierii nu mai scot *ciraci*; însă fiind că băietul este curățel, o să-l îmbrace c'o *livrea* frumoasă, c'o jiletcă roșie cu șireturi de fir, cu niște pantalonî galbenî și c'un frac nu știu mai cum, pe bumbii căruia o să fie marca stăpînului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii din cireadă și caii din herghelie de pe bourul lor. Într'un cuvînt, o să fie *jokei*.

— Ciocoi!

— *Jokei* am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.

— Mai bine la plug decît în coadă.

— Să venim acum la copila D-tale, mătușă, pe care vrei s'o dai la *pansion*. Îndată ce va intra acolo, n'o să-i mai zică Anița, ci Madmoazel Anet (*Anette*). O să învețe a juca polca și o să uite hora. O să învețe a cînta în gîtară și n'o să știe a nevedi pînza. Iar cuconașul care o să-l ia-i ginere — și care o să se rușineze să se răspundă cu socrii lui, — cea întăi treabă ce o să facă, o să fie să-i vîndă stinjenii de moșie care-i vei da zestre, și după ce-i va bate la tălpi, are să-ți lepede fata, pe care o s'o primești în casă plîngînd, și n'o să-ți fie de nici un ajutor, căci o să știe franțuzește, iar nu gospodăria.

— Ce spui, domnule, strigară bătrînii, va să zică foarte rău pusesem în gînd? Dar apoi ce ne sfătuești d-ta să facem cu copiii noștri?

— Iată ce. Să-i dați la dascălul din sat să-i învețe limba lor ca să poată citi cărțile cele bune care-i învață cum să cinstească pe Dumnezeu, pe părinți și pe mai marii lor, cum să-și împlinească datoriile către cîrmuirea care se în-

grijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor ști că pe ogor cu plugul sub mină și cu inima la lucru, sînt siguri astăzi pentru pîinea de mîine, fiind-că ea va atîrna numai de la munca lor! Se vor bucura de un aer curat, și vor avea grîne, poame, lăpturi și alte bogății ce le dă bunul Dumnezeu.

Orașeanul trăește azi pe mîine. Zdruncinatu-s'a ceva negoțul? Se teme că nu va avea pîine pe a doua zi în vreme ce țaranul este sigur c'o să secere la Iulie. În orașe, traiul atîrnă de la cincî sau șase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se întimplă să nu găsească într'o zi de lucru, lipsa și foametea i se înfățișează îndată; la țară însă, de n'ar fi nici o para, tot nu se teme cine-va că nu va găsi ce mînca. Indată ce omul și-a împlinit datoriile cîmpului, doarme liniștit, și se scoală voios, pentru că nimica nu-l umilește într'un loc, unde toți vorbesc o limbă și se îmbracă de o potrivă.

Anița d-tale, mătușă, în loc de franțuzește va învăța gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman curat și o cămașă de borangic cu alțițe cusute de dinsa. Nu va purta capele, ci flori de cîmp. Va ajuta bărbatului său la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună.

Iată ce se vor face copiii d-voastră dacă vă veți îngriji de dînșii.

— Îți mulțumim, domnule, că ne-ai deschis ochii, imi ziseră bătrînii. Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gogomânia ce era să facem. Vedem acum că bine trăim noi la țară; de ar trăi și copiii noștri cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom insufla frica lui Dumnezeu și dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrînii țaranî, cari mă întovărășiră de bine-cuvîntări pînă ce mă pierdură din ochi.

[Bucurie!] ¹⁾

¹⁾ Lipsește în *Săptămîna*.

Scrisoarea XXVI

(Proprietate păgubitoare¹⁾)

Martie 1850.

Sunt unii bătrîni cari ți se fac neapărați, a căroră față dorești s'o vezi din cînd în cînd, cari îți vorbesc o limbă vechie, îți aduc aminte de o vreme trecută, și sunt — pot zice — ca o hronică vie.

Un proverb zice: «de n'ai bătrîn, trebuî să-ți cumperi». Eû, [prietene], am norocirea a-mî avea bătrînul meu, pe care nici l'am cumpărat, nici l'am strîns de unde-va, ci l'am găsit de la părinți împreună cu ghighilicul tatei²⁾ și benișelul mamei³⁾; relicvie prețioasă pe care n'aș schimba-o pe cea mai scumpă anticitate din muzeele Italiei, pentru că jicnicerul Simeon Durac e un bătrîn pe atît de vesel cît și nesupărăcios; un fel de Nișcorescu *en bien*⁴⁾ petrecîndu-și zilele cîte i-aû mai rămas să trăiască pe lumea asta, fără a se îngriji cît de puțin de ea fără a se amesteca în intrigî; fără a avea curiozitate. [Se mulțumește cu poziția lui, și ca un adevărat filosof, nu dorește să aibă mai mult de cît are]⁵⁾, adică o răzășie în ținutul Cărligăturii și o casă în ulița Băibăcăriei, pe care le are date cu anul, răzășia unui vecin, și casa unui arhivar de la nu știu care Divan.

[Cu cît însă se învoește cu posesorul, cu atîta e nemulțumit de chirigiû; căci acest impieगत public⁶⁾ îi plătește foarte rău chiria, sau mai bine zicînd, nu i-o plătește nici cum. Bietul meu bătrîn îl vizitează regulat de două ori

1) *Gazeta de Moldavi*: 1850, p. 106 cu titlul *Proprietar și chirigiû*;

2) *tătînă-meu*; 3) *maică-mea*. 4) Urmează în altă frază: *Mulțemit cu poziția lui, își petrece zilele...*; 5) *Și apoi e și cam filosof; se mulțumește cu ce are*; 6) *Dintre acești doi chirigiû însă, impieगतul public își plătește...*

pe zi, cerîndu-și dreptul; în zadar însă ¹⁾. Arhivarul rîde și nu plătește.

— Știi ce, domnule Scripicescu? îi zise el mai deunăzi, am venit....

— Să-mi ceri chiria? Tot aceea și iar aceea. [Doina știe, doina cîntă].

— Ba nu; am venit să te rog de un lucru.

— A! îndată ce nu e vorba de bani, sunt gata să te ascult.

— Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuța mea e bunișoară. Patru odăițe, ogradă bună cu gard, chiar la uliță....

— He! așa ș'așa. Nu e tocmai comodă. Ferestrele mici, coperămîntul vechi....

Eū tot sunt un bătrîn singur c'un picior în groapă, lemn uscat bun ²⁾ de ars; m'am luat de seamă să ți-o dau dumatiale, că zău, m'am săturat de a tot alerga după chirie. Incai n'oi mai avea supărare și bătae de cap, ș'apoi dumneata mi-i pomeni poate cîte-odată.

— Mî-o dai mie ³⁾ casa dumatiale?

— Dar, și daca vrei, fă hîrtia de dănuire s'o iscălesc și să mergem s'o întărim la judecătorie.

— Foarte mulțumesc, [zise Scripicescu]; nu primesc.

— Nu primești?

— Dar ce mă socoți pe mine, arhon Jicnicer? Gîndești că-s așa de prost să fac o asemenea neguțătorie păgubitoare? Știi că bine umbli să mă pui la mîină?

— Cum așa? întrebă Jicnicerul, care nu înțelegea.

— Iaca cum, răspunse Scripicescu. Eū acum țin o casă, a căreia chirie ⁴⁾...

— [N'o plătești], o știu tare bine.

— Și n'am altă grijă. Dar cînd aș fi eū proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să

¹⁾ dar în zadar. ²⁾ bun numai de ³⁾ Cum, vrei să-mi dai mie...
⁴⁾ Eū țin o casă cu chirie, pe care n'o plătesc...

plătesc... să plătesc... măi știu eu ce? Să stric gardul, să fac parmaclăcuri. Să prefac ferestrele după plan, s'o acoper cu tinichea sau cu oale, ș. c., ș. c. l... Unde m'ar suiastă istorie? Să șed tot cu mina în pungă, așa e? — Ține-ți casa, frățioare; nu ți-ai găsit omul. Nu-mi trebuie mie *belea*. Măi bine ți-o plăti chiria.

— Apoi asta cer și eu; dar cînd?

— Cînd? cînd? — Știi că ești curios?

Zicînd aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la cancelarie, iar jicnicerul Simeon eși după dinsul, desnădăduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

[Sănătate !].

Scrisoarea XXVII¹⁾.

(Un proces de la 1826).

Martie, 1851.

În ziua de astăzi cînd procesele aū ajuns a fi atit de multe și atit de lungi, cînd măi nu vei găsi om care să nu aibă procesul său, socotim că n'ar fi o greșeală de s'ar institua o răsplătire națională pentru toți acei ce n'au procese²⁾, fie [aceasta] o menție onorabilă din partea cîrmuirii.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect căci noi sîntem acei ce n'am avut — slavă Domnului! — pînă acum nici un proces, și prin urmare, noi am fi cei întii cari ne-am folosi de acest drept.

În adevăr, lăsînd gluma la o parte, se miră cineva cînd vede *uricele* și *episoacele* vechi, care în puține rînduri cuprindeau atit de mult, și *anaforalele* și hotărîrile de acum, care în multe rînduri cuprind atit de puțin.

Ni s'au prilejit a vedea o anafora scrisă pe *douăzeci* coale hîrtie! adică de trei ori cît întreg cap. VIII al Re-

1) Păcatele tineretelor, p. 341. 2) Urmează: fie aceasta o medalie...

gulamentului, și de două ori cit toată partea I, a Codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful statului să fie silit a asculta odată saū de două ori pe săptămînă asemenea *pocitanii*, precum : referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal în neființă, tratație în complet, osebită socotință după hodul delei, șcl., șcl., fraze barbare care-ți mănîncă vremea și îți irită nervele !

Cînd eram la București un om de duh îmi spunea o anecdotă de la 1826 a Domnului Grigore Ghica.

Intr'o zi printre alte hîrtii, Logofătul al doilea îi înfățișă o anafora a Divanului pe vr'o trei-patru coale hîrtie.

După ce îi ceti vr'o două părți din ea :

— Ce e aceea ? întrebă Vodă.

— O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia ?

— Doi neguțători de aici din oraș.

— Și ce zice Divanul ?

— Zice că de și Stoica are dovadă că are să iea o sumă de bani de la Mihali, dar Mihali întîmpină că acei bani erau... fiindcă... pentru că... Să văd ce zice.

— Citește d'intîi, zise Ghica.

Logofătul al doilea începu a citi anaforaua. Domnul asculta.

Acum era pe la a șasea față.

— Am uitat cite ai spus pînă aici ; Logofete, zise Vodă. Incepe d'intîi.

Bietul funcționar vărsînd sudori, reîncepu citirea care acum merse pînă la încheerea ce se sfîrșia cu obișnuita formulă : «Iar desăvîrșita hotărîre rămîne la înțelepciunea M. Tale».

— Și ce hotărîre să dea înțelepciunea mea, zise Ghica, cînd din toate zisele și deszisele lor, n'am înțeles nimic ? La început are dreptate Stoica, la mijloc, Mihali, și la

coadă și Stoica și Mihali. Aferim! bun judecător am! —
Și de cită vreme se lăntuește pricina asta?

— De patru ani.

— Patru ani! Și pentru ce n'a trimis-o în cercetarea
starostilor de isnafuri, după cum e obiceiul între breslași?

— Nu știu.

— Buiurdisește-o către starosti breslelor ca s'o cerce-
teze, s'o pue la cale, și să-mi facă de-adreptul mie anafora.

Funcționarul făcu ce i se porunci.

Peste două zile, Logofătul al doilea îi înmină o anafora
pe o jumătate coală hirtie, în care erau următoarele:

«Măria Ta!

«Am cercetat și am hotărît: Stoica să plătească cincî-
«sute lei lui Mihali; pentru care am și băut adalmaș la
«cîrciuma lui Badaca¹⁾.

Mașalla! strigă Ghica Vodă, smucind hirtia din mîna
Logofătului, și sărutînd-o. O! de s'ar sfiși așa toate ju-
decățile în domnia mea! Ascultă Logofete! Scrie îndată
aici pe hirtia asta că întărim această hotărîre, și poruncim
să nu se strămute în veci.

După ce-a scris Logofătul, Domnul iscăli, și Muhurdarul
puse pecetea.

Actul acesta se păstrează și astăzi în arhivele Țării Ro-
minești.

Scrisoarea XXVIII

(Pelerinagiiu²⁾)

Octombre, 1852.

— Haide, băeți! încălecați și luați seama la hopuri.

— Unde mergem?

1) Badaca avea pe atunci cea mai vestită cîrciumă în București.

Nota lui C. N.

„Plecate slugile M. Tale.

(Urmau iscăliturile)».

2) *Gazeta de Moldavia* 1852, p. 167, 171, 184, 191 cu titlul: *Peleri-
nagiiu la Țirgul Ocnii*.

— La Ocnă.

Surugii s'aũ uitat lung la mine. Sărmanul! — vor fi zis în gindul lor — oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi aũ încălecat, și chiuind și plesnind, aũ purces într'un galop furios care a ținut tocmai — două minute! Pe urmă cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicînd ca cucoana Chirița :

Of! mări frate,
De ai păcate
Cu cai de poștă să te pornești,
De multă trudă,
De multă ciudă
Te vezi cu poșta că 'mbătrînești.
Căci dacă pleacă
Colbul te 'neacă,
Glodu¹⁾-ți lipește benghiuri pe nas,
Biciul pocnește
De te-asurzește
Și caii poștii alerg la... pas.

Cahin, caha am trecut prin Roman, am găsit Bacăul, și am ²⁾ înaintat spre Tîrgul-Ocnei. Cum am ajuns în valea Călugărei, caii s'aũ oprit de la sine. Am întreat pe surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poștă nu merg decât deshămați până în valea Petricăi, și că trebuie să pun boi la trăsură. Fiind dar că obiceiul pămîntului ajunge prin întrebuintare a se face lege, ca unul ce sînt supus ³⁾ legilor, am tocmit boi cu care m'am suit și m'am coborît în vr'o șasă ciasuri până în valea Orășei, întovărășit de surugii, cari duceau caii (ce erau acum un obiect de lux) în pohod.

De la Călugăra răcoreala atmosferei, sînineța orizonului, vioșia verdeței îmi arată că intru ⁴⁾ în regiunea munților.

Cu cît de ostenicios este drumul, cu atîta e și pitoresc.

1) Tina. 2) ne-am. 3) ca unii ce sîntem supuși. 4) ne arăta că intrăm.

Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șerpuește pe vale, înfățișează un peisaj romantic. Înaintînd, am început a vedea și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atîrnă dinapoî. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugărițelor Dominicane. Am băgat de seamă însă că sîngele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, [și n'a degenerat ca la cîmp].

Cînd făceam observațiile aceste fisiologice, înaintam încet încet spre țelul călătoriei mele ¹⁾. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale ș'o limbă de pădure, am zărit în depărtare Țirgul Ocnei, închis între munți, așa fel încât se pare că în văgăuna aceea se sfirșește lumea.

Ajungînd în sfirșit, am tras la Camară. — Știi ce este Camara? În adevăratul înțeles, Camara este cantora sărăriilor ²⁾, dar în ființă ea este curtea Țirgului Ocnei ³⁾. Aicea se concentrează toate interesele nu numai a Rufețailor ci și a orășeanilor. De la camară se împrăstie favorul și disgrația, dragostea și urgia, binele și răul. Într'un cuvînt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată după gravitatea camarașului.

Aici am găsit pe Vornicul A. Vilara, pe care îl cunoșteam [încă] de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță ⁴⁾ ce caracterizează pe adevăratul aristocrat. Seara ne-am primblat împreună, am vizitat o punte pe Troțuș făcută de el, care este primblare publică; apoi după cîteva robere de vist, m'am culcat ⁵⁾ și am dormit cum nu dormisem de cînd purcesesem de la Iași. A doua zi am petrecut-o mai toată conversînd cu Vilara ⁶⁾. Ascultam cu mirare pe omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce desgust și căință' vorbea de politică, el

1) noastre. 2) sarnișilor. 3) ocnelor. 4) politeță. 5) ne-am culcat. 6) cu acest boer.

care mai toată viața și-o petrecuse în intrigile diplomației și în zbugiumările politice. «Nu voi să văd jurnale — îmi zicea el — nu voi s'aud de gazete, mă mulțumesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franșisbad), o să fac ¹⁾ din orașelul acesta un ermitagiū de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zimbînd, să împrăștiem seriosul convorbirei prin vederea frumșetelor Ocnei». Era aproape de miezul nopții, cînd după primblare am mîntuit vistul, iar cînd bătură 12 ore, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsuitoare curmase firul zilelor sale.

După patru ²⁾ luni trecute, încă cu groază îmi aduc ³⁾ aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros de cit a petrece cu un om în toată puterea vieții ⁴⁾, și în spațiul de cîte-va minute a-l vedea mort? ⁵⁾ *Sic transit gloria mundi!*

Cea d'intîi datorie a fost să vizitez ⁶⁾ pe boerii Moldo-Romîni din care se compune societatea, și am avut prilej a cunoaște că fuzia între Munteni și Moldoveni face mari ⁷⁾ progrese aici, căci de și într'un colț de țară, în Tîrgul Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate romînă, ce era odinioară proverbială, tot ce se mai poate ⁸⁾ adăogi este, că bărbații sunt foarte *buni*, și femeile foarte *amabile*: Apoi, pe semne aerul ⁹⁾, sarea, Trotușul ș. c. l, contribue a face ca damele Ocneane să aibă cei mai limpezi și mai ucigași ochi din toată țara.

Un tînr vesel și de duh, rudă și prieten al meu, îmi spunea că el își închipuia în naivitatea sa de provincial, că impoporarea Tîrgului Ocnei, se alcătuia din acei ertați de la munci, pe care guvernul în părinteasca sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru că avînd ei tot-d'auna în privire

¹⁾ voi să fac. ²⁾ trei luni. ³⁾ ne aducem aminte. ⁴⁾ în toată puterea și viața. ⁵⁾ Urmează: «Moartea lui Vilara avu multă înrîurire asupra tîrgului Ocnelor unde el era obștește iubit și stimat. ⁶⁾ să vizităm. ⁷⁾ mari și folositoare progresuri. ⁸⁾ tot ce mai putem. ⁹⁾ Apoi, aerul vede.

gropile osîndeî, să se pocăiască și să se facă din răi, buni. Curiozitatea, orî mai bine zicînd păcatul, saū norocul lui cel bun, îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă așa de bine, în cit se trezi însurat cu o ertată (cum o numește el), damă pe atît de plăcută cit și bună soție¹⁾.

Trei lucruri sunt de văzut și de studiat aici. Turnul Pre-cistei, Ocnele și — părintele Egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioasă. El este patrat, de o circonferință de 12 stînjini, și de o înălțime de 5—6. Se cunoaște că a fost zidit cu mult mai nainte de monastire (care și ea dată de vr'o două sute și mai bine ani), și că menirea lui n'a fost de a servi de clopotniță.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie saū închisoare. Despre Nord, te suî pe o scăriță la o nălțime de 15 palme, și intri într'o săliță îngustă, unde cel întăi lucru ce ți se înfățișează este — spînzurătoarea! Un grindei de stejar stă prins în zid de amîndouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anina ștreangul. Calăul n'avea de cit să învirtească grindeiul ca să sugrume pre pacient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță pre care te coborî pe o scăriță dreaptă și îngustă — putredă acum de vechime — într'o închisoare sub-pămînteană fără lumină, fără aer, și de o adîncime grozavă. Acolo cine știe cîte jertfe aū fost! Cîte suspine aū înădușit groasele ziduri ale Turnului! Cîte blesteme văr-saū asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce veneaū de amuțeaū învinețite sub spînzurătoarea de d'ina-ntea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță, pe care suindu-te, intri într'o cămară boltită cu ferestre strimte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptoraș ce se vede la intrarea acestei închisori, în care negreșit se înferbîntaū uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te găsești, încă o altă cameră²⁾

¹⁾ Tinărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este! Cruda morței coasă îl seceră înnainte de vreme. Nota lui C. N. din *Păcatele tinerețelor*

²⁾ odaie.

boltită, și mai sus staū aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi și spart cu glasul său cel dogit, vestește Ocnenilor când este sărbătoare.

Oare cine a fost Tiberul ce a făcut ¹⁾ turnul acesta, care ne amintește de niște timpuri de barbarie, ce din norocire s'aū cufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Ori cit am căutat, nici o inscripție, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicile noastre și în tradițiile poporului nu găsim nimic.

De la osînda veche, m'am dus la osînda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul luerării minelor și starea arestanților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioase, pre care îmi propun ²⁾ a o face, căci impresia ce mi-a lăsat e mihnicioasă ³⁾.

În risc de a fi numărat între ruginele literaților ⁴⁾, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile Ocnilor cu intrările imperiului lui Pluton? Ascultînd vuetul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopii făurînd fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adecă la părintele Egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep după proverbul: *in Jovem principio*.

Prea cuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, Egumenul sfintelor monastiri Precesta și Raducanu e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradocs această zicere ⁵⁾.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care de și Grec [nu seamănă nici cum cu Grecii?]. Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci

1) ce a zidit; 2) ne propunem; 3) Urmează: *Prea Inaltul Domn, pătruns de starea cea ticăloasă a osîndiților, a poroncît a se zidi un castel unde acești vinovați să fie tratați mai omenește. Zidirea aceasta măreață va fi tot odată o podoabă orașului și o ușurare stărei arestanților*; 4) literatorilor; 5) zicerea noastră.

ani trecuți de cînd este cu noi, prin faptă și prin grai acest bărbat s'a găsit totdeauna în frunte cînd a fost vorba de vr'o îmbunătățire obștească, de vr'o bine-facere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul (care este unul din cele mai¹⁾ bine ținute din toată țara), a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-î ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n'are nici caretă, nici armăsari, nici . . . *tabieturi*?

Lumea însă vorbește că are bani. Intrebîndu-l²⁾ dacă e adevărat, îmi răspunse³⁾ că [din potrivă el] urmează porunca apostolică:

Μὴ κτήσεσθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκόν, εἰς τὰς ζῶνας ὑμῶν⁴⁾.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șade singuratic și liniștit cu fratele său protosinghelul Neofit, cu care nici cum seamănă, căci cu cît Egumenul⁵⁾ este econom, cu atîta frate-său e răsipitor. Orî ce cîștigă cu epitrahilul, împărțește la săraci; și în vreme ce Egumenul se ocupa de lucruri [ce le socotea] serioase, părintele Neofit plînta⁶⁾ o viță de vie la fereastra chilioarei sale.

Viea a crescut, a coperit chilia, și s'a întins peste zidul monastirei. Cine știe dacă, cînd lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, viea monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

Am zis că acești doi curvioși locuesc în M. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scăpare pe care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Răducanul e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stîncă pe malul Trotușului (la care am a mă

1) mai frumoase și mai; 2) Noi l'am întrebat dacă; 3) și el ne răspunse; 4) Urmează: Μὴ πῆραν, μηδὲ δόλο χιτώνας, μηδὲ ὀποδήματα; 5) cu cî Părintele Paisie; 6) sădea.

inturna cu plăcere). Zidirea n'are nimic de însemnat; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunci. Deasupra uşei se cetesc aceste versuri:

VELEAT ἀφ᾽ ἑβ

Mult pre dulcelui Hristos
 Robul său cel credincios,
 Lăcaşul tău au zidit,
 Foarte l-au împodobit.
 Lumina dar acea cerească
 Prin ruga ta să moştenească
 Radu Racoviţă Vel Logofăt,
 Cu a lui Soţie Maria, Ctitori
 Sunt cu fica lor Ilinca,
 La această biserică prea sfintă.

P. V. Mai 20

Après avoir réglé les fortunes publiques,
 J'ai donné des leçons aux plus grands politiques.

Cum îți pare ¹⁾ inscripția această pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca ²⁾ din ea? Ce înțelege prin *regler les fortunes publiques*? Eū prepun că D. Logofătul Racoviță — a căruia țarină fie uşoară! — numia *regularea averilor obștești*, hotărârile drepte sau strimbe care da prin cărțile de judecată ce slobozia de la Logofeție.

Donner des leçons aux plus grands politiques, nu-ți pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile lingușiei dreptul simț se întunecă; și deșartăciunea face pre oameni să-și sape nerozia în piatră.

Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le răspîndește aice cu atîta îmbelșugare.

Toate dealurile ce împregiură oraşelul, sînt încununate de grădini și de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, și însă vin vechiū nu se găsește! Întrebînd pe un localnic

1) *vă* pare; 2) *Cum vă* pare franțuzeasca.

de ce nu aŭ vin vechiŭ? el îmi răspunse că: ei n'aŭ obicei să-l lase să se învechească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit; căci în adevăr, sărbătoarea și duminica vezi toate crîșmăresele gătite, ademenind cu ochii lor negri ¹⁾ pe trecători. Curtenii, șavgăii, țirgoveții ²⁾, rufetași în crîșmă sînt toți egali dinnaintea lui Bacus ³⁾. Pretutindene auzi cîte o scripcă, cîte o cobză; și apoi cînd aburii vinului și ochii crășmăresei aŭ produs efectul lor, încep horele, tropotele ș. c. l., și cînd inde-seară, se întorc pe acasă șovăind și cîntînd, cei de piste vale vrînd să treacă puntea îngustă de pe Trotoș, adese cad în el; dar fiind că ⁴⁾ *aŭ și bețivii un Dumnezeu*, și fiind că Trotoșul e vechiul lor prieten, el îi primește în răcoroasele sale ape fără primejdie, îi îmbrătoșează, și-i trimite pe acasă scâlțați și desmețiți.

Nimic măi limpede, măi frumos, măi vesel decît acest nobil riŭ, care după ce ese din munții Transilvaniei, și după ce își face loc printre stînci și scaldă T. Ocnei, primind în sînul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte măi mici pîrae, merge de se aruncă lingă Ajud în Siret. Știi însă că și Trotoșul — ca tot ce este mare și frumos — are și el zavistnicii săi? și știi care sînt aceștia? — Slănicul și Vilcica.

Cite odată cînd ploile se varsă în munți, Slănicul umflat de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi și el ceva, îngînfat și turbat se aruncă rostogolind pietre și bolovanii, și despîcînd cu furie apele Trotoșului, merge pînă ce se pierde în el. Alte-ori, dacă plouă spre Nord-vest, Vălcica, caprițioasa Vălcică, acest pîriiaș neînsemnat, pe care un copil îl poate păși, se face atît de mare încît adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrătoșeze pe mîndrul riŭ — pe care îl curtenește de atîția ani fără vre-o

¹⁾ Cei mari, negri. ²⁾ broșovenii. ³⁾ Urmează-in aceeași frază: *însă beția norodului e veselă ace, nu seamănă cu a suseniilor, care aŭ și uitat gustul vinului și se otrăvesc cu alcoolul rachiului.* ⁴⁾ Fiindcă, după proverb...

ispravă — însă el desprețuindu-și cochetăriile, nu suferă ca cristalinele lui unde să se amestece cu apele sărate și noroioase a acestei bătrîne desfrîdate, încît e o deșanțată privire ¹⁾ a vedea cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș fără a se amesteca cu el.

Trotușul e odorul cel mai prețios și mai iubit a Ocnelor. El este mîngîierea lor, panaceea lor universală, idolul lor; cînd se scaldă în valurile lui, ei cred că își spală și păcatele.

Trecînd podul, găsești *Grădina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală, lată ce zice de el Doct. Fătul în descrierea sa despre apele simple și minerale: «Apa acestui izvor este limpede, însă brînzoasă ca una ce are niște flocoșori într'însa, care se așează pe fundul vasului îndată ce s'aun turnat apa în pahar. În privirea acestor flocoșori, socotințele sînt deosebite; unii zic că aceste n'ar fi altă decît carbonat de magnezie, alții zic că ar fi hidrat de pucioasă, ș.c.l.» Adică cu alte cuvinte va să zică că apa nu e analizată, și că nu știe nimeni din ce atomuri se alcătuește. Cu toate aceste, vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură. Aici sînt odăi pre bune, și o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e și primblarea favorită a orașenilor, [cari păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther :

Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebenlang] ²⁾.

În zile de sărbătoare, neguțătorițele gătite și ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; și apoi cînd *rătăcirile* sînt mai serioase, se sue suspinînd și bătîndu-și piepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca niște alte Magdaline se întorc pocăite; atîta numai că pocăința ține numai pînă ce se coboară în vale.

¹⁾ *priveliște*. ²⁾ Lipsește în prima redacțiune.

Voind a vizita Măgura, m'am dus ¹⁾ cu trăsura pînă la Troița. De aice a trebuit să ne suim — (eram mai mulți — pe gios pe o cărare strimță și stincoasă. Cîte puțin puțin, drumul făcîndu-se mai greū, am început a simți oboseirea, și cînd după cinci pătrare de oră, am ajuns la sihăstrie, eram îndestul de osteniți. Însă cînd, după afite stînci pe care ne urcasem, am găsit ²⁾ verdeață, pomet și apă; cînd am văzut încîntătoarea priveală ce se întinde de pe vîrfurile muntelui acestui, am uitat toată osteneala suitului.

Cîțiva pustnici, uitați de lume viețuiesc aice singuratici, în desăvîrșită lipsă și nevoie ³⁾.

Îmi propuneam a mă duce ⁴⁾ și la băile de la Slănic, dacă doctorul Șaroș nu mă înturna din hotărîrea aceasta. Nu m'am căit nici de cum, cînd m'am încredințat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sunt douăzeci ani trecuți de cînd D. Șaroș, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut ⁵⁾, locuiește în Tg.-Ocnei. El e singurul localnic, care n'a căpătat friguri, cînd a intrat Bem cu Honveziî lui aice. Ocnenii sunt foarte norociți; ei au doi doctori, pe D. Șaroș și Trotușul; de aceea, nici se sparie ei cînd se bolnăvesc; unul său altul trebuie să-î vindece.

Ploile ce nu încetaū, făcea monotonă viețuirea la Tg.-Ocnilor. Urîtul începuse, și *spleenul* nu era departe, cînd de odată se făcu un mare sgomot printre călugări. Ce era? — Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu puteam decît să cîștig moralicește în adunarea D. G. Cuza, pe care, ori cît de mult îl știm, nu pot [în capitalie] a-l su-

¹⁾ ne-am dus. ²⁾ am găsit aice. ³⁾ Urmează: Nu e îndoială însă că onorabila Epitropie a Sf. Spiridon — sub a căreia ascultare este acest schit — nu-l va lăsa în părăsirea și dărîmarea în care se găsește astăzi.

⁴⁾ Ne propunem a ne duce. ⁵⁾ Urmează: și căruia ne păstrăm a-î arăta în osebi recunoștința noastră;

păra, pe cît doresc, cu vizitele mele. L'am întovărășit la M. Bogdana, unde părintele Egumenul Antonie Dumbravă, ne găzdui și ne ospătă patrioticește.

Această monastire zidită și înzestrată de răposatul Logofăt Solomon (Bîrlădeanul¹) și jupâneasa sa, — a căroră morminte se văd înăuntru bisericeii — este foarte bine ținută. Fostului Egumen, repausatului Arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe îmbunătățiri; pagubă numai că e situată în așa selbatec loc, favorit adăpost a urșilor. Părinții ne spuneau că adese ori urșii cari sunt mai devoți, îi vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi o contra-vizită. Planul se făcu, se adoptă, și se și puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această expediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească, începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrătoșat pe un vînător, care de atunci nu mai îmbrătoșază pe nimeni; altul, cum un alt urs a smucit sineața din mina vînătorului, și i-a sfărmat-o de cap. Altul iar cum un al treilea urs a luat pe un vînător la subsuoară, și l'a dus în bărlogul său, unde l'a făcut befstec pentru puii săi; altul cum... ș. c. l.

Toate aceste povestiri mai mult sau mai puțin istorice mă făcură a gîndi că eu — vînător de iepuri și de prepelețe — o să fac o tristă figură, cînd mă voi întilni c'o dihanie, care fără multe complimente te ia în brațe; și cam cu rușine mărturisesc²) că începuî a perde [ceva din] gustul vînătoarei. Nu știu, ideea aceasta, sau îmbuibătoarea cină a părintelui Egumen, făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, în cît d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să bea ceai în chilia Arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui în munte. Din norocire, urșii ca niște urși cu

1) Solomon Sturza. 2) ci cu rușinea noastră mărturisim că începurăm a cam perde gustul..

judecată, simțind că aș a face cu un vechi vînător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Pină a nu pleca din Tîrgul-Ocnei ¹⁾, m'am dus la Onești ca să vizitez pe proprietarul, cătră care mă leagă o veche prietenie.— Pe înfloritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă în Troțuș, se primblă costircii, coțofenele și turturelele care de aici nu se duc mai departe. De și dorința mea se învoia cu a d-lui Aslan de a rămînea mai mult la Onești, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n'am putut zăbovi de cît o zi, o zi de acele pe care Romanii le însemnău cu o piatră albă.

În sfîrșit am părăsit acest tîrgușor, unde departe de intrigă și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-î a-l vedea cît mai curînd.

La Roman am găsit colb, am întilnit judanî trențoși; acestea îmi povesteaŭ apropierea capitalei. Cînd am zărit cele patru turnuri [a Mitropoliei], ce staŭ ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scăldat într'un nour pulberos, se ascundea după muntele Pionul. [Ηλίος !]

Scrisoarea XXIX

(Judanî și florile) ²⁾

Decembrie 1854.

Cite odată cînd sunt fără treabă, îmi place a lăinici pe ulițe, saŭ — cum se zice — a număra pavelele. Astă primblare, repetată de multe ori, îmi însuflă feluri de idei mai mult saŭ mai puțin filozofice, idei nevinovate ce mă fac a uita pentru cît-va timp că viața e atît de scurtă și zilele atît de lungi! Ele în ochii mei îmbracă o formă

¹⁾ ocnelor; ²⁾ România literară (1855), p. 133; ³⁾ a măsura.

care, din multul analiz ce-î fac, sfirşeşte prin a face o ¹⁾ réalitate. Ast-fel am observat că nimic nu caracterizează pe locuitorii unui oraş ca chiar oraşul în care ei se nasc, trăesc şi mor.

Un oraş tras cu sfoara, regulat, curat, unde zidirile sunt spoite şi ferchezuite, dovedeşte că locuitorii lui sunt oameni regulaţi şi liniştiţi; însă inima lor trebuie să fie rece ca şi linia geometrică pe care o întilneşti la tot pasul. Din împotrivă, [acele] ²⁾ unde a descălecat şi s'a aşezat fie-care după plac şi voie, *aū un nu ştiū ce care place ochiului* ³⁾. Dacă Bucureştii n'ar avea noroi şi greci ⁴⁾, dacă Iaşii n'ar avea tină şi judani, negreşit că ar fi din cele mai plăcute poziţii. Din nenorocire, *aū* şi ele — precum am zis — lepra lor! Şi însă, dacă în capitala României găseşti grădinele Cişmegiū, Chiselef ş. a.; dacă prin mahalale găseşti livezi şi primblări; [şi] dacă la Iaşi nu affi de cît o necăutăată grădină publică, vina ştiţi a cui este? — a judanilor cari *aū* cotropit ţara şi *aū* înăduşit pe oraşeni, pentru că judanul, din natură, este duşman florilor! şi pentru dovadă vom întreba: Unde-s grădinele noastre ce ajunseseră a se face istorice? Unde-î grădina de la cerdacul lui Ferent, de la Movilă, de la Stejar, Sprăvale-babă? — *Vaī!* judanul le-a omorit!

Afară e soare şi frumos; vîntul primăverei a uscat glodul; căldura nu e încă atît de mare ca să-l prefacă în pulbere. Dacă nu ai bătăturī, şi ai vreme ⁵⁾, vină să ne primblăm puţin pe uliţile capitalei noastre, căci vreaū să te încredinţez ⁶⁾ că în adevăr judanul ce ne-a adus mirşăvia, ne-a gonit florile.

Să lăsăm Uliţa-mare, căci ea s'a făcut un cafarnaum din care mai toţi creştinii sunt exilaţi; să luăm alta ori-care ⁷⁾ *ad libitum*, şi m'apuc rămăşag că nu-mi vei arăta o casă

¹⁾ a se *priface într'o*; ²⁾ *oraşele* unde; ³⁾ *place poetului*; ⁴⁾ *tină şi bulgaro-sârbo-greci*; ⁵⁾ *nu aveţi bătăturī şi puteţi dispoza de vreme...*
⁶⁾ căci ţinem de a vă convinge. ⁷⁾ *oare-care*;

locuită de un judan în care să se găsească o floare. A! iată la o fereastră o gerană, cîte-va rozete, o micșunea galbenă: aicea șade un bărbier. Văd un ștergar întins pe o prăjină; bărbieruța trebui să fie tînără. Bărbierul e mare amator ¹⁾ de flori și de pasări. Are colivii cu sticleți, cu merle, și cu privighitori. El cultivă mai cu seamă merlele. Dăunăzi un bărbier, care are mai multe sburătoare de acestea, văzînd pe d. Delmary ²⁾, ce se întâmpla să treacă pe dinaintea dugheniî lui și se oprise ascultînd cu o sfîntă oțerire concertul acestor pasări șuerătoare, îi zise cu multă bunomie: Domnule, nu cumperi două merle pentru teatrul d-tale? Ți le-oî da eftin. D. Delmary îi aruncă o căutătură fulgerătoare și îi întoarse spatele.— Dar să ne urmăm drumul. Vezi cu ce iscusință staū împleticite ipomeile (rochița rîndunelei) pe zebrelele acestei ferestre? ³⁾ Oalele ⁴⁾ astea cu jale (stachys) și scabioase (fleur des veuves) ne spun că aicea locuește o văduviță; însă scabioasele și ipomeile tînjesc! Mai nainte, potirele lor roșii și albastre se desvăleau grațios sub lacrimile văduvei, dar de cînd un *cinovnic* pletos și bărbos de la un nu știu care Departament s'a pus să o mîngie, florile începură a fi uitate!... A! Iacă după perdelele acestea albe deditei, viorele și lăcrămioare. Cum se imbină ele de bine cu răcoroasa față a fetiței ce ridică un colț de perdea și se uită cu naivitate la noi! Copila aceasta e orfană. O mătușă a ei, cotoroanță bună de sugrumat, o pregătește pentru un bătrîn bogat căruia voește să o vîndă. Sărmană floare, menită a se vestezi sub puturoasa suflare a desfrînării!

Odinioară Ungurii obicinuiău la vreme de secetă, de lăcuste, sau altă calamitate publică, de îngropău cîte o babă de vie ⁵⁾. Ast-fel conjuraū răul și scăpaū țara. Oare n'ar fi bine să se exile — dacă nu să se îngroape — și la noi

¹⁾ foarte amator...; ²⁾ Directorul operei italiene. (Nōtalui C. N.); ³⁾ ferestrei acestei? ⁴⁾ vasele ⁵⁾ ce au ridicat. ⁶⁾ îngropău de vie cîte o babă.

bătrîna aceea care, în loc să povăţuiască tinereţea către bine, o împinge la viţuri, şi pătează haina cea curată a nevinovăţiei?

Să ne depărtăm de aici cu toată plăcerea ce ne face vederea fetei şi a florilor; să mergem mai departe. — Iată un balcon împodobit cu flori aristocrate: cameli, fucţii, volgamerii şi felurite roze. Aici şede o curtezană care ziua petrece în bae şi la oglindă, şi noaptea în braţele... lumii... Dacă astă femeie, pe buzele căreia stă tipărit surîsul¹⁾, şi a căreia îndeletnicire e numai să placă, ar voi să ne spue cît e de amară viaţa ei, ce se pare atît de plăcută; cu cîte lacrimi — pe care e silită să le şteargă²⁾ fără să vree — scaldă elegantul său aşternut; cîte umiliri rabdă, cîte defăimări suferă, ne-am întrista cu bună seamă gîndind la viitorul ce o aşteaptă în vre un spital!

Chiar de nu ţi-aş³⁾ spune, singur ai găci că în căsuţa astă curăţică, la ferestrele căreia se vede oale cu magioran, mintă, calapăr şi bosuioc şede un preot. *Cucoana* preoteasa iubeşte florile mirositoare pentru că şi părintelui îi place mirosul de tămîie. Drăgălaşă soţie! ea la toată zi ăntăi a lunei, dă cuviosului *sfeştoc* de bosuioc proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră.

Eată că cutrierarăm cîte-va uliţe, şi n'am văzut încă o floare la un judan. — Vrei să'ţi desleg problema aceasta?

— Judanul e din fire speculant. Tot ce nu aduce bani în casă, tot ce nu se vinde şi nu se precupeţeşte, pentru el e un lucru de prisos. Florile nu'î fac nici o plăcere. Aceste scule a naturei sunt date pentru oamenii ce au o inimă tînără, şi judanul ştii că n'are inimă — precum dovedeşte camăta ce ne ia, — sau dacă are, ea este ferecată cu argint, în cît printr'însa nu mai străbate nici o impresie, nici un fel de simţire.

Ce să facem dar? Să gonim judanii ca să avem flori, sau să gonim florile ca să avem judani?

1) *surîsul...* 2) *a şterge* 3) *v'aş spune...*

Scrisoarea XXX ¹⁾

(Băile de la Ems)

August, 1855.

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrînd ne vrînd, decî a trebuit să o ascultăm : Ne-am suit în vagon și : mină băete, adecă, șueră mașină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovra ne-am urmat călătoria până la Colonia, unde trebuia să lăsăm țeara de uscat ca să luăm pe cea de apă.

Cel întâi lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina este să vizite Dommul (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă informîndu-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sunt 23 de Jean Marie Farina, și toți se zic cei adevărați.

În cite-va oare, vaporul te duce la Coblența stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eram acum aproape de sfîrșitul drumului nostru. Am luat o trăsură care într'o oară făgădui să ne transporte la Ems. Chirîgiul nostru trecînd pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileriștii prusieni zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Ne fiind competenți în asemenea materie, l'am crezut ușor.

Curînd intrarăm în ducatul de Nassau, care numără treizeci și opt mile pătrate, adică ceva mai puțin de cît un ținut al nostru.

Nimic mai frumos și mai pitoresc de cît drumul acesta pe o șosea minunată, care după ce atinge țărmurile Rinului,

1) Păcatele tinerețelor p. 359.

unde se vede de cea parte frumosul palat de Stolzenfels, apoi cotigește și apucă malurile Lanului. O cavalcadă de Engleze călări pe măgari; ne anunță că intrăm în oraș. Oraș! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vr'o șapte-zeci de frumoase oteluri ce se întind pe o vale îngustă printre care curge Lanul. Aicea toate casele sunt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vin; de aceea la Octombrie și până la Mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să primească mulțimea călătorilor, pe care îi aduc la izvorul tămăduirei, din tus-patru puncturile cardinale regulat de două ori pe zi, trăsurile de la Coblența. Atunci începe a se desmorți Emsul, începe a trăi din mila fontinei Kesselbrunen, care dacă s'ar întâmpla să sece, zău nu știm ce ar face locuitorii lui.

Poziția acestui orașel e atât de romantică, îngrijirea atât de mare, în cit nu te poți opri de a nu te plăcea în paradisul acest încântător, de și șederea în el te ține cam scump.

După ce ne-am așezat la otelul des Quatre Saisons unde fusesem recomandați, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde neguțătorii îți vind feluri de scumpe nimicuri. Ne-am primblat prin grădina și frumoasa alee ce se întinde de la izvor până la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversație. Aicea era întinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde în mijlocul căreia sta o ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci Alteța sa Duca de Nasau nu invoiește supușilor săi să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulți moldoveni cunoscuți. Moldovenii au ajuns acum, de unde nu'i sameni, acolo răsar.

Băile de Ems sînt frecventate de o societate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin Nemții, Rușii, Leșii; iar în Iulie năvălesc Francezii și Englezii; atunci Nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele Parisienelor; însă deși eticheta face petrecerea în destul de monotonă, cel puțin

ai mîngăierea că te găsești într'o adunare cum se cade. De la 7 până la 9 ore, vezi trecînd pe promenadă feluri de figuri care de care mai țațoșe.

Vezi acest ofițer ce se plimbă la braț cu un june elegant în civil? Unul e duce de Meiningen și cel-lalt prințul George de Prusia. Iată contele de Morny. Văzîndu-l cineva fără nici o decorație, vorbind la operă și *bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar zice că e un fașionablu de la *jockey-club*, iar nici de cum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să rîdă pe duca de Richelieu? Aceasta-i Levassor, comicul de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecem cîteva seri vesele.

Iată Doamna Calerghi, fiica lui Nesselrode, princesa Rezinsca, contesa Potosca ș. a. Dama astă tomnatică dar plăcută încă, întovărășită de două fete atît de elegante și atît de asemănătoare una alteia, încît nu le-ar putea cineva deosebi dacă, prin un joc a naturei, n'ar fi una brună și alta blondă, dama asta e o americană bogată ce nu-î nici prințesă nici Marchiză; republicanii acești de piste ocean, sint mai presus de asemenea deșertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult dar, zău, dacă lumea nouă produce asemenea frumuseți, nu știu de ce mai șade cineva în cea veche?

O, ce tualetă escentrică la dama astă mică, ce dă brațul marchizului de Chabannes, dar cît o prinde de bine, și cît e de gentilă Miss Sheppart!

— Miss Sheppart? Ce i aceea?

— E o mlădiță a Albionului răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici vreau să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletii acestei dame nalte și palide. Dumneaei e Madama Gerson. Toate aceste bogate atururi ese din magazinul bărbatu-său, cel întăi (magazinul vreau să zic) din Berlin.

Pe bancul acela lingă cîțiva lorzi engleză, șade generalul rus Engelhard, ce vorbește c'un june ofițer din marina

Franceză care-și perdu un picior la Crim. Eî fumă și conversează cu atita familiaritate, încît n'ai gîndi că sint dușmani.

Precum vedeți, nu se poate nimeni jelui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbedă, și viața în destul de monotună.

La 5 ore dimineata alergî la isvor, și până la 9 înghiți la apă caldă plimbîndu-te — dacă nu plouă — prin grădină și ascultînd orchestru. Aici întilnești tot aceiași societate, însă în haine de bae. Dacă vremea e închisă, vezi Englezii înveliți în mari șaluri de lînă, care le dă o înfățișare foarte poznașă; iar în boneta și capotul acesta, n'ai găsi pe dama cea elegandă ce-ai întilnit-o la promenadă. La 9 ore nu mai vezi pe nimeni la isvor. Toată lumea s'a tras pe-acasă ca să dejune, și să-și facă toaleta, încît două ore promenada și salonul sint deșerte. La 11 încep a eși. Ia seama bine să nu te ademenească magararii că te așteaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossié! Mossié! Wollen Sie reiten? Ți strigă cu toții. De cumva din ochii-ți prepun că poate mai te-ai îndupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te vezi încunjurat, înhățat în brațe și pus pe un măgar care pleacă fuga, dudit cu brațul dinnapoî de cornacul său, încît cînd te trezești ești acum pe poteca muntelui. Dacă ai scăpat din cursa asta, n'ai decît a te duce în salon, unde jucătorii s'au adunat, sau la cabinetul de cetire unde curioșii răscolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lă-lăii cască gura la mărfurile expuse prin magazine.

Dar a trecut o săptămînă. Ai călărit pe mulți măgari, ai vizitat Nasau, Stolzenfels, Kamenau ș. c. l., toți munții și colinele. Cunoști toate obrezele cu care te întilnești mai de multe ori pe zi; ai învățat de rost toate polcele ce le executează orchestra, ai făcut inventarul tuturor bagatelelor din colonadă, ți-ai cercat norocul la ruletă, ți s'a lincezit sufletul de apă caldă, în sfirșit poate ai avut norocu ca noi, să rizî de cîntecele lui Levasor, să ascuți încîntătoarea vioară a lui Vieuxtemps, și fermecătorul glas a pri-

vighitoarei nordului, Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și uritul începe a se ivi.

Atunci contele Bismarc, comisarul Ducăi, iscodește vr'o nouă petrecere. Vezi anunțat odată că mine fiind ziua aniversară a A. S. Ducăi, va fi iluminare strălucită, serenadă cu muzică și armonie la reductă. Poți vedea toate aceste pentru un florin! Altă-dată, că la promenadă va juca muzica militară, nu te amăgi însă; ai s'auzi tot acele arii, tot de acei muzicanți, dar în haine militarești. Une-orî e un *steeple chase* de un nou soi. Într'o dimineață am văzut că se strînsese toți magărarii din Ems și împregiurimi, cu urechiații lor cursieri. Întrebînd ce va să zică asta, un posnaș ne răspunse că se pregătise cavaleria Ducăi de Nassau că să meargă să ia Sevastopolul; era o alegere de măgari, unde biruitorul se poartă pe una și singură stradă a Emsului că un triumfător roman.

Ni se mai spusese că codrii ducatului sînt plini de vînat și că poți căpăta ușor și eftin voia de-a vîna, întovărășit de un pădurar; încît dacă te vei scula înaintea soarelui, și te vei înturna după apusul lui, negreșit poți întilni două trei căprioare; dar ți se dă de știre că nu poți trage în dobitoc, decît dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de zece. Atunci cercetezi...

— Metrica căprioarei?

— Ba nu; dar cînd trece dobitocul, te întorci către pădurar și-l întrebî: — Ce vîrstă socoți că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită și-ți răspunde: «unsprezece luni» sau «două ani și jumătate, poți să-l împuști.» Mai de multe orî vînatul se folosește de conversația asta, și se face nevăzut; se întîmplă însă une-orî de ai vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa Ducăi, și îți lasă mulțămirea să te crezi bun vînător.

Frunzele însă încep a se îngălbeni. August e către sfîrșit, și nopțile s'au mărit. Nu-ți rămîne atunci alta de fă-

cut, dacă nu vrei să perzi toată iluzia Emsului, decît să alergi iute la Coblența, să te sui în cel întîi tren, fără să mai întrebî unde merge, să te duci — unde te trage inima sau interesul.

Scrisoarea XXXI

(Alexandru Donici)¹⁾

Cînd la 1812 Turcia în urma rebelului ce avusese cu Rusia, viola toate tractatele și capitulațiunile noastre, cedînd puterîi învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei, și cînd magnații națiunei române strivite și umilite, în loc de a protesta, precum făcuse Ghica bătrînul cînd se luase Bucovina, nu găsisese nimic mai nimerit, decît să se adreseze la Poartă, cerînd în locul pămîntului cedat să se dea Moldovei cîteva județe din Muntenia²⁾, multe familii rămaseră în Basarabia. Între aceste era și familia Donici, de origine veche și nenorocită.

Pe atunci Alexandru Donici era copil. Părinții săi neputîndu-l învăța limba sa (pentru că școalele române erau condamnate, Basarabia trebuind neapărat să se rusească), l'aŭ trîmis la Petersburg, unde alte învățăturî afară de cele militare neexistînd, a trebuit vrînd nevrînd să-l facă oștean. Aŭ plîns mult bieții părinți cînd aŭ luat astă hotărîre; a plîns mult și el, depărtîndu-se de casa părintească; dar ce era de făcut alta de cît să se supue soartei sale? S'a dus la Petersburg și a intrat în corpul de cadeți. Însă avea el oare vocațiune pentru arta militară? Vom răspunde copiînd un fragment din scrisoarea ce am primit de la dînsul, cînd după cîțiva ani a căpătat rangul de ofițer.

¹⁾ *Conv. Lit.* I (1867—68), p. 66. ²⁾ Vezi *Revista Carpaților* de G. Sion. *Nota lui C. N. E* vorba — probabil — de articolul: *Trădarea Basarabiei*, semnat Iassiorum Municipium. (*Rev. Carpaților* 1861, I, pp. 577, 641).

— «...Cînd de pe malurile verzii și înflorite a Băcului și
 «a Răutului, unde mă scăldam vara sub caldele adieri a
 «zefirilor, m'am văzut de odată pe țărnițele neguroase ale
 «Nevei, unde se vede 'atit de rar soarele, unde în locul
 «dulcii limbii cu care mă legănasem mama, nu auzeam decît
 «o limbă aspră ca și climatul; cînd mă văzui părăsit între
 «străini ce nu mă înțelegeau, silit de dimineață până în
 «sară a face *marșuri* cu mai multe oca de fer pe umăr
 «și a învăța manevrarea puștei în douăsprezece timpuri,
 «desperarea mă cuprindea și zeu! nu știu dacă arma pe
 «care o purtam toată ziua, n'aș fi întors'o ca să o slobod
 «în peptul meu, dacă ar fi fost încărcată. Viind la cazarmă
 «mă aruncam pe tristul meu pat; camarazii mei rîdeau,
 «cîntau și se jucau, iar eu plîngeam, gîndind la țara mea,
 «țară unde era Făt-frumos și Iléana Cosinzana...»

Astfel se petrecură zilele sale, după ce, după mulți ani
 de suferință, fu numit *praporscinicu* (sub-locoteninte) și
 trimis la *polcul* N. de infanterie. Din norocire regimentul
 acela era tăbărit aproape de Basarabia. Donici abia se
 prezentă comandantului și cerindu-și congediul, alergă să-și
 vază părinții, însă nu găsi decît mormîntul lor! Perzînd
 singura mîngiere ce-i mai rămăsese, se lăsă de oaste, și
 peste puțin trecu în Moldova.

Nu ne aducem aminte dacă mai trăea încă unchiul său
 Logofătul Andronachi Donici, care singur cu bătrînul
 Flechtenmacher ¹⁾ știa pe atunci Pandectele, încît umbla
 asupra-î și o epigramă care zicea :

Dacă ai vr'o judecată,
 Mergi la Donici de-o arată;
 Că el până și'n pilaf
 Va găsi vr'un paragraf... etc.

Nu știm unde găsea el paragrafurile, știm numai că era
 un om versat în jurisprudență, și că o prescurtare de

¹⁾ Tatăl cunoscutului nostru artist. Notă autorului.

legi ce el a publicat, este și astăzi căutată în tribunalele Basarabiei.

Aici Alexandru Donici găsi rude și amici, dar găsi mai ales limba sa. Voind să-și facă o pozițiune socială, intră în serviciul ramului decanic, și după ce își perdu soția ce o luase, se însură de al doilea. Acum greutățile casei începură: copii se nașteau pe tot anul, și el nu era avut. Cu toate aceste cu mica leafă ce avea, cu venitul unei moșioare, și mai ales cu o mare cumpăneală și economie își ținea casa; iar virtuoașa lui soție se trase la țară, consacându-se numai la creșterea copiilor săi. Singura lui recreațiune era poezia. Debutînd prin *Țăruța poștei*, cînticel care curînd se făcu popular, traduse apoi *Țiganii de Puschin*, poem atît de frumos și de natural, dar toate aceste erau mai mult pipăiri, până ce încercîndu-se cu apologul, se desveli adevăratul poet.

Pe atunci, mai mulți junii români ce-și terminase studiile în străinătate, înturnîndu-se în țară își propuseră a da un impuls literaturii lincezînde. *Kogălniceanu* începu a predă un curs de istorie în colegiū, publica *Dacia literară* și *Archiva română*, colaționa și da la lumină cronicile noastre uitate de atîta timp. *Alexandri* stigmatiza ignoranța prin *Iorgu de la Sadagura*, cea întăi verigă a acestei prețioase salbe de bucăți teatrale cu care el împodobi scena noastră. *Donici* biciuea viciurile prin fabulele sale ș. a. Peste *Milcov*, *Eliad*, demn următor a lui *Lazăr*, corecta limba. *Boliac*, *Alexandrescu*, *Rosetti*, și a., urmînd *Cărlorilor* și *Văcăreștilor*, ne arătau în scrierile lor neimitabila frumuseță a limbei. În Transilvania și Banat, *Barițiu*, *Murășanu* ș. a., subțineaū naționalitatea. Numai în Basarabia, abia bătrînul *Stamati* mai da semn de românism; *Hăncu* și *Hăjdău* amuțise. Se întreprinse publicarea unei foii literare, la care conlucram noi toți care scriam. Ea fu primită cu încîntare de public, dar vîntul pe atunci nu sufla la liberalism; ideile noastre nu erau gustate de un guvern care nu putea uita

nici *Satirele* lui A. Cantimir ¹⁾, nici scenele din viața lui Lăpușneanu și a lui Ghica ²⁾ și luînd drept pretecest o nevinovată poveste ³⁾, sub cuvînt că atacăm religiunea, suprimă foaia; aceste însă rămîn a se descrie de acel ce va întreprinde de a publica istoria literaturii române, operă de care suntem lipsiți pînă acum.

Anul 1848, atît de priincios libertății popoarelor, a fost funest pentru litere. Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă, și telescopul lui Arago prinse ceață. Prea puțin din Romîni rămaseră credincioși cultului Muzelor, și între acești puținii nu trebuie a uita pe Donici. El făcea din cînd în cînd cite o fabulă, și după ce o cetea amicilor săi, o ascundea de grabă în portofoliu; și astfel a urmat, pînă ce oara morții a sunat!

Nu ne-am încercat a scrie biografia lui Donici; asta o vor face-o alții mai competenți de cît noi. Nu vom termina însă această schiță ce e numai o tristă amintire, fără a reproduce cele ce am scris la moartea lui în ziarul *Trompeta Carpaților*:

«Alecui Donici nu mai este! Plîngeți dobitoacelor! Voi, cărora el știa a vă da atît spirit! Istoricul vostru a murit.

«Știm că ne va spune că avem mulți poeți, *in finitus est numerus*, atît de mulți, încît numai putem alege pe cei buni din cei răi. Știu că sunt și destui prozatori, însă operele lor sunt atît de grele de mistuit, în cît preferim a ceti Alesandria, de cît multe alte scrieri pretențioase. Este aceasta un viciu al gustului nostru? Se poate. Dară ne vine să zicem și noi cu poetul:

Si Peau d'âne m'était conté,
J'en aurais un plaisir extrême.

«Tot așa e și cu fabulele lui Donici. Cine nu-și aduce aminte de *Găștele*, de *Pufușor pe botișor*, de *Judecata*

¹⁾ Traducere din Slavonă de A. Donici și C. Negruzzi. Nota autorului. ²⁾ Vezi foaia *Propășirea*. Idem. ³⁾ Vezi Toaderică. Idem.

momitei, de *Carul cu oale*, de *Măgarii din Parnas*, de *Lupul nazir*, şcl., şcl., ar trebui să le înşirăm pe toate.

De la Esop, pe care-l silabisim pe băncele şcoalei, pînă la Lafontaine, Kriloff, Donici, apologul ca şi proverbul a fost totdeauna înţelepciunea naţiunilor. În fabulă vezi pe judecătorul prevaricator, pe dregătorul nedrept; şi acei pe cari nimene n'ar cuteza a-i numi pe nume, apologul i arată, ca într'o oglindă, sub masca unui lup, a unei momite, şi toată lumea i cunoaşte. Şi să nu crează cineva că e lesne a face o fabulă. Franca avu mulţi fabulişti: nici unul însă nu ajunse pe Lafontaine, şi să vă spun pentru ce? Pentru că fabula nu suferă secătură şi umplutură: ea cere pe lîngă talent o bunomie, un stil simplu; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nici o silabă mai mult. Şi cine avea mai multă bunomie decît Donici! În bordei ca şi în palat, fabulele lui sunt cetite şi înţelese.

«Cînd după un fatal duel, *A. Puşchin*, poetul rus a murit, guvernul a ordonat să se imprime operele lui cu cheltueala Statului şi să se vîndă în profitul urmaşilor săi. Aceasta scuti pe familia ilustrului poet de a cerşători ca să capete pînea de toate zilele. Oare acea ce făcu pentru *Puşchin* sub Czarul Muscalilor, să nu se facă pentru *Donici* sub Principele Romînilor?»

Scrisoarea XXXII¹⁾

Dacă ne încercăm a face oare-care observări asupra limbei noastre, facem cunoscut mai 'nainte ca să fie tuturor ştiut, că n'avem nici decum pretenţia a fi priviţi ca nişte legiuitori sau cel puţin cu nişte povăţuitori; voim numai să emitem şi opinia noastră alătura cu a altor filologi, ce au lucrat şi lucrează pentru limbă.

Ne aducem aminte de decadiţa în care căzuserăm în

1) *Din Moldova* 1862 p. 75 şi *Lumina* 1863, p. 11, 55.

priviința limbei sub domniile străine. În corupția generală, se corupsese și ea! Nu mai era acum limba lui Dositeu și a lui Cantemir, nici a cărților bisericești; era un gerg hibrid, amestecat cu ziceri turco-grece, etc. Atunci era de bun ton a vorbi numai grecește sau o românească pestrițată. Damele noastre începură a nu putea pronunța pe ș, pe c, pe g. Ele ziceau: *mozicule, nu știu că nu se sede zos dinaintea Duduțelor?*

Așa dar limba moștenită dela străbuni, se cărpiea cu feluri de peticării eterogene și eram în risc a perde ceea ce avem mai scump: limba!

În timpul acesta, vr'o cîți-va literați Transilvanii și Bănățeni, văzînd cu groază că frații lor — noi din principate — ne ducem de rîpă, începură a scrie mai multe dizertații prin care ne arătau origina noastră (ce începuserăm a o uita); dar cu toată buna-voință ce aveau de a ne îndrepta, scrierile lor aveau și ele defecte, căci și la ei se introduseseră earba rea (deși în mai mică cîtime decît la noi): și ei aveau cărpele de ziceri germane și maghiare și terminații ungare, cari sunau rău la urechile noastre. Pe lîngă aceste, noi nu eram deprinși cu scrieri serioase, noi care în ignoranța și superficialitatea noastră, ne socoteam foarte eleganți și erudiți, cînd făceam versuri precum cele următoare, model de pedantism și de rău gust:

* *Ἀγαλμα τὴν Ἀφροδίτης ἔμφυχον καὶ ζωντανόν*

Cum că ești în vremea noastră, personne ne peut dire non.

* *Ὅσοι φθάνουν νὰ σὲ βλέπουν, σὲ γνωρίζουν γιὰ θεόν*

Ce arzî inimile toate, comme un puissant volcan.

* *Ἀκουσον τῶν δεομένων, τὰ δεσμά τους εἰν'πολλά*

Nu ne lăsa să ne perdem, en criant toujours hélas! etc.

Așa dar, treaba ajunsese de a fi de tot comică, încît numai ridicolul ne putea mântui, aplicîndu-ne vorba poetului: Castigat ridendo.

Din norocire, un om veni; un om care-și știa în perfecție limba sa; un om ce era tot odată poet, jurnalist,

literator. El se numia Eliad. Acesta se apucă să desbrace *pe fata lui Chiriac*, cum o cheamă el, de toate țorțoanile străine ce o desfigurau, și arătându-ne-o întâi goală, ca pe Venera de Medicis, pentru ca să putem aprețui formele ei cele frumoase, se apucă să o investiminte cu hainele cu care era deprinsă și care o prindeau. Dar văzu că nu era destul a ne arăta grațiile fecioarei: trebuia să ne dreagă și gustul stricat, pricepu cu fireasca lui sagacitate că a ȃrusca lecuirea, era a nu ne mai vindeca, și așa începui mai întâi a alunga o grămadă de slove ce nu ne trebuiau, lepădă pe θ , pe η , pe ω , ψ , ξ , etc. etc., cu toată împotrivirea și strigătele noastre, care însă se potoliră îndată ce ne încredințarăm, că puteam trăi fără dinsele, și că e mai românesc a scrie Teodor sau Toader, decît $\Theta\epsilon\omicron\delta\omega\rho$... etc. Apoi puse a ne arăta mlădierea limbei prin traduceri din Lamartine și Byron.

Ca prin un farmec, îndată mai mulți junii plini de inimă, se grupară în giuru'î. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Boliac, C. A. Rosetti desfășurară toată încîntarea poeziei. Aristia ne făcu să facem cunoștință cu Omer și cu Alfieri. Bălcescu — pre care l'am perdut — ne vorbi de Istorie, Cogălniceanu adună prețioase documente în *Arhiva română*; edită și colaboră la *Dacia literară*; însfirșit, el desgropă și dete la lumină Cronicile noastre, operă colosală. El și cu alți junii studioși fondă ziarul literar *Propășirea*, în care Alexandri publică primele sale poezii ce avură atîta răsunset, și care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întăiul poet național al Romîniei, etc. etc.

Cînd gîndește cineva, că toate aceste se făcură în vre-o două, trei ani, se miră de ceea-ce poate Romînul, cînd voește.

Intîmplările anului 1848 aũ fost fatale literaturii române. Politica predominînd, literatura amuți. Ei bine! Ce s'a făcut pentru ea în curs de patrusprezece ani? Perfecționatu-s'a limba? Statornicitu-s'aũ regulele ei? Nicî de cum!

Atîta numai că am gonit slovele și am luat literele, fără a pune și bazele, după cari să le întrebuițăm în limba noastră. Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap; fiecare își închipuise o ortografie. Și apoi deodată ne pomenirăm inundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traduceri de romanțuri rele, în care traducătorii cădeaū dintr'un ecsces în altul; căci în adevăr lipsiră zicerile turco-greco-slave, dar se introduseră cele latine-franco-italiane. Ne trezirăm cu poezii de felul acesta :

Charmată damicelă
 Cu ochi ca de gazelă,
 Te am, o columbelă,
 Divină și mult belă... etc.

Nu samănă oare aceste cu *Αγαλμα της Αφροδίτης* pe care am citat mai sus?

Precum vedeți, eram departe de *Cămeșă fericitului*, de *Legenda lui Manoli*, de *Anul 1840*. În darn Bolintineanu, Crețianu, Dăscălescu se încercară a netezi poesia asta trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înabușite sub nămolul versificatorilor răi; încît cînd voia cineva a'și odihni spiritul de atîta șbuciumare, era nevoit a se înturna la *Curierul de ambe-secse*, la *Propășire*, la *Magazinul istoric*, la *Romînia literară*; pentru că ce interes aveaū pentru noi *Muschetarii* lui *A. Dumas*, *Lelia D-nei G. Sand*, *Misterile Parisului* a lui *E. Sue*, traduse într'o limbă ce, cu toată buna-voința, nu se poate numi romînească? Zăū! stînd a judeca cită osteneală și-aū dat traducătorii atîtor romanțuri, și cît timp aū perdut îndeșert, timp și osteneală ce ar fi putut fi întrebuițate spre a ne face cunoscute niscai opere bune, nu poate cineva decît a regreta activitatea în darn cheltuită atîtor oameni laborioși!

Să venim acum la teattul romîn, care avu o mare înrîurire asupra literaturii, și după ce vom isprăvi și cu el, vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu

limba noastră și publicul literat va decide în omneputința sa.

La 1833, frații Foureaux făcură într'o casă veche o sală de Teatru (de care Iași era lipsit), ca să joace pantomima și danțul pe frînghie. Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriași, încît se încercară a da și mici vodevile ce ocupară teatrul mai mulți ani. Atunci începură a se gîndi și la un teatru român. D. G. Asachi cu asistența a cîțiva amatori și a cîțiva scolarîi ne dete mai multe bucăți traduse, care cu toată slăbiciunea actorilor de strînsură și mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e așa de cu neputință precum se credea, și că limba română răsună tot așa de bine la ureche ca și sora sa italiană. Inșă, nemărginindu-se în reprezentății de puterea actorilor săi, vroi să ne arate drama și opera. Văzurăm pe *Petru Rareș* și pe *Norma*. Dar aice, cu toată indulgența auditoriului, trupa de amatori făcu un mare fiasco, și publicul fără a-și reci dorința de a avea un teatru național, simți stimpărindu-i-se entuziasmul.

Guvernul se asocia cu dorința publică. El numi un comitet teatral¹⁾, care să se ocupe cu alegerea pieselor, cu înființarea personalului, etc. Indată inșă ce juniîi membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcu comitetul în întrepriză și pe membrii lui în directori fără voie. Gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a deslega și punga. Cu toate aceste, iluziile juneței — erau juni atunce — care abordă cu curagiū orice întreprindere, cînd ea are de scop un bine public, făcu pre improvizații impresari, a se apuca cu tot dinadinsul de lucru, mai ales cînd era în joc și amorul lor propriū. Ei erau îndatoriți a ține două trupe, una franceză și alta romînă, și pentru asta li se da o subvenție de patru orî mai mică decît este astăzi.

¹⁾ M. Cogălniceanu. — V. Alecsandri. — C. Negruzzi. (Nota Autorului)

Aduseră o trupă franceză, care juca vodevilul, drama și opera comică; și publicul își poate aduce aminte, că de atunci n'a avut mai buni actori. Însă nu era acesta greul. Greul era teatrul român pentru care trebuia creat tot: decoruri, piese personal. etc.

Ce era de făcut? Nu se mai putea lua băieții de pe băncile scoalei ca să se urce pe scenă; ei aveau de învățat lecțiile lor, iar nu piese de teatru. Impresarii noștri se gîndiră mult; și după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să tocmească oameni pre care îmbrăcîndu-i în hainele respective să iasă pe scenă pentru formă, și rolul lor să se citească de un lector ad-hoc între culise, altul zicea ca să se tipărească piesa și să se împartă la privitori care să o cetească în sunetul orchestrei, etc. etc. Însfîrșit, primejdia fiind mare se decidară, ca generalii cînd au a face vre o întreprindere riscată, să facă apel la junii *de bonne volonté*. Apelul lor fu auzit. În curînd mai mulți tineri se înfătoșară: și o trupă ca prin minune se găsi înființată.

Dar cu toată buna lor voință, acești *enfants perdus* nu cunoșteau nici rudimentele artei dramatice. În lipsa altora, impresarii noștri se făcură profesori de declamație și de mimică: s'apucară a învăța pre actori aceea ce și ei știaū, sau mai bine zicînd nu știaū. Ce e dreptul, la început actorul uita că nu trebuie să stea decît cu fața spre public; actorița, în loc să easă pe ușă, eșea prin părete, dar publicul era indulgent; el rîdea și aplauda.

Acum trupa cam schioapă, cam nemernică, era plină de dorința a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cărpise, nu mai lipsia decît Materia... piesele! La toate se gîndise, afară de repertoriu.

Adunîndu-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici Orest, nici Mahomed, nici Alzira. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu rămase alta de cît tot impresarii să se facă și autori și

traducători. Se puseră tus-trei pe lucru; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea nuoilor actori, și traducînd, prelucrînd, une ori localizînd, reprezentațiile începură; publicul se mulțumi, actorii se încuragiară și treaba mergea strună.

Douăzeci și mai bine de ani au trecut de atunci. În timpul acesta, acești oameni au avut mult mai serioase ocupații în țara lor. Sunt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zîmbet pe vestejitele lor buze, mai poate să le descrețească fruntea pleșuvită!

Să ni se erte astă digresie.

Puțin cîte puțin, trupă se îmbunătăți. Dintre actori se desveliră adevărate talente. Poni, Teodorini, Lukian, Sterianca, Gabriela, etc., puteau aborda acum ori ce rol fie el cît de greu. Repertoriul se îmbogăți, și Alexandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri. *Iorgu dela Sadagura* fu întia sa piesă originală. Ea avu un mare succes, căci autorul, biciuind csenomania, ridiculiza defectul ce avea și au încă din junii educați în străinătate de a găsi toate cele rele în țara lor.

Aceste toate avură o influență mare asupra limbei. Dacă unele piese avea oare care expresii familiare, ele erau la locul lor și îndată venia dialogul elegant, fără pretenție și natural. Comedia nu ajunsese a fi burlescă, și drama era tragică, fără a fi sbuciumată și hidoasă. Publicul își aduce aminte de Poni, mort în floarea vieții în *Angelo*, *Lazar păstoriul*, etc.; de Teodorini, în *jucătorul*, *Saul*, etc.; cînd la teatru petreceam și noi cîteva ore plăcute din cele multe neplăcute a vieții.

Acum impresarii noștri mulțamiți că au pus temelia teatrului național, se retraseră. Alte direcții îi urmară, care nu avură a se lupta cu greutățile ce intimpinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi și D. M. Millo luă direcția. Negreșit că ea nu putea cădea în mai bune mini. D.

Millo autor și actor, era singur în stare a consolida edificiul, ridicat cu atâte ostenele. El ne arată pe scenă mai multe piese precum *Piatra din casă*, *Samson*, *Chirița*, *Nișcorescu*, etc., avură succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri, *l'enfant gâté* a nostru, făcea că era destul să se arate numele lui pe afiș pentru ca să se umple sala, unde răsuna și încântătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Intr'un cuvînt, teatrul românesc era în floarea lui.

Dacă însă un curios ar fi observat cu sînge rece mer-sul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide. În adevăr aveam o trupă recrutată dintre tineri inamorați de arta dramatică, aveam o sală spațioasă, dar trupa actorilor nu avea de cît aplauzele publicului, și cînd se închideaș porțile teatrului, oamenii aceștia rămîneau pe pavea, fără să se mai gîndească nimeni la dinșii. Sala clădită într'un capăt departe de centrul orașului, avea pe lîngă aceasta și alte defecte. Lăsînd că era lipsită de acustică, dar era umedă și rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftica, și în curînd Poni, P. Neculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor, etc., se făcură tristele ei victime!

Cu cine se înlocuia deșertul ce se făcea în rangurile acestor luptători? Cu alți devotați tineri, cari aveau aceeași perspectivă: lipsa și oftiga?

Unii dezertară; Millo și Teodorini, se duseră departe să caute un mai bun noroc. Alții, înturnîndu-și ochii lăcrămați de la scena ingrătă ce fusese primul și singurul lor amor, fugeau cu o imprecăție, *vade retro!* și căutaș a găsi vre o altă carieră care le promitea cel puțin un adăpost și o bucată de pîne la bătrînețe.

Așa dar teatrul român începu a decădea, căci el nici avea chip a se subținea, fără un conservatoriu, fără o școală cari să formeze actori pentru a înlocui pre cei ce desertaș, pre cei ce muriaș! și dacă din cînd în cînd se mai da reprezentații romîne, ele erau numai o întreprindere hazardoasă a unor oameni curagioși, pe care curînd

o făcea să cadă indiferența Philamintelor amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul național nu era de *bon ton*.

C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination !

Pesemne n'ai băgăt de seamă că lui Jean îi zic Ion? ¹⁾

Știm că un proiect ce se făcuse pentru teatru, zace îngropat în arhivele Ministerului de externe ca și dorința exprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală pe locul teatrului vechiu. Să sperăm că le va veni și lor rîndul de a eși din mormîntul lor.

Pină atunci, să vorbim de limbă și de ortografia ei.

Nu ne-om încerca a dovedi origina limbei noastre ; filologi studioși și oameni mai competenți decît noi aũ făcut-o aceasta. Vroim să vorbim numai de oare care anomalii ce există în literatura limbelor nu mai puțin curioase decît acele ce uneori întilnim în natură. Așa d. e. vedem limba polonă scrisă cu litere și limba romînă cu slove, cînd ar fi trebuit să fie tocmai din contră.

Care să fi fost cauza acestei monstruozități și cui suntem datorî cu acest nou păcat? Tot acelor cărora le suntem datorî multe de toate : clerului bigot și ignorant. Pa-piștii nu lăsară pe Poloni să scrie cu slovele lor, temîndu-se de Slavii ortodocși de cari ei erau încungiurați. Grecii asemenea îndemnară pe Romini ca să se servească cu slovele cirilice, ca nu cum-va să se strecoare printre ei odată cu literele și ritul apusean. Ast-fel, slavul adoptînd alfabetul latin, fu silit a'l împestrița cu felurite semne pentru ca să poată răspunde la pronuncia lui groasă și guturală, iar Romînul se văzu încărcat cu o mulțime de vocale urite cari nu erau ale lui ²⁾; încît acum cînd am reluat literele străbune, ne găsim într'o mare vîlmășeală și suntem nevoiți a întrebuița și noi tot soiul de accente, cînd deasupra cînd dedesubtul literelor, pentru ca să pu-

¹⁾ Gr. Alexandrescu. Nota lui C. N. ²⁾ Urmează : și firește că limba lui cea pură se îngroși și se abastardi, în cît...

tem arăta tonurile acele groase ce au prins rădăcină în limba noastră. Astă prozodie de porunceală se făcu cu atît mai grea, cu cit fie-care inventa o etimologie și o tehnologie proprie a sa.

Ne aducem aminte că — sunt acum mai 20 de ani — noi am fost chemat luarea aminte a literațiilor noștri asupra unei slove blăstemată¹⁾ care a substituat mai la toate vocalele noastre și care singură ne silește a orna aceste nenorocite vocale, *qui n'en peuvent mais!* cu feliurite căciuli, care de care mai cornorate sau mai ascuțite. N'avem nevoie s'o mai numim; lectorii noștri o vor cunoaște. Pînă cînd decî va veni timpul s'o alungăm ca să scăpăm de dînsa, s'avem răbdare și să ne servim pe vrute pe nevrute cu accenturi, ferindu-ne însă de a abuza prea mult de ele. Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile Romîniei alegeîndu-se cite un filolog, să se alcătuească un comitet, care să stabileze odată ortografia și prozodia noastră; și dacă s'ar face aceasta și acei bărbați învățați ne-ar face onoare a ne întreba care e ideia noastră în acest obiect, ne-am mărturisi simbolul credinței noastre literare cam în telul următor:

Credem în origina limbei romîne și mărturisim literile străbune, dar nu ne plac inovațiile nepotrivite cu natura limbei, și anume:

1. Nu ne place întrebuița consoanelor duple, ce sunt numai o învălmășeală și o greutate la învățarea gramaticii. Numai la foarte puține și rare ziceri străine le-am primi ca o excepție.

2. Suntem contra lui *ă* pe care îl socotim numai o împutură de prisos, și nu l-am întrebuița decît ca să deosebim pluralul din singular, d. e. : eram eă, eram noi, etc.

3. Nu ne putem învoi cu *ciune* și cu *iune*; pentru că dacă avem cîteva ziceri cu astă terminație, ni se pare că n'ar fi un cuvînt ca să ne lungim toate substantivele cu

¹⁾ Vezi scris. XV. (Critică).

un cot mai mult cînd mai ales ea nici cum nu le-ar face mai frumoase și cînd în latină asemenea terminații nu există.

4. Asemenea chiar sub amenințare de a fi numerați între ignoranți și ruginiți, nu vom zice: *apt, aptiv, respépt, caractér*, etc., în loc de act, activ, respect, caracter, căci dacă am zice aceasta am fi siliți să zicem poate și *năciune* în loc de *nație*, și cine mai știe cîte altele.

5. Mai credem că dacă *đ* se pronunță ca *z* în cuvintele ce derivă din latină, n'ar trebui a se scrie *văzînd* în loc de *văđînd*, etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a relua literele și a lepăda slovele. Asemenea ni se pare că nu e generos a abuza de bietul *đ*. Să nu facem pre *Zoița* și pre *Zamfira*. *Doița* și *Damfira*, precum nu s'ar vueni să scriem *đabala*, *đîmbet*, *điđanie* în loc de zabală, zimbet, zizanie, etc. Dacă suntem siliți ca să zicem zeama de varđă în loc de curechi murat, cel puțin să nu scriem *đeama* de *varză*...»

Punem capăt pentru astă dată acestei observații fără a avea pretenție de a impune cuiva ideile noastre bune sau rele. ¹⁾

Epilog

Punem aici capăt mărturisenii noastre, rămăind a ne arăta restul păcatelor cînd bhrăsbenios crăSvaronr de al smtros — rucace nethușterat — pnoviae, sint uflandics meresoc harsomaf. Velsrămule picianir, pentru că astoma-trugal brenfizen snbthocenci; otracsiv acum jeraveț. Levin Ați hervitoț nici odată remuvai! Cel braătue norsic, era arvromru pasneMini golguvin pintre tămcrcseC.

Trebuie dar căsmătiți pnoviae, dalcinor rucace cptrahne rolfrinamu gratamas. Seop montrica kersmet fericire imdsot csOmirale într'un col mai bhrăsbenios.

¹⁾ Vezi asupra acestei scrisori părerea lui Negruzzi în chestia ortografiei și răspunsul lui B. P. Hașdeu, în aceeași revistă p. 16, 57 sq.

Scrisoarea I

Către I. ELIADE ¹⁾

Domnul meu, literatura românească, atâtea veacuri înghețată de gerul barbarizmului, și a căria abia o umbră mai rămăsese disfigurată și aceea ciontită, a început a-și lua ființa sa. Domnia-Ta ai deschis drumul regenerației sale prin Gramatica ²⁾ D-niei-Tale. Acum multe frumoase alcătuirii și tălmăcirii s'a au tipărit în București. Un teatru național s'a urzit și multe alte îmbunătățiri s'a au făcut, care ți face multă cinste, Domnule!

Noi ar trebui să fim geloși de D-v., și să ne arătăm gelozia scriind, traducind și făcînd și noi ceva. Din nenorocire nu este așa și în vreme ce D-v., dînd o formă regulată limbei, puteți scri orî-ce voiți și socotiți de folos, noi, întru aceasta zăcem încă în întunericul barbarizmului. Noi nu scrim, căci nu știm cum vom scri; de vom zice «barbar» și nu «varvar», strigă că stricăm limba. D'om întru buința vr'o zicere străină, pe care n'o avem, ne-am prăpădit. D'om scrie *simțiment* (care, fiind-că derază de la «simte», «simțire», ast-fel trebuie să se zică) nu-l înțelege. El s'a deprins a zice «santiment», fără rimă și rezon. Asemenea și «correspondere, vâl, prevedere, rezicere», și altele (care romîinîndu-se, a trebuie să ia și formă romînească). El s'a învățat a le cuvînta: «corespondenție (ital.) voal (franț.), pronie (gr.) și poftorire (slav.). El zice: «răspuns, răsturnat, răsuflare, desfăcut, descrezut, desrobit», dar nu suferă: «rebelere, reluat, recunoștință, desprețuit»,

¹⁾ *Muzeul Național*, 1836, p. 141—42 cu titlul «Corespondență între doi Romîni, unul din țara romînească și altul din Moldova». Reprodusă în *Foaia Literară*, No. 8, p. 69. ²⁾ *Gramatică romînească*, de d. I. Eliad, dată la tipar cu cheltuiala d-lui Colonel Scarlat Roset. [Sibiîu] 1828, 1 volum 8° mic xxxiv + 166 pp.

etc.... Nu mă îndoiesc că și D-ta ai avut a te lupta cu nu mai puține pregiudețe, căci nătărăi unde nu sînt? Acesta e un soi care rodește pe ori-ce timp, pe secetă și pe ploaie și care nu seacă lezne. Se vede însă că acolo sînt mai puțin de cît la noi. Ai învins, ai desbinat biata limbă de împestritură, ai spălat-o de rugină, i-ai dat o haină potrivită cu a mamei și surorilor ei, și ai făcut-o vrednică a figura și ea pîntre cele-l'alte. Hotărînd odată a izgoni din sînul ei oksiile și pe ω , μ , ξ , ν , ρ , le-ai alungat în cît nu s'or mai înturna. Noi sîntem puțin cari urmărim D-tale și cu cîtă nevoie abia am intirit pe ω , ξ , ν , iar pe ρ și μ , ne-am desnădăjduit că-l vom putea scoate. Surda strigăm și, chiuind, surda le dăm mii de rezoane pipăitoare, surda îi lovim cu prefața gramaticii D-tale, și cu dizertația ce faceți asupra literaturii romînești; rămîne vînt. Pentru θ ne zice că vine frumos la vorbă. Pentru μ ne pun să scrim *fiii* și dacă văd că-l scrim cu trei *i*, strigă lăgo asupra noastră, fără să judece că această zicere, avînd obîrșia sa de latină, sau din italiană, unde se zice *figlio* și în numărul plural *figlii* dacă zicerea ar fi fost *fio* și nu *figlio* nu trebuia să se zică la înmulțit *fiii*? La aceasta mi-e de mirare pentru ce D-v. acolo lepădați articolul la numărul plural și faceți o greșală gramaticească, ați doar vă sfiți de nătărăi?

Însă'n ceasul de pe urmă, dați-mi voi pe fii mei,
Să mor într'ale lor brațe, să'mi închiză ochii mei?

*Fanatizmul*¹⁾.

De ce să nu fie *fiii* și *ochii*? Versificarea nu pătimea. Acestea sunt părăginitile lor rezoane. Cît pentru D-ta, care ai despuiat și ai schimonosit limba, îți menesc feluri de chinuri. Oksiile și variile și perispomeni, ai să le vezi ca niște sburători plutind în legione pe deasupra D-tale, și turburîndu-ți odihna, în vreme ce ϑ , η , ξ , φ , ω , te vor

¹⁾ Tragedia lui Voltaire *Fanatizmul*, tradusă în versuri de I. Eliade, București 1831. 1 Vol. 86 pp.

urma pretutindenea ca niște stahii grozave! Cutremură-te dar, Domnule Eliad!

Noi cei puțini însă, fără a ne bate capul să înălbim pe arap, avem și noi a-ti bănui, Domnule. Pentru-ce, după ce ne-ai scăpat de aste bastarde litere, burduhoase, grebănoase, ovale, rătunde, sucite și cîrligate, apoi ne-ai lăsat cu *ⱥ*, această literă amfibie, care în alfabetul vechi era neglasnică, iar la scris și citit glasnică?

Ce este acest monstru cu trei picioare? Este el glasnic ori neglasnic? alcătuit e dintr'o vocală și consună, precum *oș*, cel grecesc, sau este tot litera *ⱥ*? De este tot *ⱥ*, *ⱥ* are el două fețe, ca Dumnezeu Ian? Eū, din partea mea, Domnule, l'am urgisit și nu-l voi mai întrebuița; bine ar fi ca și D-v. scoțîndu-l din literile tiparului, să-l trimiteți pe urma lui *η* și *ω*.

Crede, Domnul meu, că noi cei puțini, prețuind oste-nelele D-tale, ne place a te avea model în scrierile și traducerile noastre, și a vă aduce lauda ce se cuvine unui literat reformator și legiutor a limbei. Dar vei întreba, poate, ce scrim și ce traducem? Aveți dreptate, căci nimic de la noi nu s'a văzut pentru... o sută de pricină. Cea întii este pentru că

Acum, de-mi vei da voe a deschide cu D-ta o mică filozoficească dispută, sau, mai nemerit a zice, a vă cere oare-care sfătuiră și luminări la îndoelile mele, aș rămînea foarte îndatorat filo-romîniei D-tale, și mai întii arăt, Domnule, că mă unesc la aceasta, a zice:

Orî în loc de orîu.

Regulamentele, decît... regulamenturile, etc.

Recomandez în loc de recomandarisc, etc.

Murindul de cît muritorul.

Sbor, isvor, etc. în loc de zbor, izvor. Și fiind-că S la noi nu se glăsuește ca *z* între vocale, atuncea se va pune *z*, de pildă: *zi, astă-zî, etc.*

Cunoaștem greșala noastră la zicerile neutre, pe care noi le întrebuițăm în neam femeesc: *privileghia, coleghia*

și făgăduim că ne vom îndrepta, deși D-v., care sfințiți neamul neutru, ziceți că ar trebui să zicem și în loc de *substantive, verburî, substantivî și verbî*; apoi atuncea ar trebui să zicem și în loc de *scaune, scaunî*, în loc de *drumuri, drumî*, prin urmare: *doi scaunî, trei drumî*, etc... D-ta însă zici la unile numai, dar care sunt acele unile? Se pot ele ști fără un dicșioner? Și oare, dacă s'ar da această voe a preface din neamul neutru în bărbătesc, fiește-care noitor, ca să facă și el ceva, vrînd să neutreze și să prescurteze, nu s'ar face aceasta nu o regulă, ci o zăhăire gramaticească?

— Dv. scriți: «jos, joc, judecător, ajutor, etc. cu ж și: gingie, lege, gelozie, gemere, genuche, cu ѱ.» Noî, lăsînd a zice că ѱ sună mai bine de cît ж, le scrim toate cu ѱ, pîlîndu-ne de la italiană, de unde derază zicerile acestea: «giu, gioco, giudice, ajuto, ingiiuo», etc. iar pe ж îl întrebunțăm numai la acele ce se trag din slavona, de pildă; «jale, jăraric, cojoc, pojar», etc. căroră nu le putem zice *gale, cogoc*, etc.

Dv. ziceți: «ciine. piine, mîine», noî zicem *cîne, pîne, mîne*, căci latinește sau italienește nu zice: «painis, cainis, domaini», ci «pane, cane, dimani»; și apoi iar Dv. ziceți la singurî «mînă» *mano* și la înmulțit: «mîinile», *mani*.

Țesătura limbei noastre — pare-mi-se — și dreptul cuvînt cere ca să imităm: I⁰) pe latina și II⁰) pe italiana. Pe acest temei noî zicem: «proșes, țivilizat, pronunție, canțelarie, partițip, prințip, ghiață, Țezar, Țițero», etc. Dv. «proces, cîvilizat, pronuncie, (pronunzia), Cezar, Cicero, dar canțelarie, ș. c. l. ca și noî. Tot după acest cuvînt, noî scrim: Ștenă, Știpion, etc. Dv: șenă, Șipion». Pentru ce vreți să italieniți pre Romîn, a căruia limbă (precum D-ta însuți zici) trebuie să s'arate în haine rumănești? Care-î Rumînul acela, care știind orî-ce altă limbă, afară de italiana, poate înțelege că *scena* este *șena*, și *Șipion*, Știpion? Zicerile: *conoscenza, sciienza, schedula, scinteluzza, scettro*, etc. rumînindu-se s'au făcut: *cunoștință, știință, țedulă, scînteiuță*,

schiptru precum s'a făcut și *corispondenza*, *corespundere*, etc.; Rumînul nu zice *șiență*, *ședulă*, *șinteuță*, *șetru*, *ghiacă*, dar ca să nu urmeze barbarism și cacofonie, nu fie: *Sșenă*, *Schipion*, etc. nu fie — dacă vrei, — nici cum zicem noi, imitînd pe latina, dar fie *scenă*, *Scipion*, iar nu *șenă*.

Dv. ziceți, și dați bune rezoane, că trebuie a se zice: *general*, *geografie*, etc., rumînul însă, care nu cunoaște de cît limba lui, nu va înțelege nici-odată că *generalul* este *gheneral*. Și apoi chiar Dv. ziceți: *reghistru*, *loghică*, *ghiaur*, etc. iar nu *logică*, *giaur*, *registru*. Asemenea și pentru *object*, *project*, căroră noi le zicem: *proiect*, *projetto*, *obiect*, *obbietto*. Pentru ce să le lăsăm întregi franțozești și dacă nu e bine — poate — cum le zicem noi, de ce să nu le zicem după romînim «obget, proget?» Rumînul iarăși înțelege rău și pe *tinerete*, «*tendresse*» după italiană. El știe pe *giunie*, *tinerete*, deși poate, cînd străbunii noștri au luat zicerea aceasta, au înțeles-o ca și italienii: și el greu s'ar deprinde a o înțelege că «a iubi cu *tinerete*», va să zică «a iubi cu saioșie». De ce să zicem «*delicios*, *ruină*, *torent*, *sacru*», etc. în vreme ce avem chiar zicerile noastre: «*desfătător*, *năruire*, *șioi* [șiroi], *sfințit*?»

Dar în sfîrșit, numai un dicșioner — pe care sînt incredințat că Dv. nu l'ați lăsat în uitare — poate slui de pravilă nu numai rumînului din Moldova și Țara-românească, ci și celui din Basarabia, Bucovina și Transilvania și regulînd limba, poate învoi și duhurile. În el n'ar trebui să se uite zicerile care la noi se numesc într'un fel, și la Dv. altfel, de pildă: *cușciug* (secriu), *gîde* (călău), *cioc* (plisc) etc.

Cît pentru mine, credeți, Domnule Eliad, că cetînd într'o broșură a D-tale cuvîntul ce ați făcut la deschiderea școalei societăței filarmonice¹⁾, m'am simțit atîta pătruns de bucurie în cît lacrimi au curs din ochii mei. Literatura ce pășește cu pași uriași către desăvîrșire, bunele așezăminte, patriotica

1) *Lucrările societăței filarmonice*. 1835. 1 br. în 8° 52 p.

rîvnă a tinerimei, m'aŭ încîntat, și în bucuria mea am oftat că maicei naturei i-a plăcut mai bine, născîndu-mă rumîn, să mă așeze de astă parte de Milcov.

Vă rog dar, — dacă propunerea mea va fi priimită — să mă scriți în numărul prenumeranților Societăței Filarmonice, ca mădular ajutător și conlucrător, cu încredințare că mă voi sili a contribui spre folosul Literaturēi și a Teatrului.

Și pentru ori-ce societatea va avea trebuință aicea, scriindu-mi, mă voi sîrgui a împlini poruncile sale. Iar acum, îndată ce voi primi într'această răspunsul D-tale, voi trimite la casă, prin poștă, suma banilor ce mi s'o cuveni ¹⁾.

Sfirșesc, cerîndu-ți ertare de îndrăsneala ce am luat a-ți scri și a face acest crim de les-literatură ²⁾.

Scrisoarea II.

Către Eliade ³⁾.

Domnul meu, În trecutele zile, am avut plăcere, la o soare literară, a asculta cetîndu-se cîteva fragmente din tragedia Saul, tradusă de d. K. Aristia ⁴⁾. Însărcinat de amatorî a mă face organul recunoștinței lor către d. traducător, pentru acest odor cu care a înavuțit literatura noastră, socotesc de datorie a-ți arăta opinia Moldovenilor asupra acestei opere, și a întruni glasul meu cu al tuturor acelor ce simt ce este frumosul, pentru a aduce lauda ce pe drept merită talentul d-lui Aristia.

¹⁾ În *Gazeta Teatrului* pe 1836 p. 100, îl vedem trecut pe C. Negruzzi cu 12 galbinî. — ²⁾ Îscălitura: Căminarul C. Nigriți. ³⁾ *Gazeta Teatrului*, 1836, p. 92. Imediat după scrisoare, urmează anunțarea fragmentului epic *Aprodul Purice* și o poezie a lui Aristia, dedicată lui Negruți, cu ocazia acestei publicații. ⁴⁾ «*Din operele lui Alfieri*», tomul I, traduse de C. Aristia. București, în tipografia lui Eliad, 1 br. 8° pp. 78. Fragmente din Saul s'aŭ publicat și în «*Gazeta Teatrului*», p. 63.

Un fabulist, nu știu care, asemăna traducția cu originalul, ca pe lună cu soarele. Poate că într'un fel el are dreptate, pentru acele traduceri în care unii — din lene sau din neștiință — cu dicționarul în mână, aduc mecanicește zicerile cite una, una, dintr'un dialect într'altul, fără a se îngriji de stil și de idiotism, și fac un mic-mac înțeles numai pentru ei. Dar — pentru numele lui Apollo — alta este a scri papagalește, călăuzit de un dicționar și alta a arăta în limba sa, cineva, chiar ideia și simțul autorului străin.

D. Aristia, scrijind în modul cel mai nemerit și mai armonios, ne-a tradus pe Saul așa cum însuși Alfieri nu s'ar fi tradus mai bine! când ar fi știut românește și ar fi voit să dea și Românilor tragediile sale. Noi jălim pe Saul, atît de nenorocit sub purpură, pe Saul freneticul, de la care mîna Domnului s'a depărtat; ne înduioșează tinerețea Micolei, ne hrăpește prietenia lui Ionathan și iubim blindețea lui David!

Cîtă evlavie în acest răspuns:

Eû îl numesc spre slavă...

Cine n'a simțit inima sa clătindu-se, la aceste Pindarice strofe:

«Frumoasă este pacea...» ș. c. l.

Intr'un cuvînt, citind pe Aristia citim chiar pe Alfieri, și de ne mai lasă ceva a dori poetul italian, este poate pentru că limba lui Tasso este mai dulce și mai priincioasă auzului decît sora ei romînă, căci peste aceea n'aû venit năvălirile ce pe aceasta aû desfigurat-o, luîndu-î dintr'ale ei, și silind-o a lua ziceri străine de dînsa! Ea însă nu piere, ci:

Come il fuoco,

In chiuso loco

Tutto mai non cele il lume...

Incepe a-și arăta lumina măcar printre crăpăturile închisorii sale cei de fer și Eliad și Aristia împletesc ne-

veștejite cununî, cu care împodobesc auritele cōsițe ale muzei daco-romane.

Plăcerea ce ne-a făcut a simți Saul, ne face a aștepta cu nerăbdare și alte nouă lucrări ale d-lui Aristia.

Am cinste, ș. c. l. ¹⁾.

Scrisoarea III

Către Gheorghe Bariț ²⁾.

Domnule Redactor, Abonat al foaiei literare, îmi place a ceti criticile filozofice, ce văd în ea, căci, deși nu sã prea învoesc între ele, dar cel puțin aũ meritul originalității și ținesc la înaintarea literaturii rominești. La început, aceste dispute semãna seriĩ, apoi sã făcurã comice și în sfirșit bufoane ³⁾.

Pe mine sã mã fereascã Dumnezeu de a mã război împotriva acestor dizertații literare, a acestor păreri și contra-păreri învățate. Om privat, fără ambiție de a mã socoti literat, nu-mi bat capul cã unii gãsesc dulce ton în *α* și *z* și pretind sã între și aste doã slove pintre cele latinești, ca sã facã din biata noastrã limbã un *balamiș-balmuș*: saũ cã gãsesc de cuviință a numãra pe P. Chiril între filozofi, pentru cã a adunat saũ a isvodit niște semne cirligate și țapoșe, ci mai virtos aș dori sã grãbeascã DD. Literați a-ĩ trimitte în Rai o diplomã de Doctor în filozofie. Pentru cã aceasta ne-ar da nãdejde, cã poate vre-odatã ne vom învrednici

¹⁾ Din o altã scrisoare [ibidem]: «Broșurile din colecția autorilor le-am împãrțit prenumeranților. Toți sînt încîntați de eleganța versurilor d-lui Aristia — Cînturile saũ psalmii lui David isgonea duhul necurat ce necãjea pe Saul...» ²⁾ *Foaia p. minte, inimã și învățaturã* 1838, p. 169. ³⁾ *Nota Redacției*. Aceasta, Domnul mieũ, trebuia sã se întimple așã, acuma la început; nu sã putea altfel. Puținel cam neașteptat; dar noi aveam trebuință sã ne cunoaștem mai de aproape unii pe alții, pînã sã ne și pipãim. Domnia ta mã înțelegi și de aĩ avea prilej sã arunci ochii în pulpiturile Redacției, te-aĩ și încredința deplin. Sã fim odihniți, cã nu e rãu. (Redacț.)

și noi a cîștiga vr'un atestat, de nu de sfinți, măcar de filozofi, căci care din noi n'a isvodit la școală niscaiva semnișoare — pe care nu le înțălegea dascălul — ca să ne corăspundem între noi? Acesta era un întreg alfabet, eșit din copilăreștile noastre capete, ca Minerva din capul lui Joe, și însă, la noi nu măi gîndește nimeni; ce nedreptate!

Voesc a dovedi, că limbile polonească și ungurească, măcar că se scriu cu litere, nu le învăț Europeanii, pentru-că nu sînt limbă comerțiale și stăpînitore, și că astfel o să pățim și noi scriind cu litere; dar, pentru numele sfîntului Chiril! Limbele aste n'au aface cu a noastră. Una e slavonă și numai din nătingie a adoptat literile latine, și cealaltă — din care nu înțeleg nici-o silabă — are o origină străină; dar noi, noi care ne rudim cu toate limbile cultivate, noi să scrim cu slovele Părintelui Chiril, cînd n'avem nici un amestec cu Sfinția Sa și cu limba D-sale? Interesul ce ne face să reluăm literile strămoșești, este cunoscut de toți Romîni, este să ne apropiem de lumea civilizată și să ne deslipim odată — măcar cu limba — de națiile eterogene.

Văd că alții ar vrea să ne pue pe fiecare a cîte un accent, ca să-l deosibească de **A** și **Z**, de pildă:

Căut căsà quàre àre grajdîu de còi sàu sàla mare.

Spune, Domnule Redactor, nu seamănă rîndul acesta a un pluton de infanterie; unde sub-ofițerii (*à*) port pene la chivere?

Nu-mi pasă, zic, de toate acestea, Dumnezeu a lăsat pe fiecare om cu părerile sale, căci ce ar fi cînd s'ar învoi oamenii între ei? o monotonie urită. Măi bine e așa: cîte capete, atîte idei, atîte gusturi și eă cinstesc proverbul: *per gusto non disputar*. Dar fiindcă în Foaia p. minte ș.c.l. No. 14 și 15 am văzut o dizertație asupra corespondenții a doi Romîni, unul din Valahia, și altul din Moldavia, apoi hotărăsc a nu măi tăcea căci eă sînt unul din Romîni acei doi — cel din Moldavia; — și scrisoarea mea

va sluji de prolegomenă la răspunsul ce nu va lipsi a face D-l Eliad — Romînul cel din Valahia.

1. Din stilul și sintacsul ce se vede în scrisoarea D-lui N. M., foarte îmi pare că D-lui nu e romîn, ci ungurean, care știe ceva romînește. Decî e, respectînd pe streini, și socotindu-l străin limbei noastre, voi vorbi numai de contrazicerile D-sale.

2. «Nu fac bine (zice Domnul în lăudata scrisoare—) cari numai singuri, după socoteala lor, fac ortografii și gramatici, și apoi vrea a le îmbulzi la tot neamul». Gramatica lui Eliad, — de care pare-mi-se că vorbește Dumnealui — de și e lucrul unuia, dar regulele din ea sînt cercetate și primite de o societate de literați profesori, precum din corespondența asupra căria tună D-lui se poate vedea; dovadă că această gramatică e una din cele mai bune, poate fi că ea fu adoptată în toată țara romînească și în Moldavia, ba și D-voastră, fără a fi îmbulziți de nimeni, ci povățuiți numai de un rezon sănătos, începeți a urma regulilor din ea, iar a o îmbulzi la tot neamul (precum zice D-lui) și a o trimite peste munți, nimeni, nici a avut, nici are, nici va avea pretenția. Singură vinovăția ce D-lui îi găsește, e că e făcută de unul și nu de mulți. Dar bine ar fi să-și aducă aminte D-l N. M. că «unde sînt moașe multe, copilul nu naște sănătos».

3. Prepoziția *pro* ar vrea să se zică *pre*; nu *propui*, ci *prepuî*. *Prepus*, la noi la Moldavi, (și de nu greșesc și la D-v. Transilvaniei) să cheamă aceea, ce la Vlahi se zice *bănuială*, la Francezi *soupeçon* și la Greci *ὑποψία*. Așa dar, nu să supere D-lui, însă noi *înnoitorii* — precum ne numește D-lui — vom urma a zice tot *propus*, *programă*, *prolog*, iar nu *prepus*, *pregramă*, *prelog*, ș.c.l. A zice *su* în loc de *subt*, nici la D-voastră, nici la noi n'am auzit, nici am citit. Aceasta dar, nu poate fi de cît o înnoitură a D-lui N. M.

1) *Vezi Foaia* No. 14 și 15, articolul *Corespondenție* semnat N. M. și datat din Sibiu 19 August 1838.

4. Zicerile *projet, objet, sujet*, D-lui ar dori — căci so-coate c'ar fi mai bine, — să se zică *preieptare, oieptare, suieptare*, dînd rezoane care s'ar potrivi, poate, cînd ar sprijini ideea a se pronunța aceste cuvinte chiar latinește: proiect, subiect, obiect; dar pîrînzînd să zicem *preieptare*, ne face a crede saŭ că glumește, saŭ că vrea a-și bate joc de toți Romîni. De aceia îl pociu încredința că Moldovenii în vecii vecilor nu vor adopta această *preieptătură* a D-sale.

5. Să înciudează D-lui pentru *п*, de ce nu-l lasă lumea de capul lui, să fie slovă deosebită, și îi mai alătură pe *н*, arată biografia și derivația lui spuindu-ne — prea cu gust — cum a ajuns sărmanul! să vie cu cracii în jos, de unde era cu cracii în sus, și drept rezon, că trebui să rămie fără *н*, scoate cărțile vechi romînești.

Dar D. N. nu poate tăgădui că atunci, *au bon vieux temps*, nu-și băteau capul oamenii a face ortografii, poate de scîrba slovelor Părintelui Chiril, care căzu ca o năpaste în spinarea Romănului. Încolo poate vedea cineva în loc de *ф*, *х*, în loc de *н*, *к*; de pildă: Hire, Kept, în loc de fire, pept, ș.c.l.

6. În sfirșit, ca să ne mai mîngie, D. N. M. ne spune că s'a mulțămît, pentru-că s'a țipat (alungat) afară *д*, *в*, *ж*, *р*, ș.c.l. Însă îi pare rău după *и*, *к*, *ю*, acesta numai din filantropie, numai de milă pentru tipograf. O, cite aș avea de zis pentru *и*! cite pentru *к*! și mai cite pentru *ю*, (care ar vrea să facă *и* nu *ю* împotriva bunului simț și a dreptului rezon.) dar văd, că scrisoarea mea se făcu prea lungă, și nu voi să te supăr, Domnule Redactor; de aceia, poftesc pe D. N. M. să bine-voiască a ceti prefața Gramaticiei lui Eliad tipărită la București la 1828, unde va găsi și pentru *и* și pentru *к* și pentru *ю*, un răspuns foarte curat și pe înțeles.

Am cîinste a fi, ș.c.l.

Scrisoarea IV

Către G. Asachi ¹⁾

Domnule Redactor, În suplimentele *Albinei românești* din 29 Iulie și 13 Iulie, am cetit o diatribă, sub nume de *Observații gramaticești*, scrisă de un literat compatriot, a cărui nume n'am cinste a-l ști, căci în locul iscăliturii era un S...

A voi cine-va să opriască pe oameni de a-și vărsa ideile, ar fi întocmai ca și când ar pretinde să se împotrivescă viteazului Donchișot, cărui îi abătusă a curăți lumea de rele, ca d-l Autor limba românească de barbarisme.

Eū las pe seama altora a răspunde la aceste Observații, deși mi-ar fi ușor — (cu toate că nu știu latinește măcar cît d-l. S***) a le face analizul și a le arăta gramaticește că ele sînt foarte negramaticești.

D-l S. se apucă — ne pus de nimeni — a se face cam-

¹⁾ Publicat în *Albina românească*, 1839 (No. 59). Cu următoarea notă a redacției :

«În mijlocul îndelungatelor desbateri filologice, ce s'au publicat prin oare-carī streine foī românești, în care figura mai adese-orī aspre critice personale de cît cele gramaticale, Redacția a primit în coloanele sale sus însemnata scriere, ce îi s'au adresat de-adreptul, însă cu a ei de căpitanie înțeles de *Dizertație critică*, ca după principie *Audiatur et altera pars*. Scoposul literațiilor romāni de dincoace și de dîncolo de munți nu poate fi altul decît unul, adecă de a nemeri formele și stilul cel adevărat al limbei. Dar împătimirea și egoismul ce s'ar întrebuința în asemenea cercetare, într'atîta ar înnegura pe adevărul, încît, în loc de a sosi la el, cercetătorii mai ales s'ar abate și s'ar acufunda în volbură pedantismului și a ridiculului, care și la alte nații, subt asemenea împrejurări, în epohă îndelungată a fost de vătămare la înaintarea limbei și au dat satirei materie îmbelșugată. Drept aceea, pentru nemerirea scoposului obștesc, adecă a lămuririi limbei romînești, de folos va fi a se pildui din cele trecute, și cu inimă curată a împreună-lucra către statornicirea unei singure idiomē ca nu cum-va în alt-fel, Romāniū să capete două felurī de limbī literare, una bisericească, pe care cu toții o înțeleg și trii limbī politice spre cărora înțeles Romānul să aibe nevoie a se ajuta cu un lecsicon său cu un dragoman!

pionul Moldavilor, — și ocărăște lucrările literare a tuturor celor-l'alți Români; ba nu ne cruță nici pe noi, compatrioții d-sale, zicînd că am maimuțit pe Munteni, și ne-am făcut de rîs, și îi e atit de rușine încît se sfiște a cita un fragment din asemenea alcătuirî batjocorite!

Eū sint acel care am scris urmînd gramaticeî Muntenilor; eū am tradus și am tipărit pe Maria Tudor, Angello, precum și alte mai micî compunerî ce s'aū văzut în foile de București. Eū am scris *a* în loc de *aū* și *e* în loc de *îi*; așa dar pe mine mă ocărăște acest domn literator, atit de prozaicește? Din ale mele alcătuirî — (pe care le numește batjocorite) îl dogorește rușinea a cita vre-un fragment?

Toată censura și critica își are hotar. O operă literară, cînd se hotărăște autorul ei a o da la lumină, negreșit că o supune criticeî, dar aceasta nu e un rezon ca să-și tragă asupra băgării de seamă înfruntătoare, de la niște pedanți stîrpituri de filologie, cari ar voi să urmeze lumea orbește bufoana lor strabografie.

Cuvîntul pentru ce am urmat regulelor literațiilor munteni, este că ele ni s'aū părut potrivite pe timpul limbei, mai înțelese și mai românești de cît ale acestuî domn literator. De am zis *a* în loc de *aū*, este că am voit a deosebi singularul din plural, precum aceasta se vede în toate limbile ce aū o gramatică! De zic *e* și nu *îi*, este iarăși, ca să nu amestec verbul cu articolul; și pentru a hotări de am făcut bine sau rău, rămîne a judeca acei ce știu ce vā să zică o gramatică.

Mai zice d-l S. că Muntenii aū întipărit marca provincialismuluî lor la manuscriptele ce le-aū trimes din Moldova spre tipărire. Aceasta este iarăși o închipuire făcută de egoismul d-sale, căci tiparul Bucureștilor aū tipărit scrierile întocmai, precum i s'aū trimis. Pe nimeni n'am auzit jăluindu-se, și din partea mea poate fi de dovadă că ortografia ce se vede în scrierile mele tipărite la București, am întrebuintat-o în multe alte micî fragmente ce s'aū tipărit mai de multe ori în Feiletoul «Albinei românești».

D-l S... își mîntue băgarea de seamă, căria îi dă ridicula poreclă de *Discurs de observații*, zicînd că are de model stilul cărților bisericești, fără a băga de seamă că stilul acestui *Discurs de observații* al d-sale, e departe de stilul bisericesc cît cerul de pămînt.

În sfîrșit, crede că Româniî vor primi, drept lege Discursul d-sale, plin de înfruntări, și se vor feri de personalități. La aceasta eî întreb : cînd domnul ocărăște pe toți Munteniî în general și pe Moldaviî în particular, care ar fi acel Român flegmatic, care să asculte cu sînge rece invecivele unei slove grebănoase din Alfabet, ce vine întovărășită de trei steluțe, ca să oboare un edificiu (la temelia căruia n'a fost în stare a pune măcar o piatră) pentru a-și face un nume asemenea cu a lui Erostrat ce a ars templul Dianeî?

Primește, Domnule Redactor, ș. c. l. ș. c. l. ¹⁾.

Scrisoarea V

Către G. Bariț ²⁾

Domnul meu, Ieî îndrăsneala a-ți trimite articolul de mai sus ³⁾ pe care te rog să-l publici prin cea întii foaie a d-tale. Asta, precum veî vedea, e o improvizație rostită în Adunare ca o apologie a mea asupra multor clevetiri ce stîrniseră reforma școalelor la noi. Cu al 2-lea voî avea cinste a-ți trimite și principiile acei programe.

Broșurele — afară de cele trimise cu d-l Ionescu — încă

¹⁾ Acelaș articol reproduc în *Curierul* (1839 No. 127 (supliment) p. 442.

Răspunsul lui Săulescu vezi *Albina românească* 1830 No. 64. Inter-venirea lui Eliade în discuție: *Curierul* din acelaș an — 28 Iulie — 9 August. Răspunsul lui Săulescu *Albina rom.* 10 Sept. 839. ²⁾ Ined. Mss. Ac. 878, p. 76. ³⁾ Articolul pomenit aci poate fi cel publicat — anonim — în *Foaia p. minte*. 1897, p. 180, 189, 191, sub-titul : *Un răspuns la prefacerile învățăturilor din Moldova*, răspuns la articolul: *Prefacerile învățăturilor din Moldova*. (ibidem, p. 57) semnat I. I.

nu le-am primit. Adunarea noastră se apropie de sfârșit ¹⁾. Am avut puțin de lucru. Acum ne ocupăm cu un proiect pentru despărțeni, ca doar vom pune o stavilă scandalului ce naște din nesfârșitele despărțeni. Popii nu prea vedeau cu plăcere această legiuire care le-ar seca un izvor de câștig.

Mitropolitul ²⁾ e foarte bolnav. Nimeni nu-l vizită (căci nimeni nu-l iubește), de aceea prin curtea Mitropoliei crește troscot. Se crede că curînd după închiderea adunării, vor începe elecțiile deputaților pentru cinciania viitoare.

Îți vestesc cu plăcere că d-l N. Istrati a căpătat voie a se înturna în capitală de la mănăstirea unde era ecsilat.

Recomîndîndu-mă dragostei și prieteniei d-tale, am cinste a fi, domnul meu... ³⁾.

Scrisoarea VI

Către Al. Hurmuzachi ⁴⁾

Domnule Redactor, În Nō. 19 a Foaiei *Bucovina*, sub rubrica *Moldova*, am cetit o diatribă lungă, scrisă într'un stil pedantic și însemnată ca de la Herța. Negreșit am fi lăsat-o la tot disprețul ce merită, dacă nu aș fi dat de nu-

¹⁾ La 12 Martie 1847, în seanța *Obșteștei obișnuitei adunări*, Domnul Mihail Gr. Sturza rostește discursul de închidere a sesiunii V. *Buletin, foaie oficială*, 1847, p. 117. (V. supliment) *Ofisul de închidere* și p. 122 (ibiden) *Anafora către prea-înălțatul Domn, adresată de obșteasca obișnuită adunare a Moldovei*.

Printre deputații subscriși e și Aga C. Negruzzi.

²⁾ Mitropolitul Meletie (1844—48). ³⁾ Pe verso, nota lui Baritz: «Cost. Negruți. Iași 12 Martie, Lemberg 16 Martie, de acolo după 5 zile la Brașiuviu. Anul nu este pus, dar a fost 1847». (Pe verso e și ștampila poștei: *Iași 12 Martie, Lemberg 16 Martie*). ⁴⁾ *Albina rom.* 1849 p. 224, cu următoarea notă a redacției: «Sîntem poftiți a publica următoarea scrisoare adresată către Onor. redacție «Gazetei Bucovina». Răspuns la articolul «Moldova», — datat *Herța, 10 Iunie*. — Vezi în scrisoarea următoare continuarea polemicăi.

mele meū, și fiind-că sînt deprins a-mi plăti datoriile, vroiesc a mă răfui și cu D-l acest din codrul Herții.

Socoteam, Domnul meū, că cu răposarea Gazetei de Transilvania, a căreia țărîna fie ușoară! am scăpat de flecăriile tuturor acestor strîmbi îndreptători de țară, tuturor acestor Aristizi-mincinoși, cari, necutezînd a-și spune numele și a-și scoate obrazul la lumină, ca să nu facă rușine soarelui, varsă balele lor prin gazete sub semne de planete și de zodii. Văd însă cu părere de rău, că m'am amăgit și că frumoasa D-tale foaie s'a făcut canalul prin care se scurg mărșăviile acestor lași nebotezați.

Articolul acest, ce are pretenția a fi mușcător cînd e numai înjurător, zice că: *Ministrul de finanțe a fost în stare a încrede funcțiile postului său unui K. Negruzzi și — altor amploeați.*

Nu știu ce înțelege D-lui cu asta? Vra să zică că s'a făcut abuzuri? Dar sunt cincîspre-zece ani de cînd se fac și D-lui acum s'a trezit să strige? zice că s'a făcut încărcături. Cînd s'a făcut? Negreșit că în timpul prescrierei prin țară. Dar aște, dacă nu știe, că eū la lucrarea catalografiei și așezării birului nu m'am amestecat nici cum, și că nu va găsi o singură tăbliță sătească protocolită de mine.

Apoi, oare mai știe D-lui de la Herța, cîte mijlociri fără rezultat s'a făcut ca să se scadă încărcății?

Aceste trebuie să le aște și apoi să critice, iar nu să sae cu gura ca magopațele de la Podu-roș, care ele întii iaū prăjina.

Nu ca să fac apologie lucrurilor mele iaū îndrăzneala a-ți scrie, Domnule Redactor, nici eū nu le tăgăduesc pentru că n'am a mă roși de ele, ci ca să fac cunoscut Domnului din zodii, prin organul onorabili D-tale foi, că nu e generos din partea-ī să nu se iscălească și să ne dee truda a-l găci, și totodată să-l sfătuesc ca Diogen, să nu svîrle cu pietre în oameni, ca să nu nimerească pe tatăl său.

Am cinste a fi ș.c.l.

Scrisoarea VII

Către G. Asachi ¹⁾.

Domnule Redactor, Abia sosisem de la țară, cînd un prieten oficios mă întîmpină cu No. 21 și 24 a gazetei *Bucovina* ²⁾. În cel întîi era un răspuns subscris: *Redacția Bucovinei* și în cel al doilea un articol neiscălit, plămădit de niscaiva nebotezați, intitulat: *Epitropia D. Negruzzi la școale*.

Nu m'am mirat de cel al doilea, pentru că e atît de mincinos, precît și absurd. Mincinos, căci îmi impută desființarea claselor naționale — clase care, precum e obiștește cunoscut, — erau numai imagine, din pricina discredituului în care le-aū adus autorii fără nume a acestor articole; dar dacă aș fi fost atît de anti-naționalist, n'aș fi deschis școala de la Vaslui, nici aș fi înființat pre acea din Sărărie, etc.; absurd, căci mă învinovățește că am prădat banii școalelor, pentru că am făcut crevături de fier copiilor și am Pavelat curtea școalei de meserii, etc. lucruri de care mai vîrtos ar trebui să mă laude.

M'am mirat însă de onorabilă Redacție a Bucovinei, care după ce n'a vrut — de și a fost rugată — a publica răspunsul meu, apoi prin No. 21 mă înjură și mă calomniază. O las să judece ea însuși dacă purtarea sa este loială!

Nu e îndoială, Domnule Redactor, că în lupta asta de ocări, am să rămîi învins.

Ce poate un singur om în potriua tuturor mincinoșilor din Iași și a tuturor învățaților din Cernăuți? Voi cădea, însă ca fecioara lui Euripid: Πολλήν πρόνοιαν ἔχων εὐσχημιος πεσεῖν.

Am cinste a fi, etc. etc...

¹⁾ *Albina rom.* 1849, p. 277. ²⁾ *Bucovina* 1849, pp. 106, 128.

Scrisoarea VIII

Către acelaș¹⁾

Domnule Redactor, Merg (rar) la teatru. Mă duc numai cînd pe afiș citesc numele sinioarei *Brambila*²⁾, care singură are puterea cea magică a mă face să cheltuesc neapărații cincîspre-zece lei.

Poți zice — poate — că nu-s prea mare amator. De asemenea imputare văd că nu mă pot apăra, dar totodată voi mărturisi că asta nu este cuvîntul cel de căpitenie. Motivul cel adevărat, care mă ține depărtat de teatru, — fiindcă nu pot scăpa de a nu-l arăta anume, — este simțul meu cel acustic, carele foarte se supără de țipetele horurilor operei noastre.

Videți că nu zic nici un cuvînt despre fizicul și toaleta grotescă a damelor horiste. Cu neputință este ca oricine, care cu deplinătate se bucură de senzurile auzului, să poată asculta fără să-i fie toate nervele întăritate și revoluționate de acel vuet cumplit și discordat, ce le zic că sunt *horuri*.

Sărmane Belini! Sărmane Donizzeti! de ați vedea voi cum vă stropsesc!

Văd, Domnule Redactor, că surîzi la acestea; dar cu toată a D-voastră cumpănire, sunt încredințat că împărtașiți opinia mea și asta o mărturisește a D-v. rară venire la operă, cu toate că sunteți nu numai mare amator, dar și adînc cunoscător de muzică.

Drept-aceea, propun demisia horurilor. Pentru ce nu, dacă s'aũ văzut Regi însurîndu-se cu păstorite, apoi mai lesne s'ar vedea și s'ar asculta opere fără horuri (adică de felul acelora a operei noastre).

¹⁾ *Gazeta de Moldavia* 1853, p. 55. Acelaș articol și în franțuzește.

²⁾ Giuseppina Brambilla, primadona assoluta «gran Cartello», a operei italiene de sub direcția Victor Delmary, care a cîntat la Iași în stagiunea 1852—53, (*V. Gazeta de Moldavia*, 1852, No. 51.)

Cu o asemenea măsură, toată lumea ar câștiga. D'intîi D. Directorul, carile ar avea mai puține lefi de plătit, apoi artiștii, care n'ar fi acompaniați atît de rău, în urmă și noi, săracii publicul, care n'am fi nevoiți a videa niște asemenea figuri și a asculta niște, așa sunete.

Acceptați, etc. etc. etc.

Scrisoarea IX.

Către acelaș ¹⁾

Ce dracu căuta în galera-aceea?

Molière. Vicentile lui Scapin.

Domnule Redactor, Nu știu zău, unde mi-era gîndul, cînd m'am apucat să-ți vorbesc de Operă. Nu m'ași fi imbarcat, doamne ferește, în o așa dispută, de-ași fi putut prevedea că voi atinge susceptibilitatea autorului articolelor de teatru din gazeta d-tale, cu care nu pretind nici cum a mă lupta, încît privesc cunoștințele sale muzicale.

Însă, domnule Redactor, știi că numai indiscreția d-tale mi-a cășunat răspunsul ce am cetit în jurnal? Cine te punea să publici scrisoarea ce am avut onoarea a-ți scrie d-tale, numai d-tale, pentru corurile opereî noastre? Iată că ai ațîțat un resbel mai groasnic decît a Guelfilor și al Gibelinilor pentru d-le Branbilla și Vaschetti! ²⁾.

Nu te înfiorezi de urmările acestuî resbel, gîndind că, cu cît aste dame sînt frumoase și plăcute, cu atît lupta are să fie mai vie și mai nătingă?

Dar să ne întoarcem la mustrarea ce mi se face că nu o prețuesc de cît pe cea întăi din aceste cîntărețe. De greșesc, cel puțin urmez pildei publiculuî care umple sala cînd ea gioacă. Ș'apoi, oare este o greșeală că-mi plac grațiile și talentul?

¹⁾ Ibidem, p. 77—78. ²⁾ *Un apreciator al Brambillei*, ia apărarea Luigiei Vasquetty, *primadona assoluta* a aceleiași trupe. V. articolul «Cronica teatrală», *Gazeta de Mold.* 1853, p. 59.

Cît pentru d-na Vaschetti, a căruî glas, după zisa foiletonului, este drept și curat, *mititel* și *frumușel*, din nenorocire nu-l pot judeca de cît prin mișcarea frumușelelor ei buze, neputîndu-l auzi din depărtarea locului unde șed obișnuit, la al IV-a rang de stăle. Îmi place însă a crede că aceasta vine din pricina relei acustice a salei noastre.

Dacă, după opinia *apreciatorului* anonim, merge cineva la Operă ca s'audă cîntînd numai, și dacă jocul nu e de băgat în seamă, apoi, fără îndoială, trebuie să ne pară rău după Caradori, această soră a piramizilor, ea care cînta atîta de bine partiția Rozinei și a Gulietei, dar cerule! ce Rozină și ce Giulietă! ce arătare! Pe lîngă aceste, dacă nu mă ameteșc, mi se pare că am zărit pe gelosul campion a Vaschetei, — măcar că zice că numele Brambilei n'are asupra-î putere magică a-l face să cheltuiască prețul unei stăle — asistînd la toate reprezentațiile în care era Brambilla. O făcea oare aceasta din întîmplare, sau ca să-și ametească părerea, și să caute în glasul aceștia, amintirea glasului Vaschetei?

În sfîrșit, pentru ca să răspund la o imputare făcută lăaturalnic directorului de teatru, voi zice că, dacă el nu se conformează dorinței sale de a reproduce mai adesea pe afiș numele d-rei Vaschetti, cu toată puterea lui cea atrăgătoare, se vede că, ca un bun calculator, el consultează întru acesta barometrul recetelor și găsindu-l tot la *timp frumos*, știe a se folosi.

Primiți, Domnule Redactor, etc.

Scrisoarea X

Către V. Alecsandri ¹⁾

Iubite, Știi că nu-î generos din partea ta să vii să-mi puî astfel cuțitul în gît?

¹⁾ *România literară*, (Iași 1855) p. 132.

Scrie său mori! la bourse ou La vie!

Scrie! E lesne a zice plăcinte... N'ai văzut că prietenul nostru care are atît de mult duh une-orî, ți-au spus că pînă ce-au scris pe *Lăpușneanul*, aũ ajuns să scrie *pastorale*? Nu înțelegi tu că noi, ruginele care scriem ca să fim înțelegși, nu sîntem oameni de progres? Astăzi cînd e de bun gust a întrebuița un *jargon* neauzit, cine să ne cetească?

Nu; nu vrei să te înduri, imi strigi ca Evreului pribeag: mergi! mergi! scrie! scrie! pentru că eũ scriu.

Așa, tu scrii pentru că inima ta, încãlzitã de soarele de Miazã-zi, n'a apucat a se răci încã, dar nu vezi tu, poete, cã cerul nostru cel sur nu seamãnã cu al Andaluziei? cã... cã sînt alte multe de toate, care ne opresc pana și ne taie curajul; sînt micile contrarietãți a micelor noastre împrejurãri, sînt micile prigoniri a micilor noștri oameni! O mulțime de micșurãtãți, care, toate adunate, fac un necaz mare!

Și apoi ce să scriem? Sã rãscolim istoria noastră veche sau nouã? Sã împrumutãm ceva din figura cea mare a vechilor Români, sau să scoatem masca noilor *Romîniți*? N'ai grijã, ne vom apuca la vreme și de aceasta, și îți fãgãduim cã vom judeca pe oameni chiar cum sînt și chiar cum li se cade.

Sã facem vre-o poezie? Dar de cînd am cetit nu știu unde, rimînd *Salhana* cu *zahara* (Pouah!) am urit pe Apolon și muzele lui.

Te vãd însã clãtind din cap. Nu vrei să crezi nimicã: La bourse ou la vie! Ei bine, ca să-ți împlinesc voia, în așteptare de ceva mai bun, voi arunca negru pe alb, și zicîndu-ți cu Sermini: «Siccome colui che une insalatella vuole a un suo amico mandare, preso il paneruzzo e il coltelino, l'orticello suo ricerca, e come l'erbe trova, cosi nel paneretto le mette senza alcuno assortimento, mescolamente», voi lua și eũ panerașul și cuțitașul, il paneruzzo e il coltelino și așa amestecate, mescolamente, îți voi trimite ce voi culege.

Vale!

Scrisoarea XI

Către redactorul Zimbrului ¹⁾

Amice Bondar, «Nu-ți înțeleg *cabazlîcurile*», zice ²⁾ Millo în Nișorescu; și eu îți zic: nu-ți pricep bîzîiturile, cînd vrei să spui nu știu ce despre mine în No. 4 a onoratei foi Zimbru și Vulturul. Dacă vrei numai de cît să deslegi Epilogu din *Păcatele tinerețelor*, așteaptă rezultatul concursului ce l'ai deschis...

Poate se va găsi cine-va să ți-l tîlmăcească.

Pin' atunci, amice, nu uita că nu ești vespe de-a lui Alphonse Karr, ca să te încerci a pișca, ci un biet Bondăraș ce abia bîzii».

Scrisoarea XII

Către Ioan Ionescu De la Brad ²⁾

Domnul meu, Îți scriu dintr'un sat unde, din mila d-tale, mă ocup cu facerea recensămîntului statistic. Pe cit însă e frumoasă astă lucrare, domnul meu, pe atîta e și grea; și nici putea fi la început altfel într'o țară unde nu există cele mai elementare noțiuni statistice, și unde nu și-a bătut nimeni capul de nimică.

Așteptînd ca cel puțin de acum înainte să putem că-

¹⁾ Într'o notiță cu titlul *Bondariul*, un colaborator anonim al foii *Zimbrul și Vulturul*, se întrebă în ce limbă este scris epilogul de la sfîrșitul volumului *Păcatele tinerețelor* și deschide un concurs pentru deslegarea enigmei. Scrisoarea de față e un răspuns la acea notiță. (*Zimbrul și Vulturul*. Iași 1858 pp. 15 și 24). — ²⁾ Scrisoriile XII—XV publicate în *Tribuna Rom.* 1859, No. 36, cu o introducere a redactorului, în care spune că nu împărtășește în totul unele păreri ale lui Negruzzi. Toate patru au fost reproduse în *Convorb. Literare* 1901 p. 608, cu o introd. de d. C. Em. Crupenski. De acolo vedem că Negruzzi a fost director al oficiului statistic de la 20 Oct. 1860, pină la 1 Iulie 1861. În 1859, de cînd sunt dataate scrisorile, — Negruzzi, mergea din sat în sat pentru lucrarea *catagrafiei*.

păta și noi acele de care avem nevoie, dă-mi voie să-ți spun cîte-va observări (iartă-mă că nu zic observăciuni) ce am făcut asupra locuitorilor noștri, și mai întii asupra costumului.

Citeam mai deunăzi în *Tribuna* un articol al d-tale, prin care arătați că oastea noastră s'ar putea îmbrăca mai eftin. Curios om e acesta! ziceam în sine, să voiască a simplifica, — într'un spirit de economie — pe vitejii noștri! să nu-i mai vedem pestriți, roși, galbeni, verzi, tarcați, înfoiați, împănați cum ne-am deprins a-i vedea. Să-i vedem simpli și nepoleiți! Dar de unde a eșit reformatorul acesta cu idei de pe ceea lume? Nu știe el că miliția noastră a fost îmbrăcată cînd rusește, cînd nemțește, cînd franțuzește, și nici-odată rominește?

În adevăr, domnul meu, lăsînd gluma la o parte, nu te miri de această variabilitate a caracterului român? Nu dovedește ea o nestatornicie înțelenită în firea lui? Bagă seama că costumul nostru național a rămas ca o tradiție numai. Fanarioții ne-au adus poalele lungi, hainele largi și căciula monstruoasă; Rușii, în periodicele lor invazii, ne-au ras barbele, ne-au scurtat hainele și ne-au lăsat șlafronul și samuvarul. De la Nemți am luat bocîncii și piureaua de cartofle; de la Francezi cravata lată de un deget și bărbiță à la Henri IV ș. c. l.

Precum vezi, de la fie-care am luat cîte ceva; atita numai că n'am luat ce era mai bun. Ce ne pasă! Ni se pare că prin asta intrăm busta în civilizație. Și apoi, fiind-că civilizația se introduce prin femei, începem a avea și noi loretele noastre, fetele de marmoră și acele patentate de poliție, ce se silesc a ultui civilizația în acea — din nenorocire — mică parte din juru-ne, care în locul modestiei ce ar prinde-o așa de bine, are numai obrăznicia neexperienței și aroganța științei superficiale. Începem a avea luxul, înainte-mergătorul sărăciei pentru țara noastră văduvă de fabrici și ce este mai trist, e că această pecin-

gine se lățește cu un chip spăimîntător printre locuitorii săteni.

Am văzut și m'am încredințat, domnul meu, că un sat de 30 gospodari consumă pe an 1000 coți cit și 1000 coți pinză de bumbac.

— Cum, gospodina nu pune pinză? Nu poartă fotă, peștiman, catrință, ștergar?

— Aî uitat, se vede, ce ți-am spus mai sus, că fiind-că civilizația vine prin femei, tocmai gospodinele sînt care, înțelegîndu-și misia, aū aruncat stativele și ițele în foc; de aceea într'un sat nu cred să găsești cincî perechi de stative, iar soiul spatarilor (nu confunda, mă rog, cu spatarii cei-l'alți) care mai făceaū spete, a pierit și s'a stins!

Țăranul încă n'a lăsat sumanul și ițarii făcuți din lina oilor lui; țărancă însă, nu mai poartă cămăși cu altițe, fotă saū peștiman (pe care, dacă le dorești, le poți vedea numai pe scena teatrului romînesc); poartă tulpan, rochie cu polcă, și fustă cu brodării saū *harbarale* cum le numesc ele. Vezi că e de sperat că și prin sate vom ajunge curînd la malacov.

Dar să venim acum la cifre, să lăsăm să vorbească ele; căci argumentul lor e mai puternic de cît ori-care altul.

De vei lua minimul de 300 *mîi* țărance, care consumă cîte 33 coți cit și 30 coți americană, și vei socoti costul cotului din aste ambe obiecte cîte jumătate douăzeciuri, vei vedea că femeea țăranului cheltuește doi galbeni, adică 600 *mîi* galbeni ese pe tot anul din țară numai pe cit și pe pinză, și numai de la sate. Adaogă cît vei voi pentru tîrguri; ia seama cea mai mică ce-ți închipuești; adună-le la un loc și spune-mi dacă pentru două obiecte (și din cele mai eftine) se exportă atita nămol de bani, avem oare mult pînă s'ajungem la bancrută?

Cu a doua scrisoare, iar vă voi mai spune ce voi mai vedea. Sănătate!

Scrisoarea XIII

Aceluiaș

Domnul meu, Nu știu ce idei ai avut de a însemna rubrică în tablourile statistice și pentru prețuitul bisericilor ! Mulți cred că d-ta n'ai făcut asta fără un scop ascuns. «Se vede, zic unii din *tîlharii* de proprietari, că vor să ne socotească și prețul bisericei în capital și să plătim bir și pentru biserică». Asta se vede că a prevăzut-o o cucoană văduvă, avută proprietară din ocolul meu, de n'a vrut să-și facă biserică, deși posesorul voia să ia parte la cheltuială, și țărani la muncă. De aceea, domnul meu, am fost silit a-î prețului biserica *zece* galbeni, adică ceva mai puțin de cît cea mai ordinară casă țărărească.

Însă acesta este o rară excepție, căci bisericile cele mai bune și rînduiala serviciului sînt numai la moșiile boierești, iar cele proaste și care nici merită a purta numele acesta, le găsești la moșiile clerului și la acele răzeșești. Și știi de unde vine aceasta ? Pentru că boerii bătrîni, cu toate defectele lor, erau deprinși a respecta relegea ; și pentru ca să mărească pe Dumnezeu, poate și pentru ca să li se ierte păcatele cele multe, îi înălțau locașe mărețe și frumoase. Cît pentru cler, el, ca parte duhovnicească, crezîndu-se fără păcate, nu socotea de nevoie a face atîtea complimente lui Dumnezeu, în numele căruia greșia (dacă clerul poate vre-o dată greși).

Cu răzeșii era alta. Acești oameni simpli, avînd preoți dintre dînșii, adică stăpînitori de pămînt ca și ei, îi vedeai că se ocupaū nu cu biserica, ci cu crîșma. Preoții începeau întîi a clădi crîșme pe jârbiuțele lor ; lumenii îi imitaū, mai vîrtos că crîșma aducea venit, iar biserica numai cheltuială. Și apoi, d-ta știi ce face exemplul ; cunoști proverbul femeii leneșe, pentru care era sărbătoare toată săptămîna : Luni, Lunei ; Marți, Macovei, ș. c. l. afară de Duminica cînd zicea că — dacă va lucra preoteasa, va lucra și ea.

Guvernul, în solitudinea sa pentru binele sătenilor, voește a înființa școli comunale. Nimic mai frumos și mai de laudă; însă în câtă vreme nu va avea un cler pentru sate, care să însufle poporenii, pe lângă datorințele relegei, moralitatea, respectul legei și dragostea muncii, mă tem foarte că toate vor fi în zadar. Dovadă, mai multe sate în țară, unde proprietarii statornicind școli pentru băieții sătenilor, acești junii, îndată ce învață a ceti și a scrie, desprețuind meseria părintească, munca cîmpului cea binecuvîntată, își părăsesc părinții, se duc în orașe unde-î așteaptă toate vițuriile ce au mai rămas încă neîmpămintenite prin țară. Acolo, îmbrățișînd breasla *ciocoimei*, cea mai mare insultă ce puteau face părinților, se tăvălesc din casă în casă, și din cafenea în crîsmă, pînă ce își sfîrșesc niște ticăloase zile prin spitaluri! Pentru ca să avem săteni buni, ne trebuie, *mai întîi de toate*, preoți buni. Țăranul n'ascultă pe nimeni ca pe preotul său.

Sănătate!

Scrisoarea XIV

Aceluiaș

Domnul meu, Am zis-o și voi zice-o tot-deauna; aceea ce impilează pe locuitorul sătean, nu e abuzul parțial a sub-prefectului său a jandarmului, nu e nici boerescul, nici posesorul grec; sînt două vițuri ce-au prins rădăcină în el: Lenea și beția.

Cu toată strigarea falșilor filantropi, observatorul nepărtinitor, urmărind pas cu pas pe sătean, se încredințează că toate relele lui provin de la aceste două vițuri. Țăranul, și cel mai ticălos, își mintue toată treaba cîmpului și a lui și străină, toate angăriile, toate sarcinile, de la 1 Aprilie pînă la 1 Octombrie. Ce face el cele-l'alte șase luni ale anului? Gîndești poate că căraușește, ca să-și cîștige cu ce să-și plătească birul? Dar birul, Domnul meu, îl plă-

tește femeea lui cu zece pasări care duce la tirg. Gîndești poate că își curăță finațul de mărăcini, sau își gunoiește ogorul, ca să îmbunătățească pămîntul, sau lucrează altceva? Nicî de cum. Gunoiul zace în mari mîgle la nasul lui.

Cum are o vacă dinaintea ușei, cite-va cară de păpușoi și o slănină în pod, de Duminică pînă Sîmbătă bea în crișmă, sau doarme pe cuptor acasă. Cînd îl deșteaptă din somnul beției boii care rag de foame la ușa lui, abia se scoală de se duce șovăind pînă la ocol, ca să le dea o sarcină de nutreț, sau să rupă un braț de vreascuri din gardul ogrăzei ce l'a mrejit primăvara, ca să întetească focul din vatră; apoi..., dar ce să mai lungesc acest trist tablou! Ajunge că jumătate de an săteanul nu face nimic, sau cel puțin nimic bun. Petrece în torpoare ca marmota în vizuine.

Vezi, deci, Domnul meu, că la asta nu e de vină nici sub-prefectul, nici belicul, nici *grozavul* boieresc, nici jandarmul, ba nici posesorul grec. Cauza este *lenea*; cauza este *beția*!

Pe cînd rachiul se vindea numai la spițerie și numai la Anghel pe Ulița-mare, unde stăteau de bea o dușcă diecii de Divan și de visterie, cînd se duceau călări cu călămările la briu pe la biurourile respective, Românul era sdra-van. La 50 de ani, omul era în toată puterea și în toată mintea. Negreșit că și atunci erau bețivi de ajuns; dar ei se îmbătau cu vin și vinul nu le hrentuia sănătatea. Astăzi, la 40 ani, țaranul cu ochii turburi, cu fața bugedă, seamănă un bătrîn trecut, care abia își poartă capul greu pe un trup enervat și girbovit de otrava rachiului și pentru că acest vițiu, în contra altora, sporește cu vrîsta, trei treimi din populația satească mor *nebuni*! Cînd vei mai adăogi apoi că alcoolul acesta se consumă prin mina jidanului, acest polip sugător ce stoarce măduva Românului, că, fără muștrare de cuget, el amestecă în spirtul ce-l vinde: tutun, sămîntă de mac, vitriol, etc... adică opiu și nicotină, și alte

ingrediente veninoase; judecă ce se face cu vieața bietului țaran, și nu te mira dacă mortalitatea e mare.

Nu știu de-ai avut ocazie, Domnul meu, să mergi vr'o dată prin Galiția sau prin Podolia. Veți fi trecut, negreșit, prin mai multe târgușoare, alcătuite de barace înșirate în pătrat. Mijlocul ce formează piața este un lac de glod, în care barboteajă Jidani, locuitorii acestor târgușoare, rufoși și stremțuroși, scăpîndu-și papucii ruși prin noroiul cel frămîntă. În toate baracele acele nu se vinde de cît rachiū, singurul obiect cu care speculează acea mișeniță de Iudei.

Sub cîrmuirea Domnului M. Sturdza, care a patronat invazia jidovească, Măria Sa a început a da hrisoave de înființare de târgușoare evreești, a cărora prolog era cam așa: «De vreme ce întemeierea tîrgurilor prin țară, slujește la înflorirea negoțului ș. c. l. Noi în părinteasca noastră îngrijire pentru binele patriei, încuviințăm înființare de tîrg la moșia... și poruncim... ș. c. l., ș. c. l.». Această, deci, «părintească îngrijire» a isbutit a molepsi și satele; căci jidani și rachiul lor îndată s'au răspîndit pretutindene.

Încă o anecdotă:

Nu de mult, Ministrul de Finanțe al Rusiei, arată Împăratului Alexandru II, suma la care se suise ăcsiza rachiului, ce se vînduse din nou prin licitație și care covîrșea, nu știu cu cîte milioane, prețul întreprizei espirate. Ce nenorocire! zise Țarul oftînd; iar Ministrul care se aștepta la laude pentru sîrguința cu care sporise venitul haznelii, rămase capot, căci el înțelese că înțeleptul monarc gicea, în acest spor de venit, un spor de ticăloșie pentru numeroșii săi supuși.

Asemînează acum aceasta cu acea *părintească îngrijire*, care ne-a înzestrat cu Jidani și...

— Dar sfîrșește (— iartă-mă că nu zic *finește* —) acum cu povestele. Spune ce ai să spui?

— Voiam să-ți arăt, Domnul meu, ce am văzut, cu prilejul înscrierii, că nicăire nu sînt țărani mai săraci, de cît pe

moșiile unde sînt tîrgușoare. Și lucrul e lesne de înțeles. Într'un sat e numai o crîsmă și un jidan. În locurile de care ți-am vorbit, sînt pe atite crîșme pe cîte barace și în toată baraca, cîte o *duzină* de jidani.

Voești îmbunătățirea stărei materiale și morale a Românilui? Inchide velnițele, sloboade vînzarea rachiului numai într'o mică și bine chibzuită cîtime, formează societăți de temperanță, cu premii pentru cei ce nu-l vor gusta, ia cu desăvîrșire specula aceasta din mîna Evreului, introduce iarăș vinul, și țăranul îți va mulțumi și coastele dealurilor părăginite se vor îmbrăca iarăș cu podgorii, și negoțul vinului va fi din nou aceea ce era pe cînd Cazacliî esportaū din țară sume de vedre, lăsînd în țară sume de bani.

Sănătate!

Scrisorea XV

Către acelaș

Domnul meu, Cînd treci prin orașele și satele Europei civilizate, atit de regulate și curate, cînd vezi ogoarele și finețele și pămîntul bine lucrate, pe orașeni și pe săteni bine îmbrăcați, pe toți ocupîndu-se cu munca, foind în toate părțile ca furnicile, pare că simți o mulțumire, văzînd acest *bien-être* de care trebuie să se fi bucurînd niște oameni atit de harnici. Te miri însă nu puțin, citind pe la toate unghiurile, scris cu litere mari: *Il n'est pas permis de mendier* sau *das bettlen ist verboten*. Aceasta te face să te gîndești, entuziasmul îți mai scade, și prin o deducție logică, zici: «De vreme ce este oprit a cerșitori, va să zică sînt aice cerșitori, va să zică sînt aice calici! și apoi, înturnîndu-te cu gîndul la satele noastre rău clădite, la sătenii noștri prost îmbrăcați, unde însă în toată coliba găsești pînea de toate zilele, unde nu cerșitorește nime, zici iarăș: Va să zică la noi nu sînt calici, de vreme ce nu tinde nime mîna ca să ceară, cînd — mai ales — nu sînt

opriți de la asemenea, va să zică lipsa și calicia nu au bătut încă la ușa Romînului.

Apoi, dacă vrei să te încredințezi și mai bine de acest bien-être minciunos al popoarelor bătrînei Europe, aruncă-ți ochii pe tablourile statistice și vezi cîți oameni mor de foame în staturile luminatei Franțe, a doctei Germanii și a avutei Engliteri, și spune-mi dacă ai auzit că în țara noastră a murit vre-odată cineva de foame.

Știu c'ai să-mi zici că aceasta provine de la grămădirea mulțimei oamenilor pe un pămînt sterp. Fie, dar de unde vine că crimele capitale, uciderile, hoțiile, etc., covîrșesc în Europa civilizată cu mult pe acele ce se comit în țările noastre barbare? ¹⁾

Precum vezi, Domnul meu, toate arată că acel bien-être fals în țările luminate, există în realitate în satele noastre; toate vorbesc în favoarea poporului român, din care ai face un popor model, dacă ai stărpi din el lenea și beția ²⁾.

Din nenorocire, clasa calicilor este și sporește la noi prin orașe. Niște oameni veniți nu știu de unde, Rusnaci de soi, se strecurară — sînt vre-o două sute de ani — în țară și se așezară în Iași. Domni, îndurîndu-se de sărăcia lor, le dăruiră un loc pe coasta Bahluiului, ca să se locuiască; și prin mai multe hrisoave le hărăziră oare-care scutiți și imunități. Atunci, după exemplul altor țări, unde truanzii aveau șefi și corporații ³⁾, formară și ei *breasta calicilor*, cu starostele și ceaușul lor, avînd numai o nominală atîrnare de mitropolie.

Nime nu se mai ocupă de acești venetici, lăsîndu-i să trăiască și să se hrănească cum puteau.

Avînd deci, locul lor în oraș, găsind îmbelșugată îndes-

¹⁾ Cele mai multe crime la noi vin din beție. Vezi sentințele tribunalelor judecătorești. *Nota lui C. N.* ²⁾ Potlogăria e atît de puțin cunoscută, încît țaranul — eșînd din casa lui, pune numai un băț în ușă pentru semn, și nime nu gîndește a intra ca să-l prade. ³⁾ La Paris există și astăzi stradele numite: Rue de la grande, et de la petite Truanderie. *Notele lui Negruzzi.*

ture în generozitatea creștinilor, acești oameni injghebară o legătură strînsă între ei, nu suferiră să intre în breaslă decît pe coborîtorii lor, își clădiră bordeie și vizunii unde ca niște troglodiți, se trăgeau noaptea, după ce colindaau cu cerșitoritul casele și bisericile. Acolo, în întuneric și în ascuns își săvîrșeau grozavele mistere. Acolo se învățau unii de la alții, cum să-și facă bube false și rane hidoase; se deprindeau a-și suci mădulările, a-și trăgăna glasul, a-și întoarce pleoapele ochilor, a face pre ologul, pre orbul, pre idiotul, ca să atragă mai mult mila.

Acolo, trăind într'un comunism scîrbos, avînd femeile la un loc, necunoscînd nici relege nici morală; trăind în beții, tatăl cu fîea și fratele cu sora, slufîndu-și copiii ca să-și facă ca pre ei, se plodeau și se înmulțeau.

Dorind apoi a-și crea și un venit fonciar, începură a înbezmăna la osebite fețe, parte din locul dăruit; și mulțămindu-se a se aciua în vr'o bortă sau subt vre-un șo pron, își închiriară bordeele la jidani, care le prefăcură în crișme.

Această viață trîndavă și fără grijă nu putea să n'o rîvnească leneșii și bețivii, și mai ales Țiganiii desrobiți (pentru că Guvernul care i-a liberat prin un frumos act de umanitate, n'a gîndit că acești oameni, deprinși de veacuri în sclăvie, nu trebuiau lăsați deodată de capul lor, fără nici o privighere.) Ei, deși nu erau primiți în breasla primitivilor calici, se făcură de la sine cerșetori, găsind că meseria era ușoară și lucrativă ¹⁾.

Cu cît e mîngîios, Domnul meu, de a privi că satele nu au calici, cu atît e trist a vede cum ei sporesc prin orașe; și cîtă degradare aduc nației în ochii străinului, care neîntîlnind la toată biserica, la toată primblarea publică de cît de aceste fețe patibulare, crede, în neștiința

¹⁾ Cu toate aceste, Romîniii cerșetori sînt foarte puțini; mai toți sînt străini. — C. N.

sa, că o nație ce are atâte individe netrebnice, nu poate fi decît o nație abjectă și calică.

Ce s'ar putea face, dar, pentru vindecarea acestui rău? Lucrul e mai ușor de cît se crede. Alege pre calicii sănătoși și sdraveni, dă-î la muncă subt o bună priveghere. Nu îngădui calicitul subt nici un pretext. Ia-le locul din stăpînire; clădește pe el un ospîț, care în adevăr să fie un ospîț pentru cei neputincioși și stricați; și nu numai că vei curăți orașele de asemenea urită lepră, și vei da mai multe brațe valide muncii, dar vei seca și un abuz mare. Sănătate.

Scrisoarea XVI. ¹⁾

Lui Ioan Ionescu de la Brad,

Domnul meu, Știi că am a mă jălui de indiscreția D-tale? Te-ai apucat și m'ai dat în gazete și iată-mă inculpat de partizan al asuprirei, pentru că am zis că țăraniî sînt leneși și bețivi, precum D-l I. Fătul arată cu o mare bogăție de stil *à propos* de o iezătură ²⁾. Însă, orî-cit de mult considerez pe D-l I. Fătul, dee-mi voie a-î spune, că n'a voit să înțeleagă ce am zis. Prin scrisorile ce ți-am adresat, Domnul meu, și pre care D-ta, precum am zis, te-ai apucat de le-ai publicat, arătăm că lenea și beția s'au lătit printre locuitorii sătenî și însemnam oare-care măsuri ce mi se păreau proprii a stăvila orî-ce rău, dar nu-mi aduc aminte ca printre acele să fi găsit cu cale și nerădicarea boierescului și al beilicului.

¹⁾ «*Tribuna rom.* 1859, No. 40. cu titlul «Bețivii și leneșii d-lui C. Negruzzi. — ²⁾ Intr'o scrisoare «*Către Redactor*» (ibidem, No. 39). I. Fătu arată că țăraniî din satul Negrești au fost siliți să facă o iezătură pe moșia unui boier, sub pretext că e de folos obștesc; — și că așa e pretutindenî și cu toate: țăraniî sînt puși la toate muncile, și apoi tot ei sînt învinuiți de lene și beție.

Dar dacă am mintuit cu Onorabilul D. I. Fătu, n'am mintuit cu venerabilul boer D. Grigorie Cuza ¹⁾, care mă învinuiește că calomniez pe țărani, că arăt, «în fața țarei ș'a megieșilor că nația noastră, fiind bețivă și leneșă, nu merită a fi protejată de marile Puteri, ca o greutate de prisos a pământului».

Marī vorbe! mare pîră!

Fie-mi însă iertat, cu tot respectul ce păstrez cătră D. Grigori Cuza, a respinge această grea imputare ce cu atita bunăvoință îmi face.

Cînd Antioh Cantemir scriea, pe la 1730, aceste versuri:

Era o serbare. Cînd am intrat pe poartă,
 Văzui un mojić care, culcat ling'o sineață,
 Dormia ca 'n somnul morței. Pe urmă am aflat,
 Că el era acolo de strajă rînduit,
 De prînz aproape vreme, și încă nu amiaza,
 Iar ulița ticsită de trupuri zăcătoare.
 Văzînd întîia dată aceasta, am gîndit
 Că vr'o epidemie domnește în oraș;
 Dar nu puția a hoiturī și nici ceilalți oameni,
 Ce mai treceau pe uliți, nu se feriau de ele.
 Pe urmă luaī seama că mulți din cei culcați
 Mișcau cîte o mîna saū capul ridicau,
 Ingreueat cu totul de strașnica beție.

.....
 Mulți plîng părinți și rude ce viața aū perdut
 De-a spirtului otravă ș. c. l.; ș. c. l.

Cînd Beaumarchais, Rabelais, Molière, etc... biciuiaū vițturile din toate clasele societăței, n'a zis nime că acești oameni își defaimă țara.

Apoi cînd eū — departe foarte de a mă compara cu

¹⁾ În altă scrisoare (No. 40) Gr. Cuza explică beția și lenea prin disperarea la care i'aū adus pe țaran împilările tuturor și crede că în orî-ce caz — aceste nu trebuesc mărturisite, ca să zică Puterile că nu merită a fi protejat un popor de lene și beția.

asemenea geniuri clasice, — vin de-ți arăt D-tale, în patru ochi, oare-care observații statistice ce am făcut; cînd tot eū însă, pîrît că numesc pe țărani leneși și bețivi, spun că acești țărani, afară de aceste două vîțuiri nu aū altele, ca vagabondajul, calicitul, potlogăritul și crimele capitale îi sînt necunoscute, nimeni nu vrea să-mi ție seamă!

Mă resignez dar, și plecînd capul dinaintea respectabilei autorități a venerabilului boier, D. Grigori Cuza, care zice că beția vine din disperatie, și lenea din impilare, voi crede de acum înainte că toți bețivii sînt *disperați* și toți leneșii *impilați*.

Primiți, Domnul meu, ș. c. l.

Scrisoarea XVII.

Către I. Strat și G. Mirzescu, ¹⁾

13 Martie 1861.

Domnilor Redactori ai Trecutului, In ziarul D-v. No. 12, am citit un fel de *compte-rendu* asupra ședinței adunării din 7 Martie, care — după zisa D-voastră — a dat loc la oare-care *curiozități*.

Am prea bună opinie de D-v., Domnilor, și stim prea mult funcțiile înalte de Rector și Profesor la Universitate, cu care ați debutat în cariera D-v., ca să cred că ați fost față la acea ședință plină de *curiozități*. Imi place mai bine a crede că ați scris dupre *auzite*, pentru că lucrurile nu s'aū petrecut precum se arată în ziarul D-v. Nu s'a cetit suplica mea, ci raportul secțiilor unde ea a fost trimisă. Nu am cerut *indulgență*, ci dreptate de la Adunare, pentru neîndeplinirea în vreme a contractului meu ²⁾.

¹⁾ *Trecutul*, 1861, No. 14. ²⁾ Negruzzi, fiind atunci antreprenor al lemnelor trebuitoare pentru încălzitul palatului administrativ și a altor instanțe, arăta Camerei cauzele ce l'aū împiedicat la îndeplinirea contractului.

N'am cerut *despăgubire*, ci prelungirea termenului contractului.

Cînd alt mijloc de transport la noi nu este de cît carul și boii, cînd drumurile sînt în starea care, cu atîta adevăr o arată ziarul Daciei, spuneți-mi, eă care am tocmit sate pentru toată suma lemnelor ce mă îndatorisem a transporta, dacă locuitorii nu ș'aă îndeplinit tocmeala în vreme, după toate stăruințele unde pe la subprefecturii și prefecturii; din cauza epizootiei și a timpului excepțional ce a urmat în toamna trecută, sînt vinovat eă care aveam lemnele gata și chirile plătite? Și dacă eă numaidecît trebuia să-mi îndeplinesc *ad-literam* contractul, oare locuitorii satelor ce aă contractat și ei cu mine, nu se cuvinea să mă despăgubească pentru neîmplinirea datoriei lor? Las astă soluție să o deslege orî ce om cu simț de dreptate și mai ales D-v. care sînteți legiști.

Să venim mai la vale.

Ziceți că D-l Gr. Sturza (col) ar fi pronunțat cuvîntul de *hatîr*. Eă n'am auzit, Domnilor, și nici îl cetesc în prescriptul verbal. Onorabilul deputat de Bacău e prea bine crescut pentru ca să fi zis o vorbă atît de neparlamentară și care nu-și avea nici cum locul ei.

Cît pentru D-l Ministru al lucrărilor publice, care ziceți că *a voit să mă sprijine*, (cînd n'am arătat de cît faptele cum aă urmat,) *socotînd momentul oportun pentru a face primul său debut parlamentar*, nu pot să vă zic altă, de cît că — de curînd veniți în țară — nu cunoașteți încă oamenii.

D. Dimitrie Sturza nu e întîia dată Ministru, și și-a cîștigat de mult locul ce i se cuvinea în opinia publică. Și apoi, știți Domnilor, cine e Mitică Sturza? Știți D-v. că acest bărbat, cu toată juneța sa, e mai vechi în liberalism de cît mulți alți? Știți D-v. cît a lucrat el ca să putem căpăta libertățile de care ne bucurăm astă-zî? Știți cine aă fost apărătorii săi dinaintea tribunalului într'un proces de presă? D-nii Panu, Hurmuzache, Cogălniceanu!

E, Domnilor, *pro pudore*, n'ar trebui să vorbiți cu atita ușurătate de asemenea oameni!

Insă, dacă el este liberal, dacă este drept, vina e a părintelui său, a lui Alecu Sturza Miclăușanul, mecenatul născindecii literaturii romine, patriotul cel infocat, omul cel drept, al cărui doliu l'a purtat și îl poartă tot ce are o inimă de romin.

Fiii totdeauna seamănă părinților.

Așteptind de la neparțialitatea D-voastră inserarea acestei rectificării în cel întâi număr a ziarului ce redigiați, și mulțumindu-vă mai nainte, vă rog bine-voiți a primi încredințarea osebitei mele considerații...¹⁾

Scrisoarea XVIII²⁾

— Lui D. Gusti —

Iași 20 August, 1867.

Domnule Ministru, primind adresa Domniei Voastre din 12 Iuli No. 6630, aș fi plecat de îndată pentru București, spre a lua parte la lucrările Societăței literare la care am fost chemat prin Oficiul Mariei Sale Domnitorul, dacă starea sănătății m'ar fi ertat, dar sînt bolnav, și pe mîna medicilor.

Nu-mi rămîne dar, *Domnule Ministru*, decît a vă aduce profundele mele mulțumiri pentru onoarea ce mi-ați făcut, și a vă ruga să bine-voiți a primi încredințarea predistinsei mele considerațiuni.

¹⁾ Ca răspuns, Redacția menține cele afirmate mai 'nainte. ²⁾ Ined. (Dosarul Academiei II (1—9) *Membrii* p. 7. D. Gusti, în calitate de Ministru al Cultelor, scrie rezoluția: «Se va comunica în original societăței Academice». Un an în urmă, la 29 Aug. 1869, Leon Negruzzi înștiințează telegrafic pe Eliade Rădulescu, că tatăl său, «Costache Negruzzi, de șapte luni e bolnav încît nici se mișcă, nici vorbește, prin urmare venirea sa la București imposibilă». (Acelaș dosar p. 44).

Scrisoarea XIX

Lui V. A. Urechia ¹⁾.

Iași, 20 Aug. 1867.

Domnul meu, dacă regret ceva pe lumea asta, este că nu pot veni acum la București spre a lua parte împreună cu D-voastră la lucrările *Societății literare* la care ați binevoit a mă chieama. Sint bolnav și necăjit în cît mi-e cu neputință a nu absenta.

Fiți, vă rog, organul adincei mele păreri de rău către D. Ministru și către membrii Societății, dintre care unii îmi sint vechi amici.

Profitînd tot-odată de astă ocaziune spre a mă recomanda mult prețioasei mie aducerii D-voastre aminte, Vă rog, Domnul meu, bine-voiți a primi încredințarea prea osebitei mele considerațiuni.

P. S. De ce nu chieați pe Maiorescu?

Scrisoarea XX

D-lui T. Maiorescu ²⁾

16/28, Mai (1867)

Domnul meu, nevoit a ședeia în casă, unde fac o cură, m'am apucat să feștelesc niște hîrtie.

Am voit să spun ceva despre Flora română și s'o dau lui Iacob, s'o pue în «Convorbirile Literare. Nu cutez însă, pînă nu va trece prin criteriul D-tale.

Bine-voește, Domnul meu, a ceti acest negru pe alb și te rog spune-mi *curat* de poate merita publicitatea.

Cu această ocaziune, primiți, vă rog și încredințarea prea distinsei mele considerațiuni.

¹⁾ Ined. Ms. 220, p. 244. Probabil lui V. A. Urechia, care iscălia convocările la adunarea de constituire a Societății literare. ²⁾ Ined.

Viața lui Hrisoverghi

— Precuvîntare la traducerea dramei *Antoni* după Al. Dumas ¹⁾ —

Traducătorul acestei drame nu mai este. Cruda morții coasă l'a tăiat în floarea vieții.....

Natura părea că s'a întrecut a înzestra pe Alecsandru Hrisoverghi, cu toate darurile ei. Un suflet îndurător, o inimă simțitoare și gingașă, o imaginație aprinsă, o figură bărbătească și frumoasă, pe care văzîndu-o odată nu o mai puteai uita, — îndătorea să-l iubească nu numai pe compatrioții săi dar și pe streinii ce îl cunoștea.

Educația sa fu nenorocirea. În cea mai frumoasă vîrstă perdu pe tatăl său. De abia începu să cunoască lumea și ea îi se înfățișa sub cele mai posomorite vopsele. A trebuit să se lupte cu cursele șicanei și cu nedreptățile oamenilor; a trebuit să bată la ușa celor mari, — el care nu știa ce este lingușirea și minciuna — ca să poată dobîndi dreptățile intereselor casei sale. Nu a fost destule acestea; moartea s'a atins de familia sa; a îngropat două frați, și la 24 ani, a rămas singurul razem și nădejde unei tinere mume, și părinte unui nevîrstnic frate.

Intrînd în slujba miliției cu rîvna ce fiește-care moldovean a trebuit să aibă, nu și-a putut urma cariera. Pricinile casnice cerea înfătoșarea lui și începutul unei amare

¹⁾ *Antoni*, dramă în cinci acte. Din compunerile lui Alecsandru Dumas. Tradusă în Românește de A. Hrisoverghi. București 1837, 109 pp.

boale pornise a se vesti. Și-a luat concediu în părere de rău a comandirilor ce îl iubea și știa a-l prețui. S'a îngrijat de trebile sale, iar ceasurile sloboade le petrecea în cetirea nuoilor autori francezi. Romantismul în loc de a-l vătămă, deșteptă în el o simțiciune mai adîncă și mai vie către amor și prieteșug. El iubea ca Antoni idealul său; dar numai în romane putea găsi o Adelă...

După întronarea Prințului Domnitor, fu primit în corpul adjutanților domnești, și pentru bunile lui purtări, înaintat la rang de căpitan; boala însă ce îl rodea înăuntru, întărindu-se, fu silit a lăsa iarăși slujba și a se duce la Viena ca să se caute cu doctorii de-acolo. Ei l'aū trimis la Ișl la băi de sare, însă în loc să-l folosească, aceste mai tare l'aū vătămat. Și așa s'a înturnat iarăși în patria sa mai bolnav de cît se dusesese. De acoloa nu mai fu în stare de a eși din casă. Curînd nu se mai putu scula din pat, și boala sporind din zi în zi, se prefăcu într'o dureroasă pătimire, care îl topia cîte puțin, puțin.

Nu mai era acum tinărul acela, căruî cu un an înainte la un mare bal mascat dat de Curtea Iașilor, îi zicea o damă însemnată: «Ești frumos ca un soare», acum era numai o sperioasă umbră de om. Și în adevăr, privindu-l cine-va în starea ce ajunsese, nu putea a nu gîndi ca Antoni, că «vieața nu este de cît o ghidușă luare în ris.

Cîtă-va vreme înaintea morții sale, șezînd lîngă el, mă sileam a-l mîngîia și a-î însufla o nădejde pe care eū însumi nu o aveam, vorbindu-î de copilăria noastră și de un viitor frumos. El făcu un gest, în care se vedea toată mihnirea și silința de a nu o arăta, își strînse ochii ca să ascunză lacrămile și apucîndu-mă de mînă, mă strînse cu dragoste și se întinse a lua o hîrtie pe care era aceste versuri ale lui *Chénier*, ce mi le dete:

Ah, Omorul nicî odată nu mi-a cruntat bărbăția
Minciuna pe-ale mele buze n'a vădit vinovăția;
Jurăminte mincinoase nicî odată n'am rostit
Taina mie'ncredințată în sînul meu a murit;

De nici un muștrător cuget inima-mi nu e rănită
 Nu, nu sînger'al meu suflet sub nici o faptă cumplită.
 Îl veți vedea curat, vrednic d'a voastre de rău păreri
 Așa, veți căina poate în a mele lungi dureri
 Acea strălucit'amiază de aurora mea prezisă
 Acea roadă viitoare, stinsă încă nedeschisă,
 În zădar făgăduită d'a mele născînde flori.

Ades în a voastre-ospete, de junia mea'nfocate,
 În mijlocul desfătării unei veselii curate,
 Pătrunși poate amar și dulce d'a vieții mele noroc
 Veți zice gîndind la mine: căci nu e cu noi la un loc!
 Mor; pîn a nu'nsera încă, săvirșii trista mea cale
 Trandafiru'mi abia'n floare își perdu frunzele sale;
 Viața-mi arăta dulceață trecătoare ca un nor,
 Abia, abia o gustasem un minut și iaca mor!

Vai, cît de mult se potriveau lui zicerile acestea ale tî-
 nărului poet francez.

Junete, frumusețe, imaginație, toate acum zac în pămînt
 Toți l-au uitat, toți îl vor uita. Numai o mamă, un frate
 și un prieten vin de mai acoper cu flori singuratecul lui
 mormînt

1837 Iulie 20.

Concert de D-ra Eleonora Naiman ¹⁾

După o iarnă ageră, întovărășită de toate neplăcerile ei,
 de crivețe aspre, de drame grozave, de vifore cumplite
 și de vodevile monotone, în sfirșit vine dorita primăvară,
 se reîntoarce verdeața, suflă zefirii, cîntă păsărelele, și cu
 ele sosește în capitala noastră și Demozela Eleonora Nai-
 man, ca să învioreze scena noastră, prin încîntătoarele
 acoarde a vioarei sale.

¹⁾ Eleonora Neumann, violonistă. — V. *Albina rom.* 1839, p. 119. —
 Acelaș articol și în franțuzește.

Ieri pentru întâia dată, publicul nostru a avut plăcerea a asculta pe astă jună artistă, de care răsună gazetele Europei.

Nu ne vom sili a da nici măcar o slabă idee de minunatul talent a D-șoarei Naiman. Căci ar fi o cutezare neertată a arăta prin scris aceea ce nu se poate rosti prin ziceri, aceea ce se poate numai simți. Auzitorului nu-i mai rămîne, după ce a ascultat-o, de cît a să duce curînd acasă, și acolo, închizîndu-se în cabinetul său, a șidea ceasuri întregi într'o dulce uimire, răpit de armonie, absorbit de melodie, gîndind la dînsa, numai la dînsa; și eșind din astă plăceroasă letargie, să alerge ca iar s'o mai auză, iar s'o mai priviască.

Dacă în inima ta arde focul cel sfințit al înduioșirei, apoi nu poți a nu mărturisi, că coardele viorei, sub degetele Eleonorei Naiman, arată tot sentimentul acela secret pe care-l cunosc numai artiștii puțini, cărora le este dăruit de sus talentul acesta.

Ridică apoi ochii și privește la această artistă, care vorbește astfel inimei; e o tinără de 19 ani; că joacă vioara cu meritul lui Beriot, lui Mayseder, că unește — pe lingă arta mărilor maeștri, toată grația, ușurătatea și delicatețea dăruită de natură numai frumosului sex, și zi apoi — dacă poți — că asta e o femeie, iar nu o minune!

Siguranța și acurateța cu care a executat grelele variații a lui *Mayseder* și *Beriot*, capricioasale fantezii a lui *Lipinski*, aū vădit pe vrednica elevă a lui *Paganini*, și a încîntat pe publicul nostru, care și-a mărturisit mulțumirea prin lungi *brava* și tunătoare aplauze.

Dar abia a sosit Mademoazela Naiman, iată că ne lasă! ne zice adio! unde se duce? întrebați păsărica ce sboară și frunzișoara pe care [o] mînă zefirii.

Cîntece populare ale Moldaviei ¹⁾.

Natura voiește ca omul să-și cînte plăcerile și suferințele. Prin cîntecele sale, el își zugrăvește gîndul, năravurile, faptele, într'un cuvînt toată ființa sa; cîntecul este o răsfrîngere a sufletului său.

Precum și în Europa civilizată lăcuiorii dealului aū deosebite vorbe și obiceiuri de lăcuiorii văei; precum orî-ce tîrg, orî-ce sat, are a sa particulară fizionomie, fiește-care țară are cîntecele sale, a căror muzică și poezie sînt potrivite cu firea pămîntului său și caracterul locuitorilor ei.

În țările friguroase, muzica este rece, ca și pămîntul; iar de ce te apropii de climatele stîmpărate, vezi că fiește-ce nouă zi este înzestrată cu nouă frumuseți. Circulația singelui făcîndu-se mai repede prin încălzirea razelor soarelui, este pricina astei plecări atît de vii spre desfătare. Cu cît-un norod e mai apropiat de amiază, cu atît mai mult îndemnul acesta se face mai iute, mai puternic. O natură îmbelșugată se îngrijește de toate trebuințele omului; florile și poamele sînt tot pe acelaș arbore. După zile frumoase, urmează nopți și mai frumoase, și vremea se numără nu după ceasuri, ci după plăcere. Din aceasta vine astă trîndăvire, acest drag *far niente*, astă silnică plecare către joc, cîntare, danț și plăceri a simțurilor.

Moldavia, atît prin poziția sa geografică, cît și prin climatul său, se poate socoti între țările organizate pentru muzică. Moldoveanul, de un natural vesel și molatec, e puțin grijaliv pentru a doua zi. Mulțumit în coliba sa, sigur că sămînța ce a aruncat-o într'un pămînt abia brăsdat are a-i da însutită roadă, gîndește numai la astăzi, iar pe mîine îl lasă în voia Domnului. În toată Duminica, adunîndu-se la casa unui bătrîn, flăcăii și fetele alcătuesc o horă. Matroanele vorbesc de gospodărie, iar bătrîni

¹⁾ În *Dacia literară* 1840, 121—134, sub titlul *Scene pitorești din obiceiurile Moldaviei*.

șezînd pe prispă și privind la fiii lor, aū acel aer patriarhal, care nu-l găsești astăzi decît în omul sătean, necorcit cu alte nații, căci păstrează încă toată simplitatea primitivă. Cite puțin puțin, danțul se înfîrîntă ; moșnegii, cari băteau măsura întovărășind cu glas tremurînd pe lăutarul ce strigă în gura mare, lăsînd abia să se audă tonurile scîrțuitoarei lui vioare, sar, se amestecă printre tineri și încep a danța încuragînd cu pilda lor pe junii mai rușinoși. Atunci lăutarul strigă și mai tare, și ca să inveselească pe dănțași începe :

Gheorǵe ! Gheorǵe ! și Marine !
Țineți nevestele bine
C'oî veni 'ntr'o seară bat
Ș'oî da năvală la pat, ș. c. l.

Ce hohote ! ce ropote ! — Dar lăutarul vede multe frunți încrețindu-se ; simte că trebuie să-și schimbe cîntecul, dacă nu vrea să iea o plată cum n'o așteaptă, de la Gheorghî și Marini, pentru că în cită vreme vor fi pe lume neveste frumoase, aū să fie și bărbații geloși. Incepe un allegro :

Du-te, du-te la bărbat,	Du-te, du-te de la mine,
Să nu daū piste-un păcat !	Să nu daū piste-o rușine !
Du-te, du-te, fata mea,	Du-te la bărbatul tău,
Să nu daū piste-o belea !	Ce ți-l-a dat Dumnezeu ș. c.

Odinioară cimpoiul era muzica norodului, dar cimpoieșul sufînd nu putea spune acele ce spune lăutarul. Abia, cînd sudoarea înroua frunțile, cînd picioarele obosiau, găsia el vreme a-și spune glumele și cimiliturile, ce inveseleau pe ascultători.

De aceia și pînă astăzi cimpoieș și măscărici este sinonim.

Sînt deosebite cîntece populare : cîntul ostășesc, saū istoric, cîntul religios, cîntul dragostei și a nunței și cîntecul codrului, saū voinicesc.

În Moldavia cu greū se poate găsi astăzi vre-o urmă de cîntec patriotic ; astă țeară a cercat prea multe prefaceri

ca să-și mai poată aduce aminte de vremile eroice. Amestecarea unui norod cu altele îi strică patriotismul; cu el moare și poezia, care-î este limbagiul; și însă istețimea, naivitatea și duhul satiric a poporului românesc, se văd în toate cîntecele sale.

Voiești a-l vedea naiv? Ascultă pe tinăra fată tînguindu-se pentru lungă depărtarea amantului său.

Cine-a zice, Nițu vine,	De cine dorul se leagă,
Da-i-aș rochia de pe mine;	Nu-î pară lucru de șagă,
Cine-a zice, c'a venit,	Că de mine s'a legat,
Da-i-aș ce i-am juruit ș. c. l.	Par'că nu-î lucru curat ș. c. l.

Junele amant însă are o vorbă mai gravă. El dă vina asupra duhului rău pentru că amoreza lui nu vine la întîlnire:

Ucigă-te crucea Drace!
Ce nu scoți pe puica 'ncoace, ș. c.

Dar ce e statornic pe lumea asta? Uită pe plăvița fată pentru nevasta smolită, și în vreme ce ea privind unda curgînd, plînge zicînd:

Sau nu socotești, c'odata	Sau nu știi, că vremea vine,
A să fie judecată!	Să dai sama pentru mine? ș. c.

— El cîntă cu o barbarie crudă:

Fato de birău!	Cînd eū voi vedea
Și de țaran rău,	Ursul cu cercei,
Ce șezi la părău,	Îmblînd după miei,
Rogî pe Dumnezeu,	Lupul cu cimpoi,
Ca să te ieū eū?	Îmblînd după oi,
Că eū te-oî lua,	Vulpea cu mărgele,
Cînd te voi vedea	Culegînd surcele,
Cu pruncu pe brață	Și-un iepure șchiop
Cu lacrămî pe față,	Într'un vîrf de plop, ș. c. l.
Că eū te-oî lua,	

Cîntecul religios se aude numai în sărbătorile Crăciunului. Atunci în toată seara vede cineva pe uliți o trupă de șapte-opt înși, îmbrăcați cu haine și coroane de hîrtie poleită, purtînd săbii și sulii. Ei merg din casă în casă reprezentînd misterul nașterii în Betleem. Actorii acestui Mister sînt: Erod, Magii și suitele lor, care poartă steaua. Incepînd prin un cînt, în care Magii arată țelul călătoriei lor, pe cînd se recomand lui Erod, care-i cercetase cine sînt. După ce fie-care își spune numele, îl întrebă și ei: Dar tu cine ești? Erod mînios de o întrebare atît de indiscretă, sare, scoate sabia și răspunde:

Eu sînt Erod Împărat,
Care pe cal a'ncălecat
Și pămîntul a tremurat.

Sfîrșitul este că, împotriva Istoriei, Erod se înduplecă a merge să se închine și el Pruncului-Dumnezeu și cîntă toți în imn de laudă.

Asteroforii asemenea întonează imne asupra nașterii Mîntuitorului. Aceste cîntări sînt psalmodiate cu multă monotonie.

Cîntecul nunței e îndestul de naiv:

Taci, mireasă, nu mai plinge,
Că la maica ta te-oî duce,
Cînd va face plopul pere
Și răchita vișinele.
Lado! Lado!¹⁾ ș. c.

Ne rămîne a vorbi de cîntecul voinicesc sau tilhăresc. Moldavia a avut și ea acei *Fra Diavoli* din tot clasul de societate. Vasile cel mare, Bujor ș. c. avut și ei epocele lor. Fie-care a murit cum se cade unui viteaz, de sabia, — sau de ștreang.

Vasile, numit cel mare, era un tilhar crud și superstițios. Arma lui era o secure grozavă, cu care despica în

¹⁾ Cantemir zice, că aceasta ar fi un nume de zee a Dacilor. *Nota lui C. N.*

două pe orî-cine întîlnia, boer, neguțător, țaran; și însă această feară sîngeratică credea păcat de moarte a mînca carne Vinerea sau Mercurea. Odinioară, intrînd cu banda lui în casa unui neguțitor, după ce l-au despicat în jumătate cu securea, au înjungiet pre femei și au svirlit copiii pe fereastră, companionii lui spărgînd lăzi, căutînd prin poduri, pe sub paturi, unul a dat piste o oală cu unt; flămînd fiind, începu a mînca. Abia îl zări Vasile, și furios lovește oala, o sparge și dînd o strașnică palmă hoțului călcător de post: păgîn spurcat, îi zice, nu te temi de Dumnezeu a mînca frupt Mercurea?

Bujor era mai romantic. Nu mai puțin crud de cît Vasile, era fără milostivire către boerii și neguțătorii. Înverșunarea lui însă cruța femeile și copiii. Adese umbla *incognito* prin sate și țîrguri cercetînd pre săraci și miluindu-i din prăzile bogaților. De aceea, și pomenirea lui n'a perit ca a lui Vasile, și cîntecul lui e de obște știut:

Frunză verde de năgară,
A eșit Bujor în țară;
Pradă popii și-i omoară,
Pe ciocoii îi bagă'n feară.
Haideți feciori după mine,
Că știu calea'n còdru bine.
Ici, în vale, la fîntină,
Două fete spală lină;
Bujor le ține de mînă.
Ici, în vale, la păriu,
Două fete spală griu;
Bujor le ține de briu, ș. c.

De cînd Romîniî aveaî necurmata războaie cu Leșii și cu Ungurii, ne-a mai rămas un cîntec:

Frunză verde peliniță,
Pe cel deal, pe cea colniță,
Mi se plimbă-o cătăniță
Cu doi bani în punguliță,
Și cu doi în buzunari,
Cu doisprezece lăutari, ș. c.

Este de luat seama, că mai toate cîntecele populare se încep cu frunză verde. Judecînd cine-va, va vede că idea e îndestul de poetică. Frunza verde! Ea vestește primăvara, ea este emblema nădejdei, singurul bun din cutia Pandorei; singura mîngiere și mijlocul a suferi cele-l'altre ale acestei bune lumi. Frunza verde în traiul ei seamănă cu viața!

Acea însă ce caracterisește pe Moldovan, sînt doinele sau cîntecele muntene. Privească cine-va pe acești tineri flăcăi, cu pălăriile rătunde împodobite cu pene de păun și cu roze, cu pletele lăsate pe spate în undoioase coame, cu cămașa albă ca zăpada, încinși cu curele late, cusute cu bumbi și cu ghioci, și zică învățatul anticar de nu e asta acea tunică virilă, atît de prețioasă la Romani; văză aceste opinci legate cruciș pe pulpatele lor picioare și tăgăduască că nu sînt coturnele Romanilor?

Costumul fetelor e îndestul de pitoresc și simplu. Vezi astă tînără fată cu părul împletit în două cosițe, ce cad ca niște vițe de aur pe feciorescul ei sîn? Poartă o cămașă cusută cu altițe; e împregiurată cu o fotă albastră ca viorica de pe fruntea ei, și în picioare are pantofi galbeni sau roși. Nevestele se deosebesc prin ștergarul său fesul roșu, ce poartă, și însă, astă simplitate e mult mai de preferat de cît toate zorzoanele magopațelor din orașe. Flăcăi, fete, s'aũ prins la horă. Lăutarul cîntă:

Pentru tine le-am tras toate,
Ș'apoi zici că nu se poate? ș. c.

Cînd însă danțul și-a luat toată întinderea, începe:

Elenuță de la Peatră,
Cu percică retezată,
Ce-ai fermecat lumea toată,
Vin să te sărut odată!
Să mă farmeci și pe mine,
Ca să mă iubesc cu tine,

Hai, Eleno, la grădină,
 Să săpăm o rădăcină,
 Rădăcina macului,
 Ca s'o dăm bărbatului.
 De ți-e bărbatul urît,
 Ia țărână de la mormînt,
 Și-i presară'n așternut,
 Să se scoale surd și mut.
 De ți-'i bărbățelul drag,
 Așterne-i pe vatr'un sac,
 Și-i dă'n mină o verguță
 Ca să s'apere de miță, ș. c.

Cine a fost acea Elenuță, a căria nume vremea și anii ne le-au păstrat? Cine ne va spune, cît a fost ea de frumoasă? Zadarnică a fost truda noastră de a putea afla ceva despre ea; nici o tradiție, nici o poveste! Atîta vedem, că era măritată și iubeață; dar farmecul, ce avea trăind, Elenuța l'a lăsat și după moarte. Care e acel bătrîn, tînăr, nobil sau prost, mare sau mic, ce nu-și simte inima săltînd întru auzul cîntecului ei. Odinioară Boierii cei mai în vrîstă trăgeau danțul; Domnii însuși intrau în horă auzind acoardele cîntecului Elenuței. În vremile noastre, Domnul Mihail Șuțu — cel de pe urmă Domn Grec, care ar fi urmat pașilor Mavrocordaților și a Muruzilor, dacă întîmplările l'ar fi iertat — îl danța adeseori. Dar precum altele, asemenea și Elenuța este uitată. Civilizația a omorît'o!

În vremea sărbătorilor de Paști, muntenii au particularul lor cîntec. Cum se adună șapte opt flăcăi, îndată unul scoate fluierul din cingătoare și începe a fluera; toți se prind la danț, cîntînd în hor:

Subt o poală de dugheană
 Mîndruța mă chiamă, ș. c.

Pe urmă, după cîteva pahare de vin, danțul se aprinde, fluierul începe un *allegro animato*. Toți cîntă:

Subt potcoava cismeî mele.
 Şede dracul ş'o muere,
 Şi mă'nvaţă-a face rele, ş. c.

Cine i-ar vedea atunci, ar socoti, că negreşit, ei aũ ho-tărit saũ să prăbuşască pămîntul, saũ că picioarele nu sînt ale lor.

Muzica acelor mai multe cîntece de gură e în tonul minore, tinguioasă şi melancolică. Mulţi învăţaţi muzici des-preţuesc cîntecele romîneşti, a căroră cuvinte nu sînt aşezate după regulele prozodiei, şi muzica după tractatele meşteşugoase de armonie ; căci pentru dînşii arta este tot, natura şi inima nimic ! Dar s'aũ găsit oameni care aũ aflat dulceaţa acestei simple poezii. D. Herffner a alcătuit o uvertură dintr'un cîntec de danţ, căreia nici armonie, nici originalitate nu-î lipseşte. D. Rujizki a pus pe note pentru piano-forte o colecţie prea nimerită. Şi acesta e un lucru îndestul de greu, căci nici într'un fel de cîntece nu credem că se pot găsi atite trilere, atita prelungire în sonuri, atita modulaţie în ton. Un moldovan care n'are idee de note şi joacă flautul numai din deprindere, tot-d'auna va ex-cuta mai bine un cîntec, de cît cel mai iscusit flautist.

Sfîrşind acest articol asupra cîntecelor naţionale, nu putem lăsa a nu pomeni frumoasele balade a Mamei lui Ştefan şi a nimfei Dochia ¹⁾ reînviata din pulverea veacurilor de D. Aga Asachi, pre care nu ne sfim a le recomanda atit cititorilor noştri, cît şi orî-cărui artist străin, ca pre nişte cap-d'opere de melodie.

¹⁾ Vezi : *Dochia şi Traian, după zicerile populare a Romînilor cu itinerariul muntelui Pionul*, de Aga G. Asachi, mădular a mai multor academii». Eşi, în institutul Albinei, 1840.

Mărturisenie¹⁾

Pe cînd rimam cîte un versurel și în deșertăciunea ju-neții mă credeam poet, pe cînd mă încînta tot ce era frumos, visînd o literatură națională, pe cînd nu cunoșteam încă bine pe Români și nu mă desnădăjdusem de viitorul lor, am fost tradus Baladele lui Victor Hugo, voind a da — pe cît cu putință — o idee, Românilor, de originalitatea poetului francez. Această traducție se tipări în foiletonul Albinei, unde se și îngropase de cîțiva ani.

Într'o zi D. Alecsandri, la dojana ce-î făceam că nu dă la lumină frumoasele sale *Doine*, îmi zise — cu sfiata ce caracterizează pe adevăratul poet, — că va face-o, dacă mai întâi voi tipări eu poeziile mele.

— Tu știi că n'am poezii, i-am răspuns; abia, poate, dacă vei răscoli mult, vei găsi niște bucăți de proză rimată — păcate a tineretelor și a neștiinței! — ce nu samănă a poezii cum nu seamănă *Doinele* tale cu logogribele D-lui V. și cutare fabule alegorice. Și apoi avem o censură și...

— Așa este, dar Baladele lui Victor Hugo?

— Acele sînt tipărite și moarte.

— Învie-le într'o broșură și-ți dau parola că îndată voi tipări și eu *Doinele* mele.

Făgăduința aceasta mă îndeamna a tipări aceste balade, a căror singur merit este că D. Alecsandri, credincios pa-

¹⁾ Publicată în *Foaia pentru minte etc.* 1845 p. 238 și reprodusă în *Convorbiri liter.* XXV, număr jubilar, p. 922, cu o introducere de D. G. I. Lahovari.

Iată istoricul acestei scrisori. La 1845, Negruzzi strînge într'o broșură baladele lui V. Hugo, ce fuseseră publicate înainte în *Albina* 1839 p. 48 sq... Broșura e dedicată *Poezilor români*. Asachi descrie astfel titlul ei (*Albina* 1845 p. 137). «O liră antică, împodobită cu un barelief, plutind în constelația *Taurului* este încungiurată de stelele pleiade, înfățișătoare aici prin șapte cununii poetice ce încing numele: *Negri*, *Alecsandrescu*, *V. Alecsandri*, *C. Boliac*, *A. Donici*, și *G. Asaki*. Iar

rolei sale, a și pus subț teasc poeziile lui atît de simple și de românești.²⁾

Prezumția a fost mare de a le dedica poezilor romîni. Ele nu merita atîta cinste. Dar vigneta aceea? ce mai vigneta! o liră într'o constelație! o pleiadă de șapte poeți! șapte cununî aninate nu știu cum, de vine D. Eliad la început și D. Asachi la sfîrșit! Ce litograf mișel, gogoman, șont!

Traducătorul se văzu criticat în foaia *Albina*, că a adaos o stea la Pleiadă, un poet la poeziile săi, încît, pentru a se îndrepta lucrul, s'ar cuveni ca cel mai antic să-și dea demisia, ș. c. l.

Pe urmă vine D. Eliad și zică că dacă D. Asachi, ca cel mai antic și decanul literațiilor noștrii contemporani și redactor al *Albinei*, pentru multă modestie nu se va fi înțeleles pe sine cel mai antic, atunci soarta de a-și da demisia cade pe D-lui ș. c. l.

E, Domnilor, pentru numele lui Apollon! Ce vă lepădați astfel de poezie ca Petru de Hristos! Sînteți amîndoi poeți, dovadă sînt scrierile dv. și poeziile ce s'au format la școala dv. Nu vă osîndiți singuri, lăsați să vă judece viitorimea și să vă pue pe fiecare la locul său. Cît pentru

de-asupra lirei lucește numele *I. Eliad*; dedesubt este următorul epigram dedicator:

Pleida ce 'ncunună a României frunte

Ca razele Aurorei sprinceană unui munte.

Supărat că a fost pus la urmă, Asachi observă că în constelația pleiadei sînt numai șase astre și prin urmare un poet trebuie eliminat: «Peste cine altul ar cădea soarta, de nu peste cel mai antic dintre dinșii?» În *Curierul rom.* (1845 p. 154) Eliade răspunde: «să ne fie și nouă ertat a adăoga că dacă D. Asachi ca cel mai antic și decanul literațiilor noștrii contemporani, din prea multă modestie nu se va fi înțeleles pe sine de cel mai antic, atunci soarta de a-mi da demisia cade jos însemnatul».

Pentru împăcarea celor doi anticîi, Negruzzi scrie rîndurile de mai sus.

²⁾ *Doinele* lui Alecsandri au apărut tocmai la 1853.

mine, nici prin cuget nu mi-a trecut să clasific pe poeții mei, să pun pe d. Eliad întâi și pe d. Asachi la urmă. Vă cunosc și vă știu pe amîndoi; și de mi-e ertat, voi zice că e numai o reavoitoare părere a socoti că unul e în frunte și altul în coadă! Ramuri de ștejar înconjoară o liră; de ele sînt atîrnate șapte cununii, pe care sînt numele poezilor. Acesta e un cerc ce n'are nici cap nici coadă. Toți alcătuesc o horă ilustră și nici unul nu trage danțul.

Noi știm că avem și alți poeți romîni: Roseti, Murășanul, Sion, Bolintineanu, ș. a. aș toată stima noastră, dar n'am putut să-i cuprindem în pleiada noastră, care (precum vedeți) în neștiința noastră astronomică, am format-o de șapte stele, cînd ea nu e de cît de șese, precum vă veți încredința din foiletonul Albinei, No. 48 unde veți lua o lecție de astronomie și veți ceti o frumoasă odă. ¹⁾

Paveaoa de lemn ²⁾

Nu cred că este în Europa un oraș de mărimea și populația Iașilor, unde să fie mai multe trăsuri. D. Sent-Marc Jirardin (*sic!*) ³⁾ ne zicea cînd a fost pe la noi, că a luat seama că la noi picioarele sînt un lux. Pricina ce ne face a fi tîrîți în loc de a merge, e lesne de găsit, îndată ce vede cineva ulițele noastre pline de glod sau de colb; și însă, orașul nostru, după poziția lui ar putea fi cel mai curat.

Se făcură mai multe cercări în anii acești din urmă. Șoselele însă nu isbutiră; pulberea și gropile ce se făceau în ele, asemănîndu-o cu o mare furtună, desnădăjduia

¹⁾ *Pleiada, cătră poezii Romăni* de G. Asaki *Albina rom.* 1845 p. 189; tradusă și în limba germană în *Telegraful roman*, 1855 p. 200. ²⁾ Calendar p. toți Romăni (Almanach de învăț și petrecere) 1846 p. 191. ³⁾ St. Marc. Girardin.

pînă și pe cel mai curajos. Paveaoa de bolovanî, groaza femeilor îngreunate și a bărbaților pîntecoși, spătăria toți caii și hrentuia toate trăsurile. În sfîrșit paveaoa de lemne e aceea ce se socoate mai bună și mai nimerită. Bucăți ecsagonale de o palmă de înalte, smolite și așezate pe un năsip aspru, alcătuesc o masă compactă pe care e o plăcere de a merge. Guvernul o primi, și după un proiect al comisiei pavelelor, 4000 stănjeni (lungime) a uliților principale se vor pavela cu lemn, și 3000 stănjeni (la mahalale), cu piatră. Lucrarea va începe în primăvara aceasta, căci material e adunat și o mașină purtată de 4 cai, taie pe toată ziua cîte 1500 bucăți.

Paveaoa aceasta nu e îndoială că va fi bună și frumoasă, dar nu curată și trainică în cîtă vreme:

1) Nu se vor face șoselele de la Sărărie și pe subt ferdeie, pentru ca carele de transporturi ce vin din sus și din jos să treacă pe ele, iar nu pe pavea.

2) Nu se vor face canaluri bune și mai multe pentru scurgerea apelor de la deal.

3) Nu se va mătura omătul iarna, ca să nu înghiețe pe ulițe.

4) Nu se vor supune pe jidovi (această lepră socială ce alcătuește jumătate din populația orașului, și a căroro mărșevie s'a făcut proverbială) la o globire simțitoare, ca să nu arunce, după obiceiul lor, necurătenii în uliță. Și în sfîrșit;

5) Nu se vor pavela ogrăzile și piețile.

Sintem siguri că comisia pavelelor, a căreia ispitire și știință e netăgăduită, va lua cele mai energice măsuri ca să se facă un lucru bun.

Bogdan Voevod ¹⁾

1846.

Murind Ștefan cel mare după o domnie de 47 ani, Bogdan IV, cel mai mic din patru fii ai săi, îl urmă în tron. Cea întâi a lui îngrijire fiind de a se asigura despre Turci, potrivit sfătuirii părintelui său, trimise la poartă pe Logofătul Tăutu, cu o suită numeroasă de boieri și de ostași, și cu un prezent de zece pungă de bani. Turcii primiră toate propunerile Ambasadorului, pe care îl dăruiră cu prezentul trimis. Tăutul, înturnându-se, cu banii aceștia făcu biserica de la Blăjești.

Bogdan auzind de Elisaveta, sora Rigăi Poloniei Alecsandru, că e vestită ca frumoasă, o ceru de soție, dar fata neprimind propunerea lui, pentru că era orb de un ochi, ²⁾ el făcu o incursie în Polonia, cuprinse Pocuția, lăsînd pe urma lui pustiire. Inturnându-se din expediția aceasta și aflînd că Radu (Călugărul) Domnul țării Românești a pus stăpînire pe ținutul Putnii, lipit către Moldova după isbînzile părintelui său, merge întru întîmpinarea lui, îl lovește, îl sfărîmă, și statornicește hotarele țărilor pe Milcov și Siret.

În vremea aceasta, Polonia își răsbunără, prădînd toată țara de sus. Bogdan se răsboește din nou asupra lor, strebate în Galiția, supune mai multe orașe și cetăți, lovește Liovul, și luînd un clopot mare din catedrală, îl aduce la Suceava. Ungurii intrînd mediatorî, se încheie pace între Poloni și Români, iscălindu-se tratatul de Marșalul Hodoci și Logofătul Tăutu.

După o domnie de 12 ani și 9 luni, venind la Huși, trupul său fu dus și îngropat lîngă tatăl său, în Mănăstirea Putna.

¹⁾ *Calendar p. toți Romîni* (Almanah de învățătură și petrecere), Iași 1846, p. 193. ²⁾ Stăpînitorii au fost purure încunjurați de lingușitori, dar lingușirea cu atît e mai ridicolă, cu cît e mai groasă. Hronicele zic că *Bogdan era grozav și orb de un ochi*. Zugravul însă, ce făcu portretul lui la Mănăstirea Putna, îl arată cu amîndoi ochii!! *Nota lui C. Negruzzi.*

Prescurtare din viața Principelui D. Cantimir ¹⁾.

1851, Ianuarie 1.

Prințul Dimitrie Cantimir s'a născut la anul 1673, Octombrie 26, cînd tatăl său Constantin era numai serdar la Orheu. La 1784, numindu-se Constantin Cantimir Domn Moldaviei, și urmînd a trimite zălog pe unul din fiii săi la Poarta otomană (după cum se obișnuia atunci,) el a trimis pe Antioh, fiul său cel mai mare, împreună cu alți șasă tineri fii de boeri. După trei ani s'a schimbat fratele său Dimitrie, rămîind la Constantinopoli pînă la 1691, cînd iarăși s'a schimbat Antioch.

În cursul vremii cît s'a aflat acolo, el s'a ocupat cu limba și mai ales cu muzica turcească, pe care a adus-o la o deplinire de care era cu totul lipsită, căci el fu cel întîi ce a regulat notele turcești.

În anul următor a întovărășit cu tatăl său pe serakierul Deldaban, în campania de la Soroca.

La 14 Martie 1693, murind tatăl său, boerii cari făgăduiseră murîndu-î părinte[le] că vor alege Domn pe Dimitrie, n'a putut isbuti, căci poarta numi pe un altul, iar Dimitrie fu chemat la Constantinopoli. La 1700, s'a însurat cu Casandra, fata lui Șerban Cantacuzin care fusese Domn în Țara Romînească și din căsătoria aceasta i s'a născut o fiică.

Curînd mazilindu-se Antioh, s'a înturnat și Dimitrie cu dînsul la Țarigrad, unde s'a făcut părinte a patru feciori și a patru fete.

Aice a rămas el pînă la anul 1710, cînd Petru I a Rusiei a declarat război Turciei. La asemenea împrejurare, Poarta găsi de cuviință a numi pe Dimitrie Domn Moldaviei, căci Domnul ce era, Nicolaï Mavrocordat, deși

¹⁾ Vezi *Descrierea Moldaviei* de Prințul Dimitrie Cantimir. Ediția II. Iași 1851 p. VI—XIV.

om învățat și în favor la Turci, nu avea experiența ce se cere la vreme de război.

Cantimir primi Domnia mai mult prin îndemnul lui Devlet Ghirei, hanul Tătarilor, prietenul său, cîștigînd făgăduința marelui vizir Baltagi-Mohamet, că nu i se vor cere dările cele mari ce se obișnuiau la numirea Domnilor. Făgăduința însă nu se ținu, căci abia sosise el în capitala sa cu cea mai mare grabă, cînd și primi poruncă să trimită îndată banii pentru domnie și să facă pod peste Dunăre pentru trecerea oștilor turcești.

Acestea îl supărară într'atîta, încît îndată a și intrat în tratație cu un doctor grec, numit Policala, pe care i-l trimisese Petru și a încheiat un tractat care, încuviințîndu-l și întărindu-l acest monarc la Luțk în Polonia în 13 April 1711, i s'a și trimis cu un înadins.

În urma acestei convenții, Cantemir înștiință pe Petru de toate cele ce se urmau, prelungind pe cît putea facerea podului și îndemnînd pe Țarul a veni cît mai curînd. Amăgit însă de Brîncoveanu, Domnul Valahiei și dușmanul Cantemireștilor, Petru sosi prea tîrziu, cînd nu mai putu opri trecerea Turcilor.

Oștile rusești tăbăriră pe Prut, iar Împăratul vizită Iași în luna lui Iunie, unde boerii și tot norodul îl primiră cu considerația și respectul ce se cuvine unui așa mare Monarch. Țarul se zăbovi în Iași două zile, și apoi se înturnă în tabăra sa.

Campania de la Prut e prea cunoscută pentru ca să o mai spunem aice, îndestul că Petru cel mare, silit a încheia pace, refuză hotărîtor de a da Turcilor — ce-l ceria — pe Domnul Moldovei ce era în lagărul său.

Cantemir împreună cu vre-o mie Moldoveni ce voriră a se destăra pentru dînsul, întovărăși pe Împăratul în Rusia. Petru se arată recunoscător și generos.

Prin un uric cu data de 1 August, de la Movilău, numi pe Dimitrie și urmașii săi Cnezii rusești, cu titlul de Prea-Înălțați și Prea-luminați, îi hărăzi o însemnătoare pensie

și îl dăruie cu mari moșii în Ucraina, și cu mari privilegii căci, — lucru nepilduit încă — îi lăsă dreptul de viață și moarte asupra Moldovenilor ce-l urmaseră.

În acelaș an ei se și așezară cu toții la Harcov.

Aice petrecu Cantimir până la 1713, ocupîndu-se de literatură, cînd se duse la Moscova, unde bolnăvindu-se soția sa Casandra, se și săvîrși din viață la 12 Mai, neavînd încă trei-zeci ani. Ea fu înmormintată într'o mănăstire grecească din Moscova, la care soțul ei contribui mult, spre zidirea unei biserici frumoase.

La 1714, chemat fiind la Petersburg, țarul primi în gvardia sa pe Șerban, al treilea fiu al lui Cantimir. Aice zăbovi până la 1715, cînd Petru întreprinse o călătorie în Europa, iar el se înturnă la moșiile sale, unde sfîrși istoria Împărăției otomane, pe care a fost început-o la Țarigrad.

La 1718, întovărășind pre Țarul la Petersburg, se însură de al doilea, cu fiica Kneazului Trubețcoi, cînd își schimbă și portul, luînd costumul franțez. La serbarea cununiei lui a asistat Împăratul, Împărăteasa și toată nobilimea Curții, și la această ocazie fu numit sfetnic de taină, dăruindu-i Petru și o sabie de mare preț.

În anul următor și-a adus la Petersburg și copiii, afară de fiica sa Smaranda, care fiind bolnavă de oftică, a și murit la 4 Iulie, în al șapte-spre-zecelea an a vîrstii sale. Noua sa soție însă a îndeplinit acea lipsă, născînd la 8 Noembrie o altă fată, căreia a fost cumătru Împăratul și Împărăteasa, numind-o tot Smaragda.

La 1720 primi poruncă să întovărășească pe Țarul la Persia, împreună cu graful Tolstoï și amiralul Apracsin. În campania aceasta, Apracsin avea grija oștilor, iar Cantimir și Tolstoï a trebilor politice, alcătuiindu-se din acești sfatul de taină a Împăratului.

Mergînd cu Împăratul pînă la Colomna, ce este la gura apei Moscova, unde se varsă în Oca, de acolo aū intrat în corabie și aū mers la Astrahan, unde aū sosit la 4 Iulie 1721. De la Colomna însă a început a simți o durere

la rărunchi, împreună cu niște friguri ascunse care-l aducea uneori într'atîta slăbiciune, încît era silit să nu se scoale din pat cite trei-patru zile. La August simțindu-se mai bine, s'a dus dela Astrahan după Țarul, la Persia, într'o fregată cu două-zeci tunuri; și toată oastea trecînd peste apă cu Împăratul, a ajuns în puțin zile la locul unde s'a zidit apoi cetatea Sfintei Crucii. Cantimir mergînd de acolo cu Petru pe uscat pînă la Derveng, și-au trimis fregata înaintea, cu oamenii și lucrurile sale. O grozavă furtună însă, aruncă corabia într'un scruntar unde, afară de oameni se pierdură toate alte lucruri, între care și multe scrieri ale sale. Slăbiciunea sa însă mergea sporind și boala sa se văzu că era o curgere de ud, la care nu puteau medicii să-i facă nici o ușurință. Atunci el își făcu testamentul și îl încredință Împăratului, pe care îl numi episcop copiilor săi.

Înturnîndu-se la Astrahan, și simțindu-se ceva mai în putere, își ceru voie de la Țarul ca să se ducă la moșiile sale, unde ajungînd în luna Martie, își petrecea vremea cu trebile casnice, și cu zidirea unei biserici pe care a închinat-o Sf. Dimitrie, dar reapucîndu-l boala, se săvîrși din viață în 21 August 1723, fiind în vîrstă de 40 ani, 7 luni și 5 zile.

El avu cu soția d'întăi șese feciori și două fete, iar cu cea de-a doua numai o fată. Una din fete și doi feciori muriră, încă trăind el; și așa-î rămaseră două fete, Maria și Smaranda, și patru feciori: Matei, Constantin, Șerban și Antioh. Acest din urmă fiind trimis ambasador a Împărătesei Elisabeta lingă Regele Gheorghe, a luat cu dînsul și istoria latină a tatălui său despre Împărăția otomană, care s'a tradus și s'a tipărit mai întăi englezește și apoi franțuzește și nemțește.

Dimitrie era la stat de mijloc, mai mult slab decît gras; pururea vesel, vorba sa era foarte blîndă și plăcută, se scula dimineața și se ocupa de literatură pînă la amiază-zî cînd prinzea, pe urmă după obiceiul meridional dormea

puțin după masă ș'apoî iar s'apuca de citit și scris. A trebuit însă să-și mai schimbe felul traiului, după ce s'a făcut sfetnicul lui Petru-cel-Mare, și ș-a luat o soție tânără. Grăia turcește, persienește, arabește, grecește, latinește, italienește, rusește și romînește; și înțelegea foarte bine limbile elenică, slavonă și franceză.

Se îndeletnicia mai mult de istorie, deși iubia filozofia și matematicile. Architectura îi plăcea mult, și bisericile făcute în trei sate ale sale dovidesc gustul său în această artă, căci ele fiind de croiala sa, sînt de un stil grațios și original. Cele mai multe din scrierile sale sînt cunoscute și prețuite în lumea învățată; și fără nici o îndoială, el poate lua loc între cei întîi literați ce aū existat pe la sfîrșitul sec. XVII, și începutul celui al XVIII-lea. Pentru Moldavî însă el trebuie să fie îndoit scump, și ca Domnilor și ca istoric. Deși domnia lui fu scurtă și viforoasă, totuș a arătat îndestulă înțelepciune și chibzuire în cîrmuirea trebilor țerii. Ca autor, el fu cel d'întîi ce a dat idei lămurite istorice și statistice asupra Moldaviei. Chiar cînd sosi vestea morții lui la Petersburg, rezidentul Împăratului nemțesc de acolo, primise diploma prin care Cantemir se numia Prinț de Imperia Romană.

ARTICOLE DIN «SĂPTĂMÎNA» ¹⁾

I

Mărturisenia păcatelor noastre

Dacă am luat asupra noastră ostencioasa sarcină de a spune cetitorilor noștri datoriile lor de creștini și de buni cetățeni, dacă ne-am legat a le arăta cum să-și îmbunătățească holdele, cum să-și întoarcă gospodăria cîmpenească și casnică, dacă zic, ne-am prins a-î învăța, trebui negreșit să ne mărturisim și noi către dumnealor păcatele noastre, ca să știe cu cine aŭ a face.

Si mai întii, ca niște învechiți în zile rele ce sîntem, mărturisim cu cuget curat și cu inima înfrîntă, că nu ne putem desbăra de limba care am învățat-o din copilărie, de la părinți — care credem c'o înțeleg și cetitorii noștri și în care are să fie scrisă și foaia noastră.

Mărturisim, că nu ne putem deprinde să zicem *speranță*, ci *nădejde*, pentru că și David zice: «Nădăjdueste, suflete al meu, spre Domnul», nici *glorie*, ci *slavă*, pentru că din *slavă* s'a făcut *slăvit* și *slăvește*, și dacă am scrie *glorios* și *glorifică*, bunii noștri sătenii nu ne-ar înțelege.

Măndăciunea este un foarte frumos cuvînt; cînd îl rostești, ese subțirel printre buze, în cît îți e mai mare dragul. Atita numai, că bade vornicul Miron nici cum nu vrea să zică că a primit *măndăciune* de la *Onorabila Administrație*, ci că «a luat poruncă de la cinstita Isprăvnicie». Nu pot,

¹⁾ «Săptămîna», foaie satească, (apărută sub direcțiunea lui C. Negruzi la 1853-54).

domnule, ne zice el, vorbi cu *biblie*. Eū zic *cinste*, iar nu *onor*, măcar c'acum văd numai onor, iar nu cinste.

Maī sînt multe ziceri de aceste frumoase și gigâte, cu care badea Vornicul nu se învoiește, și care socotim de prisos să le maī înșirăm aicea. Este și un ș (ũ), pe care vedem acum că-l pun cei învățați la coada tuturor cuvintelor — pină și la articule. — Poate că așa trebuie să fie; nouă însă ne pare că acest ũ cu căciulă ridicată în sus, îi un adevărat *liude printre călărași*, de aceia îl lăsăm pe seama învățaților, ca și alte înouturi, adăosături și împluturi, despre care vom maī vorbi în numerele viitoare.

II

Pentru ce și pentru că

Pentru ce cea maī mare parte din țaranii noștri sînt rău îmbrăcați și rău lăcuiți?

Pentru că sînt leniși.

Pentru ce sînt leneși?

Pentru că sînt dedați la beție.

Pentru ce se pleacă ei la acest rău nărav?

Pentru că nu-î învață nime, că prin beție se lipsesc nu numai de puținul avut ce aū, ci și de sănătate.

Pentru ce sărbătoarea, in loc să meargă la biserică se duc la crîsmă?

Pentru că preoții satești nu-î îndeamnă să vie ca să asculte cuvîntul lui Dumnezeu.

Pentru ce preoții, care sînt duhovnicești părinți, nu-î îndeamnă și nu-î învață?

Pentru că unii din preoții satului nu urmează poruncile Arhiepiscopilor Eparhioți ce se slobod întru aceste.

Pentru ce nu împlinesc ei asemenea mîntuitoare porunci?

Pentru că mulți sînt neînvățați.

Pentru ce lăcuințele țaranilor noștri sînt rău clădite, rău învălitate, fără aer, fără lumină?

Pentru că s'aũ deprins a trăi ast-fel și pentru că se lenesc a le face mai bune.

Pentru ce gunoiul stă în ogrăzile și ocoalele lor?

Pentru că nu știu că duhoarea lui le aduce vătămare sănătății.

Pentru ce nu-l pun pe ogoarele lor toamna?

Pentru că nu știu că prin gunoie, pământul îngrășinându-se, ogoarele le-ar da îndoit rod.

Pentru ce n'aũ livezi?

Pentru că se lenesc a sădi și a hultui pomii.

Pentru ce cei mai mulți în toată primăvara își fac garduri și ocoale nouă?

Pentru că le ard iarna.

Pentru ce le ard?

Pentru că se lenesc a-și aduce lemne de la pădure.

Pentru ce vitele lor sînt slabe și chircite, și vacelle daũ puțin fruct?

Pentru că nu le hrănesc bine cu tărîțe, frunze ș. c. l., pentru că nu le săceală, nici le adapă la vreme, pentru că n'aũ șuri și grajduri, în care să le aciueze la vreme rea.

Pentru ce multe din femeile țărance se primejduesc la facere (născare)?

Pentru că n'aũ moașe bune.

Pentru ce mulți din copii mor de vărsat?

Pentru că se lenesc a-ı duce la doftorul rînduit ca să-ı hultuească.

Pentru ce mulți din țărani mor de junghiũ și de lingoare?

Pentru că se îmbată și cad pe subt garduri, unde răcesc și se primejduesc.

Pentru ce ni se trimite nouă foaia aceasta?

Pentru că Cîrmuirea, în neadormita sa îngrijire pentru binele nostru, voiește să ne învețe a ne dizbăra de relele deprinderi și a ne face bunii gospodari.

III

Monumentul lui Veniamin

Intru una din zile, (300 ani înainte de Hs.) poporul Athenienilor adunându-se în piață, a votat următoarea hotărîre: «Fiind că Zenon Chitianul, fiul lui Mnasé. mulți ani ocupindu-se cu filozofia în oraș și bărbat cu fapte bune arătându-se în toată viața sa, și pre tinerime spre virtute, cumpătare și înțelepciune îndemnînd-o, și îmbărbătînd-o spre tot ce este frumos și de folos, arătînd de pildă chiar viața sa, următor fiind cuvintelor care însuși le grăia, — bun prilej dîndu-se norodului Athenian, găsește cu cale să laude pe Zenon Chitianul și să-l încununeze cu cunună de aur, după legi, pentru virtutea și înțelepciunea sa, și să-i zidească și mormînt în *Cărămizariu*. Iar cu facerea cununei și zidirea mormîntului, obștia trebui să aleagă cinci bărbați vrednici dintre Athenieni, care să îngrijească de mormînt. Hotărîrea aceasta însă s'o scrie secretarul public pe două coloane, și să aibă deplină putere a așeza una în Academie și alta în Liceu spre semn de recunoștință și de amintire, ca toți să vadă și să știe că poporul Athenian pre bărbații virtuoși îi cinstește și în viață și după moarte».

După 22 de veacuri, *Gazeta de Moldavia* din 11 Mai publică un asemîne proiect (care a căpătat înalta încuviințare) pentru rădicarea unui monument la Socola spre pomenirea Mitropolitului Veniamin.

Cine nu-și aduce aminte de M. Veniamin? Oare fost-a vr'un Român care să nu-l cunoască? Rămas'a vr'un bogat pe care să nu-l sfătuiască, vr'un întristat pe care să nu-l mîngîie, vr'un sărac pe care să nu-l ajute?

Alesul Domnului a păstorit turma sa aproape la 50 ani, și cînd în sfîrșit a lăsat cîrja, s'a cunoscut lipsa unui așa vrednic păstor.

Indelung a întîrziat recunoștința noastră. Să binecuvîntăm deci pre acei ce au avut această idee, și să ne bucurăm că ea a să-și aibă săvîrșirea prin stăruința unor

bărbați zeloși precum D.D. Post. Gheorghe Asachi și Spăt. Nicolai Istrati, care vor ști a răspunde la nobila lor însărcinare și la dorința obștiei. Iar de datoria noastră socotim a îndemna pre oricare a contribui după putință la astă frumoasă faptă, căci sîntem încredințați, că precum banul văduvei a fost bine primit în casa bisericeii, asemenea și cea mai mică hărăzire va bucura sufletul lui Veniamin.

IV

Pluta

Iară viața mea mai ușoară este decît un alergător...
 Au rămîne după Corabie urmă de cale...?

Iob. IX. 25 - 26.

În vara trecută vizitasem munții. Coborîndu-ne din Ceahlău, de la Hangu am hotărît să ne suim pe plute și să ne ducem pînă la Peatra. Pluta era gata, dimineața era frumoasă și razele soarelui răsărind ivindu-se printre culmele munților pre care le auriau, da naturii o învioșare măreață. Eram trei, afară de doi plăeși și de un bătrîn plutaș, care cîrmuia pluta. Săteni de prin cotunele vecine se adunaseră ca să ne privească.

Pluta porni încet și eu priveam țărnișurile fugînd dinaintea noastră, cînd de-odată văzui pre un tinăr alergînd cu desaga de o spinare și strigînd: «Nu trece, bătrînule plutaș, stăi moșule, stăi să mă ia și pre mine! Dar acum pluta intrase într'un șivoi a Bistriței și luneca cu o mare iuțală. Bătrînul voi întăi să oprească pluta, dar văzînd, că nu poate, strigă către tinărul acela: «Nu pot opri pluta; se te fi grăbit, fătul meu, să nu fi zăbovit atîta. *Acum e prea tărziu!*

Mă luasem cu gîndul după tinărul acela (care se înturna trist de la mal). Toți — îmi ziceam — avem o altă călătorie, o călătorie mult mai însemnătoare de făcut! Ca și privitorii cari i-am lăsat pe mal, ei vād pe alții îndepărîndu-se către împărăția cerurilor, și privindu-î cu curio-

zitate și nepăsare, se mulțumesc a gândi că și ei, la o vreme hotărîtă, au să facă această călătorie. Să binecuvîntăm pe Dumnezeu că sînt măcar unii, cari înțelegînd trebuința religiei și prețuînd nemuritoarele lor suflete, vin de cu vreme la Domnul nostru Is. Hrs. și își hărăzesc lui dimineața vieții lor; el îi îndreptează cu înțelepciunea sa, îi sprijinește cu ajutorul seû și mila sa și îi povățuește în siguranță la vecinica odihnă.

Alții rămîn în urmă cu tot îndemnul fraților lor; încătușați de îndeletnicirile acestei vieți, ademeniți de plăceri, înriuriți de pildele lumești, urnesc de la o zi la alta îngrijirea mîntuirii lor, pînă ce st. Duh, făcînd să pătrundă în inimele lor adevărul Evangelic, se grăbesc a asculta glasul ce-î deșteaptă.

Dar, vai! cît e de primejdios a zăbovi la chemarea lui Dumnezeu! Vine o vreme cînd boala și slăbiciunea aruncă duhul în amorțeală, și face pe om nedestoinic a pricepe îndemnarea cerească.

Cititorilor, nu întirziați pînă la ceasul morții interesele veșniciei voastre, căci *veți sosi prea târziu*. Pluta nu s'a putut opri; plutașul n'a voit să vă ia. Acei ce nu ascultă nici glasul cugetului lor, nici povățuirile Evangheliei, și cari nu urmează poruncilor celui Atotputernic, vor chema și nu vor fi auziți, se vor ruga și vor striga în deșert.

V

Sîmbăta Moșilor

Sînt trecuți 2600 ani, de cînd se serbează *moșii*. Pe la 755 ani înainte de Hs., Romul, cel întăi rege al Romanilor, după ce zidi Roma despărți tot poporul în două clase: *maiores* (maî bătrîni) și *juniores* (maî tineri). Bătrîniî cîrmuiau statul cu sfatul, tineriî îl apărau cu armele. Spre cînstea acestor două clase de locuitori, Romul numi luna *Maius* și pre cea următoare *Iunius*, pre care vorbe Rominiî le păstrează zicînd: *moși din majus*, adică maî

mare, măi bătrîn, și *june* din *junius*, măi tînăr, măi *june*. Această sărbătoare o prăznuesc creștinii în cea întâi Sîmbătă a pogorîrei Duhului Sfînt.

Astăzi este Sîmbăta în care Biserica pomenește pe adormiții părinți și frați ai noștri, și în care tot omul se cuvine a-și aduce aminte de cei repauzați, pentru ca și urmașii lui să-și aducă aminte de el, cînd nu va măi fi pe lume.

Dar oare este de ajuns o singură dată pe an să ne pomeneim părinții și rudele repauzate, și, chiar în ziua aceea, este oare indestul aceea ce facem pentru ei? Sîntem scăpați de datorințele noastre către dinșii prin cîte-va rugăciuni și cîte-va miluiri, ce vin măi mult de la deprindere decît de la plecare?

N'ar trebui din îmbelșugarea noastră să facem și părțica săracului? Din îmbuibarea noastră să hrănim pe cel flămînd, și din luxul nostru să îmbrăcăm pre cel gol?

Atunci sufletul părinților noștri s'ar ușura, și noi am putea zice cu îndrăzneală către tatăl nostru, care este în ceruri: «Pentru rugăciunile părinților noștri, Doamne miluește-ne pre noi».

VI

Peatra înțelepciunei

Peatra înțelepciunei este precum se vede aice arătată :

Α	Μ	Λ
Π	Β	Ρ
Ν	Τ	Σ

Literile ce sînt pe dînsa îți arată virtuțile ce trebui să aî, adecă :

Ⓐ. Înfrînarea,	P. Răbdarea,
M. Mila,	N. Nevinovăția,
Ⓐ. Liniștea,	T. Tăcerea,
Ⓐ. Pocăința,	C. Smerenia.
Б. Blîndeța,	

Precum și vițiurile de care trebui să te ferești și anume :

Ⓐ. Îndărătnicia,	P. Răutatea,
M. Minia,	N. Nerozia,
Ⓐ. Lenea,	T. Trufia,
Ⓐ. Pizma,	C. Sumeția
Б. Bîrfirea,	

Totodată aceste litere te învață așa :

Ⓐ. Închină-te,	P. Rabdă,
M. Miluește,	N. Nădăjdueste,
Ⓐ. Lucrează,	T. Tacî,
Ⓐ. Pocăește-te,	C. Smerește-te!
Б. Bucură-te	

Cel ce va purta această piatră cu sine și va urma întocmai după povățuirile săpate pe dînsa, poate fi încredințat că va fi atît de fericit, pre cît este dat omului să se fericească pe pămînt.

VII

Familia

Familia veche ca lumea, este cel întîi element care alcătuiește societatea. O ființă ce n'are în sine puterea de a se înmulți, e nedesăvîrșită ; femeea fiind lăsată de Dumnezeu a forma una și aceiași unime cu bărbatul, copii care purced de la ei sînt prelungirea obșteștii lor ființe, căci părinții trăesc în copiii lor.

Într'acest chip, căsătoria nu este o legătură a întimplării, ci o unire fizică și morală a unui om cu o femeie, care

alcătuesc o desăvîrşire; şi ori ce jignire făcută aceştii uniri, ori ce lovire împotriva acestei sfinte legături, ce s'a petcluit de religie, e o călcare a legilor naturale.

Între bărbat şi femeie, soţ şi soţie, drepturile sînt de o potrivă, datorinţele şi însărcinările deosebite. Bărbatul munceşte pentru familie, femeia îngrijeşte de familie. Femeia nu este slujnica bărbatului, ea este tovărăşiţa lui, agiutorul lui, os din oasele lui, carne din carnea lui; de aceea, cu cît un popor se luminează, cu atît vrednicia femeii creşte şi ea învaţă a-şi cunoaşte datorinţa în societate.

Bărbatul este dator a iubi şi a ocroti pe soţia sa. Dumnezeu, dîndu-î puterea, l-a însărcinat cu cele mai grele trude.

Femeia este datoare a iubi, a cinsti şi a se supune soţului său. Blîndeţile, ce sînt partea ei, uşurează povoaara bărbatului; mîngierea ei îi alină durerea şi viaţa o face mai dulce.

Voi n'aveţi trebuinţă decît să ridicaţi ochii ca să luaţi învăţătură şi poveţe chiar dela natură. Cea mai mică fiinţă vă va arăta datoria voastră. Cînd crivăţul suflă, cînd vijelia mugeşte, mica păsărică cu soţul ei, adăpostiţi în scorbura unui arbore sau în crăpătura stîncii, se acopere şi se încălzesc una pre alta. Luaţi pildă de la păsărică.

Însă căsătoria nu e lăsată numai ca să facă viaţa acestei părechii mai uşoară şi mai dulce; scopul ei de căpitanie este de a vecinici prin înmulţirea altor fiinţe, familia cea mare a omenirii.

Părinţi! care din voi poate să spue bucuria ce aţi cercat, cînd strîngînd în braţe pe cel întii rod al dragostei voastre, vă simţiaţi renăscîndu-vă întru el? Atunci nouă datorii vi se deschid. Mama e datoare a hrăni cu laptele său şi de a îngriji de fiul său în cei dintii ani ai prunciei; apoi, tatăl trebuie să se îngrijească de creşterea lui pînă ce copilul făcîndu-se om, va putea îngriji el singur de sine. Dar numai atunce acea îngrijire poate fi folositoare, cînd părintele nu va fi supus trîndăviei şi urîtelor năravuri, care îl fac a-şi risipi fără socoteală venitul ce-î aduce

munca și osteneala lui. Unul ca acela ce nesocotește însărcinarea sa, este chiar ucigaș fiului său. Știți ce bea el în paharul ce se clatină în mîna lui tremurîndă de beție? Bea lacrimile, sîngele, viața soției și a copiilor săi. Dobitoacele se uită pre sine ca să îngrijească de fiii lor, voiți oare să fiți mai jos decît ele?

Cînd însă copiii voștri ș'aū primit de la voi hrana trupului, nu credeți că v'ați împlinit toate datoriile cătră dinșii. Aveți să faceți din ei oameni vrednici. Aveți să-i învățați a deosebi binele de rău.

Siliți-vă a desvâli în ei, din cea mai fragedă vîrstă, morala, sentimentul dreptății și al milei, dragostea către Dumnezeu și supunerea cătră cei mai mari.

Învățătura dată pe genunchele unei mame și sfătuirile unui părinte ce știe să capete dragostea și respectul fiului său, unite cu amintirile cele dulci a vetrii domestice, rămîn pururea în sufletul copiilor; siliți vă dar ași învăța. Acel care nu știe nimic, nu este nimic în lume, căci ce vrednicie poate avea? Are brațe, un simplu instrument material, care socotit în parte, îi este fără folos; puterea fierească numai atunci are preț, cînd se împrumută de la înțelegerea care o povățuiește. Omul neînvățat este dar o curată mașină în mînile acelor ce-l întrebunțează pentru interesul lor. Ați dori voi ca condiția fiilor voștri să fie astfel? V'ar plăcea să-i vedeți lîngezînd într'o lucrare oboșătoare, oarbă și fără rod, asemenea bouului care răstoarnă brazda pentru folosul celui ce-l îndeamnă cu strămurarea?

O părinți! sînteți datori fiilor voștri a le da învățătura, hrana duhului, precum sînteți datori a le da pînea, hrana trupului. Judecați însă că nu numai prin vorbe, ci și prin fapte trebuie să le dați pildă. Copiii voștri vor fi ca voi buni, de veți fi buni, și răi, de veți fi răi. Aceste sînt, părinți, datoriile voastre.

Copii! învățați și voi, care vă sînt datoriile cătră părinți; păziți-le și le urmați, de vreți să fiți fericiți și binecuvîntați.

Cinstește și iubește pe părintele ce ți-a dat viața, pe mama care te-a adăpostit în sinul ei și te-a hrănit cu laptele său.

Voii sinteți pentru părinți o mare pricină de îngrijire. Ei neîncetat au dinaintea ochilor trebuințele voastre și se ostenesc neconținut ca să le întîmpine. Ziua muncesc pentru voi și noaptea încă, pe cînd voi dormiți, adeseori priveghează și lucrează, ca să nu fie siliți mine, cînd le veți cere pîne, să vă răspundă: *nu avem*.

Sinteți brudnici, n'aveți încă nici cercare, nici dreaptă judecată: se cuvine deci să vă povățuiți de cercarea și judecata părinților, și până ce veți fi în stare să-i puteți ajuta la nevoile lor, ascultați povățuirile lor, supuneți-vă poruncei lor, și atunci veți împlini voia lui Dumnezeu.

Puii chiar a dobitoacelor n'ascultă ei pre tatăl și pre mama lor? Și nu li se supun ei îndată ce-i chiamă. sau îi mustră, sau le arată ce poate să-i vatăme?

Dumnezeu v'a dat frați; căutați ca nimic să strice pacea dintre voi și dragostea ce trebuie să aveți între sine. Ați eșit din acelaș pîntice și același lapte v'a hrănit: este vre-o legătură mai tare și mai sfîntă decît aceasta? Faceți ca anii să o întărească și mai mult. Calea voastră în lume este grea, ripoasă și plină de împotriviri: ca să pășiți sigur, ca să nu poticniți la fie ce pas, sprijiniți-vă unii pe alții.

Mulți se perd prin o ușoară alegere ce fac de prietini și tovarășii lor; nu vă adunați cu acei ce nu merg pe drumul cinstei și a virtuții, căci oricît veți fi de buni, vorbele și pilda lor vă vor schimba, și vor veșteji în voi plăpînda floare a nevinovăției. Juneța se amăgește lesne și greșește, dar după greșală vine amara muștrare de cuget, tîrzia căință și necazul. Cînd ați făcut rău, nu simțiți o mare întristare în voi? Neorînduiala naște suferința, și în fundul ori-cărei uricioase plăceri este totdeauna o durere ascunsă, Din protivă, liniștea și sufleteasca mulțemire sînt partea conștiinței curate.

În sfîrșit sosește o vreme cînd viața declină, cînd trupul

slăbește, puterile se sting; atunci, fiilor, sînteți datorți a avea cătră bătrînii voștri părinți îngrijirile ce au avut ei pentru voi. Care părăsește pe părinții săi la nevoie, care nu-i sprijinește la slăbiciunea lor, numele aceluia este însemnat de cerescul judecător în rîndul ucigașilor de părinți.

Întipăriți și aceasta în mintea voastră, voi toți părinți, fii, frați, rude. Dacă se află pe pămînt bucurii adevărate și o fericire neînchipuită, aceste bucurii, această *fericire* se găsește *numai în sinul familiei*, a căria mădulări sînt atît de strîns legate, încît să nu le poată frînge viforul nenorocirei.

VIII

Necropoli

Prin numărul 3 a foaiei noastre, am arătat proiectul rădicării unui monument spre amintirea Mitropolitului Venianim. Acel proiect luă acum o modificare însemnătoare, chibzuindu-se ca acolo unde se va înălța acest monument, să fie și un țintirim pentru locuitorii din Iași. Iată ce zice de aceasta, Gazeta de Moldova, în suplimentul său din 24 August:

«Strămoșii noștrii stătură odinioară în putere și în lucoare; ei făptuiră multe pentru binele și mintuirea patriei, plecară a lor capete obosite și răposară; pulberea lor freamătă încă sub pasul nepoților, iar sufletul le recheamă datoria de a urma faptele lor!

«Dacă toți oamenii de pe fața pămîntului, cu ochii către cer, strigînd: «*Părintele nostru*», mărturisesc că sînt frați, cu cît mai virtos se cuvine, nu numai să simpatizeze între sine acești trăitori în pămîntul moștenirei lor, vorbitori aceiași limbă, ci și a lor iubire se cuvine să se întindă de o potrivă, atît asupra neamului viitor, cît și asupra celui trecut. Precum glorioasă este amintirea că strămoșii virtuoși și aprigi s'au îngrijit de binele nostru mai 'nainte

încă de a fi noi născuți, că întru asta s'aŭ luptat și s'aŭ ostenit pentru noi, de asemenea de mîngiere ne-ar fi ca, după trecerea noastră din viață, să nu fim uitați de nepoți, și ca acele ce pentru dinșii a plantat mina noastră să fie păstrate, sporite și onorate, și ca sentimentul de recunoștință, reunind pe acei ce timpul a despărțit, să închege rodul veșnicei legături!

«Movilele cele nenumărate de cari se încunună muncii și culmele țării noastre, sînt monumente care, barbarii vechimii mînați de un instinct de recunoștință, aŭ înălțat bine-făcătorilor nației lor, și prin o lucrare ostenitoare aŭ asigurat răposaiilor adăposturi sîntite. Un mormînt a bărbaților ce am respectat și a celora ce am iubit, espus fiind ochilor, nu este numai [trufie] deșartă, ci un îndemn de imitare pentru unii, iar pentru alții un *Paladium* din care răsună un glas de mîntuire în oara pericolului și a alunecării noastre. Cumpenind asemenea adevăruri, nu putem tăgădui că îndatorirea către răposai este dictată de religie, de morală și chiar de politică. Strămoșii și părinții aŭ murit în încrederea aceasta; oare cuvine-se ca din nepăsare, sau chiar cu mina sacrilegă să nimicim acel sentiment mîntuitor ce i-a însoțit la trecerea în cea-l'altă lume? De s'ar fi putut teme de una ca aceasta, părinții cu urgie ar căuta asupra fiilor în oara morții; nici o faptă bună, nici o fundație filantropică nu s'ar întemeia, și omul, prin neagră nemulțumire ar nega uricul său cel nobil! În a lor evlavie, în simplitatea uzurilor (obicei) ereditate, strămoșii îngrijindu-se de ăst obiect măreț, aŭ fondat minăstiri, sub a căror aripă răposează a lor rămășițuri muritoare, îndemănînd în giurul lor adăposturi pentru frații lor. Dar astăzi cine din creștini nu plînge pe răposaii săi, nu numai din duioșie, ci dese-orî și din un sentiment revoltător, văzînd mormintele iubiților săi, espuse maltratării profane a oamenilor și a furiei elementelor, în cit sărmanul răposat, după o viață ostenitoare, nu găsește nici în mormînt un repaos

și se zădărnicește zisa bisericeii și a poporului: *fie-î țărîna ușoară...*

«Acele luări aminte și sentimente de evlavie și de patriotism, au dictat astăzi o propunere, care a răvărsat o frumoasă lucoare asupra locuitorilor capitaliei.

«Un act public din partea înaltului Cler, a Boierilor și a notabilităților a cerut, spre mărturisirea respectuoasei amintiri către sufletescul nostru părinte, răposatul *Mitropolit Venianim*, a i se înălța un monument, și dorind a-i da tot odată și o aplicație folositoare, au rostit dorința a-l înființa în un țințerim public, orînduit chiar în privirea morală și sanitară de Reglementul organic. Astă cerere s'a încuviințat de Prea Înaltul Domn, protector strălucit a tuturor îmbunătățirilor publice.

«Conform cu asemenea principii, s'au încredințat d-lor Postelnici: G. Asaki și N. Istrati, proiectarea țințerimului și a monumentului, iar rezultatul lucrărilor se expune prin următoarea descriere și planul alăturat:

«De și, după propunerea sus-zisă, țințerimul era a se face la Socola, luîndu-se aminte la întinderea locului cerut întru aceasta, și la neîndemnarea șesului, unde în adîncime de cite-va palme ese apă și deseori se inundă de revărsările de pe dealurile învecinate, s'a ales costișa dealului de Galata, care neîntrebuințată fiind la altceva, reunește și avantajul că țințerimul, espus fiind privirei, prin a sa menire nu poate produce de cit o mîntuitoare înrîurire asupra moralului locuitorilor, înfățișînd tot odată prin a sa mareață construcție, o podoabă monumentală a capitaliei. Mai ales că asemenea așezăminte, de care sînt astăzi îndănuite nu numai toate polițiile mari a Europei, ci și multe provinciale, sînt așezate în mod a fi espuse vederei publice precum la Bologna: *Il campo santo*, la Paris *Cimetière du Père Lachaise* și de *Mont Parnasse* și precum la anticii Romani asemenea morminte erau înșirate afară de poliții, dealungul drumurilor publice. După a sa menire, țințerimul s'au numit *Necropoli* sau Cetatea morților.

«Pe acest temeî, și după instrucțiile împărtășite, d. *Antoniu Croce*, arhitect italian de la Ticino, care între altele a executat mai multe edificii și case și la Constantinopole, a compus proiectul arhitectoric a ținterimului, iar d. Spatar. *Aleksandru Asachi*, acela a Monumentului Venianim».

În vreme ce ceteam acest frumos prospect, Vornicul Miron (cu care cetitorii noștri au făcut cunoștință de la cel întâi număr a Săptămîinii, și care din cînd în cînd vine de mă vizitează), mă asculta cu cea mai mare luare aminte.

— Vezi, bade vornice, i-am zis — ce idee minunată! Pentru ce și voi să nu vă faceți ținterimele departe de sate, cînd este cunoscut că îngropăciunea morților aproape de locuințe este vătămătoare celor vii?

— Asta gîndeam și eu, îmi răspunse bade Miron, și mă mir că tot într'un gînd au fost Dumnealor acei ce au chibzuit acele ce D-ta cetești, cu părintele Vasile din satul nostru, care ne zicea mai deunăzi pentru că auzia pre unii cîrtind asupra țintirimului ce am făcut astă primăvară afară din sat :

«Nu știu, feții mei, pentru ce cîrțiți și ziceți : că vor să oprească de a vă îngropa la un loc cu părinții voștri?»

«Ar trebui însă să înțelegeți că asta-i pentru binele vostru, pentru ca după moartea voastră să nu fiți vătămători copiilor voștri, căroră le voiți tot binele cît trăiți ; pentrucă aceasta-i un obicei rău și tot ce-i rău trebuie stîrpit.

«Ce, vreți să cîștigați o mulțămire pe care nu o simțiți, cu prețul vieții sau a sănătății urmașilor voștri?»

«Vreți să fiți blestămați în loc de a fi binecuvîntați? Ba nu, fraților, să nu o faceți aceasta, ci să veniți să vă amestecați cenușa cu aceea a copiilor, a fraților și a prietenilor voștri care trăesc încă ; vă veți amesteca cenușa cu a mea, pentru că eu voi să mă înmormîntez în țintirimul acest noû. Și să știți că acei ce nu vor voi să se îngroape lîngă mine, la ziua cea mare a venirei Mintuitorului vor da înfricoșat răspuns. Eu însu-mi mă voi

scula din țintirimul pustiū, mă voi înfătoșa înaintea Stăpînului, ca să-i dau seama de turma ce mî-a încredințat : și eū părintele, fratele, duhovnicul vostru, eū, ministru de pace și de îndurare, vă voi învinovați înaintea scaunului celui veșnic, și voi chiema răsplătirea cerească asupra unor nătîngi, care se țin de un obicei vechi ca orbul de gard, și care n'ascultă sfătuirea cea bună».

Auzind pe părintele Vasile vorbind astfel, ne-am încredințat toți că cele ce le spune sînt de folosul nostru, și de atunci toți morții se îngroapă la țintirimul cel nou din sat.

IX.

Iepurele lui Donici.

Începuse a mi se urî la țară. Pentru ce? Singur eū nu știū ; se vede pentru că omul e dat a nu se mai mulțemi nicăiuri. Într'o dimineață mi-am luat pușca, și m'am dus de m'am pus la pîndă în marginea unei lunci, cu gînd să impușc un iepure. N'a trecut mult și am și văzut iepuri și șoldani, eșind pe toloacă, jucîndu-se, alergînd, sărînd, dar se învîrtiau și apoi fugeau așa de iute, încît n'apucam să chitesc. Deodată zăresc pre unul mai bătrîn cu părul sur, că ese cu pași rari din pădure și mi se pune înaintea, și apoi uitîndu-se la mine și văzînd că-l ținteam : «ce zăbovești, strigă, trage acum».

O ! Drept vă spun c'am rămas cuprins de mirare... «Să mă ferească Dumnezeu, i-am răspuns, eū nu-s deprins a vîna dobitoace ce vorbesc. Tu ești năsdrașan cu bună seamă !» «Ba, nici de cum, adăogi el, eū sînt un bătrîn iepure a lui Donici.» Zăū ! nu mai era de vorbă ; rămăsesem încremenit.

Mî-am svîrlit pușca, și m'am închinat lui cu multă plăcaciune ; i-am cerut iertăciune că nu l'am cunoscut, bă-

nuindu-î că se pusese în primejdie de a se face ostropăţ.
— «Şi pentru ce acest desgust de trăit, îl întrebaî?»

— «Of! sînt sătul de cele ce văd», zise el... — «Cum, n'ai tot acel cimbru şi trifoi?» — «Aşa este, dar nu-s tot acele dobitoace. Cînd ai şti cu cine sînt silit să-mî petrec zilele! Vai mie! nu mai sînt acum vitele din vremea mea.

Şoldanii de azi îi vezi gingaşi, şi desmerdaţi, căutînd numai flori.

Vor să se hrănească cu viorele şi cu lăcrămioare în loc de frunză de curechî şi de cartofle, cu care noi ne mulţumiam.

Acum vezi şoldani republicani, căţei politici, măgari propopsiţi cari vorbesc numai franţuzeşte, saŭ o romînească din care nu înţeleg o buche. Dacă es din codrul meŭ, şi mă duc la vr'un vecin să-mî petrec vremea, îi găsesc puind ţara la cale, în loc să-şi caute de treaba lor. Într'un cuvînt, dobitoacele de astăzi sînt aşa de cu duh! încît de multul duh ce aŭ, mai n'aŭ nici de cum, şi mintosul nostru măgar avea mai mult în vremea lui decît momiţele de acum. Eŭ sînt bătrîn şi nu mă pot deprinde cu toate aceste farafasticurî. Ia, de aceea mi s'a urit de a mai trăi şi vreŭ să mă fac bujăniţă». L'am mustrat cu binişorul şi mîngîindu-l, m'am luat şi m'am dus acasă la dînsul.

Acolo am făcut cunoştinţă cu cîteva din dobitoacele lui Donici. Vulpea era aşa de ruşinoasă, părea că e o fată mare. Cucul şi grierul cîntau mai frumos de cit artiştii noştrii. Lupul postea şi învăţa azbucoavna pre vr'o cîţiva miei. Toţi vieţueau în cea mai mare linişte, numai gîştele cîteodată tot mai făceau hălăgie.

X

Copii sărimanî. — Bătrîni neputincioși.

Cred că voi cunoașteți, sătenî, institutul fondat de Prea-Înălțatul nostru Domn pentru copiii sărimanî, care acum de un an mai bine aciuiază și crește un număr însemnat de prunci, ce ar fi fost altfel părăsiți prin răspîntiile ulițelor, pe mormintele bisericilor, sau, ce este mai grozav, asvirlîți în puțuri și bălți ca să ascundă rușinea mamelor lor; cu toate acestea, în numerele viitoare a foaiei noastre, ne vom sili a vă lămuri mai pre larg toate foloasele ce provin din așezămîntul acest mîntuitor. Acum ne grăbim a vă spune că bunul nostru Domnitor a mai înființat un nou așezămînt pentru adăpostirea și ticnita viețuire a bătrînilor neputincioși și a săracilor pătimași, cari pînă acum nemerniceaŭ cerșetorînd, ca să poată căpăta o bucățică de piine de la îndurarea creștinilor.

Voî, deși înțelegeți cită iubire de oameni este în această faptă, nu puteți însă gîndi cîte bunuri aduce pentru societate, pentru că la voi, locuitori de țară, nu se vād cerșetori. Calicia este dată orașelor. De aceea noi care, locuim prin ele, sîntem pătrunși de mărimea acestei cuvioase fapte, pe care atîți Domni de mai 'nainte sau n'ău simțit-o, sau n'ău voit să o facă.

Cu vr'o treizeci și mai bine de ani în urmă, *Calicia* nu se știa ce este în țara noastră; dovadă că chiar zicerea *calic* nu este romîneasă.

Cițiva leneși străini, oploșiți cine știe cum aice, găsiră în dărnicia Romînilor, mijloc de a ședeă fără lucru. Cerșitorînd pe la case și biserici, colindînd praznicile și comîndurile, găsiaŭ îndestulată hrană trîndăviei lor,, și fiindcă *trîndăvia* — precum v'am mai spus,—este isvorul tuturor relelor, începură a se viri între dinșii beția și potlogăria. Pilda rea este molipsitoare. Leneșii găsiră că meseria

aceasta de a nu face nimica este îndestul de ușoară și plăcută; prin urmare, numărul cerșitorilor se înmulți într'atita, încît acum ajunsese a forma o breaslă care nu numai că era îngăduită, dar avea staroste, prapur și biserică, precum au jococarii, ciobotarii, ș. c. l.

Acea însă ce era mai urît, era purtarea și felul traiului acestor netrebniți. Religia, acest pravăț sfînt al creștinului, lor le era atît de puțin cunoscută, încît bărbații și femeile trăiau împreună! Nenorocitele ființe ce se nașteau din un asemenea scirbos comunism, nu-și cunoșteau părinții. Ei erau meniți a fi asemenea de ticăloși, precum erau acei între cari vedeau lumina zilei și — ce e mai fioros — este că, dacă se nașteau sănătoși și întregi, pentru ca să-i poată specula pe loc îi slutiau, fringîndu-le vre-o mină, sucindu-le vr'un picior, desfigurîndu-i în sfîrșit, pentru ca în ticăita lor viață, să nu poată fi alta decît calici; apoși îi deprindeau a cere cu glas jalnic și fîrnăit, îi învățau cum să-și facă răni false prin aplicarea pe piele a unor plante iuți, cum să-și întoarcă ochii pe dos, cum să-și împrăștie părul nepeptănat, cum să-și cîrpească cu mai multe petici colorate fleandura care o îmbrăca cînd caliciau, ș. c. l. Pînă a nu le ști toate acestea, nu se socotia vrednic a se număra în breasla călicilor. Adevăratul neputincios, bătrînul girbovit de vîrstă și slăbit de lipsă și de boală văduva săracă și goală, dacă nu aveau vre-o moteahnă însemnată, nu erau primiți în corpul lor.

Nevoia îi silia a întinde mîna; însă mila trecătorului cele mai adesea îi încungiura, și se ducea la calicul care știa a cere în gura mare, și care nu se rușina a-l goni pe urmă, pînă ce-și căpăta obolul.

Astăzi însă, mulțumită Domnului nostru, bătrînul neputincios este odihnit, orbul și ologul căutat și ajutat, iar leneșii și netrebniții disprețuiți și alungați din societate și lepra *caliciei* curățită și vindecată.

Spuneți, sătenii, cum putem noi mulțumi *părintelui* ce

îngrijește astfel de fiii săi, decît rugînd pre Dumnezeu ca să-î lungească viața? pentru că el, ca și Tit, împăratul Romanilor, numără pierdută ziua în care nu găsește prilej de a face bine!

XI

Despre locuințele țăranilor noștri.

Locuințele sătenilor noștri sînt foarte proaste, foarte urite și foarte nesănătoase. Fără a cere, ca săteanul să aibă o casă mare, încăpătoare și clădită arhitectonicește, voim a arăta că dacă ei sînt atît de rău locuiți, vina este numai a deprinderii și mai vîrtos a *lenii*, această maică a tuturor ticăloșiilor. Obișnuit, casa unui țăran se alcătuește dintr'o odaie în care este o vatră cu un cuptor mare, și de o tindă în care își ține nevasta gospodăria casnică, iar podul îi slujește de hambar.

Nimic mai simplu de cît căsuța asta. Șase furci îngropate în pămînt, pari îngredîți printre ele, lipiți cu lut, alcătuesc părății; iar coperămîntul este de stuh, rogoz sau paie. Trei borte lipite cu bîrdan închipuesc ferestrele.

În jurul acestei numite case, este o prispă îngredită și umplută cu pămînt, care oprește umezeala de a răzbate. Un ocol, un șopron sub care stă carul, și rare-orî o ogradă, completează toată gospodăria.

Poate fi ceva mai trist?

Și însă, se întîmplă une-orî de privirea se oprește cu mulțumire pe vr'una din căsuțele aceste grijită, curată, veselă. Dovadă că bărbatul nu e bețiv și femeia e harnică.

Sîntem departe de a pretinde ca săteni noștri să caute a-și face locuinți ca a țăranilor Germaniei, Franței sau Engliterei. Aceea va veni cînd și ei vor putea a se încredința că fericirea muncitorului stă în hărnicie. Până atunci însă, mijloacele nu le lipsesc nici cum, de a se deosebi dintre dobitoace. Să căutăm a ne tîlmăci mai bine.

După așezămînt, fie-care sătean primește zece prăjini sau 360 st. cvadrați pentru clădirea casei și a heiurilor trebuitoare; loc mai mult de cît de ajuns. Însă mai totdeauna el rămîne deșert, afară de cîte un ogoraș care se vede rare-orî lîngă vre-o casă. Pentru ce? Pentru că țăranul, stăpînit de beție, nici cum nu îngrijește de casa sa; femeia face ce poate. Ea, dacă-î mai rămîne vreme, pune ciți-va popușoi sau niscai legumî cu sapa. Bărbatul păzește mai mult crîșma!

Am zis că casa unui țăran se alcătuește din șase furci. Pentru ce să nu caute ca furcile aceste să fie nalte, pentru ca casa să poată avea aer? În locul cuptorului cu *ur-soaică* (care îi umple casa de fum, și care coprinde mai jumătatea odăii, ce nu slujește de altă de cît ca să-și prăjască copiii pe el, făcîndu-î prin aceasta bolnăvicioși și trîndavî), ar putea avea o mică vatră cu sobă de cărămidă și ogeac scos de-asupra coperămîntului, cu care odaia ar cîștiga în lățime și el ar avea nevoie de mai puține lemne. În locul ușelor făcute din despicături cioplite cu barda, prin crăpăturile cărora vîntul răsbate, în locul bortelor lipite cu bîrdan ce poartă nume de ferestre, cu baniî ce dă în cîteva luni pe rachiū, un stoler i-ar face uși bine încheiete și trei ferestre mai mari, cu geamuri, prin care să poată intra soarele și lumina, din lipsa cărora copiii lui cresc țigăriți și capătă scrofule.

Iată cum am sfătui noi pe un gospodar sătean să-și reguleze locuința. Ingrădind acele 10 prăjini de loc ce are după așezămînt, mai întîi să despartă 4 prăjini, în care, pe lîngă căsuța de locuit, să-și facă zemnic, coșer, grajd, poeată, șură, ș. c. l., iar în cele-l'alte 6 prăjini de pămînt să-și facă o grădină de legume. Pe lîngă gardul grădinei și a ogrăzei, în depărtare de un stîngen, să planteze salcîmi și sălcii. Salcîmii — tunzîndu-î toamna, — i-ar da lemne de ars. Sălcii, tunzîndu-le primăvara, i-ar da pârūșteni și nuele, cu care să-și poată drege gardul și ocoalele, deo-

sebit de umbra și răcoarea lor. Pe lângă aceste, printre straturi ar putea sădi și cîțî-va pomi roditori.

Ce trebuiește pentru toate aceste? Nimic altă de cît să se ducă mai rar la crișmă, căci cu o sută de lei economiți din băutura și cu puțină hărnicie, și-ar putea face o locuință bună și odihnitoare și prin urmare un trai sănătos și mulțămit.

XII

Economie și hărnicie

Sînt meșteșuguri prin care poate și omul cel mai sărac să-și cîștige pînea ca să-și hrănească femeea și copiii, precum veți vedea din Istoria următoare a lui Terinte Doru.

Terinte Doru era un călăraș bătrîn, care slujise între slujitorii ținutului Vaslui. Odată, fiind trimis cu potira, se lovi cu tilharii în codrii Dobrovățului, îi prinse, dar fu și el împușcat într'un picior, după care intră în spital. Doctorii, ca să-l tămăduie mai de grabă, îi tăiară piciorul și îi puseră unul de lemn. În așa stare, ne mai putînd sluji, se întoarse în satul său c'un picior de lemn și c'o carte de scuteală în buzunar, cu care cîrmuirea îl răsplăti pentru slujbele sale, dar fără para frîntă în pungă. Curînd muri și femeea lui, lăsîndu-î trei copii. Neputînd munci, își hrănia copiii cu mila și ajutorul creștinilor; într'un cuvînt ajunsese în cea mai amară sărăcie. Astăzi însă Terinte are o casă bună cu livadă și grădină, are argați, are boi și vaci, are de toate cele cu îmbelșugare și nici un sărac nu se întoarce cu mîna goală de la ușa lui. Unii zic c'ar fi găsit o comoară; ba nu, strigă alții, nu, el are legătură cu Dracul. Dar eu zic că și unii și alții nu știu ce spun; eu cunosc pricina cea adevărată și voi să v'o povestesc.

Terinte, precum ați auzit, avea trei copii pe care cu toată sărăcia îi crescuse, dîndu-le sfaturi și pilde bune, și

trimițindu-î la școala din satul de alături, căci în satul unde locuiaău ei nu era școală, căci proprietarul o prefăcuse în crîșmă, văzînd că școala nu-î dă nici un venit.

Intr'o zi de vară, cînd Terinte împărția gustare la fiii săi, le zise :

— Băeți, iată, cu ajutorul lui Dumnezeu voi sînteți acum destul de mari ca să puteți cîștiga singuri pînea de toate zilele, însă nu trebuie să cereți cînd puteți face altmîntrelea ; căci prin cerșetorie nu numai că v'ați înjosi, dar ați răpi pînea altor mai nenorociți de cît voi. Tu, Petre, ești de pai-spre-zece ani, ochi buni ai, caută muncă. Tu, Mihaï, ești de trei-spre-zece ani, brațe bune ai, apucă-te de lucru. Tu, Gheorghe, ești de zece ani, ai picioare bune, folosește-te de dinsele.

— Dar ce vreți să facem ? strigară cîte trei copii. Terinte le răspuase :

— Știu prea bine că noi n'avem nici ogor de săpat, nici lemne de tăiat, nici fineț de cosit, nici turme de păzit ; însă sînt mulțime de lucruri care se pierd fără a se folosi cine-va de ele, și din care — prin puțină sîrguință — s'ar putea trage folos mare. Eă o să vă arăt cum, cîștigînd puținii bani, dacă nu-î veți cheltui de cît pe trebuință și-î veți economisi pe viitor, cînd veți ajunge în stare ca din cîștig să vă scoateți hrana și îmbrăcămîntea și să puneți și deoparte 10 parale pe zi, la sfîrșitul anului fie-care din voi o să aibă 90 lei, și în zece ani un capital de 900 lei.

După aceasta, Terinte își luă copiii de mîna și porni cu ei prin sat. Îi făcea să strîngă toate oasele care erau aruncate pe drum ca netrebnice, pentru ca să le vîndă la meșterii cari le ardeaă și făceaău praf de oase din ele. Îi făcea să adune toate bucățelile de sticlă, ca să le vîndă la fabrică, unde se topiaău din nou. Vara aduceaău grămezi de foii de trandafir, de romoniță, de soc ș. c. l., care se plătiaău bine de către spițeri, care le da nouă comisioane și singuri le făceaău cunoscute și alte multe plante și rădăcini trebuincioase la meseria lor. Ei strîngeaău asemenea și păr de

vacă și de cal. Tapiserii cumpărau pe cel de vacă, șelarii și fabricanții de scaune pe cel de cal.

Toate aceste aduceau bani frumoși, fără să fie trebuință de cât de silință și de băgare de seamă. Pe lângă acestea, ei căutau și peteci de lână ori de pînză, le strîngeau și le vindeau cu preț, la fabrica de hirtie; cînd găseau cenușă, o adunau și o vindeau spălătoritelor și săponarilor. În sfîrșit, ei n'ar fi lăsat o pană, care putea fi bună de scris, să nu o rădice. Cu chipul acesta, micul lor venit sporia din zi în zi.

Toamna venea, dar munca nu lipsea la copiii lui Terinte. Culegeau poame sălbatice din care făceau oțet, must și alte lucruri folositoare. Din pădure strîngeau jir și ghindă, pe care le vindeau neguțitorilor de porci, adunau alune, mure, ș. a. Iar cînd n'aveau altă de lucru, după o ploaie caldă, găseau ciuperce, sbîrciogî, verdețuri, pentru lacomiî orașelor. Iarna se îndeletniciau împletind panere și scaune de nuiete și de paie. În meșteșugul acesta, tatăl lor îi povățuia. Într'un cuvînt, căsuța lor semăna cu o magazie, în care de-abia încăpeau deosebitele lucruri ce adunau în toate zilele copiii lui. Nu zăbovim a face cunoștință cu mușterii care le cumpărau lucrurile; începură și băeții a deosebi calitatea mărfurilor lor, și a se face mai isteți în a lor căutare.

Pe la sfîrșitul anului, Terinte Doru făcu socotéală și se încredință că copiii săi au cîștigat mai mult de 10 parale pe zi, căci în casa lor se afla 270 lei. Terinte duse îndată suma aceasta la un neguțitor din oraș, și o puse cu dobîndă. Toate aceste pricinuiră o mare bucurie copiilor, care nu văzuseră în viața lor atîți bani de-odată. În următorul an, treaba a mers și mai bine. Dorul nu mai umbla cerșitorind, ci îngrijea de economie; mergea pe la mușterii de desfăcea marfa strînsă de copiii săi. În vreme de patru ani, astfel sirguindu-se ei, se văzură stăpîni pe 1500 lei. În vremea aceasta, copiii se făcuseră mari, și se gilceveau adesea. Cînd unul învinovăția pe altul că n'a mun-

cit îndestul, cînd cel-lalt că a vîndut prea ieftin marfa, sau că a cheltuit ceva din bani. Tatăl lor care se mătnea de aceasta, le zise într'o zi: Ascultați, băeți! Acum sînteți destul de mari ca să vă puteți hrăni singuri; luați fie-care cite 300 lei, și vă duceți în lume; prin *hărnicie* și *economie* veți putea trăi pretutindene. Baniî ce mai rămîn vor sta la neguțitorul la care s'a dat cu dobîndă, și pînă cînd vom avea nevoie, pe tot anul dobînda se va adăogi către capital. Atunci tus-trei frațiî se sărutară, își luară ziua bună de la tatăl lor și Petre a apucat spre Răsărit, Mihaî spre Apus și Gheorghe spre Miază-napte.

Terinte n'a luat nici o știre de fiiî săi. El s'a căit prea mult că s'a despărțit de dînșiî, căci acum îmbătrînise și slăbise, însă de baniî copiilor nu vrea să se atingă. Peste puțin se bolnăvi, și niște sătenî milostivi îi trimitea ajutor, dar în sat era și oameni răi — căci unde nu sînt? Aceștia cîrteau că Dorul este un trîndav, și întorceau și pre cei buni de la plecarea lor, deși bietul bătrîn trăia de 20 de ani într'un sat cu dînșiî.

Atunci Terinte a scris neguțătorului: «Trimite-mî 300 de lei din capitalul meu, căci sînt bătrîn și slab și de 12 ani n'am nici o știre de copiiî mei. Ei sînt morți, fără îndoială, și peste puțin le voi urma și eu!

— «Îți trimet aceea-ce îmi scrii, îi răspunse neguțătorul. D-ta ești bogat, căci capitalul D-tale a crescut pînă la 15 mîi lei.» Cînd aș sosit baniî, țăraniî holbară ochii și șoptiau între dînșiî că Terinte ar fi strigoî. Însă, bietul bătrîn, deși nu mai trăgea nevoie și lipsă, era foarte mîhnit; dorea moartea, ca să meargă la fiiî săi pe care îi credea morți. Oh! o să mor părăsit de toți, zicea suspinînd și ochii mei nu se pot închide de mîna unui iubit! Ah! de ce n'am oprit lingă mine măcar pe mititelul Ghiță!

Dumnezeu însă, care nici-odată nu părăsește pe omul bun și cinstit, nu lasă ca Terinte să moară nemîngiat.

Într'o seară frumoasă de Duminică, el ședea cu alți țărani subt o salcie, cînd văd că sosește o slugă călare, se

oprește înaintea lor și întreabă dacă în satul acela locuiește Terinte Doru. Aice este, răspunseră țărani cuprinși de mirare, eată-l Dumnealui este.

În vremea aceasta se arată și două calește frumoase și se opresc d'înaintea casei lui Doru. Trei domni tineri și două dame frumoase, îmbrăcați toți boerește, se coboară, îmbrățișează pe bătrînul țaran, care singur nu știe ce să gindească despre toate cele ce videa.

«Tată, dumneata nu ne mai cunoști? strigă cel mai vristnic; eă sînt Petru, fiul D-tale; am ajuns neguțător mare în Țarigrad, și dama aceasta este nevasta mea. — Eă sînt Mihaï, fiul D-tale, zise al doilea, m'am însurat în Paris, unde fac neguțătorie cu vinațe și iacă soția mea. — Eă sînt Gheorghe, zise cel al treilea; vin de la Moscova, unde învîrtesc neguțătorie de blănărie. Din gazete m'am înștiințat că frații miei aă venit la Galați; m'am dus la Odesa de unde am suit în corabie și am venit de i-am găsit; și acum iată-ne, am venit ca să te mîngiem la bătrînețe.

Bietul Terinte a început să plîngă de bucurie pe grumazii copiilor săi, bine-cuvîntîndu-i pre ei și pe nevestele lor.

— D-tale, tată, îți sîntem noi datori cu norocirea noastră, strigară tus-trei; dacă nu ne-ai fi învățat să stîngem buriene, oase, pene și petici, noi am fi astăzi niște calici.

Ast-fel vorbiră și umplură de bucurie zilele cele din urmă ale bătrînului părinte. Iar cu banii cari i-aă găsit puși la dobîndă, aă întemeiat o frumoasă școală în sat, unde în toată Duminica, după biserică, se citește istoria lui Terinte Doru și a copiilor săi, pre care și noi o publicăm în foaia noastră *Săptămîna*, ca să știe toți că omul *harnic* și *econom* nu pierde, și ca să închidem gura gogomanilor care nu o cunosc și dîrdîesc că Doru a făcut legătură cu dracu.

XIII

Meşterul orb

În târgul Hirlăul din ținutul Botoșaniî, era un orb cu numele Dorofti, care era minunea târgului pentru vrednicia sa cea ciudată. El fabrica tot felul de telince, fluere, jucării, rogojinî, mindire, biciușce și alte mărunțișuri. Se miraî toți cum un orb lipsit de vedere poate face atîtea lucruri, și cînd lucra în dughenița lui, se găsea totdeauna cîte un leneș care-l privea lucrînd. Între aceia se afla prea des Dediul Frunză, copilul vecinului lui Dorofti, care era de 15 ani, și încă nu se apucase de vre-o meserie. Dediul nu o făcea aceasta doară că era plecat la vre-un rău, ci lui îi plăcea să privească șuerînd și cu mîinile în sîn cum lucrează alții și să-și cheltuească ast-fel zilele, dormind și căscînd gura. Tatăl său adese se jeluia lui Dorofti de trîndăvia fiului său, care s'a făgăduit căci va da bune sfaturi și că se va sili a-l dezbăra de lene.

Într'o seară cînd, în dughenița lui Dorofti se strînseseră mai mulți curioși de cît altă dată, orbul se scoală de la lucru, ese și se pune pe prispă dinaintea casei ce auria de razele soarelui apuitor. Un cerc mare de privitori se formă împregiurul lui între care era și Dediū.

— Zăū, moș Dorofti, zise el, aș dori prea mult să știū cum ai putut învăța atite meșteșuguri fără să vezi? — O! aceasta e o istorie lungă, zise orbul clătînd din cap și îndeșîndu-și căciula.

— Spune-ne-o, strigă Dediul, spune-ne-o, moș Dorofti! — Bucuros, răspunse orbul după puțină gîndire, prea bucuros, căci poate să fie folositoare la vr'unul dintre noi. Să vă povestesc toată viața mea.

Cînd m'am născut, ochii mei erau deschiși la lumină ca și ai voștrii; cînd am pierdut vederea, aveam numai cinci ani. Eram încă prea tînăr, ca să pot prețui toată mărimea acestei pierderi, cu toate aceste, uritul care mă apăsa în-

dată, făcu să o simt. Pînă atunci trăisem cu ființi ca și mine, și în mijlocul a mii de lucruri care mă interesa; deodată mă pomenii singur și ca într'un deșert. Cu toate acestea, lumea care se făcuse pustie pentru mine, se umplu pe nesimțite. Pînă atunci cunoșteam lucrurile prin vedere, după aceea începuî să mă obișnuiesc a le cunoaște prin pipăire și auzire. Treptat, simțiam tot mai mult nevoia de a mă desăvîrși în mijloacele astea de vedere; mă învățam a judeca depărtarea după sunet, și a gîci natura lucrurilor după pipăit; însă îndeletnicirile aceste erau mai mult o trebuință pentru mine, de cît o petrecere.

Poate vi s'a întimplat ca să nu puteți dormi nici-de-cum în vr'o noapte. Aduceți-vă aminte cît de lungă vi s'a părut vremea atunci și ce urît ați simțit în mijlocul întunericului care vă împrejura. Eî bine! închipuiți-vă acum o asemenea noapte, dar fără sfîrșit!... Așa era viața mea!

Cu toate că aveam oare-care jucării care puteau să-mi gonească uritul pentru puțină vreme, dar petrecerea aceasta fiind fără scop, curind mă disgustă. Pe de altă parte, toți nu conteniau a-mi plinge soarta, și a jăli pre părinți pentru sarcina cu care i-a împovărat Dumnezeu; compătimiterea aceasta mă mîhnia; nu mă puteam obișnui cu ideea de a fi în veci o pricină de întristare și de durere pentru acei cari mi-au dat viața.

A face rău, chiar nevrînd, la acei pre cari îi iubim, este durerea cea mai mare ce poate cineva simți. Dar oare era adevărat că n'o să pot fi bun de nimic? N'ar fi fost oare o nerecunoștință și o mișelie, să rămîn într'o așa stare ticăloasă, și să fiu un lucru care trebuia să pricinuiască mîhnire părinților mei?

Toate ideile aceste mă preocupa, căci gîndim mult atunci cînd nu videm; hotărîi dar să fac tot ce-mî va sta prin putință, spre a trage din puterile mele tot folosul ce se va putea. Prin urmare mă apucaî să învăț a deosebi și a cunoaște jucăriile ce mi le dăduse, le desfăcuî bucățică cîte-o bucățică, și pricepuî că pot face și eu asemenea.

Iată cel întâi meșteșug al meu ; dar n'am vrut să mă opresc numai la atîta. Încredințîndu-mă că voința ațîțată de sentimentul datoriei poate săvîrși toate, doream să mă apuc de o meserie care să mă facă neatîrnat de orî-ce ajutor străin și învățaî muzica, adică fluerul și cimpoiul. Cu meșteșugul acesta, începuî a cutriera satele, unde Duminicile făceam să dănțuiască flăcăii și fetele, cîntîndu-le hore, iar pe bătrîni îi veseleam cu doinele mele. Astea mă făceau să trăesc îndestul de bine, dar nu eram mulțămît, fiindcă părinții mei trăiau cu îndestulă greutate, fiind bătrîni ; am hotărît și m'am dus la Botoșani, unde mă primi la gazdă un negustor mindirigiu. Băetul gazdei mele mă ruga să-l învăț fluerul ; eî primiî bucuros, cu tocmala ca să mă 'nvețe și pe mine mindirigia, în care mă deprinsei foarte bine, îndemnat de ideea că omul de multe orî este silit să alerge la mai multe feliuri de mijloace de traî, și cine trebuia să fie pentru viitor mai îngrijit de cît mine ! Mă deprinsei treptat și în curînd a fabrica jucării, rogojini, feliuri de mobile de lemn, panere, coșciuge și altele, deosebit de muzica care o învățasem și de mindirigie, în care mă desăvîrșisem.

După ce m'am simțit în stare a-mî cîștiga pînea, m'am înturnat acasă. Părinții mei neputincioși fură siliți a alerga la mine. Zioa aceasta aî fost cea mai frumoasă din zilele vieței mele !.. Eî, un biet orb, acela care trebuia să fie povara familiei sale, am agiuns, prin puterea voinței mele, să le fiî de ajutor și de razim ! Cunoscui atuncî că o datorie mare împlinită, dă putere și fericire. În toate sările luam de subsuori pre tatăl meu și pre maică-mea și ne plimbam împreună ; eî mă povățuiaî și eî îi sprijiniam. Trecătoriî staî și ne priveaî cu respect.

Tatăl meu și maică-mea, murînd, mi s'a urit a mai locui într'un loc care-mî aducea aminte de perderea lor. M'am mutat în Hirilău, unde m'am însurat și unde trăesc acum de mai mulți ani, liniștit și mulțămît ; nu cer altă de la Dumnezeu de cît sănătatea, căci cît pentru avuție, el mi-a

dat una nesecată, dăruindu-mă cu stăruirea și cu iubirea de muncă. Adese-ori, cînd șed la lucru și cînd aud glasul cerșitorilor care și-ar putea cîștiga pînea, sau pre bețivii care-și pierd vremea și starea prin crîșme, zic în sine : «Orbi în lumea aceasta nu sînt acei cari nu văd soarele, ci acei cari nu-și văd datoria».

După ce Dorofti și-a isprăvit istoria, se sculară toți auzitorii, și asupra celor ce auziseră făceau feluri de băgări de seamă, fiecare după cum se pricepea ; unul numai nu se sculă, și a rămas șazînd și tăcînd. Acesta era Dediul Frunză. El a rămas multă vreme cu coatele răzemate pe genunchi, și cu capul pe mîni, absorbit de gînduri ; de două ori a trebuit să-l cheme acasă. A doua zi, des de dimineață, se întoarse cu tatăl său la dughenița lui Dorofti.

— «Vecine, zise bătrînul Frunză, iată un băiat pe care l'a făcut înțelept istoria dumitale. Dediul vrea să se facă și el folositor, și a venit acum să te roage ca să-l primești de ucenic.»

XIV.

E p i l o g.

Cu sfîrșitul lunei April se împlinește anul de cînd *Săptămîna* a văzut lumina. De la bună-voința Înaltei Cîrmuirii atîrnă acum de a hotărî dacă ea trebuie să-și mai urmeze cale, sau să înceteze. Cit pentru noi, mulțumiți că ne-am putut îndeplini ostenicioasa sarcină, credem că am răspuns pe cît s'a putut la datoria ce ne era impusă, și că foaia noastră a ajuns a se face neapărat trebuitoare pentru omul de țară.

În adevăr, la unele zise ce am auzit, că țăranul nu știe ceti și că o foaie sătească îi este de prisos, vom răspunde cu îndrăsneală, că dacă într'un sat de o sută familii, cinci numai vor ceti-o, folosul încă este mare.

Dacă preceptele noastre de religie și de morală aū îndreptat moravurile unui singur ins dintr'un cătun, dacă

învățăturile noastre agronomice 'aũ îmbunătățit un singur ogor de pe o moșie, dacã în sfirșit medicina casnicã a dat sănătate numai unei ființe pãtimașe dintr'un sat, iatã dar cã de la douã mii de sate, șase mii de indivizi cel puțin s'aũ folosit. Oare aceasta e puțin? Însã acest folos, cu cît va merge va fi progresiv, cãci onor. Depart. a cultului și-a învățăturilor aũ făcut dispoziții, ca pe la toate moșiile clerului sã se înființeze școale. Mãsura aceastã înțeleaptã va produce curînd roduri princioase și binefãcãtoare, cãci cînd țãranul se va obicinui a ceti mãi des foaia noastrã, el se va desbãra de vițioasele sale deprinderi și *lenea și beția*, aceste douã rele, vor înceta de a-ĩ mãi bintui. Și sã nu socoatã cine-va cã îmbunătățirea stãrei fizice și morale a clasei cei mãi numeroase a poporului, nu este una din cele intãi îngrijiri a unei Cãrmuiri înțelepte și pãrintești. În Rusia mãi multe foĩ periodice sînt destinate sãtenilor; ele îi învațã a fi buni gospodari, le aratã datoriile lor de cetãteni și supunerea cu care sînt datorĩ cãtre Cãrmuirea ce privegheazã asupra lor. În Germania și cea-l'altã Europã, agronomia ține cel intãi loc între științele pozitive. Oare țara noastrã, cea cu totul agricolã, sã nu mãi sporeascã în știința aceasta?

Noi credem din împotrivã, și așteptînd hotãrîrea soartei *Sãptãmîniĩ*, ne luãm rãmas bun de la cetitorii noștriĩ.

XV

[Un articol politic].

Iași, 13 Aprile (1855).

De cîtãva vreme n'auzim vorbindu-se decît de reforme. N'auzim strigînd decît: «Emanciparea țãranului, desființarea boerescului, împãrțirea proprietãților ș. c. l. *La propriété est un vol* ¹⁾).

Frumoase cuvinte! Atita numai cã nu sînt logice.

¹⁾ *Zimbrul* 1855 p. 285. Acelaș articol și în franțuzește.

Să ne tălmăcim mai bine :

Ziceți că voiți să emancipați pre țăran. Dar oare țăranul nu e slobod? El este volnic a se strămuta unde va voi, fără paguba sa. (Art. 124 al Regulamentului).

Vreți să desființați boierescul? Dar după ce s'a ridicat dijma, care singură mai era o umbră de vasalitate, ce este boierescul de cît o învoială între proprietar și muncitor?

Vreți împărțala proprietăților? Dați-mi voe să vă întreb cu ce drept (logic, nu sofistic) vreți să-mi iaă lucrul meu, de nu cum-va pentru-că D-l Prudhon aū zis: Proprietatea e o tîlhărie?

Să vedem acum ce zice asupra acestora un vestit publicist, care a fost în mai multe rînduri ministru și deputat în țara cea mai liberală din Europa.

Iată zisele D-lui Tiers :

«Proprietatea este un fapt statornic, universal în toate timpurile și în toate țările, ș. c. l.

Din eseriția facultăților omului se naște o a doua proprietate, ce are *munca* drept origină, ș. c. l.»

Din aceste vedem că, dacă un stăpîn de moșie are o bucată de pămînt, de asemenea și țăranul are și el o proprietate, munca sa.

Dacă deci țăranul are trebuință de pămînt, nu mai puțin stăpînul de moșie are trebuință de muncă. Tranzacția e lesne. Proprietarul dînd pămînt va primi muncă, și țăranul, dînd muncă va primi pămînt.

Acest princip statornicindu-se, nimene nu s'ar putea socoti asuprit. Boierescul, care sună atît de rău la auz, s'ar preface în învoială reciprocă și proprietatea ar fi în adevăr nejignită și întemeiată pe baze statornice ¹⁾.

¹⁾ Semnat K. N. ...zzi și cu următoarea notă a redacției: *Articulu de sus Pam publicat după o înadinsă poftire.*

Despre Capitala Romîniei ¹⁾.

Acum cînd sîntem în ajunul Unirei Principatelor, acestei mari dorinți naționale, credem că nu ar fi de prisos a ne gîndi și la chestia viitoareii capitale a Romîniei, chestie vitală după socotința noastră, de vreme ce de la rezolvarea ei atîrnă mai mult sau mai puțin fericirea țărilor menite a nu mai fi despărțite.

Și mai întîi să începem a cerceta cu amănuntul calitățile și defectele capitalelor noastre existînde astăzi, Iași și București.

I.

Care fu cauza ce a îndemnat pe Ștefan în secolul XV să-și mute scaunul de la Suceava la Iași? — Viteazul Domn nu putea priveghea pe numeroșii săi dușmani din reședința sa situată sub poalele munților. El se așeză în mijlocul țării sale. De la Iași, se putea rezezi cu bravii săi, ca să dea piept, la Răsărit Polonului, Tătarului și Cazacului; la Apus Ungurului și la Miazăzi Turcului și Romînului, fratelui său. Astfel Iași deveni capitala Moldaviei și Suceava se părăsi. Iași, situat într'un loc sănătos, încunjurat de dealuri îmbrăcate cu vii și livezi, avînd apă bună și multă, lemne cu îndestulare, prosperă pînă la anul 1812, cînd prin tractatul de București, în loc de Nistru se făcu Prutul hotar țării, sfișiindu-se cu acest chip Moldavia în două, și luîndu-i-se partea cea mai frumoasă cu marea, cetățile, apele, tîrgurile și satele ei. Rămas decî în marginea țării, sub ochii unui puternic vecin, Iași din zi în zi decăzu din mărirea sa.

Așa dar, cu toate avantajele sale, Iași nu mai poate pretinde a fi capitala Romîniei. Să-l lăsăm dar ca pe o scumpă relicvie a trecutului, și să venim la București.

¹⁾ Broșură în 8° apărută la 1861.

II.

Valahia nu avu, întru aceasta, nenorocita soartă a surorii sale. La toate invaziile, cînd se retrăgeau oștile străine, deși sdruncinată, ea rămînea în totdeauna întregă. Ea nu numai nu pierdu Bucovina și Basarabia, ci mai virtos prin tractatul de Adrianopol, recăpătă și bucățile din teritoriul ei, ce i le stăpînea Turcii. Așa Bucureștii pe toată ziua sporea și Domnii săi se siliau a-l face cît se poate mai frumos și mai îndemînatec. Ei prefăceau mănăstirile în grădini, clădeau cazarme și teatre, aduceau mașine ca să lămurească apa Dimboviței, ș. a., ș. a.

Insă cu toate îmbunătățirile, cu toate silințele întrebuintate, totuși Bucureștii nu pûtu căpăta cualitățile cerute pentru o capitală. Situat într'un șes sec și năsipos, ce nu produce de cît pulvere vara, noroi earna, lipsit de apă ¹⁾ și de păduri,—elemente de căpetenie pentru un oraș,—fără piatră, var ș. c. l., mai are și defectul moral, că în el, în locul spiritului municipal, clocesc numai intrigile moștenite de la domniile streine, cari alimentează speranțele deosebitelor partide ale deosebiților Pretendenți.

Iată dar, că Bucureștii nu poate fi capitala României june, fiind-că a fost capitala Valahiei bătrîne.

III.

Să ne ducem dar la hotarul ambelor țări? Să ne instalăm la Focșani?

Focșanii e merit a rămîne aceea-ce este, adecă o capitală de district, nimic mai mult, pentru că nici un argument puternic nu are în favorul său. Și apoi acelor, ce ar voi a sprijini serios o așa combinație, le-am putea răspunde, că de vreme ce e vorba de Focșani, de ce să nu fie vorbă de Tecuci sau de Buzău, care înfățișează mai multe avantaje prin situația lor?

¹⁾ Dimbovița e apă dulce, dar foarte rea de băut. Nota lui C. N.

IV.

Capitala viitoare a Romîniei, e însemnată de natură. Galați, situat pe țărmul celui (mai) principal fluviu al Europei, este singurul oraș, care întrunește toate cualitățile cerute pentru o capitală. Aprovizionat de toate cele trebuitoare prin două mari vehicule, Siretul și Prutul, cari îi aduc produsele și lemnul de construcție, în curînd s'ar face unul din cele mai frumoase orașe, și nu ar mai avea nimic de rîvnit Bucureștilor și Iașilor. Dar ce e mai de însemnat, el ne-ar pune în contact cu Europa luminată, și ar face să învie comerțul nostru. Capitala noastră, așezată pe calea ce leagă Orientul cu Occidentul, s'ar face centrul unde s'ar întîlni avuția Răsăritului cu industria Apusului; și cînd astăzi, cu toate micile noastre opintiri, sintem abia cunoscuți lunei civilizate, în curînd am căpăta însemnătatea ce merită țările noastre.

Procsimitatea Capitaliei ar deștepta din letargia în care zac Brăila și Ismailul și partea de jos a Romîniei, partea cea mai mînoasă și mai frumoasă, deșartă astăzi, s'ar împopora ca prin un efect magic.

V.

Mai toate capitalele Europei precum: Stokholmul, Kopenhaga, Petersburgul, Dresda, Viena, Constantinopolul, Neapolul, Lisabona, Parisul, Londra ș. a. ș. a., staū saū la mare, saū pe țărmul vre unui fluviu, care pe lingă sa-lubritate, îndemînează trebuințele sale. Petru-cel-Mare, de și avea în miezul întinsei sale imperii Moscova, orașul cel bogat, cu cupolele aurite, oraș sacru pentru Ruși, pricepu cu agerimea unui regenerator, că în cită vreme nu se va pune în relație cu Europa luminată, orî cit ar fi Rusia de mare și de tare, ar rămînea tot necunoscută și sălbatică; și nu se stînjini pentru un așa mare interes a părăsi Moscova, călcînd și prestigiul și tradiția și deprinderea înțe-

lenită a poporului său, și a alerga la marginea imperiei, omorînd chiar cîte-va sute de mii de lucrători în marecajele pestilențiale a Finlandiei, dar bălțile se astupară, și Petersburgul se fundă!

Chiar în zilele noastre nu vedem pe Unguri părăsind Presburgul și alergînd la Pesta?

VI.

Ni se va imputa poate, că ne tragem cenușa pe turta noastră; că cerem Galații pentru că e în Moldova. Am zis'o și altă dată și o mai zicem și acum: cînd Moldova și Valachia se vor contopi într'o Romănie, una și nedes-părțită, Galați, Brăila, Ploești, Roman, pentru noi e tot una. Și apoi, dovadă că nu scriem într'un spirit de moldovenism, este că Bucureștii e mai aproape de Galați de cît Iași.

VII.

Se măi găsesc unii, cari zic că Galații nu ar fi un punct strategic. Noi credem că acei ce gîndesc aceasta, înțeleg strategia așa de bine, cît înțelegem noi astrologia. Oare Bucureștii, deschis din toate părțile, este el măi favorabil la o apărare, de cît Galații cu cîteva baterii la port și cîteva canoniere la gura Dunării? Lăsăm aceasta să o critice oameni competenți.

VIII.

Măi avem încă ceva de spus. Noi voim Unirea. O dorim și o vom cere totdeauna *rostribus et unguis*, dar voim unire nu anexare. Sîntem însă convinși că unirea, cu capitala la București, nu poate fi nici odată temeinică. Ea ar pune în joc pre multe interese, cari cu tot patriotismul, nu s'ar putea stinge. Nici Munteanul la Iași, nici Moldo-

veanul la București nu va fi mulțumit; și unul și altul ar regreta orașul său.

Galații însă ar împăca toate interesele, ar șterge toate antipatiile, și atuncea Unirea ar fi cu adevărat aceea ce o dorim să fie.

IX.

Bucureștii și Iașii n'ar perde nimic prin așezarea capitalei la Galați. Bucureștii ar fi tot un oraș mare, Moscva României, oraș de primblări și de lucș, orașul trîndavilor și al bogaților. Curtea noastră ar pitrece acolo iarna, unde ar putea desvâli fastul și pompa, atît de plăcute Romînilor; dar Bucureștii rămiie mulțumit cu atîta, nu pretindă a fi capitala Romîniei, căci s'ar face vinovat cătră patrie.

După ce am espus în cîte-va cuvinte rezoanele pe care ne-am întemeiat ca să arătăm că o Unire adevărată și nefățarnică va fi numai cînd vom avea Galații capitală a țării, avem bună speranță că Alexandru Ioan, Domnul nostru, care cunoaște mai bine de cît noi și Galații, unde a trăit mai mult timp, și interesele țării, va face cum va fi mai bine.

TABLA DE MATERII

	Pagina
Introducere	V
Prefața la ediția II.	XXIX

I. Amintiri din junete.

* Cum am învățat românește	3
* Zoe	12
* O alergare de cai	27
* Aă mai pătit-o și alții.	58
* Toderică	62
* Flora română	73

II. Fragmente istorice.

+ Alecsandru Lăpușneanul	95
* Sobieschi și Românii	118
Regele Poloniei și Domnul Moldaviei	125
Cîntec vechiu	129

III. Negru pe alb. Scrisori la un prieten.

19 Primblare.	135
* 2 Rețeta	141
3 Vandalism	143
4 Un poet necunoscut.	147
5 Iepurărie	161
6 Catacombele mănăstirii Neamțu	163
7 Calipso.	166
8 Pentru ce Țiganiii nu sînt Români	168
9 Fiziologia provincialului	181
Despre Mitropolia Moldaviei	185
Amintire funeabră	187

	Pagina
6+ Păcală și Tindală	188
↓ Lumânărică	194
Critica I.	197
» II.	200
» III.	203
» IV.	204
Slavonisme	206
+ Ochire retrospectivă	208
Statistica lupilor	216
+ Trisfetitele	219
↓ Istoria unei plăcinte	221
Ἡ τὰν ἦ ἐπὶ τὰν	223
Un vis	225
+ Omul de țară	229
Proprietatea păgubitoare	233
Un proces de la 1826	235
+ Pelerinagiu	237
↓ Judanii și florile	249
Băile de la Ems	253
Alecsandru Donici	258
(Despre limba românească)	262
Epilog	272

Adaos.

Scrisoare către I. Eliade	275
» » »	280
» » Gheorghe Bariț	282
» » G. Asachi	286
» » G. Bariț	288
» » Al. Hurmuzachi	289
» » Gh. Asachi	291
» » »	292
» » »	293
» » V. Alecsandri	294
» » Redactorul Zimbrului	296
» » Ioan-Ionescu de la Brad	296
» » »	299
» » »	300
» » »	303
» » »	306
» » I. Strat și G. Mîrzescu	308

	<u>Pagina</u>
Scrisoare Lui D. Gusti	310
» » V. A. Urechia	311
» D-lui T. Maiorescu	311
Viața lui Hrisoverghi	312
Concert de d-ra Eleonora Naiman	314
Cîntece populare ale Moldaviei	316
Mărturisenie.	324
Paveaoa de lemn.	326
Bogdan Voevod	328
Prescurtare din viața Principelui D. Cantemir	329
Mărturisenia păcatelor noastre.	334
Pentru-că și pentru-ce.	335
Monumentul lui Veniamin	337
Pluta	338
Sîmbăta morților.	339
Piatra înțelepciunei.	340
Familia	341
Necropoli.	345
Iepurele lui Donici	349
Copii sărimani. Bătrîni neputincioși.	351
Despre locuințele țaranilor noștri	353
Economie și hărnicie	355
Meșterul orb	360
Epilog.	363
(Un articol politic)	364
Despre Capitala României	366
Errata	374

Biblioteca Univ. St. Ec. si Alust. Iasi

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA
CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI

1987

ERRATĂ

Pag.	Rînd.				
8	13, jos :	«voî spune-o la vreme»,	în loc de :	«spune-o vreme»	
11	2 »	«nu l'am mai»	» » »	«nu-l am mai»	
23	1 »	«luînd un condeî»	» » »	«luînd condeî»	
34	16 sus :	«talîa sa avea»	» » »	«talîa sa care avea»	
42	14 jos :	«nu te iubesc»	» » »	«nu iubesc»	
44	18 sus :	«Un soare»	» » »	«Un soarea»	
67	4 »	«aû adus»	» » »	«aû dus»	
77	4 »	«gnaphalium»	» » »	«gnapbalium»	
110	13 »	«Moţoc perea»	» » »	«Moţoc părea»	
124	2 »	«norocirea»	» » »	«nenorocirea»	
124	11 »	«Polonia»	» » »	«Poloni»	
126	14 »	«Haran»	» » »	«Hauam»	
129	Nota 1):	«Foaia p. minte» 1843, p. 181	» » »	«Păcat. tinereţelor»	
139	4 »	«Bălăneşti»	» » »	«Dălăneşti»	
141	1 »	«a cînta»	» » »	«a căuta»	
149	7 »	«contrast»	» » »	«cotrast»	
149	10 »	«mania»	» » »	«mînia»	
158	16 »	«ce 'ngrozise»	» » »	«ne 'ngrozise»	
185	ultim	«călcătorii»	» » »	«călătorii»	
186	»	«nime»	» » »	«nimeni»	
247	»	«îl ştim»	» » »	«îl ştim»	
249	16 sus :	«prevesteaû»	» » »	«povesteaû»	
250	13 »	«politiî»	» » »	«poziţiî»	
257	14 sus :	«alergare»	» » »	«alegere»	
258	16 »	«necorcită»	» » »	«nenorocită»	
272	14 »	«cuveni»	» » »	«vuveni»	